

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GRAFİTİNİN YER OLUŞTURUCU ETKİSİ: KARAKÖY ÖRNEĞİ

Ayşe Gül GEMCİ

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Bina Araştırma ve Planlama Programı

Danışman

Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER

Temmuz, 2022

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GRAFİTİNİN YER OLUŞTURUCU ETKİSİ: KARAKÖY ÖRNEĞİ

Ayşe Gül GEMCİ tarafından hazırlanan tez çalışması 20.07.2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Araştırma ve Planlama Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER
Medipol Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER, Danışman
Medipol Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe Derin ÖNCEL, Üye
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN, Üye
İstanbul Teknik Üniversitesi

Danışmanım Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Grafitinin Yer Oluşturucu Etkisi: Karaköy Örneği” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim

Ayşe Gül GEMCİ

İmza

Anneme
ve
birtaneciğıme

Grafiti ile tanışmam New York Brooklyn’ de bulunduğın süreçte, sokaklarda gördüğüm grafitiler sayesinde olmuştur. Bu tanışma aynı zamanda benim için, akademik bir başlangıcın ilk adımlarını beraberinde getirmiştir. İlerleyen zaman içinde bu ilgi, akademik bir boyuta geçme imkânı bulmuştur. Hazırladığım bu doktora tezinin çalışma süreci, birbirinden değerli akademisyen, grafiti yazarı, grafiti sever ile mimarlık ve sanat çevresinden pek çok dostumun görüş ve yönlendirme desteğini kazanma fırsatı vermiştir.

Bu doktora çalışması akademik bir süreçte izleyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER’ e, jüri üyeleri Prof. Dr. Ayşen CİRAVOĞLU’ na ve Doç. Dr. Ayşe Derin ÖNCEL hocalarıma yakın ilgilerinden dolayı teşekkür ediyorum. Ayrıca, akademik yazından okuma tavsiyeleri ve verdiği dersler ile ufkumu açan, değerli hocam Prof. Dr. Ayşe Nur ÖKTEN ’e (Yıldız Teknik Üni.), deneyim ve fikirleri ile çalışmaya yeni boyutlar katan Asc. Prof. George KRAUS ’a (City Uni. New York) katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Doktora sürecinin heyecan dolu akışı içinde, ailemin göstermiş olduğu anlayış ve her zaman arkamda hissettiğim desteklerinden dolayı her birine minnetlerimi sunarım. Beni doktora yapma fikri ile buluşturan ve sürecin gizli kahramanlarından değerli dostum LAUREN’ e teşekkür ederim.

Tez sürecinde, mimarlık disiplinin yanı sıra sosyoloji, coğrafya, psikoloji, sinema gibi farklı disiplinlerden dostlar ile yaptığımız keyifli fikir tartışmaları, hem öğretici hem de tezin strüktürünün oluşmasına katkı sağlamıştır. Öncelikle, tez sürecinde önden giderek yoluma ışık tutan, değerli arkadaşlarım Dr. Neslinur HIZLI ERKİLİÇ ’a (Yıldız Teknik Üni.), Dr. Bahar FERAH ’a (İstanbul Zaim Üni.), Dr. Serhat ULUBAY ’ya (Yıldız Teknik Üni.) ayrı ayrı teşekkür ederim.

Çalışma sürecinde görüş ve deneyimleri paylaştan değerli dostlara; Nancy KARABEYOĞLU ’na (PhD. Columbia Uni. NY), Robin F. SKOLNIK ’e (PhD. Hunter College NY), sinema eleştirmeni Mehmet AÇAR hocama (Boğaziçi Üni.) ve Aysel FİNCİ’ ye verdikleri destek için içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürecinde geçirdiğim sağlık problemlerinin tedavi sürecinde desteklerini aldığım, doktorlara ve sağlık çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Tezin olmazsa olmazları arasında yer alan, İstanbul'un grafiti camiasına, yazarlarına, izerlerine, başta @gayegg ve @istanbulun_sokaklari olmak üzere grafiti sever dostlara, Karaköy'deki mahalle sakinlerine, esnaflara, seyyar satıcılara ve tüm katılımcılara çalışmaya verdikleri desteklerinden dolayı ayrı ayrı teşekkürlerini sunarım.

Sizleri tanımak bana pek çok şey kattı, iyi ki yollarımız keşişti, iyi ki varsınız.

Ayşe Gül GEMCİ

İÇİNDEKİLER

SİMGE LİSTESİ	viii
KISALTMA LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
TABLO LİSTESİ	xii
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xvi
1 GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti.....	3
1.2 Tezin Amacı	10
1.3 Orijinal Katkı.....	14
1.3.1 Yöntem ve Kavramsal Çerçeve.....	16
2 MEKAN VE YER İLİŞKİSİ	25
2.1 Mekân Tanımları.....	26
2.1.1 Mekanın Yere Dönüşümü	30
2.2 Yerin Üç Boyutu ve Temel Nitelikleri	32
2.2.1 Sosyal Boyut: Sosyal Akış	36
2.2.2 Mekansal Boyut: Yerin Ruhu	39
2.2.3 Algısal Boyut: Yer Duygusu	42
2.3 Yer Oluşturma Kavramı ve Pratikleri	45
2.3.1 Yerin Tasarlanarak Oluşturulması	49
2.3.2 Yerin Kendiliğinden Oluşması	53
2.3.3.1 Etkileşim Konsepti	58
2.4 Bölüm Değerlendirmesi.....	61
3 GRAFİTİ VE MEKAN İLİŞKİSİ	65
3.1 Grafitiyi Tanıma ve Anlama	66
3.1.1 Grafitinin Çıkışı ve Yayılımı	66
3.1.2 İstanbul'un Grafiti ile Tanışması	69
3.2 Grafitinin Temel Nitelikleri	74
3.2.1 Grafitinin görsel nitelikleri: Grafiti Stilleri	75
3.2.1.1 Jenerik Tarzlar	76
3.2.1.2 Öncül Türler.....	80

3.2.1.3 Marjinal Türler	83
3.2.2 Grafitinin Mekansal Nitelikleri	87
3.2.2.1 Spot Teorisi	88
3.3 Grafitinin Mekansal Etkileri	91
3.3.1 Grafiti ile Değişen Mekan Deneyimi	92
3.3.2 Grafiti ile Gelen Öngörülmeleyen Düzenlemeler	95
3.3.1 Grafiti ile İfade Bulan Yer Duygusu	98
3.4 Bölüm Değerlendirmesi	101
4 GRAFİTİNİN YER OLUŞTURMA ETKİSİNİN BELİRLENMESİ: KARAKÖY ÖRNEĞİ	106
4.1 İstanbul'un Karaköy Bölgesi ve Gündelik Yaşam	108
4.1.1 Karaköy'ün Grafiti ile Tanışması	111
4.2 Grafitinin Mekansal Nitelikleri	114
4.2.1 Bölgedeki Grafiti Yayılımı ve Birikimi	115
4.2.1.1 Grafiti Spotları ve Konum Özellikleri	122
4.2.1.2 Grafiti İçerik Türleri ve Stilleri	133
4.2.1.3 Grafiti Görünürlüğü ve Yüzey Çeşitleri	136
4.2.2 Bölgedeki Grafiti Algısının Belirlenmesi	141
4.2.2.1 Grafiti Yazma Biçimleri	145
4.2.2.2 Grafiti Görme Biçimleri	152
4.3 Grafitini Mekansal Etkileri	158
4.3.1 Bölgede Grafiti ile Gelen Değişim	161
4.4 Bölüm Değerlendirmesi	169
5 SONUÇ VE ÖNERİLER	180
KAYNAKÇA	190
A MEKÂN KULLANICILARI İLE YAPILAN GÖRÜŞME FORMU VE KATILIMCI BİLGİLERİ	198
B GRAFİTİ YAZARLARI İLE YAPILAN GÖRÜŞME SÜRECİNE AİT ÇALIŞMA NOTLARI	206
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	213

SİMGE LİSTESİ

&	“ve” imi veya ampersant
\$	Amerikan doları
%	Yüzdelik oran
#	Instagram etiketi
@	Instagram hesabı

KISALTMA LİSTESİ

3D	Üç boyutlu çizim tekniği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AutoCAD	Bilgisayar Destekli çizim Programı (Computer Aided Design)
BVH	Büyük Valide Han
GFT	Grafiti yazarı
LQC	Hafif, hızlı ve ucuz (Lighter, Quicker, and Cheaper)
MK	Mekân kullanıcıları
NFT	Dijital ortam üretilen ve kullanılan görseller (Non Fungable Token)
NYC	New York kenti (New York City)
PPS	Project for Public Spaces
TDK	Türk Dil Kurumu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Tezin kurgusal tasarımı.....	12
Şekil 1.2 Nitel Araştırmaların temel çalışma süreci (Neuman, 2007) ve tez çalışmasının ilerleyiş aşamaları	17
Şekil 1.3 Tez çalışmasının kavramsal çerçevesi.....	18
Şekil 2.1 Eski depo ve imalathanelerin sanat galerisi olarak değerlendirilmesi örneği. New York'taki Bushwick Bölgesi	52
Şekil 2.2 Yerel yönetim tarafından izinli sokak sanatı performans alanı olarak değerlendirilmesi örneği.....	53
Şekil 2.3 Gezi destinasyonları oluşturularak, sosyal akış ve ticari canlılık sağlanması örneği	53
Şekil 2.4 New York Williamsburg Köprüsü çevresindeki, konut teraslarının grafiti ile değişen işlevsel kullanımı	56
Şekil 2.5 Chicago 606 Geçidi duvarının yerel sokak sanatçıları tarafından yapılan mural çalışmalarla oluşturulan “Bloomingdale Park”	57
Şekil 2.6 New York, Bowery'deki sokak kafeleri ve restoranlar çevresindeki grafiti için ayrılan özel mekan düzenlemeler	58
Şekil 2.7 Whyte' ın “Etkileşim Konsepti” ve bileşenleri	60
Şekil 2.8 Mekân ve birey arasındaki etkileşimin sosyal, mekânsal ve algısal bağlamı ve temel yer oluştucu etkenler	64
Şekil 3.1 San Juan sokakları, Porto Riko (2014).....	68
Şekil 3.2 New York, Brooklyn Köprüsü üzerindeki grafitiler (2016)	68
Şekil 3.3 İstanbul'da İstiklal Caddesi çevresi (2019)	69
Şekil 3.4 İstanbul'da Eminönü Meydanı çevresi (2020)	69
Şekil 3.5 İstanbul'da Aya Sofya Camii'ndeki Viking grafitisi (MS 6. yüzyıl)	70
Şekil 3.6 Osmanlı Dönemi cami kolonu Bilezik Yazısı (17. Yüzyıl)	70
Şekil 3.7 İstanbul, Büyük Valide Han terasından grafiti örneği (2018)	73
Şekil 3.8 Eminönü Bölgesi'nden grafiti örneği (2019)	73
Şekil 3.9 Karaköy Perşembe Pazarı çevresinden grafiti örneği (2020)	73
Şekil 3.10 İstanbul'dan grafiti tarzları ve görsel stil örnekleri	79
Şekil 3.11 Ferrell ve Weide'nin “Grafiti Spotu Teorisi” (akademik yazından derlenmiştir.)	91
Şekil 3.12 Tezin kuramsal çerçevesine dayalı olarak geliştirilen“Grafiti Okuma Modeli” önerisi.....	102
Şekil 4.1 Alan çalışmasının kurgusu.....	107

Şekil 4.2	Karaköy Bölgesi uydu fotoğrafı (Google Earth-Maxar 2019) ve alan çalışmasının yapıldığı bölge krokisi	110
Şekil 4.3	Karaköy Meydanı ve Alt Geçit çevresi (2017).....	112
Şekil 4.4	Necatibey Caddesi üzerindeki grafiti örnekleri (2018)	113
Şekil 4.5	Eski Parmakkapı Sokak üzerindeki grafiti örnekleri (2019)	114
Şekil 4.6	Ala Geyik Sokak üzerindeki grafiti örnekleri (2020)	114
Şekil 4.7	Bölgedeki 2016-2017 yılları arasındaki grafiti yayılımını gösteren kroki çalışması.....	117
Şekil 4.8	Bölgedeki 2017-2018 yılları arasındaki grafiti yayılımını gösteren kroki çalışması.....	119
Şekil 4.9	Bölgedeki 2018-2019 yılları arasındaki grafiti yayılımını gösteren kroki çalışması.....	120
Şekil 4.10	Bölgedeki 2019-2020 yılları arasındaki grafiti yayılımını gösteren kroki çalışması.....	121
Şekil 4.11	Bölgedeki grafitilerin 2016-2020 yılları arasındaki yayılımı gösteren kroki çalışması.....	122
Şekil 4.12	Gölgedeki grafiti birikim durumuna göre belirlenen Grafiti Spotlarını gösteren kroki çalışması	123
Şekil 4.13	Grafiti yazarları tarafından “Neden grafiti yazıyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı	148
Şekil 4.14	Grafiti yazarları tarafından “Grafiti ile verilen mesaj nedir?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı	149
Şekil 4.15	Mekân kullanıcıları tarafından “Grafiti ile anlatılan nedir?” soruna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı	153
Şekil 4.16	Mekân kullanıcıları tarafından “Grafiti neden yazılıyor?” soruna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı	156
Şekil 4.17	Grafiti yazarları tarafından “Grafiti ile gelen değişim nedir?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı	161
Şekil 4.18	Mekân kullanıcıları tarafından “Grafiti ile gelen değişim nedir?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı	169
Şekil 4.19	Grafiti yazarları tarafından “Grafiti ile gelen değişim nedir?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı	180
Şekil 5.1	Grafitinin yer oluşturma sürecinde oluşan etkileşim arketipleri.....	182
Şekil 5.2	Tez çalışması ile ortaya konan “Grafiti yerleri” ve temel nitelikleri....	186

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Mekân ve grafiti kavramları ile ilgili akademik kaynakların kronolojik olarak derlenmesi.....	5
Tablo 2.1 Mevcut akademik yazından derlenen mekân tanımları ve kavramsal açılımları	27
Tablo 2.2 Yer kavramı üzerine mevcut bilimsel yazından derlenen kuramsal yaklaşımlar.....	33
Tablo 2.3 Sosyal boyutu belirleyici kuramsal yaklaşımlar ve nitelikler.....	38
Tablo 2.4 Mekânsal boyutu belirleyici kuramsal yaklaşımlar ve nitelikler.....	41
Tablo 2.5 Algısal boyutu belirleyici kuramsal yaklaşımlar ve nitelikler	45
Tablo 3.1 Grafiti türleri ve genel nitelikleri.....	80
Tablo 3.2 Marjinal (sıra dışı) grafiti türleri ve genel nitelikleri	84
Tablo 3.3 Grafiti ile değişen mekân deneyimi ve sosyal akış örnekleri.....	94
Tablo 3.4 Öngörülmeleyen mekânsal düzenlemeler ile ilgili örnekler.....	97
Tablo 3.5 Grafiti ile kurulan duygusal bağ ile ilgili örnekler	99
Tablo 4.1 Karaköy bölgesinde belirlenen grafiti spotları ve genel özellikleri....	129
Tablo 4.2 Karaköy bölgesindeki tag ve throw up grafiti örnekleri.....	134
Tablo 4.3 Karaköy bölgesindeki piece, character ile mural ve karma stil grafiti örnekleri.....	135
Tablo 4.4 Karaköy bölgesinde tespit edilen grafiti spotlarının yüzey tipolojisi	139
Tablo 4.5 Görüşme yapılan grafiti yazarlarını tanımlayıcı bilgiler.....	143
Tablo 4.6 Görüşme yapılan mekân kullanıcılarını tanımlayıcı bilgiler	145
Tablo 4.7 Çalışma alanında gözlemlenen mekansal değişim örnekleri.....	160
Tablo A.1 Mekan kullanıcıları ile yapılan görüşmelere ait soru formu örneği ..	198
Tablo A.2 Görüşme yapılan katılımcıların demografik çerçevesi	201
Tablo B.1 Grafiti yazarları ile yapılan görüşme sürecine ait çalışma notları	206

Grafitinin Yer Oluşturucu Etkisi: Karaköy Örneği

Ayşe Gül GEMCİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Deniz ERİNSEL ÖNDER

Bu tez çalışmasında, sokak sanatı örneklerinden grafiti ve mekân kavramları arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Grafiti kavramı, çıkış yılları olarak kabul edilen 1960'larda, Amerika'nın bir kaç büyük kentindeki sosyal çöküntünün parçası olarak görülürken, 1980'lerden itibaren, içerik türü ve mekânsal nitelikleri değişerek, dünya çapında bir yayılım kazanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise grafiti, farklı coğrafyalardaki pek çok modern kentin ana caddelerinde, tarihi meydanlarında ya da saygın sanat galerileri ve müzelerinde sergilenen sokak sanatı örneği olarak kabul görmeye başlamıştır. Süreç içinde grafitinin geçirdiği bu değişim ve dönüşüm, grafitinin sadece mekânsal değil aynı zamanda algısal ve duygusal bağlama sahip çok yönlü bir kavrama evrildiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, toplumsal süreç içinde bireylerin grafitiyi görme, anlama ve yaklaşma biçimlerini de değişime uğramıştır. Grafiti, bulunduğu sosyal çevrede kabul görmesi halinde mekân ile bütünleşerek ilgi çekici cazibe alanları oluşturabilmekte veya alternatif bir sosyal akış da sunabilmektedir. Buna karşın, toplum değerlerine aykırı içeriğe sahip ya da görsel olarak ilgi çekmeyen grafiti, bulunduğu mekânsal ortamı ıssız, suça davet edici çöküntü alanlarına da dönüştürebilmektedir. Bu mekânsal canlılık ve çöküntü ikililiği, grafiti ve mekân arasındaki ilişkinin değişken ve karmaşık mekân etkisine sahip olduğunu düşündürmektedir. Grafitinin mekânsal etkileri ve toplumun grafiti algısı

arasındaki ilişkinin ortaya konması, grafiti ile gelen bu değişimin çok yönlü olarak incelenmesini gerektirmektedir. Ancak, günümüzdeki grafiti kavramına bakış, çoğunlukla sanat tarihi, çevre ve suç psikolojileri, sosyoloji, kent planlama ve mimarlık gibi farklı disiplinlerin, grafitiyi ele alma biçimine göre grafitiyi suç ve sanat olarak görme biçimleri arasında kalabilmektedir. Bu nedenle grafitinin, sadece grafitiyi görenlerin gözünden değil, grafitiyi yazanların yazma biçimleri ile birlikte ele alınması, suç veya sanat olarak kalıplaşan bağlamın ötesine geçilme gereği görülmektedir. Bu noktada grafitinin zengin görsel türleri ve yazma stilleri ile ortaya çıkan çok renkli ve çok yönlü değişim, grafiti ve mekân arasındaki ilişkinin sosyal, fiziksel, algısal ya da psikolojik boyutlara sahip olabildiğini göstermektedir. Ancak grafiti ve mekân arasındaki karşılıklı etki durumunu, mimarlık bağlamında anlama ve anlamlandırmaya yardımcı olabilecek, yorumlayışı bakış açısına sahip bir okuma biçimi bulunmamaktadır. Buradan hareketle hazırlanan bu tez çalışmasının temel arayışı; grafiti ve mekân arasında nasıl bir etkileşim olduğunu bulundugunu anlamak; buna göre grafitinin nasıl bir yer oluşturma etkisine sahip olduğunu ve grafiti ile nasıl yerlerin olduğunu keşfetme üzerinedir. Tezin kuramsal çerçevesi, grafiti ve mekân kavramları ile ilgili mevcut akademik araştırma ve bilimsel yazın derlemelerine dayalı olarak hazırlanmıştır. Yöntemsel çerçevesi ise temel olarak Nitel Araştırma Yöntemi adımlarına dayalı olarak kurgulanmıştır. Buna göre tezin çalışmasının kavramsal çerçevesi, beş temel bölüm içermektedir. Tez çalışmasının, birinci bölümünde temel arayış ve amaçlar ortaya konmakta, çalışmanın kapsamı ve özgün yönleri tanıtılmaktadır. Tezin ikinci bölümünde, mekânın yere dönüşüm süreci ele alınmaktadır. Bu bağlamda, mimarlığın yanı sıra coğrafya, sosyoloji disiplinlerinden derlenen mekân tanımları, türleri ve mekânın yere dönüşüme dair kavramsal açıklamalar irdelenmiştir. Grafiti kavramının ele alındığı üçüncü bölümde, öncelikle grafitinin kısa tarihçesi, İstanbul'a gelişi ele alınmaktadır. Böylelikle grafitinin gelişim sürecine göre akademik yazın derlemesi yapılarak, temel grafiti tür ve stillerini ile bunların mekânsal nitelikleri belirlenmiştir. Bölümde, grafiti ile gelen değişimin sosyal, mekânsal ve algısal etkileri, farklı coğrafyalara ait örneklemeler üzerinden ele alınmaktadır. Bölüm sonunda, grafiti kavramının kuramsal çerçevesinden geliştirilen “*Grafiti Okuma Modeli*” sunumu

yapılmaktadır. Model üzerinde, grafitinin yer oluşturma etkisini belirlemeye yönelik üç yönlü bir okuma yapılmaktadır. Öncelikle, grafitinin mekânsal nitelikleri ele alınmaktadır. Grafitinin yayılım ve birikme durumunu, içerik türünün ve görünürlük durumuna oluşan grafiti spotları belirlenmektedir. Grafitinin mekânsal bağlamının, grafitiyi yazma biçimleri ve görme biçimleri üzerindeki etkisini ortaya koymak üzere grafiti algısı ortaya konmaktadır. Tezin dördüncü bölümü, oluşturulan grafiti okuma modeline dayalı olarak ilerleyen ve İstanbul Karaköy Bölgesi'nde yapılan alan çalışmasını kapsamaktadır. Bölüm kendi içinde bilgi toplama, analiz ve yorumlama bölümlerinden oluşmaktadır. Alan çalışmasında bilgi toplama; yerinde yapılan gözlem ve görüşmelere dayalı olarak yapılmıştır. Gözlem sürecinde bölgedeki grafiti spotları tespit edilmiş, yapılan görüşmeler ile bölgedeki grafitileri yazarlar ve görenler arasındaki grafiti algısına dair bilgi toplanmıştır. Analiz bölümünde ise, toplanan bilgiler, İçerik Analizi yapılarak, çalışmanın kuramsal çerçevesinde belirlenen mekânsal, sosyal ve algısal yer oluşturuıcı etkenler ile olan ilişkisi ortaya konmaktadır. Tez çalışmasının beşinci bölümünde yapılan değerlendirmede, grafitinin yer oluşturma etkisini belirleyici etkenler ve bu etkenlere bağlı olarak gelişen mekânın yere evrilme süreci ele alınmaktadır. Böylelikle oluşan “*Grafiti Yerleri*” ve temel nitelikleri, çalışmanın kuramsal çerçevesinden derlenen “*Etkileşim Üçgeni*” üzerinden ortaya konarak, özgün bir okuma yapılmaktadır. Yapılan bu tez çalışmasında geliştirilen okuma modelinin, grafiti ile birey arasında oluştuğu belirlenen etkileşim arketiplerinin, grafitinin mekânsal etkileri üzerine yapılacak yeni ve farklı akademik araştırmalara ilham vermesi ve yol gösterici olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekân, yer, yer oluşturma, grafiti, etkileşim konsepti, İstanbul Karaköy Bölgesi.

Effects of Graffiti as Place-Maker: The Case of Karakoy

Ayşe Gul GEMCI

Department of Architecture

Doctor of Philosophy Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Deniz ERINSEL ONDER

This dissertation is about discussing and comprehending the relationship between graffiti and its spatial context. The concept of graffiti has become visible in many modern cities by showing artistic change and bringing a drastic development from the origins of the 1960s to the 2000s. It is seen that the visibility of the precursor examples in the subway trains or deserted back streets to the busiest main streets and squares of the city meets graffiti with different places in the social flow. At this point, the reductive perspective of the causality of writing graffiti to a singular dimension such as being a rebellious youth activity is taken increasingly insufficient for academic research. The visual integrity of the style used by graffiti writers in determining the location and deciding on the content type together with its surroundings points to the place of graffiti in the visual context of urban flux.

It is observed that today's graffiti brings with it multifaceted changes. This change can sometimes cause the space with graffiti to be seen in areas of collapse and graffiti writers to be seen as vandals or rebels. On the other hand, art galleries that gained popularity in a short time with the interest created by graffiti can be invited graffiti writers, as well as places where graffiti is located, can bring about a social

revival. The fact that this change comes to the effect of transformations the space in many ways. For example, a street that finds definition with its functional fiction designed and constructed before graffiti can gain a new name or identity with the effect that graffiti brings. This suggests that the concept of space has gained a new and different spatial quality and identity through the spatial effects of graffiti. Therefore the research question of this thesis study is based on; finding out how graffiti and space interact and, accordingly, determining the ways in which graffiti is written and seen, and discovering how graffiti has the effect of making a place. The aim of the study is to examine the mutual impact between graffiti and space from a multidisciplinary perspective. In this context, the conceptual frame of the thesis work is designed to determine how graffiti and space interaction have the effect of creating a place and what kind of places are formed with graffiti.

The conceptual framework of the thesis is designed by following the steps of the Qualitative Research Method due to the fact that it has a social and perceptual context as well as the spatial dimensions of its basic concepts. Accordingly, the thesis has five primary sections and the First Chapter of the study reveals the basic search and objectives and introduces the fictional design. In the Second Chapter of the thesis, getting to know the concept of space understanding with theoretical expansions on its definition and types. A review of literature revealing the basic approaches and practices of the place-making concept is presented. In the Third Chapter where the concept of graffiti is discussed, recognizing the concept; the origin of graffiti, and its arrival in Istanbul. Also, the spatial effects of graffiti are examined through examples from different geographies.

Based on the theoretical framework of the thesis a "*Graffiti Reading Model*" is developed. The shed of this model is intended to be a guiding study to examine the effect of graffiti on space creation. Basically, the model allows the information that combines graffiti not only through its spatial and visual qualities but also with its perceptual and emotional context, to be analyzed together. In this context, the field study in which the information is collected is discussed in the fourth part of the thesis.

The fieldwork of the thesis covers the Karakoy Province of Istanbul, which has a historical and commercial vitality that attracts attention with its graffiti density. The Fourth Chapter consists of information collection, analysis, and interpretation sections. Information gathering in fieldwork; is based on on-site observations and interviews. During the observation process, graffiti hot spots in the region were identified and information was collected about the perception of graffiti among those who wrote and who saw the graffiti in the region. In the Analysis section, a unique interpretation presentation was made on the "*Interaction Matrix*" developed through the content analysis of the collected information and the reading model of the results of the field study.

As per the theoretical and the methodological frames of the dissertation, the determining factors of the place making the effect of graffiti and the process of evolving the space to the place depending on these factors are examined. The model reading and interpretation archetypes between graffiti writers and graffiti onlookers provide spatial qualities of the "*Graffiti Places*" which are defined at the conclusion of the thesis. This thesis, also aims to shed light on new and different studies on the understanding of the interaction between graffiti and space.

Key Words: Space, Place, graffiti, graffiti places, place-making, triangulation concept, Istanbul Karakoy Province.

İnsanlık tarihi boyunca mekânın tasarımı, üretimi ya da kurgulanması mimarlık disiplininin temel nesnesi olarak kabul bulmuştur. Diğer taraftan, dünyanın sürekli gelişen ve değişen sosyo-kültürel, ekonomik ve politik çelişkilerle dolu gündelik akışı, beraberinde yeni ve farklı pek çok mekân çeşitliliği getirmiştir. Mekânın tanımsal olarak zenginleşmesi mimarlık kavramını da, görünenin ötesine bakan ve daha önce irdelenmemiş yeni ufukları keşfetme arayışı içinde bırakmaktadır. Son yıllarda, modern kent sokaklarının bir parçası haline gelen grafiti, hem görsel hem de duygusal ve mekânsal bağlamı nedeni ile mimarlık kavramı ile yakınlaşma halindedir. Bu noktada sanat ve vandallık arasındaki kalan grafiti kavramı, gerek mekânsal nitelikleri, gerekse algısal bağlamının zenginliği ile mimarlığın ilgi alanına girmektedir (Massey, 2005; Relph, 2020; Tiesdell & Carmona, 2007). Kavramsal olarak grafitini, mimarlığın yanı sıra davranış ve toplum psikolojisi, kriminoloji ve sanat akımları gibi farklı disiplinlere sunduğu bu zenginlik ve çeşitlilik sayesinde, farklı yaklaşımları bir araya getirebilmektedir. Mekân kavramını tartışan bilimsel yazında, “güzel”, “geniş”, “yüksek” gibi fiziksel olarak betimlemelerin yanı sıra, “canlı ortam”, “kutsal yer”, “bizim sokak” ya da “benim alanım” gibi sosyal ya da duygusal aidiyet ifadeleri üzerinden farklı mekân tanımlamaları yapılabilmektedir (Kuban, 2018; Warf, 2011). Diğer taraftan bu farklılığı gözetmeksizin grafiti, mekân ile çok farklı motivasyonlar ve algı biçimleri üzerinden buluşabilmektedir. Ancak grafiti, tasarlanan mimari mekânların yüzeyleri üzerine izinsiz olarak yazılması nedeni ile çoğunlukla mülk sahipleri, yerel otoriteler ya da mekânın diğer kullanıcıları tarafından istenmeyen veya kontrol altında tutulmak istenen asi bir sokak etkinliği olarak görülmektedir (Mailer, 1974; Chang, 2013; Ross, 2016).

Ayrı kültürlerin toplumsal yapısı içinde oluşan farklı ve değişken grafiti algısı, karmaşık ve kesin tanım ya da kalıplar ile sınırlanamayan ancak ortak niteliklere sahip özgün bir mekânsal değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu değişimi

otantik ve enteresan kılan, grafitini kimi mekânları ilgi uyandırıcı yerlere dönüştürebilirken, kimi mekânları ise suça davet edici, çöküntü alanlarına dönüştürebilme etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; 1980’lerde Berlin Duvarı’ na yazılan grafitiler, popüler kültürün bir parçası olarak, özgürlük, sanat veya farklı politik görüşlerin ifade bulması olarak görülürken, günümüzde bu grafitiler o dönemin toplumsal yapısına dair izler olarak kabul görmektedir (Brighenti, 2010; Ross, 2016; Schacter, 2008). 1990’larda Londra’da Portobello Mahallesi çevresindeki, Punk gençlerin çizdikleri grafitiler, dönemin en tipik asi ve kural tanımaz yaşam anlayışının ifade biçimleri arasına girmiştir. 2000’lerde ise grafiti, dünya genelinde pek çok kentin ana cadde, ara sokak veya işlek meydanlarının bir parçası haline gelmekle birlikte; sokak sanatı ile vandal eylem olarak kabul görme biçimleri arasına yayılan geniş bir tanıma sahiptir. Ayrıca, internet ortamındaki bilgi paylaşımı platformları, kişisel kayıtlar, sosyal medya (Instagram, Facebook, Pinterest vb.) ve sanal bloklar (NFT) üzerinde dijital bir nesnellik kazanmış durumdadır. Tüm bu geniş ve zengin tanımsal bağlamı ile grafiti günümüzde, kimi zaman yetenekli gençlerin sanatsal performansı, kimi zaman ise farklı coğrafyalardaki savaş mağdurlarının, evsizlerin, kuir bireylerin, ayrımcılığa uğramışların sessiz çığlığı da olabilmektedir.

Grafitinin böylesine özgün anlamsal boyuta sahip olması, mekân ve birey arasındaki ilişkinin mimarlık bağlamının anlaşılması yolunda, daha önce fark edilmemiş, kendine özgü ve önemli ipuçlarını içinde barındırabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle, grafitinin yazılmasının ardındaki mekânsal motivasyonların neler olduğu, ne anlattığı, nasıl görüldüğü, hedef kitlesinin kimler olduğu, nasıl konum belirlendiği, içeriği ile mekân arasında nasıl bir ilişki oluştuğunun araştırılması önem taşımaktadır. Ancak, grafitiyi kavramsal olarak tartışan mevcut bilimsel araştırmalar ve akademik yazında grafiti kavramını ele alma üzerine olan hâkim bakış açısı genellikle, kriminoloji, suç psikoloji, sanat eğitimi, ekonomik değer üretimi, popüler kültür ya da sosyoloji disiplinlerine ait kuram ve yaklaşımlar üzerinedir (Buser et al., 2013; Dovey et al., 2012; Van Loon, 2014). Grafiti ve mekân arasındaki ilişkiyi anlamak ve anlamlandırmak üzere, grafitinin görsel ve fiziksel niteliklerinin ötesine bakan, grafitiyi yazanlar ve grafitiyi görenlerin grafiti ile kurdukları ilişkinin mekânsal etkilerini okumaya

yönelik araştırmaların yetersizliği dikkat çekicidir. Ayrıca grafiti kavramını, akademik yazında çoğunlukla Avrupa ve ABD kentleri özelinde yoğunlaşan alan araştırmalarının dışına çıkaran, İstanbul'daki yerel ve özgün grafiti çeşitliliği üzerinden ele alan, akademik araştırmalarda grafiti ve mekân kavramları arasındaki ilişkiyi okuma noktasında genel bir boşluğun olduğu görölmüştür. Buradan hareketle yapılan bu tez çalışmasının temel arayışı;

- Grafiti ve mekân arasında nasıl bir etkileşim bulunduğunu bulmak ve buna göre,
- Grafitinin nasıl bir yer oluşturma etkisine sahip olduğunu ve grafiti ile oluşan yerlerin niteliklerini keşfetme üzerinedir.

Bu nedenle, yapılan bu tez çalışmasında, mimarlık disiplininin yanı sıra sosyoloji, beşerî coğrafya, antropoloji ve kriminal psikoloji gibi birey ve mekân ilişkisini doğrudan ele alan disiplinlerden yararlanılarak, yeni ve bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, tez çalışması kapsamında; geliştirilen “Grafiti Okuma Modeli” üzerinde grafitinin mekânsal niteliklerini ve grafiti algısını belirlemek; İstanbul Karaköy'de yapılan alan çalışması ile grafitinin yer oluşturma etkisi çok boyutlu olarak ortaya koymak; grafiti ve mekân üzerine yeni ve farkı akademik çalışmalara ışık tutmak hedeflenmiştir.

1.1 Literatür Özeti

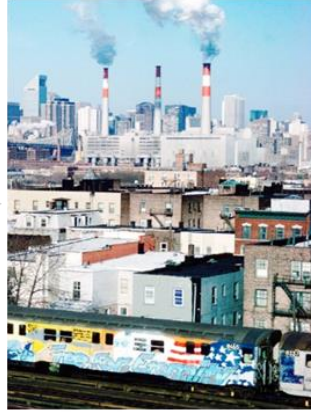
Grafiti, kent sokaklarının boş bir tual gibi kullanıldığı sıra dışı mekânsal bağlamı ile sanatsal ifade biçimleri arasında öne çıkmaktadır. Kökleri mağara resimlerine kadar ulaşmasına rağmen grafiti, modern dünyada bireysel veya kolektif olarak sunulan çoğunlukla yasadışı ve sanatsal olma karmaşası içinde kalan, bir dışavurum eylemi olarak kabul görölmektedir. Grafiti ve mekan ilişkisi ise genel olarak ABD kentlerindeki grafitinin çıkış yılları olarak görölen 1960'larda; dönemin imar politikaları ve sosyo-kültürel çalkantıları üzerinden gelişerek günümüze kadar çok boyutlu bir nitelik kazanmıştır., Akademik çalışmalarda grafitinin mekansal bağlamına yönelik yaklaşımın yıllar içinde değişerek geliştiği görölmektedir. 1960'larda çoğunlukla, asi ve vandal bir sokak eylemi olarak görölen grafitiyi önlemek üzerine araştırma yapılırken, ilerleyen zaman içinde

grafitiyi ehlileştirerek toplum yararına değerlendirme bilinci artan bir ilgi kazandığı dikkat çekicidir.

Bu noktada grafitinin mekânsal bağlamı, mekân ve grafiti olarak iki farklı ve ayrı kavramın bir arada ve çok yönlü olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Mekân kavramının kendi içindeki sahip olduğu tanımsal zenginlik ve buna bağlı olarak çeşitlenen sosyal, algısal, işlevsel katmanlı yapı, grafitinin mekânsal bağlamının da katmanlı ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu düşündürmektedir. Ancak, grafitiyi anlama ve anlamlandırma yolundaki bilimsel araştırmaların çoğunlukla, grafitinin asi ve sanatsal nitelikleri arasında kalması, grafitinin mekânsal bağlamının yeni ve özgün araştırmalar üzerinden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Diğer tarafta ise, grafiti kavramını kent yaşamı, kentsel mekân, yapı tasarımı ve yer oluşturma pratikleri üzerinden ve mimarlık disiplinin ile bütünleştirerek ele alan kaynakların azlığı dikkat çekicidir. Bu nedenle bu tez çalışmasında mimarlığın yanı sıra aralarında sosyoloji, psikoloji, popüler kültür ve coğrafya üzerine yapılan bilimsel çalışmalara odaklı ve çoklu disiplinli bir bakış açısı geliştirilmiştir. Buna göre 1960-2020 yılları arasında yazılan bilimsel eserler, kitap bölümü, araştırma makalesi, eleştiri ve görsel dokümanlara dayalı akademik kaynak taraması yapılma gereği görülmüştür.

Çalışmada, grafiti kavramının tarihçesi kısa bir geçmişe bağlı olarak, son altmış yıllık öyküsünün, günümüze uzanan süreç üzerinden ve Avrupa, Amerika ve Türkiye’den akademik çalışmalar merkeze alınarak ele alınmıştır. Öncelikle, kronolojik olarak ele alınan bilimsel kaynaklar üç zaman aralığına ayrılarak mekân, birey ve grafiti kavramları arasında bağlantılı kurulmasına olanak verecek şekilde derlenmiştir. Böylelikle tez çalışmasının kuramsal bakış açısı; grafiti ve mekân kavramlarını tanıma sağlayan temel kaynaklar belirlenmiştir. Oluşturulan akademik yazın derlemesi, 1960-1979; 1980-1999; 2000-2020 yılları olmak üzere üç farklı zaman aralığına ayrılarak tablo halinde sunulmaktadır. Tablo 1.1’ de gösterildiği gibi; kuramlar ve kavramların yanı sıra, ilgili dönemdeki grafiti örneklerine dair genel bir görüş edinmeye yardımcı olabilecek görsel kaynaklardan yararlanılmıştır.

Tablo 1.1 Mekân ve grafiti kavramları ile ilgili akademik kaynakların kronolojik olarak derlenmesi.

Mekan, tasarım ürünü ve estetik değer	Mekan kavramı üzerine akademik kaynaklar ve ilgili kavramlar		Grafiti kavramı üzerine akademik kaynaklar ve ilgili kavramlar	Grafiti yasadışı ve sanat sunumu arasında
	Jacobs (1960) <i>The Death and Life of Great American Cities</i> Katılım Sosyal alan		Reisner (1971) <i>Graffiti: Two thousand years of wall writing</i> Çete grafitisi Grafiti türleri	
	Lynch (1960) <i>Image of the City</i> Kent imgesi Mekan imajı		UGA (1972) <i>United Graffiti Artists</i> Sanat performansı Kolektif sunum	
	Lefebvre (1974) <i>The Production of Space</i> Mekan üretimi Mekan üçlemesi		Ley ve Cybriwsky (1974) <i>Urban graffiti as territorial markers</i> Çete alanları Grafiti yayılımı	
	Relph (1976) <i>Place and Placelessness</i> Yer kavramı Yersizlik		Mailer ve Naar (1974) <i>Faith of Graffiti</i> Grafiti imajı	
Krier (1979) <i>Urban Space</i> Mekan tasarımı Morfoloji İşlevsel kurgu	Wilson ve Kelling (1982) <i>Broken Windows</i> 'Kırık pencereler' kuramı			
a) 1960-1979 yılları arası				
Yer oluşturma kavramına geçiş	Whyte (1980) <i>The social life of small urban spaces</i> Mekan deneyimi Etkileşim		Silver ve Chalfant (1983) <i>Style Wars</i> Hip Hop Breakdance DJ	Grafiti ile mekân tasarımı
	Schulz (1981) <i>Genius Loci</i> Yer duygusu		Cooper ve Chalfant (1984) <i>Subway Art</i> Tren grafitisi Grafiti yayılımı	
	De Certeau (1984) <i>The Practice of Everyday Life</i> Gündelik akış Sosyal yaşam		Cresswell (1992) <i>The Crucial 'Where' of Graffiti</i> Grafiti imajı	
	Auge (1997) <i>Non-places</i> Yok yerler Soyut mekân		Bushnell (1990) <i>Moscow Graffiti: Language and Subculture</i> Global grafiti Sanatsal sunum	
	Crawford & Lewis (1999) <i>Everyday Urbanism</i> Gündelik kentsellik Geçici mekân		Atack & Ross (1997) <i>Urban Space</i> Grafiti stilleri İçerik türleri	
b) 1980-1999 yılları arası				
Yer oluşturma pratikleri	Gieryn (2000) <i>A space for place in sociology.</i> Yerin oluşumu Olumsal süreç		Docuyanan (2000) <i>Governing Graffiti in Contested Urban Spaces</i> Kent içinde grafitinin yeri	Grafiti ile gelen mekânsal değişim
	Fleming (2007) <i>The Art of Placemaking</i> Sokak sanatı Yer oluşturma		Chmielewska (2007) <i>Framing [con]text: Graffiti and Place</i> Grafiti stilleri Grafiti türleri	
	Kitchen (2010) <i>Key Thinkers on Space and Place</i> Yerin oluşumu Mekânın dönüşümü		Dovey & Woodcock (2012) <i>Placing Graffiti</i> Grafiti konumu	
	Gehl (2017) <i>Making Cities for People</i> Kentsel aktivite		Ross (2016) <i>Routledge Handbook of Graffiti and Street Art</i> Grafiti algısı Grafiti kültürü	
	PPS (2020) <i>What is Placemaking?</i> Yer oluşturma pratikleri		Phillips (2020) <i>Graffiti, crime, and street culture</i> Grafiti ile mücadele	
c) 2000-2020 yılları arası				

Görsel kaynaklar: (a) Martha Cooper "Post-cards from New York" (Cooper & Chalfant, 1984) (b) Berlin Duvarı (Anapur, 2017) (c) New York High Line (Yazar arşivi)

Görsel kaynaklar: (a) Martha Cooper "Post-cards from New York" (Cooper & Chalfant, 1984) (b) Berlin Duvarı (Anapur, 2017) (c) New York High Line (Yazar arşivi)

1960-1979 yılları arası: Dönemin öne çıkan bilimsel, kaynaklarında mekânın üretilebilen bir ürün ya da kurgulanmış fiziksel çevre tasarlama anlayışı içinde ele alınmaktadır. Çoğunlukla imar politikalarının konut üretimi veya mahalle planlama anlayışına dayalı olarak gündelik yaşam ile ilişkili olarak görülmektedir.

Ancak mekânın fiziksel estetik odaklı yaklaşım mekân ve birey ilişkisini tek boyutta ele alması üzerine artan eleştirel görüşler nedeni ile 1960'lardan 1980'lere uzanan sürede değişen toplumsal süreç içinde yeterli kalamamıştır. Dönemin yenilikçi toplumsal düşünce anlayışı aynı zamanda, mekân ve birey ilişkisinin yeniden sorgulandığı yeni yaklaşım arayışlarını beraberinde getirmektedir. Jacobs (1961) "Amerikan Kentlerinin Ölümü" kitabında, dönemin içinde bulunduğu ekonomik ve politik buhranlarının ardındaki, sosyo-kültürel sorunlara değinmektedir (J. Jacobs, 2016). Lynch ise kentlerin kendine özgü imajının, bireyin bulunduğu yeri tanıması ve tanımlayabilmesi için okunabilir olması gerektiğine dikkat çekmektedir (Lynch, 1984). Aynı dönemlerde Amerikan kentlerinde görülmeye başlayan grafiti bir tür başkaldırı, itiraz eden asi bir sokak eylemi olarak kabul görmektedir. Kentsel imar politikaları ile yaşadıkları çevre ile kurdukları bağı kaybeden gençler, etnik sokak çeteleri ve işsiz göçmenlerin kendilerini ifade etme aracı olarak grafitiye yönelimi kısa sürede sokakların görsel imajını değiştirmiştir. Özellikle Philadelphia, Chicago ve New York gibi etnik ve farklı ırklardan bireylerin yaşadığı kentlerde grafiti, düzen karşıtlığı, otoriteye itiraz ve mekânın kurgusal tasarımına yapılan vandal bir eylem olarak kabul görmektedir (Phillips, 2016; Taylor et al., 2016). Lefebvre'nin (1974) "Mekânın Üretimi" adlı çalışmasına göre mekân toplumsal süreç akışı içinde üretilir. Böylece mekân ve toplum arasında iki yönlü bir bağ kurulabilmektedir. Mekân toplumsal yapıyı biçimlendirirken, toplum da mekânı üretmektedir (Lefebvre, 1991). Mekânı fiziksel bir boşluktan ayıran temel yaklaşım Relph (1976) "Yer ve Yersizlik" kitabında mekân ve yer kavramlarını birbirinden ayrı ve farklı anlamsallık içinde ele alan yeni ve öncül bir bakış açısı geliştirmiştir. Relph'e göre yer, bireyin nesnel ve öznel olarak etkileşim kurabildiği, algılayabildiği, tanımlayabildiği, duygusal olarak bağlandıkları anlamlı konumlardır. Yer kavramı bu bağlamı ile mekânın işlevsel kurgusu ve fiziksel formunun tasarlanan kimliğinden farklı olarak bireyin sosyo-kültürel ve duygu dünyası ile de ilişkilenebilir (Relph, 2020). 1970'li yıllar ise grafiti kavramı açısından çok yönlü ve yeni yaklaşımlar üzerinden farklı grafiti algılarının olduğu yıllar olarak dikkat çekmektedir. Dönemin New York Polis Departmanı, grafiti ile mücadele günleri başlatarak metro ağına yayılan grafitiyi "*urban epidemic*" yani kentsel ve bulaşıcı bir hastalık olarak kabul etmiştir

(Phillips, 2016). Bu yıllara ait akademik literatür ve günlük gazete, sosyal dergiler, sinema filmleri gibi aktüel medyada grafitinin ardındaki motivasyonlara dair söylemlerde genel olarak “grafiiti önlenmesi gereken bir suçtur” olarak yorumlanmaktadır (Ley & Cybriwsky, 2018). 1970’lerin sonuna doğru grafiiti sadece ABD kentlerinde değil, önemli sanat, politik hareketliliğinin yaşandığı Avrupa kentlerinde de yayılmaya başlamıştır.

1980-1999 yılları arası: Varoluşçu yaklaşım, mekân kavramını geometrik boşluk olmanın ötesinde taşıyarak “yer” olarak kavramsallaştırması yeni bir bakış açısı sunmuştur. Norberg-Schulz mekânı yere dönüştüren ilişkilerin duygusal bağlamını işaret etmektedir. Kökleri antik Roma Döneminin koruyuculuk ve güç temsili inanışına dayanan Genius Loci, akademik yazında, yer ve birey arasındaki, samimi ve karmaşık ilişkisel bağ olarak açıklanabilmektedir (Schulz, 1991). Micheal de Certeau (1984) ise mekânı merkeze alarak, yerin oluşumuna dair genel bakış açısına farklı bir yön verir. Savaş sonrası yıkım gören Avrupa’nın yeniden yapılanma sürecindeki gündelik sosyal yaşam akışı içinde, bireyin mekânı deneyimleme biçimlerine göre yeni bir mekân konsepti ortaya koymaktadır. “Gündelik Yaşamın Keşfi” kitabında “mekân eylemler tarafından üretilirken, yer, üzerinde eylemlerin meydana geldiği boş bir sistem” olarak tanım bulmaktadır (Certeau, 2008). Certeau’nun görüşleri 1990’lı yıllarda Auge tarafından yeniden yorumlanarak ve tekrar yer kavramı üzerinden yeni bir bakış açısı ile ele alınır. Auge ise “yer olmayan yerler” (1995) söyleminde, bireyin içinden gelip geçtiği soyut olarak tanımlanmış kurgusal mekânları tanımsal boşluğuna dikkat çekmektedir (Auge, 2009). Bireyin yaşadığı çevreyi şekillendirmesi ve gündelik yaşamın fiziksel ve işlevsel gereksinimlerinin karşılayacak şekilde kurgulanması alternatif bir tasarım anlayışına ilham vermektedir. Crawford (1999) Gündelik Kentsellik (Everyday Urbanism) yaklaşımında Lefebvre ve De Certeau’nun gündelik yaşam akışı ve mekân ilişkisinden ilham almaktadır. Buna göre bireylerin mekânsal gereksinimlerini karşılayabilmeleri için amatör olarak geliştirdikleri mekânsal müdahaleler ile genellikle geçici, sosyo-kültürel temsillerin ifade bulduğu özgün mekân kimliğine sahip yerleri oluşturabilmektedir (Crawford et al., 2009). 1980’lerin ortalarında Los Angeles’ın Avrupa kültürü içinde sıkışan yerel Meksikalıların kent içinde kendilerine özgü, aidiyet kurabildikleri mekânlara

gereksinim duyulmaktadır. Bu arayış yerel halkın kendilerini bulabilecekleri küçük, samimi ve yerel kültür motifleri ile bezenmiş yerler oluşturmaya yönelmiştir (Docuayan, 2008; Evans, 2016). Diğer taraftan, Londra, Paris ve Berlin başta olmak üzere pek çok Batı Avrupa kent sokaklarında, “imza grafitisi” (name based graffiti) İngiltere’de kökleri 1970’li yıllarındaki asi gençliğin Punk Hareketinin mekânsal temsili olarak kabul bulmaktadır (Ross, 2016; Scannell, 2002). Dönemin sosyo-politik ortamının mekânsal olarak temsil bulduğu Berlin Duvarı, batı tarafındaki grafitileri ile bütünleşen bir imaj edinmiştir. Özellikle grafitilerin duvarın Doğu Bloğu tarafında bulunmaması ifade özgürlüğünün kısıtlılığına dair önemli bir göstergedir. Batı tarafındaki grafitiler ise ifade özgürlüğünün yanı sıra bireylerin toplumsal olaylara gösterdikleri tepkinin ve otoriteye karşı gösterilen asi tavrın dışavurum biçimi olarak önem kazanmaktadır (Neef, 2007; Ross, 2016). Grafitinin sanat çevresi ile tanışması artan popülerliği dönemin videokaset filmleri üzerinden daha geniş kitlelere ulaşabilmiştir. Özellikle grafitinin yoğun olarak bulunduğu New York sokaklarında çekilen kısa filmler, dokümental görsel yayınlar ve sokak fotoğraflarının kitap olarak basılması ile yeni ve popüler bir grafiti ilgisi oluşmuştur (Chalfant & Silver, 1983). Grafitinin İstanbul ’da gösterdiği yayılımı ise 1990’ların sonlarından itibaren ivme kazanmıştır (Ayrar, 2014). Bu hareketlenme sürecinde internet üzerinden dünyanın farklı coğrafyalarındaki grafitilerin görülebilmesi, yazarların birbiri ile tanışma ve görsel deneyim paylaşımı sağlamıştır. Grafitiye gösterilen ilginin artması ile grafiti, yeni ve farklı bir sokak etkinliği algısı olarak kabul görmeye başlamıştır. Bu değişim aynı zamanda, yasadışı grafitinin, kısmen izinli alanlarda toplanarak farklı bir grafiti algısına sahip yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur.

2000-2020 yılları arası: Mimarlık alanında uluslararası bir otorite olarak kabul gören Danimarkalı mimar Jan Gehl, “İnsan için Kentler” isimli kitabında günümüz ve geçmiş mekân tasarımı anlayışını dünden bugüne bir bakış ile ele almaktadır. Kitabın sunuşunda; kendisinin üniversiteden 1960 yılında mimar olarak mezun olduğunu, sonraki 50 yıl boyunca kentlerde planlama ve imar biçimlerinin değiştiğini ama bu değişimin pek de beklentiyi karşılamadığını ifade etmektedir (Gehl, 2017). Benzer bir eleştiri PPS’ den gelerek; 1960’a kadar kentler, yüzyılların deneyimi temel alınarak imar edilmekteyken ve kentlerin insanlar için

inşa edildiği ön kabul görmüşken, sonraki yıllarda kentin içinde yaşayan insanlar ve onların hayatı bu planlarda tayin edici olmaktan çıktığına dikkat çekilmektedir (PPS, 2017). Fred Kent ise bugün mekân tasarımı anlayışının, çok katmanlı hale gelmesi nedeni ile sosyal yaşam akışının tasarım ile buluşmasının öneminin giderek anlaşıldığına vurgu yapmaktadır (Kent & Madden, 2003). Fleming bu anlayışa destek vererek, sokak sanatı kavramının, kentsel mekân tasarım süreci içine alınarak yapılan düzenlemelerin, sosyal canlılığını yitirmiş pek çok dünya kenti için olumlu sonuçlar getirdiğine barındırdığına işaret etmektedir (Fleming, 2007). Farklı coğrafyalarda bulunan pek çok kent içinde farklı ölçeklerde projeler hazırlayan PPS ise bireyin mekânsal gereksinimlerinin yanı sıra sosyal beklentilerini de gözetmenin canlı ve sürdürülebilir sosyal yerlerin oluşturulmasında kilit bir role sahip olduğuna dikkat çekmektedir (PPS, 2017). Yer oluşturma kavramına coğrafya ve sosyoloji perspektifinden yaklaşım Gieryn, bireyin mekân ile kurduğu ilişkisel bağı merkeze alarak yeni bir söylem geliştirmiştir (Gieryn, 2000). Bu nokta mekân ile insan arasındaki ilişkisel bağ yani bilimsel yazındaki yer duygusu olarak kavramsallaşan nitelik, temel yer oluşturuca etken olarak öne çıktığına vurgu yapmaktadır. Yer duygusunun ifade bulması ise, yer ve birey arasındaki karşılıklı etki durumunun ifade bulması anlamına gelmesi nedeni ile önem taşımaktadır (Ferrell, 2013; Ploger & Lefebvre, 1995; Ross, 2016). Zebracki ise “Public Artopia” kitabında, kamusal alanda icra edilen sokak sanatı performansları ile izleyici kitlesi arasındaki etkileşimin sosyo-politik bağlamına dair önemli bilgileri akademik yazına kazandırmıştır (Zebracki, 2018). Sokakta kendine yer bulan kamusal ifade, sanatın farklı coğrafyaların kendine özgü kültürlerinden beslenen özgün sunum biçimlerinden ilham almaktadır (Chmielewska, 2007). Diğer taraftan, günümüzde, grafiti yazarlarının kendi aralarındaki bağlantı ve örgütlenme ağı (network), grafitinin tartışıldığı, grafiti stil ve içeriklerinin değerlendirildiği grafiti odaklı web siteleri, kişisel blog veya vloglar, ”mag” adı verilen grafiti dergilerinin son yıllarda sayısı giderek artmaktadır (Ferrell & Weide, 2010). Grafiti görsel ve yazılı medyadaki paylaşım ve yayılım ortamında kendine dijital veya basılı medya üzerinde de kendine konum bulabilmektedir. Grafitinin ticari amaçlı kullanımında hem grafiti sanatçıları gelir elde ederken, ticari firmalar yeni, kreatif ürün profili ve turistik

cazibe alanları oluşturabilmektedir (Fell, 2017; Taylor et al., 2016). Son yıllarda ise grafiti Kripto Sanat ya da NFT kavramı altında, tekil, benzersiz ve nesnel bir mekânsal bağlamı olmayan yeni ve dijital bir çeşit kripto yani şifreli grafiti olgusu olarak internet ortamında da varlığı sürdürmektedir.

1.2 Tezin Amacı

İncelenen akademik kaynaklarda, 20. yüzyılın ortalarından itibaren, mekân kavramının, hacimsel boşluk ya da coğrafi alansallık olma anlayışının ötesine geçerek sosyal yaşam akışının bir parçası olarak görme arayışlarının sürekliliği dikkat çekmektedir. Aynı süreç içerisinde modern kentlerin farklı mekânlarında görülmeye başlayan grafiti, yazılmasının ardındaki nedenselliğin yanı sıra mekân kullanıcılarının grafitiyi görme biçimlerine göre farklı etkiler yapabilen kentsel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, grafitinin mekâna olan etkilerinin, sosyal, mekânsal ve duygusal niteliklerinin belirlenmesi, yer kavramının temel boyutları ile arasında karşılıklı gelişen bir etkinin olabileceğini düşündürmektedir. Buradan hareketle hazırlanan tez çalışmasında temel amaç;

- Grafiti ve mekân arasında oluşan karşılıklı etki durumunu çok yönlü olarak incelemek,
- Mekânın tasarlanan işlevsel ve fiziksel kurgu akışı içinde, grafitinin mekânsal niteliğini belirlemek,
- Bireylerin grafiti algıları ile grafitinin mekânsal nitelikleri arasında oluşan etkileşimin, özgün bir yer oluşturma etkisine sahip olduğuna dikkat çekmektir.

Tez çalışmasının kavramsal çerçevesinde, kurgusal olarak 4 temel araştırma sorusu ve bunlara bağlı alt sorulara yanıt aranmaktadır (Şekil 1.1).

Araştırma sorusu (I); Mekân ve yer arasında nasıl bir ilişki vardır?

I a- Mekân yere nasıl dönüşmektedir?

I b- Yer oluşturuıcı etkenler nelerdir, nasıl niteliklere sahiptir?

Yapılan akademik yazın okuma çalışmasına göre, mekân tasarlanarak üretilen bilen bir soyut bir kavram olmakla birlikte, bireyin mekâna yüklediği anlam ve

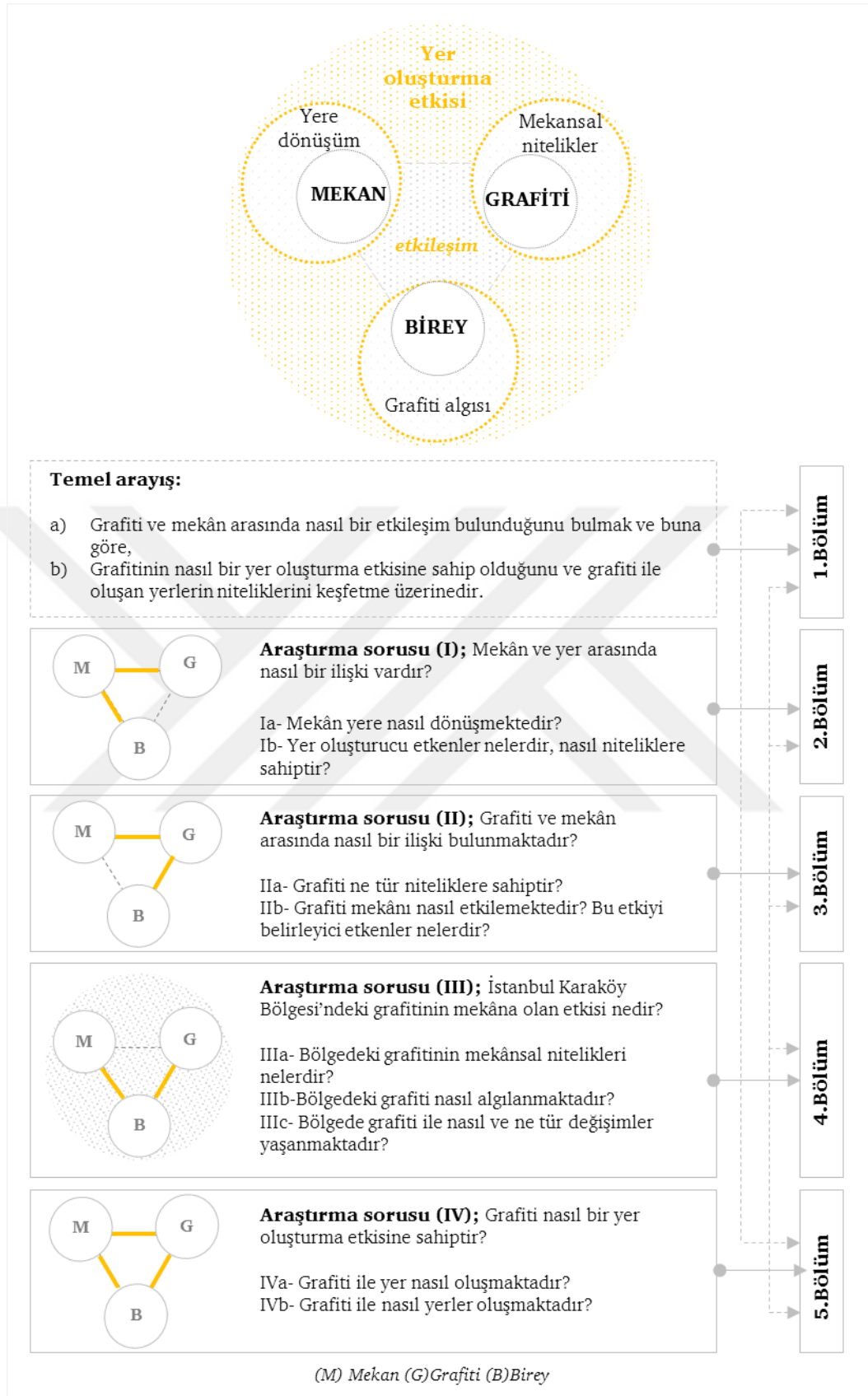
temsil değeri üzerinden somut bir bağlam edinerek yere dönüşmektedir (Gieryn, 2000; Massey, 2005; PPS, 2017). Ancak bu kavramsal betimlemede, bireyin mekân ile kurduğu duygusal bağı ifade etme biçiminin, mekânın yere dönüşüm sürecine nasıl ve hangi kavramlar üzerinden etki ettiği boşlukta kalmaktadır. Tezin bu bölümünde, mekânın yere evrilmesi ile değişen kavramsal bağlamı irdelenmektedir. Buradan hareketle sorulan bu soru sorulma amacı, yerin oluşumunu kuramsal olarak irdelemek, tanımsal olarak mevcut bilimsel çalışma kaynakları içindeki yaklaşımları ortaya koymaktır. Yapılan akademik yazın taramalarında toplanan bilgiler, tez çalışmasının İkinci Bölümü'nde derlenerek sunulmaktadır. Bölümün alt başlıkları altında, mekânı yere dönüştüren etkenler ve bunlara bağlı olarak oluşan yerin temel boyutları ele alınmaktadır. Böylelikle, kavramsal olarak yerin niteliklerine dair mevcut akademik yazındaki kuram ve kuramcıların görüşlerinden yararlanılarak genel mekân ve yer kavramları arasındaki ilişki çok katmanlı olarak ortaya konmaktadır. Bu katmanlar arasında birey ve yer arasındaki ilişkinin ifade aracı olarak grafiti kavramına vurgu yapılmaktadır.

Araştırma sorusu (II); Grafiti ve mekân arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

II a- Grafiti ne tür niteliklere sahiptir?

II b- Grafiti mekânı nasıl etkilemektedir? Bu etkiyi belirleyici etkenler nelerdir?

Grafiti kavramsal olarak, mekânın tasarlanan işlevleri arasında öngörülme ve çoğunlukla da istenmeyen sosyal ve mekânsal etkileri beraberinde getirdiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Ley & Cybriwsky, 2018; Zebracki, 2018). Ancak, mevcut bilimsel yazında grafitinin mekânsal nitelikleri ile mekânsal etkilerini bir arada irdeleyebilen özgün bir grafiti okuma yaklaşımı da bulunmamaktadır. Oysa grafitini mekânsal nitelikleri ile grafitiyi yazanlar ve görenler arasındaki ilişkinin anlaşılması, grafitinin yer oluşturma etkisinin nasıl bir süreç olduğuna dair ipuçları verebilir. Buradan hareketle, grafiti ve mekân arasında oluşan etki durumunu belirlemek amacı ile özgün bir “Grafiti Okuma Modeli” geliştirilmiştir. Model aracılığı ile yapılan alan çalışmasında, grafitinin yer oluşturma etkisi farklı boyutları ile ortaya konmaktadır.

Şekil 1.1 Tezin kurgusal tasarımı.

Araştırma sorusu (III); İstanbul Karaköy Bölgesi'ndeki grafitinin mekâna olan etkisi nedir?

III a- Bölgedeki grafitinin mekânsal nitelikleri nelerdir?

III b-Bölgedeki grafiti nasıl algılanmaktadır?

III c- Bölgede grafiti ile nasıl ve ne tür değişimler yaşanmaktadır?

Okuması yapılan bilimsel yazın kaynaklarında genel olarak grafiti, aralarında Londra, Paris, New York, Chicago ve Melbourne gibi Avrupa, ABD ya da Avusturalya kıtasına özgü örnekleri öne çıkmasına rağmen, farklı coğrafyalara yansıyan grafitinin mekânsal bağlamının geride kaldığı gözlemlenmiştir. Diğer yandan İstanbul'daki grafiti örnekleri üzerine olan akademik çalışmalarda ise, çoğunlukla grafitiyi görsel içeriği üzerinden tanıma, tanıtmaya veya taşıdığı mesaj anlamına üzerine olduğu görülmektedir (Ayrar, 2014; Erdoğan, 2017). Bu noktada, İstanbul'daki grafitinin yayılımı ve belli bölgelere yığılmasına nedenlerini irdelleyen çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Zengin grafiti çeşitliliği ve yoğunluğu ile dikkat çeken Karaköy Bölgesi'nde gerçekleştirilen alan çalışmasında nitel araştırma adımlarına dayalı olarak, gözlem ve görüşme yapılarak bilgi toplanmıştır.

Araştırma sorusu (IV); Grafiti nasıl bir yer oluşturma etkisine sahiptir?

IV a- Grafiti ile yer nasıl oluşmaktadır?

IV b- Grafiti ile nasıl yerler oluşmaktadır?

Yapılan alan çalışması sürecinde toplanan bilgiler, "Grafiti Okuma Modeli" üzerinde yapılan değerlendirmiştir. Buna göre, grafitinin yer oluşturma etkisini belirleyici etkenler ve bu etkenlere bağlı olarak gelişen mekânın yere evrilme süreci irdelenmektedir. Böylelikle grafiti ile oluşan yerlerin temel nitelikleri, kuramsal çerçeveye dayalı olarak oluşturulan "Etkileşim Üçgeni" üzerinde ortaya konarak özgün bir okuma yapılmaktadır. Tez çalışmasının temel araştırma sorularına dair bulunan yanıtların, mekân ve grafiti kavramları arasındaki ilişkinin boyutlarına dair yeni çalışmalara alternatif ve özgün bir ışık tutup, ilham verebilmesi hedeflenmiştir.

1.3 Orijinal Katkı

Mekân ve yer kavramlarını anlama ve tanımlama arayışları, Antik Çağ'dan beri süregelen bir süreçtir. Genellikle her iki kavram, iç içe geçen karmaşık ve değişken nitelikler üzerinden birbirinden ayrılabilir. Modern düşüncede “mekân”, fiziksel form ve işlevsel kurguya sahip doğal ya da tasarlanarak üretilen bir kavram iken, “yer” ise toplumsal süreç içinde oluşan, algısal ve duygusal bağlama sahip bir kavram olarak kabul görmektedir. Buna göre mekân kavramsal olarak, tasarlanan ya da betimleyici soyut tanımlamalara sahip iken yer kavramı, aidiyet, sahiplenme, tanıma, sevmeye, deneyimleme gibi kişisel veya sosyal nitelikler üzerinden kimlik bulmaktadır. Bu bağlamda, mekân ve birey arasındaki etkileşim, yerin oluşumdaki temel etken olarak öne çıkmaktadır. Bireyin mekâna, benzerlerinden ayırt edebileceği özel bir simge, figürler çizmesi ya da mekân ile kurduğu duygusal bağı ifade eden yazıların yazılması, mekânı yere dönüştürebilmektedir.

Yer, tasarlanarak üretilen yapılandırılmış çevrede oluşabildiği gibi kaya parçası, tepe, orman gibi doğal çevrede oluşabilmektedir. Buralarda bulunan yüzeyler, üzerine yazılan veya çizilen ifadeler ile anlamı ve temsil ettiği değeri kişiden kişiye değişen yerler olarak tanım bulmaktadır. Bu noktada, “yerin oluşumu”, mekân ve birey arasındaki etkileşime bağlı olarak gelişen çoğunlukla da olumsuz bir süreç içinde gerçekleşmektedir. Yerin oluşumunu içeren bu süreç, çeşitli yer oluşturma pratikleri ile sağlanabildiği gibi toplumsal süreç içinde bireylerin mekânı deneyimleme biçimlerine göre kendiliğinden de oluşabilmektedir. Bilimsel çalışmalarda, yer oluşturma pratikleri olarak kavramsallaşan yaklaşım, mekânın aralarında mimar, mühendis ya da yatırımcı gibi uzman ekipler tarafından tasarlanması ve bireyin mekânı deneyimleme biçimlerini kapsamaktadır. Bu noktada, bireyin yaşadığı mekân ile kurduğu duygusal bağı ifade etme biçimi olarak grafiti, mekâna olan çok yönlü etkileri ile dikkat çekmektedir. Kökleri mağara resimlerine uzanan grafitinin, modern dünyadaki yeri ise, bireyin gündelik yaşam akışı içindeki var olma mücadelesinin bir yansıması olarak kabul görmektedir. Sokaktaki grafitinin çıkışı 1960'lara dayanmakta ve çoğunlukla izinsiz olarak başkalarının mülkü veya kamusal alana yazılması nedeni ile yasadışı, istenmeyen bir sokak etkinliği olarak görülmektedir. İçerik türü olarak

karmaşık karalamalardan, sanatsal figürlerine uzanan geniş bir sunum yelpazesine sahiptir. Günümüzde ise farklı coğrafyalardaki kent sokaklarında karşıma çıkan grafiti, izinli veya izinsiz, bireysel ya da kolektif olarak yapılabilen, sıra dışı ve ilgi çekici bir sokak sanatı türü olarak kabul görülmektedir. Grafiti üzerine yapılan bilimsel çalışma ve araştırmalar, genellikle, grafitiyi suça teşvik edici asi bir etkinlik ya da yetenekli gençlerin kendilerini sokaklarda ifade etmeleri olarak iki farklı yaklaşım arasında yoğunlaşmaktadır.

Ferrel ve Weide' nin "Spot Teorisi", grafitinin mekânsal bağlamına farklı bir bakış açısı sunması adına önem taşımaktadır. Teoride, grafiti yazarlarının konum belirleme önceliklerine dikkat çekilmektedir. Buna göre, grafiti, toplumsal yapı içinde, değişen grafiti algılarına göre farklı mekânsal etkilere sahip olabilmektedir. Ancak, grafitinin mekânsal nitelikleri, grafitinin izin durumuna göre sadece sokak sanatı festivali ya da özel olarak grafiti için ayrılmış alanlarda belli tanımlar içinde kalabilmektedir. Diğer taraftan grafiti, günümüzde yer oluşturma kavramının önemli kuramsal temsilcilerinden PPS'nin mekân kullanıcılarının, kendilerine özgü yer oluşturma projelerinden sıklıkla sosyal katılımı teşvik edici bir etkinlik olarak kullanılmaktadır. Ancak bu noktada, yer oluşturma pratiği olarak, grafiti sadece izinli olarak yazılmasına göre gelişen mekânsal etkilerini üzerinden ele alınarak kısıtlı bir kapsamda kalmaktadır. Bu tez çalışmasının özgün yanı; grafitinin yer oluşturma etkisini sadece grafiti spotunun mekânsal bağlamına göre değil, bunu toplumsal yapı içindeki grafiti algısı ile birleştirerek ele almasıdır. Bu noktada, grafitinin yer oluşturma etkisini ortaya koymak için öncelikle, "grafitinin mekânsal analizi nasıl yapılmalı?" sorusuna yanıt olabilecek bilgilerin derlenmesini sağlayan özgün bir "Grafiti Okuma Modeli" geliştirilmiştir. Model, grafitinin mekânsal nitelikleri ile grafiti algısı arasındaki etkileşimin anlaşılmasına yönelik kavramları belirlemeye yönelik bir yapı sökümü olanağı sunmaktadır. Model üzerine, grafitinin mekânsal nitelikleri ve grafiti algısına yönelik bilgiler yapılan alan çalışmasında toplanmaktadır. Alandaki grafitileri yayılım ve birikim durumuna göre oluşan Grafiti spotu ya da spotlarının, türleri, konumu ve görünürlük durumuna göre grafitini mekânsal nitelikleri belirlenebilmektedir. Grafiti algısı ise grafitinin yazılma ve görülme biçimlerine göre belirlenmektedir. Grafiti yazma biçimleri, grafiti spotlarından belirlenen grafiti yazarlarını, grafiti

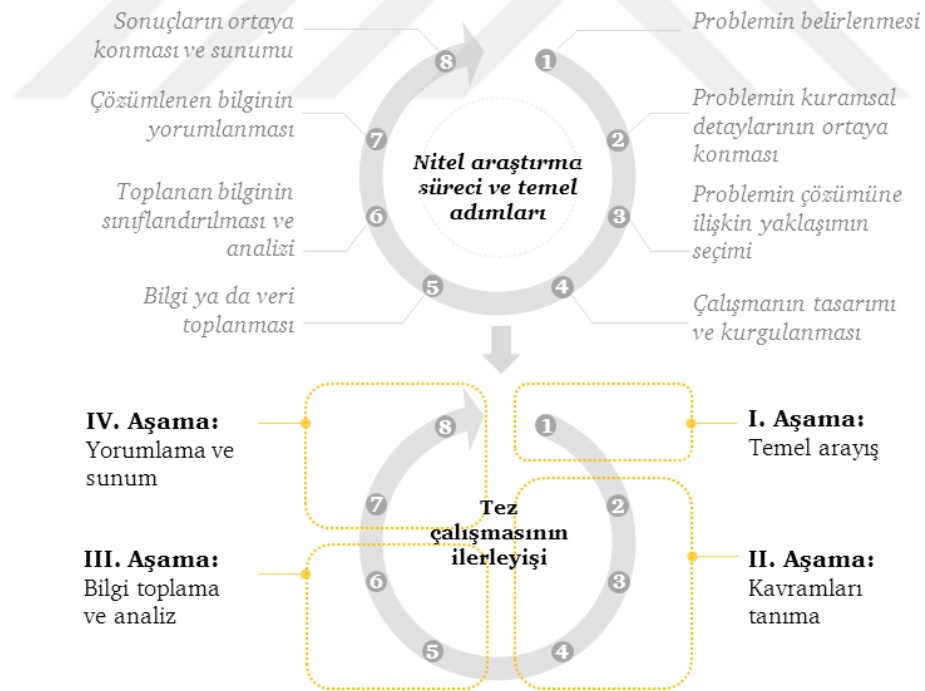
yazmaya yönelten nedensellik ve grafiti üzerinden verdikleri mesaj içeriğine göre ele alınmaktadır. Grafitiyi görme biçimi, mekân kullanıcılarının grafiti algısal olarak görme, fark etme ve anlama durumlarını ele almaktadır.

Toplanan bilgiler, grafiti spotu, grafitiyi yazanlar ve grafitiyi görenler arasında oluşan etkileşimi ve grafiti ile gelen değişimi anlamaya olanak sunan “*Etkileşim Üçgeni*” üzerinde işlenerek yorumlanmaktadır. Böylelikle, grafiti bulunan mekânların, yere dönüşüm süreci ve bu süreç sonrasında nasıl yerlerin oluştuğu ve hangi niteliklere sahip olduğu belirlenebilmektedir. Oluşturulan bu model çalışmanın, kurgusal tasarımı ile grafitin mekânsal bağlamını irdeleyen ve araştırmacılara işe nereden ve nasıl başlanacağına dair yol gösterici olması hedeflenmiştir. Ayrıca model üzerine işlenen grafiti yazarlarına ait tanıtıcı bilgiler, çalışma alanı içindeki grafiti yazarlarına dair öznel bir profilin oluşturulmasına olanak sunmaktadır. Grafitinin İstanbul’daki varlığının son yirmi yılda canlandığı düşünüldüğünde, grafiti yazarlarının tanınması, grafitinin toplum içindeki kabul görme biçimine de olumlu katkı sağlayacağı, grafitini sanatsal bağlamının öne çıkacağı düşünülmektedir. Karaköy Bölgesi’ndeki grafiti örneklerine dair oluşturulan görsel arşiv, sosyal medya üzerinden erişime açılarak, İstanbul’daki grafiti zenginliği ve özgün stil türlerinin, grafiti dünyası tarafından fark edilmesine katkı sunulmaktadır.

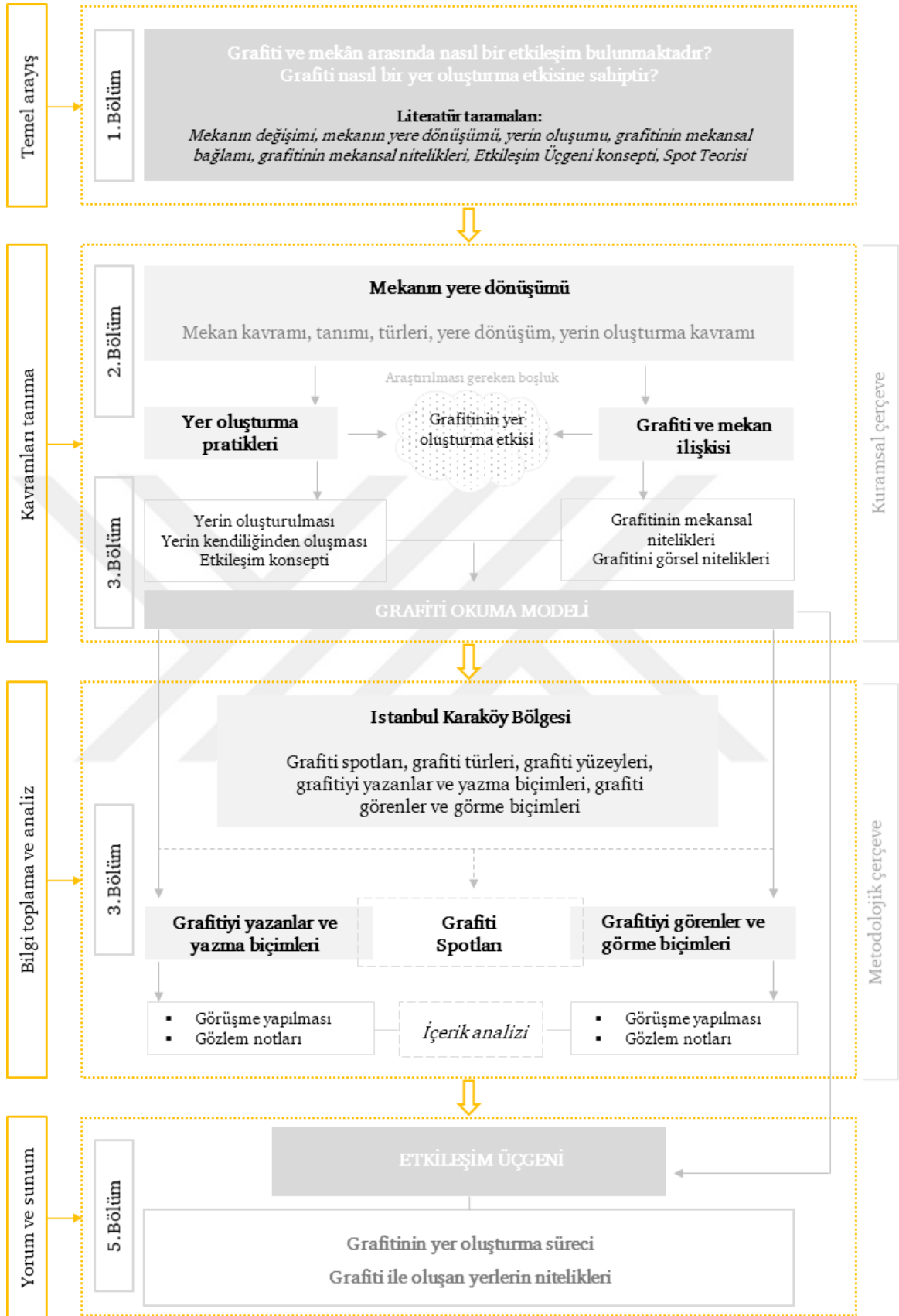
1.3.1 Yöntem ve Kavramsal Çerçeve

Bu araştırma temel olarak, grafiti ve mekân kavramlarının sosyal yaşam akışı içinde birbirleri ile olan etkileşim durumunu anlamaya ve açıklamaya yöneliktir. Tez çalışmasında irdelenen kavramların kişiden kişiye ya da coğrafi, kültürel ortam farklılıklarına göre değişken algısal ve duygusal bağlama sahip olması nedeni ile karma bir araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Bu nedenle, oluşturulan temel araştırma sorularına yanıt bulmak üzere tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmiş ve yorumlayıcı bakış açısına sahip nitel araştırma yönteminin kurgusal adımlarından yararlanılmıştır. Toplanan bilgilerin analizinde ise nicel çözümleme tekniklerinden frekans analizi kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerin katılımcılarının demografik nitelikleri, görüşmelerde sorulan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulara verilen yanıtların içerik çözümlemeleri frekans analizi ile

değerlendirilebilmektedir. Böylelikle kesin, rijit ya da nesnel tanımlarla kavramlar arası bağlantıları tek bir düzleme indirgeyici bir yaklaşımdan sakınılmıştır. Temel olarak nitel araştırmalar, incelenen konu veya kavramlar ile ilgili mevcut bilimsel yazın, kaynaklarına dayalı ve yeni bilgilerin toplanması ile elde edilen bulguların, gerçekçi ve betimleyici bir şekilde ele alınmasına yönelik öznel ve özgün bir araştırma sürecini ifade etmektedir (Arslan & Ökten, 1994; Attride-Stirling, 2001). Bu tez çalışmasının kurgusal yapısı, bu sürece uygun olarak dört temel adımda ilerleyecek şekilde tasarlanmıştır (Şekil 1.2). Ayrıca tezin kavramsal çerçevesi ise çalışmasının ilerleyiş adımlarına dayalı olarak Şekil 1.3’ te gösterilmektedir. Birinci adımda, temel arayış ortaya konmaktadır. Nitel çalışmalarda, ilk adımda araştırmacının somut olarak gözlemlediği problem ile ilgili mevcut bilimsel yazın taraması yapılmaktadır. Araştırılması gereken temel sorunsalın çözümüne yönelik mevcut araştırmalar, kuram ve görüşlerden yararlanılarak temel boşluk ya da yetersiz kalan düşünsel yaklaşımlar belirlenmektedir

Şekil 1.2 Nitel Araştırmaların temel çalışma süreci (Neuman, 2007) ve tez çalışmasının ilerleyiş aşamaları.

Şekil 1.3 Tez çalışmasının kavramsal çerçevesi.

Buradan hareketle tezin ilk adımı, keşfedici gözlem sürecinde belirlenen problemin ortaya konmasına yönelik temel bir görüş oluşturulması üzerinedir. Bu süreçte belirlenen temel arayış ve amaçlar tez çalışmasının Birinci Bölümünde “Giriş” başlığı altında ele alınmaktadır. Bölümde, yapılan mevcut bilimsel yazın taramasında, grafiti ve mekân kavramları arasındaki ilişki, kavramlara dair temel kuramlar ve açılımlar, tarihsel süreç içindeki değişen ve gelişen yaklaşım biçimlerine dair genel bir okuma yapılmaktadır. Böylelikle mekân ve grafiti kavramlarının 1960-2020 yılları arasına yayılan süreçte, ele alınma biçimleri, genel yaklaşımın nasıl ve hangi yeni görüş ve söylemler üzerinden geliştiğine dair genel bir bakış sağlanmıştır. Mekân ve grafiti kavramları arasındaki karşılıklı etki durumunu, yer oluşturma kavramı üzerinden ele alan ve İstanbul özelinde inceleyen çalışmaların yetersiz kaldığı belirlenmiş ve kavramsal boşluklar ortaya konmuştur. Hazırlanan araştırma soruları ile belirlenen, kavramsal boşlukları doldurabilecek güncel ve farklı bilgilerin toplanması hedeflenmiştir.

İkinci adım, temel kavramları tanıma üzerinedir. Nitel Araştırmalarda, belirlenen problem, araştırmacının ilişkili olduğu disiplin içindeki tanımı, anlamı ve çözümlenebilirlik durumu göz önüne alınarak mevcut akademik yazına dayalı genel bir derleme oluşturulmaktadır (Djamba & Neuman, 2002). Tez çalışmasının iki temel kavramı olan, mekân ve grafiti arasındaki ilişkiye odaklı olarak kurgulanmıştır. Her iki kavramı tanıma, anlama ve ilişkilendirmeye yönelik mevcut akademik kuram ve kuramcılarının görüşlerine başvurulmuştur. Tanıma sürecinde; mekân ve grafiti kavramlarının tanımsal açılımları ve bunlar arasındaki farklılıkları belirleyen temel nitelikler irdelenmektedir. Mekân kavramı, tezin 2. Bölümünde “Mekânın Tanımı” ve grafiti kavramı ise 3. Bölümde “Grafitiyi Tanımak” başlığı altında ilgili tanımsal açılımlar üzerinden ele alınmaktadır. Anlama sürecinde; genel olarak tanımları yapılan mekânın yere dönüşümü ve grafiti kavramlarının temel niteliklerini ve bunlara göre farklılaşan tür veya türevleri, bilimsel yazına göre yapılan derleme ile ortaya konmaktadır. Buna göre, yer kavramı “Yerin Üç Boyutu” ve grafiti kavramı ise “Grafitinin Temel Nitelikleri” başlıkları altında kavramsal olarak tür ve temel niteliklerine göre irdelenmektedir. İlişkilendirme sürecinde ise; mekân ve grafiti kavramlarını birbiri ile buluşturan mekân pratikleri ve mevcut örnekleri üzerinden çok boyutlu olarak

irdelenmektedir. Her iki bölümün sonunda kavramsal açılım ve bağlamsal nitelikler belirlenerek “Bölüm Sonu Değerlendirmesi” başlığı altında tablo ve şema üzerinde sunulmaktadır. Buna göre 2.Bölüm sonunda “Yer Oluşturucu Etkenler” ve 3.Bölüm sonunda ise “Grafiti Okuma Modeli” yapılan kuramsal derlemelere dayalı olarak sunulmaktadır.

Üçüncü adımda, örnek incelemesi ile bilgi toplanarak, analiz edilmektedir. Nitel araştırmalarda genellikle iki yoldan bilgi toplanmaktadır(Djamba & Neuman, 2002) yerinde gözlem ve görüşme yapılmasıdır. Gözlem; araştırılan ortamda veya önceden hazırlanan düzenlemelerde, katılımcıların genel ya da bireysel davranışlarını ve ilgi durumlarının biçimsel boyutunu belirlemek amacı ile yapılmaktadır. (Djamba & Neuman, 2002). Görüşme; soruların önceden hazırlandığı yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış olarak örneklem incelemesi kapsamında, farklı gruplar ya da odak grup ile yapılabilir (Creswell, 2009). Bu doğrultuda tez çalışmasının bu aşaması bilgi toplama ve analiz süreçleri öncelikle yapılan pilot bir çalışma ile belirlenmiş, sonrasında ise daha geniş alana yayılan bir alan çalışması yapılmıştır.

- Pilot çalışma, Karaköy Meydanı’na açılan Alt Geçit çevresini (Yeraltı Geçidi ve Çarşısı) kapsamaktadır (Gemci & Önder, 2020). Yapılan çalışma ile tezin, yöntemsel çerçevesinin belirlenmesi ve alan çalışmasının tasarlanmasına yönelik gerekli ön çalışmanın ve hazırlıkların yapılması hedeflenmiştir. Buna göre Alt Geçit ve çevresinde yapılan ve 2015-2018 yılları arasına yayılan keşfedici gözlem sürecinde görsel dokümanlara ve görüşmelere dayalı bilgi toplanmıştır. Gözlem sürecinde; alanda birbirinden farklı 54 grafiti düzeni belirlenmiştir. Bu grafitilerin konumu, türleri ve görsel stilleri, Alt Geçit ve çevresini gösteren üç boyutlu (3D AutoCAD) kroki çizimi üzerinde belirtilmiştir. Görüşme sürecinde ise, rastlantısal olarak belirlenen, farklı yaş, eğitim niteliklerine sahip, esnaf (30 kişi), transit geçen yaya (100 kişi) ve grafiti yazarlarından (20 kişi) oluşan, toplam 150 katılımcıyı kapsayan örneklem grubuna ulaşılmıştır. Katılımcılar ile karşılıklı veya internet ortamında yapılan yarı yapılandırılmış, açık uçlu soruların sorulduğu görüşmeler ile grafitinin mekânsal etkileri üzerine bilgi toplanmıştır. Buna göre; esnaf ve yaya

katılımcılara “grafitiye nasıl ilgi ve tepki gösterdikleri”; grafiti yazarlarına “neden grafiti yazdıkları” ve her iki gruba ortak olarak “grafitinin mekânı olumlu ve olumsuz olarak nasıl etkilediği” sorulmuştur. Elde edilen bilgilerin, nicel olarak frekans analizine dayalı, içerik çözümlemeleri yapılmıştır. Böylelikle, mekân kullanıcıları ve grafiti yazarlarının grafiti algıları ile grafitinin mekânsal nitelikleri arasındaki etkileşimin ortaya konarak, grafitinin yer oluşma etkisi irdelenmiştir. Ayrıca yapılan pilot çalışma “Grafitinin yer oluşturunca etkisi: İstanbul Karaköy Alt Geçit Örneği” başlığı ile makale haline getirilerek Megaron Dergisi’nde yayımlanmıştır (Gemci & Önder, 2020). Pilot çalışma, tez çalışmasının kuramsal ve yöntemsel çerçevesinin kurgulanmasında; nitel ve nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılarak, karma bir çalışma yöntemi geliştirilmesi gereğini göstermesi nedeni ile önem taşımaktadır.

- Alan çalışması; İstanbul Karaköy Bölgesinde yapılan alan çalışması ile temel olarak grafitinin yer oluşturma etkisi, grafiti-mekân ve birey arasındaki ilişkisel bağlantının kurulabilmesine yönelik bilgi toplanmasına odaklı olarak kurgulanmıştır. Bu kurgu, Nitel Araştırmanın temel bilgi toplama araçlarına uyumlu olarak gözlem ve görüşme süreçlerini olmak üzere iki çalışma biçimini içermektedir.

Karaköy ’de yapılan gözlem süreci; 2016-2020 yılları arasına yayılmaktadır. Bu süreç içinde bölgede, yapılan fotoğraf, video çekimleri ve eskiz notları tutulmuştur. Bu doğrultuda çalışma alanı, çalışma kalitesini ve detayları iyileştirmek adına güneyde Perşembe Pazarı Parkı, kuzeyde Kumbaracı Yokuşu, Doğu tarafında Şişhane Meydanı ile Galata Port arasında kalan yaklaşık 1,2 km²’lik bir alanı kapsamaktadır. Alan, yapılan keşfedici gözlem sürecinde, düzensiz aralıklar ile gündüz ve gece saatlerinde, hafta içi ve hafta sonlarında olmak üzere ziyaret edilerek, fotoğraf çekimi, video kayıtlar ve kroki çizimleri yapılmıştır. Toplanan bilgiler Google Earth programından sağlanan hava fotoğrafı (2019) üzerinde, Eşit Kareler Yöntemi yardımı ile 25 eşit kareye ayrılarak çalışılmıştır. Buna göre alan, kendi içine düşeyde harf, yatayda rakamlar ile kodlanarak detaylı bir bilgi toplama sistemi tasarlanmıştır. Oluşturulan kroki harita üzerinde öncelikle

gözlem sürecinde tespit edilen grafitilerin konumları işlenmiştir. Toplamda 365 farklı grafiti örneği tespit edilerek, gözlem süreci içindeki yayılım durumu, kalıcılık sürelerine göre bölgedeki grafiti konumları arasında, kuramsal çerçeveden derlenen “Grafiti Spotu” niteliğine uygun 28 farklı nokta belirlenmiştir. Bölgedeki grafiti spotlarının konum, tür ve görünürlük durumlarına dair toplanan bilgi derlenerek ilgili tipoloji tabloları ve detay haritaları oluşturulmuştur. Böylelikle bölgedeki grafiti spotlarının görsel ve mekânsal niteliklerine yönelik temel bilgiler toplanmıştır.

Karaköy ’de yapılan görüşme süreci; 01.02.2019-22.09.2019 tarihleri arasına yayılmaktadır. Bu süreçte grafitinin algısal ve duygusal bağlamı üzerine bilgi toplanmasına odaklanılmıştır. Görüşmelerin örneklem çerçevesi rastlantısal olarak belirlenen, aralarında mahalle sakinleri, esnaflar, seyyar satıcılar, yaya ziyaretçilerin bulunduğu mekân kullanıcıları ve grafitileri yazarlarından oluşmaktadır. Toplamda 18 grafiti yazarı ve 441 mekân kullanıcısının katılımı ile bölge insanın grafiti algısı üzerine bilgi toplanmıştır. Görüşme yapılan katılımcılar temel olarak grafitiyi yazarlar ve grafitiyi görenler olmak üzere iki grup olarak tanımlanmıştır. Yarı yapılandırılmış olarak yapılan görüşmelerde, önceden hazırlanmış ve açık uçlu soruların yüz yüze veya internet ortamında yöneltilmesi ile bilgi toplanmıştır. Görüşmelerde her iki gruba katılımcı profilini ve grafiti algısını belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Mekân kullanıcıları ile yapılan görüşmelerde, genel katılımcı profilini belirlemek üzere cinsiyet, yaş aralığı, eğitim durumu, bölgede bulunma nedeni ve bulunma zamanını belirleyici sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerde kullanılan soru formu A ‘da (ek-1) gösterilmektedir. Grafiti yazarları ile yapılan görüşmelerde ise, bölgede üzerine odaklanılan grafitilerin illegal türe ait olması nedeni ile yazarların kişisel bilgileri (ad-soyadı) saklı tutulmaktadır. Ayrıca görüşmeler çekilen fotoğraflarda yüzleri (isteğe göre) kapatılarak sunulmaktadır. Bölgedeki grafiti yazar profilini belirlemek üzere, grafiti yazarlarının cinsiyet, yaş, eğitim, iş durumları ile yaşam çevreleri, grafitiye başlama yaşları, stil tercihleri, yazma biçimleri ve ait oldukları grafiti gruplarına dair sorular yöneltilmiştir. Görüşmelere ait notlar ve fotoğraflar

B (ek-2)' de gösterilmektedir. Her iki katılımcı grubuna, “grafitinin neden yazıldığı”; “grafiti ile ne anlatıldığı” ve “grafiti ile gelen değişimin ne olduğu” soruları yöneltilmiştir. Öncelikle, verilen yanıtlar, grafitiyi yazanlar ve grafitiyi görenler olarak iki grup olarak ayrı ayrı içerik çözümlemesi yapılarak, grafitinin yer oluşturma etkisini ortaya koyan kavramlar, kategorik olarak belirlenmiştir. Sonrasında ise, yapılan yüzdelik orana dayalı frekans analizi ile bu kavramlar, Radar grafikler üzerinde tablolaştırılarak bu çalışmaya özgün olarak tasarlanan “Grafiti Okuma Modeli” yardımı ile tezin kuramsal çerçevesi üzerinden tartışılarak, yorumlanmıştır.

Dördüncü adım ise yorumlama ve sunum üzerinedir: Nitel araştırmalarda farklı tipolojilere sahip bilgi arasındaki ilişki, kavramsal geçişler ve çatışmalar, araştırmacının kendi yorum ve özgün çıkarımlarına göre ortaya konmaktadır. Bu bakımdan nitel araştırmadan elde edilen verilerin tüm ayrıntıları ile ele alınarak değerlendirilmesi (raporlaştırılması) önem taşımaktadır (Creswell, 2009; Neuman, 2007). Buradan hareketle tez çalışmasının kurgusal olarak son aşaması, alan çalışmasının sonuçlarının yorumlanması ise “Grafiti Okuma Modeli” kurgusuna dayalı olarak üç aşamalı bir okuma ile yapılmıştır.

- Birinci aşamada, grafitinin mekânsal nitelikleri üzerinedir. Bu nitelikler öncelikle Grafiti spotunun belirlenmesine göre çeşitlendirilmiştir. Belirlenen spotlardaki grafitilerin türleri incelenerek genel yönelime dair bir bakış sağlanmaktadır. Spotların görünürlük durumu, bulunduğu yüzey profiline göre algılanma ve fiziksel olarak görülme durumlarını belirleyen niteliklere işaret etmektedir.
- İkinci aşamada, grafiti yazarlar ve yazma biçimleri üzerine durulmaktadır. Grafiti yazarlarının genel profili göz önünde bulundurularak üç temel duruma dair görüş belirlenmektedir. Grafiti yazma motivasyonu, konum belirleyici etkenle ve grafiti ile gelen değişimin grafiti yazarı gözünden ele alınmasını içermektedir.
- Üçüncü aşamada, ise grafitiyi görenler ve görme biçimlerine bakılmaktadır. Grafitiyi görenlerin mekânı kullanma biçimlerine, bulunma sürelerine göre farklı görüşler belirlenmektedir. Grafitiyi görme biçimi temel olarak

grafitiyi tanıma, yaklaşma yani ilgi veya tepki gösterme durumu ve grafiti ile gelen değişimi yorumlama üzerindedir. Geliştirilen model çalışma bu üç katmanda toplanan bilgilerin çakıştırılması ile incelenen grafiti spotlarının mekânsal bağlamının yanı sıra sosyal ve duygusal olarak algılanma biçimlerinin ortaya koymaktadır. Buna göre grafitinin yer oluşturma etkisi, bu tez çalışmasında üretilen “*Etkileşim Üçgeni*” matrisi sayesinde tablolaştırılarak genel bir değerlendirme yapılmasına olanak sağlanmıştır. Matris üzerinde, grafiti spotu, grafitiyi yazma biçimleri ve görme biçimleri arasındaki oluşan etkileşim ve geçiş durumları kavramsal olarak gösterilmektedir. Böylelikle Tez çalışmasını temel sorunsalı olan grafitinin yer oluşturma etkisinin sosyal, mekânsal ve duygusal nitelikleri ortaya konabilmektedir. Bu okuma modeli ve matris sunum sayesinde, bu tez çalışmasında “*Grafiti Yerleri*” olarak kavramsallaştırılan yeni ve güncel bir yer oluşturma yaklaşımı önerisi akademik ve bilimsel yazının ilgisine sunulmaktadır.

Ayrıca, tez çalışması, grafiti ve mekân kavramlarına dayalı olarak kurgulanan kuramsal çerçeve ve alan çalışması bağlamında özgün bir kapsama sahiptir. Buna göre çalışmada, grafiti kavramı etkinlik türü, görsel stilleri olarak İstanbul özelinde yaygın olarak bulunan *tag*, *throw up*, *piece*, *character* ve *mural* tarzlar ile sınırlandırılmıştır. Alan çalışması ise, bilgi toplama ve analiz süreçlerinin, tezin hazırlanması ve yazılması süreçleri içinde tamamlanabilecek genişlikte tutulmasına özen gösterilmiştir.

2 MEKÂN VE YER İLİŞKİSİ

Gündelik yaşam akışı içinde, birey nerede ve nasıl bir fiziksel ortamda olduğunu, çevresini ya da konumu belirlemek genellikle mekân ve yer kelimeleri üzerinden ifade bulmaktadır. Hâlbuki bir yerde olma hali her zaman tanımlanabilen ve somut bir mekân kurgusuna sahip olmayabilmektedir. İçinden gelinip geçilen alt geçitler, otoyol ya da sokak kenarındaki bir bank veya bir duvar parçası, fiziksel ve kurgusal olarak mekân ya da yer olarak nasıl tanım bulmaktadır? Bu sorunun cevabı karmaşık ve iç içe geçen pek çok değişen üzerinden vermek mümkün olabilmektedir. Bu nedenle de yer ve mekân kavramları arasındaki gündelik dildeki benzer anlamlılık, akademik yazında farklılaşmaktadır.

Mekân ve yer ilişkisi gündelik anlamından farklı olarak varoluşsal, sosyolojik ya da coğrafya gibi fenomenoloji yaklaşımın çoklu disiplinli okumaları içinde karmaşık ve geniş anlamlara sahip olabilmektedir. Yer kavramının tanımsal köklerini tartışan bilimsel yazın Antik Çağ'a Aristoteles ve Platon'un söylemlerine uzanmaktadır. Aristoteles'e göre, "Bir yerde olmak, bir kabın (Topos) içinde olmaya çok benzer, yer bir maddeden ya da bir formdan çok daha öte bir şeydir" (Carmona & Wunderlich, 2013).

Platon ise Timaeus kitabında yer ve mekân kavramlarını iç içe geçen kavramlar olarak ele alarak, mekânı; (chora) her şeyi saran bir form, yer ise; (Topos) bu form içindeki fiziksellikten farklı olan anlamsal bir kavram olarak açıklamaktadır. Her iki yaklaşım, antik dönemden modern çağa uzanan süreçte pek çok düşünür ve kuramsal yaklaşıma ilham olmuş ve halen de ışık tutmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren ise mekân ve yer kavramları arasındaki bu etkinin karşılıklı olduğuna dikkat çeken kuram ve konseptler öne çıkmaktadır. Bunlar arasında "yer oluşturma" olarak kavramsallaşan yaklaşım, mimarlık, kent planlama ve peyzaj projelerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Geliştirilen yer oluşturma yaklaşımlarında ise genellikle, toplumsal süreç içinde başarılı olması, yaşanabilir ve yaşanmak istenilen mekânların kreatif tasarım uygulamaları ile

oluşturulmasına odaklanılmaktadır. Ancak, yaşadığımız modern kentlerin pek çoğunda tasarım süreci içinde yer almayan, öngörülmeleyen etkenlerin de kendilerine özgü sıra dışı yer oluşturma etkisi olabilmektedir. Bu nedenle mevcut akademik yazında, mekânın yere dönüşüm sürecini irdeleyen kuram ve açılımlardan yararlanılarak genel bir derleme yapılması gereği duyulmaktadır. Buradan hareketle tez çalışmasının bu bölümünün temel konumu; mekânın yere dönüşme sürecinde etkili olan yer oluşturuu etkenleri ve temel niteliklerini anlama üzerinedir. Bu bağlamda, mimarlık disiplinin yanı sıra yer kavramını tartışan coğrafya, sosyoloji, antropoloji ve çevre psikolojisi disiplinlerine ait kuram ve açınımlardan yararlanılarak irdelenmektedir.

2.1 Mekân Tanımları

Toplumsal yapının kendine özgü değeri, mekân tanımına olan etkileri beraberinde birbirinden türeyen ve farklı yönelimleri getirmektedir (Tablo 2.1). Heidegger 'in dünyada olma/varlık olma hali, bireyin bir yerde olması olarak nitelendiren görüşü 20. yüzyılın ortalarına kadar öncül kalmıştır. Newton'a göre ise mekân tanımına göre geometrik form varlığı esastır. Mutlak mekân olarak tanımlanan bu uzay parçası, fiziksel olarak ölçülebilen sınırları olan her zaman aynı kalan ve hareket etmeyen mekândır (Gregory et al., 2009a). Goodall, mekânı dört temel özelliğine dikkat çekmektedir. Mekân; bir alansallığı ifade etmek için kullanılır; soyut geometrik bir kavram olarak düşünülür; tanımlamak için mesafe, yön, büyüklük, form, hacim gibi kavramlar kullanılır; özdeksel biçim ve kültürel yorum mekân tanımının dışında tutulmaktadır (Goodall, 1987). Levebvre 'ye göre mekân temel olarak üç farklı boyutuyla toplum bir süreç içinde oluşur ya da (Levebvre 'ye göre) üretilmektedir. Mekânın üretimi, endüstriyel bir nesnenin teknoloji kullanılarak imal edilmesi anlamının ötesinde, toplumsal yapının, yaşanan çevrenin oluşturulmasını sağlayan üretim süreçlerini kapsamaktadır. Böylelikle, mekân üretim süreci üzerinden mekân pratikleri ve temsilleri ile temsil mekânları olarak karşılık bulmaktadır. Lefebvre tarafından "Mekânsal Üçleme" olarak kuramsallaşan bu yaklaşımın temeli, mekânın toplumsal olarak üretilebilir olması üzerindir ve üç farklı nitelik üzerinden tanım bulmaktadır. Algılanan mekân; bireylerin mekânı deneyimleme biçimine göre gelişen pratiklerin bir ürünüdür. Sosyal yaşamın temsil bulduğu mekânlar, aralarında mahalle sakinleri,

esnaf ve çalışanlar, gelip geçenler ya da ziyaretçilerin izlerini taşıyan, sanatsal ile temsil bulan simge değerlerin izlerini taşımaktadır (Lefebvre, 1991). Carmona benzer bir bakış ile bireylerin mekânı görme ve tanıma biçimine göre doğrudan kurulan ilişkisel bağa göre algılanan mekânları oluşturduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda, tasarlanan mekân; tasarlanarak üretilen ve soyut kavramlar (okul, ofis, meydan vb.) üzerinden tanımlanan mekânlardır. Yaşanan mekân; mekân temsilleri ise bireyin bulunduğu mekân ile arasında karşılık etki kurmasına olanak sunmaktadır. Burada farklı kimlikler ile temsil bulan gündelik akış içinde yaşanan mekânları oluşturmaktadır.

Castells ise üretilen mekânların tanımsal üçlemesine göre algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekânlar arasında durağan, kesin olarak tanımlanabilir ve sabit bir ilişki olmadığına dikkat çekmektedir (Gottdiener, 2007). Gieryn, mekânın sosyal bir kavram olduğuna dikkat çekerek, toplumsal süreç içindeki yaşananlar, mekâna tarihsel bir anlam yüklemesini yeniden kurgulanır (Gieryn, 2000). Bu kurgu içinde birbiri ile ilişkilenen fiziksel form geometri, sosyal yaşam ya da toplumsal yapı, mutlak mekâna ilişkisel bir boyut katarak ilişkisel mekânı oluşturmaktadır. Böylelikle, ilişkisel mekân; sosyal akış içinde yaratılan mekândır ve algısaldır. Toplumsal süreçte gelişen olaylar, durumlar ya da aktiviteler arasındaki ilişkilere bağlı olarak üretilmektedir (Gregory et al., 2009b). Harvey'e göre ilişkisel mekânın oluşmasında toplumsal yapı, ekonomik düzen, politik yapı, topografik morfoloji ve kültürel değerler gibi çok çeşitli etkenler rol oynayabilmektedir. Bu nedenle de ilişkisel mekân ya da farklı kurgusal yapılar içinde çeşitli mekânları üretebilir.

Tablo 2.1 Mevcut akademik yazından derlenen mekân tanımları ve kavramsal açılımları.

Mekân tanımı	Kuramcı	Kavram
Gündelik mekân	De Certeau (1985) Crawford & Lewis (1999)	Gündelik aktiviteler Sosyal akış
Kamusal mekân	Relph (1976) Habermas (1960) Carmona (2015)	Mekân deneyimi Toplumsal Katılımı teşvik edici
Kentsel mekân	Lynch (1960)	Kent ortamı

	Altman ve Zube (1989) Carmona (2013) Gehl (2017)	Kurgusal işlev Sosyal yaşam Kamusal alan
Mutlak mekân	Relph (1976) Gregory (2009)	Geometrik Fiziksel form
Politik mekân	Baumann (1986) Harvey (1996)	Politik yapı, rejim Ekonomik düzen
Sosyal mekân	Lefebvre (1974) Relph (1976) Fred Kent (1989)	Toplumsal yapı Aktiviteler Kamusal yaşam
İlişkisel mekân	Lefebvre (1974) Gieryn (2000) Massey (2005) Hernes (2021)	Morfoloji İşlevsel kurgu Fiziksel form Soyut tanım
Temsil mekânı	Habermas (1960) Lefebvre (1974) Baumann (1986)	Kültürel değer İlişkisel Simge değer
Toplumsal mekân	Relph (1976) Massey (2005) Gieryn (2000)	Toplumsal akış Ortak hafıza Sosyo-politik ortam
Üretilen mekân	Lefebvre (1960) Harvey (1996) Gieryn (2000)	Ekonomik değer Estetik ürün Pazarlama aracı
Yaşanan mekân	Lynch (1960) Whyte (1980) Gehl (2013) PPS (2015) Carmona (2013)	Gündelik yaşam Sosyal akış Aktiviteler Mekân deneyimi Tasarım ve konfor

Massey'e göre farklı coğrafyalarda bulunan değişken ekonomik ilişkiler, ekonomik mekânı oluştururlar. Örneğin, büyük bir ticaret ya da üretim ağının değişik bölgelerdeki veya kentlerdeki imalathaneleri, mağaza veya idari ofislerinin kurumsal kimlik üzerinden oluşturdukları ağ bir ekonomik mekân oluşturur. Böylelikle temsil ettiği sektörel değerın ilişkisel ağına göre biçimlenmektedir. Bu nedenle simgesel değerler yüklenen ekonomik mekân her şartta ve ortamda aynı ilişkileri içermeyebilir, kesintili ve noktasal olabilmektedir (Massey, 2005). Diğer bir ilişkisel mekân örneğı olarak toplumsal mekân verilebilir. Sosyal yaşamın zemin bulduğu, gündelik olayların gerçekleştiğı fiziksel ve sosyal çevreler toplumsal mekânı oluşturmaktadır (Gieryn, 2000; Lefebvre, 1991). İçinde

bireylerin topluluk içindeki sosyal hakları, statü ve kültür farklılıklarından kaynaklanan karmaşık ilişkileri, çelişkileri ya da etkileşimleri barındırmaktadır. Simmel toplumsal yapının oluşumuna etki eden mekânlara, Lefebvre kamusal mekândaki günlük yaşamın mekânları olarak tanımlamaktadır. (Georg Simmel, 2003; Ploger & Lefebvre, 1995). Bu noktada Sennett kent kullanıcılarını mekân kimliğinin bir yaratıcısı olarak görmüş, Bourdieu birey ile sosyal yapı arasındaki ilişkinin ve kültürel değerinin anlaşılması ile mekânın yeniden ve sürekli olarak üretilebilir bir nitelik kazandığına vurgu yapmaktadır. (Bourdieu, 2020; Sennett, 1999).

Mekân kavramı sadece tasarlanarak üretilen bir ürün değil, aynı zamanda iyi bir sosyal yaşamın biçimlenmesini sağlayan bir temel olarak kabul bulmaktadır. Bu nedenle de farklı kültür gruplarının, yaşam tarzlarının veya görüşlere sahip toplulukların bir araya gelme, sosyalleşme yeri olmaktadır. Farklılıklar arasındaki uyumluluk veya çatışma hali mekâna simge değerler yükleyebilmektedir. Baumann, toplumsal mekânda sergilenen etkinliklerin politik ya da ekonomik temsil değeri yüklemesi ile politik mekânların oluşarak, kitlelerin kendilerine hâkimiyet alanları belirlediğine dikkat çekmektedir. Tüm bu ilişkisel çeşitliliğin içinde toplumsal süreç içinde zamana bağlı olarak gelişen olaylar, durumlar ya da etkinliklere bağlı olarak üretilmektedir (Gregory et al., 2009b; Öncü & Weyland, 2005). Lynch'e göre; kentsel mekân bireylere gözün gördüğünün ötesinde, kulağın duyabildiğinden fazlası olan ve keşfedilmeyi bekleyen bir manzara sunmaktadır (Lynch, 1984). Burada hiçbir şey çevresinden soyut, ayrı ve tek başına algılanmamaktadır. Kentsel mekân çevresiyle, kullanıcısı olan bireyler, onların yaşam biçimi, sosyal yapısı, kültürü ve gereksinimleri ile ilintili olarak algılanmaktadır. Kentsel mekân içinde farklı sosyal aktiviteleri içeren, gündelik akışın yaşam bulduğu kamusal mekânlar bulunmaktadır (Tiesdell & Carmona, 2007). Madanipour kentsel mekânı tanımlarken iki temel niteliğe dikkat çekmektedir; toplumun her kesimi tarafından erişilebilir ve fiziksel konfor niteliğine sahip olan tasarım. Bu tanıma göre kentsel mekân, coğrafi mekân tanımlamalarından farklı olarak mutlak mekânın tasarlanarak üretilmiş ve toplumsal yapı ile bütünleşmiş kamusal veya özel alanlardan oluşmaktadır (Madanipour, 2005). Kamusal mekânın Habermas tarafından geliştirilen öncül

tanımında toplumsal yaşamın zemin bulduğu alan olarak ifade edilmektedir. Daha geniş anlamı ile her bireyin kültür, ırk, din, cinsiyet ya da gelir farklılığı gözetmeksizin herkesin kullanımına sunulmuş alanlardır (Habermas, 2010). Bu çeşitliliği kucaklayacak, herkes için konfor ve deneyim kalitesi sunabilecek mekânların tasarımı önem taşımaktadır. Böylelikle mekânın fiziksel bir mutlaklık içinde soyut tanımı, birey ya da sosyal yapıyı oluşturan toplumsal süreç içinde yeni ve farklı kavramlar ile buluşmaktadır.

2.1.1 Mekânın Yere Dönüşümü

Mekânın yere dönüşümü en genel hali ile bireyin mekânı deneyimleme biçimine göre gelişen etkileşim ile bağlantılı bir süreç olarak görülmektedir. Bu süreç akışı içinde mekân soyut bağlamından koparak, somut bir kavrama doğru evrilmeye başlayarak yer olarak yeni bir kavramsal tanım ile buluşmaktadır. Yer'in oluşumunu anlamaya, tanımlamaya yönelik görüş ve açılımlara göre mekânın yere evrilme süreci tekil olmayan çok boyutlu bir geçiş üzerinden olmaktadır (Gregory et al., 2009b; Usta, 2020). Mimarlık alanında yer teorileri özellikle Schulz' un Heidegger' in ve Gestalt psikolojisi üzerine temellendirdiği “Genius Loci” konsepti ile öne çıkmaktadır (Schulz, 1991). 1980'lerin yılların başında kavramsal olarak yer, algısal bağlamda “yer duygusu”, mekânsal bağlamda ise “yerin ruhu” yani Genius Loci konsepti üzerinden irdelenmeye başlanmıştır (Auge, 2009; Schulz, 1991; Sorkin, 2004). Bu noktada Schulz' un, birey - yer ilişkisini varoluşsal temele dayandırması nedeni ile hem düşünsel hem de mimari olarak yeni bir söylem geliştirmiştir. Böylelikle mekânın duygusal ve algısal bir boyut kazanması ile ortaya çıkan olgu yer olarak tanım bulmuş ve kavramsallaşmıştır (Schulz, 1991). Mekân coğrafi şartlar, gereksinimlere dayalıdır, yer ise; sosyal ve duygusal nitelikler ile oluşmaktadır. Buna karşın, yer ve mekân ilişkisi içinde gündelik pratikleri irdeleyen Certeau, yer ve mekân arasındaki kabul gören ayrımın yönünü değiştirerek ele almaktadır. Yani mekânın yere dönüşmesine karşılık yerin mekâna dönüşmesini irdelemektedir. Certeau' ya göre ise “ mekân eylemler tarafından üretilirken, yer, üzerinde eylemlerin meydana geldiği boş bir sistemdir”.

Hacimsel boşluk ise mekân kullanıcılarının deneyimi ile mekâna dönüşür (Certeau, 2008). Auge ise, kullanıcılar tarafından içinden geçilip gidilen, ilişkisel

yapının tasarlanan kurgu ile sınırlı olduğu, mekânları yer olmayan veya yok-yer olarak kavramsallaştırmaktadır. Kurgusal temalar üzerinden tasarlanarak üretilen ve sahiplenme duygusu sağlamayan mekânlar olan hava alanları, tatil köyleri, alış-veriş merkezleri, metrolar gibi mekânları yer olmayan olarak ifade etmektedir (Auge, 2009). Temel olarak yer olmayan olarak nitelendirilen mekânlar ile kurulan ilişkisel bağ; yabancılaşma, terk edilmişlik, aidiyetsizlik veya yalnızlık olarak tanımlanmaktadır.

Baudrillard'ın "Tüketim Toplumu" olarak nitelendirdiği yaklaşımına göre estetik ve kurgusal olarak üretilen mekânlar, toplumlara tüketim nesnesi olarak sunulmaktadır. Bu nedenle de mekân nesnel tanımının dışına çıkamadan, tek boyutlu kalmaktadır. Ancak farklı sosyal temsillerin mekân üzerinde ifade bulması ile mekân çok boyutlu hale gelebilmektedir. Nesnel ve öznel temsilin mekân bulması ise kültür ve buna bağlı alt kültürlerin ifade bulmasına göre tanımlanabilen avant-garde yani belli bir temsilin kültürüne dayalı yerler oluşmaktadır (Baudrillard, 2020). Relph ise, yer kavramını gündelik yaşamın akışı içinde sosyo-kültürel, politik ya da tasarım kurgusunun mekânı deneyimleyerek de tanımlanabileceğini savunmaktadır (Seamon & Sowers, 2008). Bu bakış açısı, mekân ve yer kavramlarının tanımsal olarak birbirinden ayıran kabulün öncülerindedir. Relph' e göre, yer sadece tanım bekleyen biçimsellik değil, aynı zamanda mekânsal deneyimin içinde barındırdığı "*insanın varlık olmasını sağlayan oluş, insanın bir yerde veya yerin içinde olması*" halidir ve insan "yeri pratiğe / eyleme dayalı bilgi üzerinden kavrayabilmektedir (Relph, 2020).

Coğrafyacı ve sosyal bilimci Gieryn 2000' lerin başında, Relph 'in yaşanılan yer olarak coğrafi koşullarla sınırlanan kuramsal çerçevesini esneterek, profesyonellerce tasarlanan mekânların yanı sıra, olumsal (contingent) etkenler ile ilişkilendiğine dikkat çekmektedir (Gieryn, 2000). Gieryn, tasarlanarak üretilen ya da coğrafi bir alan ifadesi olarak mekânın, soyut bir kavram olmaktan çıkıp anlamlı somut bir "yere" dönüşmesini sağlayan olumsallığı üç başlık altında ele almaktadır.

- Belli bir konum: "Yer" evrende biricik ve belirli bir somut bir konuma sahip olmalıdır. Bu durumda burası/orası, uzak/yakın arasındaki ayrımı

anlam kazanmaktadır. Böylece belli bir boyut ya da ölçek ile sınırlanmamış her nesne, oda ya da meydan, koltuk ya da bir sokak “yer“ olabilmektedir.

- Nesnel biçim: “Yer” in maddi kültür öğelerinin bir araya geldiği nesnel bir biçime sahip olmalıdır. Bu şekilde yer yapılanmış ya da boş, yapay/doğal olarak biçimlenmektedir. Bu bağlamda çok farklı mekânsal nesnellğe sahip kavramlar, duvarlar, kapılar, evler, mağaralar da yer olarak tanım bulabilmektedir.
- Anlam, değer yüklenmesi: Yer, üzerine yüklenen farklı anlam ve değerler ile var olmaktadır. İnsanların bir mekâna ya da nesneye yükledikleri anlam ve değeri ifade edebilecekleri bir ad/isim vermeleri ile benzerlerinden ayırt edilebilen bir yere dönüşebilmektedir.

Yapılan bilimsel yazın, okumalarından derlenen mekân tanımlarındaki çeşitlilik ve iç içe geçmişlik mekân ve yer arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Genellikle soyut bir boşluk olarak nitelenen mekân, toplumsal süreçte gelişen ekonomik, siyasi, kültürel ve coğrafi kavramlar ile buluştuğunda farklı tanımlamalar kazanmaktadır. Böylelikle oluşan ilişkisel mekân, birey ya da toplumsal deneyimlere göre farklı anlam, değer ve temsil biçimlerinin yüklenmesi ile yere evrilmektedir. Bu nedenle ortaya, mekân kavramı ile doğrudan ilişkili ama farklı kavramsal açılımlar çıkmaktadır. Çalışmanın devam eden bölümünde yer kavramına boyut katan bu açılımlar yapılan kuramsal derlemeye göre ele alınmaktadır.

2.2 Yerin Üç Boyutu ve Temel Nitelikleri

Yer kavramı, sosyal yaşamın içinde edinilen mekânsal deneyimler ile toplumsal süreç içinde değişen mekânsal anlam ve değeri bir araya getiren temel kavramdır. Birey ve yer arasındaki bu bağın anlaşılmasında mevcut bilimsel çalışmalara yol gösterici olmaktadır(Tablo 2.2). 20.yüzyılın sonlarına kadar yer, mekân kavramının fiziksel formu ve işlevsel kurgusunun tasarlanarak üretimine odaklı yaklaşımların içinde, estetik normlar, kalıplar, açık alan düzenlemeleri, peyzaj olarak kabul görmektedir (Carmona, 2019; Corbusier, 2007; Johnson, 2002). Yaklaşım ilkesel olarak Camillo Sitte’ nin estetik prensipleri, Le Corbusier’ in erken

dönem planlama pratikleri ve Perry' in kompakt ve içe dönük tasarım anlayışları gibi nesnel ve görsellik odaklı anlayışın etkileri ile mekânsal estetik öne çıkarılmaktadır (Perry, 2020).

Tablo 2.2 Yer kavramı üzerine mevcut bilimsel yazından derlenen kuramsal yaklaşımlar.

Kuramcı (yıl)	Açılımlar	İlgili kavramsal etkenler
Lynch (1960) Kent imajı/imesi		Erişim Canlılık Güvenlik Tanıma Uyumluluk Okunabilirlik İmaj ve anlam
Relph (1976) Mekân kimliği		Fiziksel form Sosyal aktivite Deneyim Ortak hafıza Seçeneklilik Kimlik Kamusalılık
Canter (1977) Yerin yapısal niteliği		Aktivite İşlevsel kurgu Fiziksel form Geçirgenlik Erişim Tasarım Form
Punter (1991) Yer ve yere bağlılık		Aktiviteler Fiziksel bağlam Algısal imaj Okunabilirlik Kültürel tavır Sahiplenme Sosyal yapı
Montgomery (1998) Yer duygusu		Form İmaj Yüklenen anlam Aktiviteler Sosyal akış Aidiyet Tanıma
PPS (2016) Yer Diyagramı		Sosyalleşme Konfor Mekân imajı Erişim sağlama Çevre bağlantısı İşlevsel kurgu Sosyal aktivite

1960’larda Amerikan kentlerindeki planlama ve tasarım anlayışına göre yer kavramını kentsel mekânın biçimlendirilmesiyle ortaya çıkan toplumsal mekân tasarımı olarak ele alınmaktadır. Oysa tasarlanarak oluşturulmaya çalışılan mekân anlayışının, sosyal yapı üzerindeki etkisi her coğrafyada hatta aynı coğrafya içindeki farklı gereksinimler ve mekânsal beklentiler olması nedeni ile her zaman başarılı olamamıştır. Bu duruma yapılan 1960’lara ait eleştirilerin günümüze kadar etkisi olan Jacobs’ a göre, mekân kullanıcılarının yaşadıkları çevre ile olan ilişkileri tasarımın bir parçası olmalıdır (J. Jacobs, 2016). Benzer şekilde kent planlama uzmanı Lynch’ de Kent İmajı kitabında, bireyin bulunduğu mekânın fiziksel formunu okuyabilmesinin önemine vurgu yapmaktadır (Lynch, 1984). Kentsel mekânın tasarlanan bir ürün olması halinde, bireyin kendini nerede ve nasıl bir yerde olduğunu tanımlayabilir olmasına olanak vermesi önem taşımaktadır. 1970’lerde Relph mekânın işlevsel kurgusu ile okunabilirliği arasındaki bütünleşmeyi, yer olarak tanımlamaktadır. Buna göre yer; gündelik akış içindeki sosyal aktiviteler, tasarlanan fiziksel form ve mekân kullanıcısı bireyin mekân algısına göre tanım bulabilmektedir (Relph, 2020). Canter ise bu yaklaşıma, mekânın tasarlanan işlevsel kurgusu ile bireylerin gereksinim duydukları sosyal aktivite arasındaki uyumun önemine dikkat çekmektedir (Canter, 1977). Diğer tarafta 1980’lerde fenomenolojiden yararlanan Schulz’un yaklaşıma göre ise bireyin gündelik yaşam akışı içinde temel ihtiyaçlarının karşılanmasının mekân ve birey arasında duygusal bir bağ oluşmaktadır.

Yer duygusu (sense of place) olarak tanımlanan bu bağ, mekân ve yer arasındaki temel belirleyici olarak günümüzde de önemini korumaktadır (Schulz, 1991). 1990’larda yer duygusunu merkeze olan Punter, mekân kullanıcıları tarafından yüklenen anlam ve kültürel değerleri yer kavramı ile buluşturmuştur. Buna göre yer temel olarak okunabilir kültürel bağlama sahip olmalıdır (Punter & Carmona, 1997). Kültür kavramsal olarak toplumsal süreç içinde oluşan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültür kelime anlamı olarak gündelik yaşam, tarihi geçmiş ve gelecek arasında köprü kurabilen ve kendine özgü mekân karakteri oluşturabilen geniş bir zemin sahiptir. Kültür ile yer kavramını buluşturan Montgomery’ e göre yer kavramının duygusal bağlamı bireyin mekânı algılama biçimi ile doğrudan ilintilidir (Montgomery, 1998). Bireyin sosyo-

kültürel birikimi mekânın tasarlanan kimliği ile arasında kişiden kişiye değişebilen çok çeşitli mekân algılama biçimleri oluşturmaktadır. Her bir algı, beraberinde özgün ya da jenerik bir yer imajı geliştirmektedir. Bu yaklaşım 2000’li yıllarda yer kavramını sosyoloji ve coğrafya disiplinleri üzerinden ele alan Gieryn tarafından geliştirilmiştir. Buna göre yer, tasarlanarak üretilen mekânsal bağlamı, toplumsal akışa göre olumsal bir süreç içinde yer ya da yerleri oluşturmaktadır. Bu süreci belirleyen temel etken ise bireylerin mekân ile kurdukları duygusal bağı, fiziksel niteliklere, nesnel form ve sosyalleşme biçimlerine göre içinde barındırdığı çok yönlü etkileşimdir (Gieryn, 2000). Birey ve mekân arasındaki bu etkileşimi PPS, bireyin mekânı fiziksel nitelikleri ve yaşamsal aktiviteler üzerinden deneyimlemesi olarak açıklamaktadır. Global ölçekte pek çok mekân düzenlemesi projesine imza atan PPS, daha belirleyici bir yaklaşım ile yer kavramını, mekânın çevresel okunabilirliği, kültürel etkileşimi ve mekânsal algı kavramlarının merkezine almaktadır. Böylelikle bireylerin mekânı deneyimleme biçimleri ile oluşan sosyal akış ve fiziksel tasarım arasındaki karşılıklı etki durumuna göre yer, sosyal, algısal, fiziksel, işlevsel ya da duygusal nitelikleri olan farklı boyutlar edinmektedir (PPS, 2017). Temel olarak dört nitelikten oluşan “Yer Diyagramı” günümüzde yer oluşturma projelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

- Erişim kolaylığı ve çevresel bağlantılar; kurgusal olarak ve birbiri ile olan yakınlığı mekânlar arasında ulaşımı sağlamaktadır. Farklı demografik yapılardan gelen mekân kullanıcılarının kolaylıkla erişebileceği mesafede ya da ergonomik tasarıma sahip yollar, kaldırımlar, düzey ya da yatay sirkülasyon elemanlarının varlığı ve sayısal yeterliliği aranmaktadır.
- Kullanım ve sosyal aktiviteler; mekân kullanıcılarının mekân tercihlerini belirlemektedir. Bireyin mekânı deneyimleme biçimi yaşamsal gereksinimlerin temin edilmesine bağlı olmaktadır. Sosyal aktivitelere gösterilen ilgi beraberinde pasif ya da aktif katılım deneyimi sunarken, mekân işlevsel kurgusu ile bu aktivitelerin bir parçası haline gelebilmektedir.
- Konfor ve form; oluşturulan yerin tasarım sürecinde kurgulanan işlevlerinin kullanım sürecindeki durumu ile bağlantılıdır. Tasarlanan mekânsal akışın kullanıcı grubu ile olan uyumluluğunu konfor sağlayıcı olarak kabul

görmektedir. Mekânın fiziksel formunun net, okunabilir olması oluşturulan yerin algısal olarak tanınmasını kolaylaştırmaktadır.

- Sosyal akışa dâhil olma; oluşturulan yerin canlı ve yaşayan bir ilgi odağı haline gelmesini sağlamaktadır. Bu noktada bireyin sosyalleşmesi hem mekânın deneyimlenmesine hem de kolektif bir topluluk olma bilincinin oluşturmaktadır. Bu nedenle bireysel ya da kolektif olarak katılımı teşvik eden sosyal etkinliklerin kurgusu sosyal olarak sürdürülebilir kılmaktadır.

Literatürdeki temel yaklaşımlar ışığında, yer kavramı üç temel boyut üzerinden ele alınabilmektedir. Bireylerin ilişki kurabildikleri, bağlanabildikleri, aidiyet hissedebildikleri, kendileriyle özdeşleştirebildikleri, anılarının olduğu, hatırladıkları, sevdikleri ya da özledikleri yerlerin oluşması, birey ve mekân arasında kurulan duygusal bağa göre mekân yer olarak tanım bulmaktadır. Bu nedenle yer oluşturma kavramı, yeni bir yerleşimin kurulması ya da mevcut bir yapıyı bir çevrenin yeniden biçimlenmesi anlamlarını kapsayan ve daha geniş bir tabana oturmaktadır. Yapılan bu çalışmada ise mevcut yapıyı kentsel mekânda, bireylerin günlük sosyal aktivite ve yaşadıkları kentsel mekânın fiziksel, sosyal ve duygusal olarak gelişen karşılıklı etki durumuna odaklanılmaktadır. Buna göre yeri belirleyen temel üç boyut olarak derlenerek ilerleyen bölümlerde sunulmaktadır.

2.2.1 Sosyal Boyut: Sosyal Akış

Yapılan akademik yazın derlemesine göre sosyal yaşam, içinde yaşanılan mekânı şekillendirirken, buna göre tanımlanan aktiviteler de işlevsel ve görsel kurguyu doğrudan etkilemektedir (Tablo 2.3). Carmona' ya göre bu etkileşim iki yönlü olmaktadır; sosyal yaşam oluşturulan yerin kurgusal yapısını belirlerken, oluşturulan yer de sosyal yaşamının akışını etkilemektedir (Carmona, 2019). Bu nedenle yerin sosyal olarak boyut kazanması, mekân kullanıcılarının gereksinimlerinin yanı sıra, farklı alt niteliklerin de sağlayabilmesi nedeni ile önem taşımaktadır. Bireyin mekânı deneyimleme biçimi, bireysel veya kolektif olarak yapılan aktiviteleri duyduğu gereksinim, mekânın sosyal bir akış kazandırmaktadır (Maslow, 2001). Bu aktivitelerin mekânsal kurgu üzerinde dizilimi (juxtaposition) mekân kullanıcılarına sosyal bir topluluk yapısı oluşturma

olanağı da sunmaktadır (Carmona & Wunderlich, 2013; Lang, 2014). Bireyin temel mekânsal gereksinimlerini Carr dört temel aktivite deneyiminin sağlaması gerekliliğine dikkat çekmektedir (Carr et al., 1993).

- Aktif katılım; bireyin mekânı dolaysız olarak yani doğrudan deneyimleme olanağı sunar. Sosyal yaşamın akışı içinde farklı mekân kullanıcılarının, birbiri ile tanışıp, konuşabildiği ve sosyalleşebildiği mekânsal düzenlemeler aktif katılımın sağlanmasında önem taşımaktadır.
- Pasif katılım; genellikle aynı mekânı kullanan bireylerin eylemsel açıdan aktif olmadan birbirini izlemesidir. Sokak üzerinde performans bulan gösteriler, etkinlikler ya da diğer bireylerin davranış ve kullanım rutinlerini gözlemesi pasif katılım olarak nitelendirilmektedir.
- Rekreasyon; farklı coğrafya bölgeleri, kültür, yaş grubundan bireylere alternatif mekânsal deneyim imkânı sunmaktadır. Bu deneyimin içeriğinde, fiziksel aktiviteler, sanat ve kültür eserlerin tanıtılması ya da sergilenmesi, festival, tören ve ritüel düzenlemeleri bulunmaktadır.
- Tanıma; farklı mekânsal unsurları yerinde görme, kullanma, fiziksel konumu deneyimleme ve diğer bireyler ile bir arada olma durumudur. Bireyin bulunduğu mekânsal çevreyi tanıması, mekânın coğrafi konumunun yanı sıra benzerlerinden ayırt edici fiziksel ve algısal kimliğine dayalı olmaktadır.

Bireylerin mekânsal gereksinimleri, bireyin yaşadığı veya bulunduğu yerin coğrafi ve kültürel yapısına göre farklı katılım, tanıma veya rekreasyon beklentileri belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle mekân kullanıcılarının demografik farklılıkları ya da erişilebilen sosyal imkânlara göre edinilen mekân deneyimi sosyal akış için önem taşımaktadır. Gehl' e göre bu etkinlikler üç farklı aktivite başlığın altında toplamaktadır (Gehl, 2017). Zorunlu aktiviteler; her türlü hava koşullarında gerçekleşmesi gereken okula veya işe gitmek, alışveriş yapmak, otobüs beklemek gibi mekânın fiziksel kalitesinden bağımsız olarak gerçekleşen günlük aktiviteleridir. İsteğe bağlı aktiviteler ise açık havada yürüyüşe çıkmak, bankta oturup güneşlenmek, açık havada yemek, kitap okumak gibi rekreasyonel aktiviteleri kapsar. Bu aktiviteler mekânın fiziksel kalitesi ile yakından ilgilidir. Ayrıca, mekânın yürünebilir olması, bireylerin sosyalleşme gereksinimini

karşılanmasında olumlu etkisi olmaktadır. Sosyal aktiviteler; isteğe bağlı aktiviteler birden fazla kişiyi kapsadığında oluşan sosyalleşmeyi sağlayan eylemleri kapsar. Bunlar sosyal yaşamın akış içinde olması mekân kullanıcılarının planlanmış, “resmi” aktivite dışında geliştirdikleri seyyar satıcılar, dükkân önü oturma grupları gibi öngörülmeven “resmi olmayan” aktivitelerle yeni bir yaşam alanı da üretebilmektedir. Whyte’ a göre ise kurulan bu yakınlık insanların davranışları bulundukları mekânda rahat edip etmediklerini size ipuçlarını vermektedir.

“...Sokaktaki insanları izleyerek, onların etrafta olup bitene nasıl ilgi gösterdiklerine, bir mekâna girmeye neden ve nasıl karar verdiklerine, sokakta nereye veya neye ilgi gösterdiklerine bakarak, ortamın sosyal akışına dair bilgi toplayabilirsiniz. Konforlu bir yerde sosyal iletişim gelişir, ortama gösterilen ilgi artar, çevredeki bir etkinliğe katılım isteği olur ve bireyler arasında pozitif bir etkileşim olur...”(PPS, 2017)

Gelişen bu karşılıklı etki durumunu sosyal yaşamın akışı içinde değişken olması nedeni ile farklı etkenler üzerinden kurulabilmektedir. Whyte, bu ilişkiyi temel olarak, yerin sosyal boyutunu canlanmasını ve gelişmesini motive eden, mekânsal uyarıcı *etkenin (external stimulus)* varlığına dayandırmaktadır (Gemci & Ferah, 2020; Whyte, 1980) Böylelikle, bireyler arasında ortak ilgi oluşturan ve genellikle ilgi çekici sokak sanatı performansları, etkinlikler, peyzaj öğeleri, sıra dışı durumlar ve aktivitelerin mekânsal uyarıcı etkisi, “yer” sosyal bir boyut kazanabilmektedir.

Tablo 2.3 Sosyal boyutu belirleyici kuramsal yaklaşımlar ve nitelikler.

Kuramcı	Kuramsal yaklaşım	Kavramsal nitelikler
Whyte (1980)	Mekânsal uyarıcı ile mekân kullanıcıları arasında ilgi oluşması. Sokak sanatı performansları, etkinlikler, peyzaj öğeleri, sıra dışı durumlar vb.	Mekân ve kullanıcı arasında oluşan etki Mekânsal dış uyarıcı/uyaran etkisi
Gehl (1981)	Okula veya işe gitmek, alışveriş yapmak gibi günlük aktiviteler. Açık havada yürüyüşe çıkmak, dinlenmek gibi rekreasyonel aktiviteler. İsteğe bağlı aktiviteler.	Zorunlu aktiviteler İsteğe bağlı aktiviteler Sosyal aktiviteler

Carr ve Lang (1993)	Sosyal yaşam içinde yaşanan mekânın işlevselliği ve görselliği de sosyal yaşamı doğrudan etkileyen mekânsal gereksinimler	Aktif katılım Pasif katılım Rekreasyon Tanıma Karşılıklı etki
Crawford ve Kalinski (1999)	Gündelik kısa ömürlü (Ephemeral), çok sesli, çok çeşitli, renkli ve eş zamanlılığın bir araya gelmesi ile kuralsız ve serbest olarak kurgulanması	Gündelik aktiviteler İşlevsel kurgu Etnik veya kültürel yapı Geçici kullanım
Kent (2003)	Sosyal aktiviteler veya sosyal etkinlikler ancak mekânın fiziksel ve sosyal kalitesinin duygusal olarak algılanma biçimine göre şekillenmesi.	Duygusal ifade Temas Yakınlık Tebessüm ve göz teması

2.2.2 Mekânsal Boyut: Yerin ruhu

Yerin karakteristik mekânsal niteliği temel olarak bireylerin “burası neresi?” ya da “ben neredeyim?” sorusuna verdikleri yanıt üzerinden olmaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalara dayalı okuma derlemelerinde çoğunlukla yerin mekânsal karakteri, hem fiziksel algı hem de duygusal bağ kurulan ortama sosyal canlılık verdiğini vurgulamaktadır (Tablo 2.4). Schulz’ un 1980’lerin başında kaleme aldığı “*Genius Loci*” kavramına odaklı çalışmasında “yerin ruhunun” olduğuna dikkat çekmektedir. Bu olgu, tıpkı insanlar gibi yaşanan yerlerin de karakterlerini belirlemektedir. Schulz’ a göre, “yer ”in kendine ait ayırt edici fiziksel ve işlevsel karakteristiği vardır buna göre bireyler “yeri tanımlayabilmektedir(Schulz, 1968). Bu bağlamda, bireylerin bulundukları yerin mekânsal nitelikleri iki temel yaklaşım biçimine dayanmaktadır.

- Tanımlayabilme: Toplumsal süreç içinde, bireyler yaşanan yerin fiziksel yapısı ile birlikte, farklı olgular üzerinden geliştirdikleri sosyal yapı sayesinde birbirini ve bulundukları yeri tanımlayabilmektedir. Bu sosyal yapının içindeki; inançlar, ideolojiler ve bunlara bağlı gelişen benzerlikler veya farklılıklar, o yerin üzerinde yaşayan insanlara diğerleri tarafından tanınmasına imkân veren bir kimlik sağlamaktadır. Bu kimlik yerin mekânsal niteliğini belirleyici olmakta, bireyler de mekân kimliği üzerinden kendilerinin “kim” olduğunu tanımlayabilmektedir.

- Uyum Sağlayabilme: Bireylerin, yeni bir çevreye uyum sağlama yolları, ait oldukları kültüre, ekonomiye, politikalara, toplumsal ve morfolojik yapıya göre farklılık göstermektedir. Buna göre çevreyi tanımlayan, ayırt edici özelliklerin fark edilir olması, uyum sağlamayı kolaylaştırmaktadır. Bireylerin yaşadığı yerin mekân karakterine göre kurdukları aidiyet ve sahiplenme hissine göre uyum gösterebilmektedir. Yerin kimliğini belirleyen karakteristik yapısı, bireylerin “burası benim evim” diyebilmesi beraberinde “aidiyet”, “sahiplenme” sağlamakta ve “evde olma hissi” ile yaşadığı yeri benimsemesine imkân vermektedir (Schulz, 1991; Seamon & Sowers, 2008). Böylelikle çevreye ait detayların anlamlı bir şekilde tanımlamaya başlamakta ve iyi işleyen mekân kurguları geliştirilmektedir.

Yerin ruhu kavramı aynı zamanda, insan toplulukları çevresinde organize olan zihnin, duyguların ve eylemlerin bir bütünü temsil etmektedir. Bu nedenle yerin ruhu aslında kentsel korumada korunacak değerlerin bütünü temsil etmektedir (Hernes, 2021). Hernes’ e göre yer, coğrafi konum, anlam, düzen, gizem ve kapalılık gibi her türlü öznel nitelikleri içinde kapsamaktadır. Soyut bir perspektiften bakıldığında ise kişinin çevresini tanımlama ve tanımlanabilir bir yerde olma ihtiyacıdır (Carr et al. 1993). Bu nedenle yerin ruhu ya da yerin karakterini; somut ve somut olmayan varlıklar yani yere anlam değer, duygu ve gizem veren fiziksel form ve işlevsel kurgunun bütüncül yapısı olarak tanımlanmıştır.

Yer, fiziksel formu ve işlevsel kurgusu tasarlanarak oluşturulan mekânın, görsel ve algısal kimliğine göre farklı tanımlar ve bunlara bağlı kimlik kazanmaktadır. Mekân kullanıcılarının bu kimliği görme biçime göre mekânsal tasarımın iyi ve kötü ya da başarılı olup olmadığı belirlenmiş olmaktadır. Başarılı mekân tasarımı Montgomery’ e göre yerin mekânsal niteliklerinden beklenen tanımlayıcı, kimlikleyici ve sürdürülebilir yerler oluşturulabilmektedir (Montgomery, 1998). Jacobs ve Appleyard ise yerin mekânsal karakterini belirleyen temel kavramlar sadece fiziksel nitelikler değil, bunun yanı sıra sosyo-kültürel mekân pratikleri, değerler, sosyal akış ve sosyo-ekonomik etkinliklerdir. Mekân, kendisine karakteristik bir imaj belirleyen yedi tasarım niteliğine sahip olması durumunda

canlı ve yaşayan bir yer olarak kabul görebilmektedir. (A. Jacobs & Appleyard, 1987). Bunlar;

- Yaşanabilir fiziksel konforun herkes için olması,
- Mekân kullanıcıları bireysel veya kolektif olarak yaşadıkları mekânı tanımlayabilmesi ve bunun beraberinde aidiyet bağının kurulabilmesi,
- Farklılık yaratabilecek mekânsal fırsat ve seçeneklerin kullanıcılara sunulması, gelenek ya da kalıplardan farklı, yeni ve güncel deneyimlere erişim imkânı verilmesi (eğlenme, dinlenme vb.)
- Bireyin mekân ile kurduğu duygusal bağın mekân farkındalığı (*authenticity*) oluşturmaları,
- Toplumsal yaşam bilincinin gelişmesi ve aktif veya pasif katılımın teşvik edilmesi,
- Kendi kendine yeterli ve enerji kaynaklarının sürdürülebilir olması,
- Mekânın herkes için eşit ve minimal düzeyde konfor olanakları sunabilir olmasıdır.

Ayrıca, tasarlanan mekânların, kullanıcı deneyimine göre, mekânsal karakterinin şekillendirebilmektedir. Whyte, gündelik yaşamın akışını yansıtan mekânların yerinde (in-situ) gözlemlenmesi, bireylerin ya da ait oldukları toplumsal yapının mekânsal gereksinimleri, yerin kendine özgü kimlik kazanmasında belirleyici olabilmektedir.

Tablo 2.4 Mekânsal boyutu belirleyici kuramsal yaklaşımlar ve nitelikler.

Kuramcı	Kuramsal yaklaşım	Kavramsal nitelikler
Appleyard ve Jacobs (1987)	Mekânsal tasarım prensipleri oluşturulması	Yaşanabilir fiziksel konfor Mekânsal seçenekler Sosyal ve mekânsal erişilebilirlik
Montgomery (1998)	İşlevsel kurgu kalıpları	İşlevsel kurgu Fiziksel form İşlevsel erişim Estetik değer

Crawford ve Kalinski (1999)	Gündelik yaşamın mekânsal gereksinimleri	Alternatif kullanım Ayırt edirlilik Sosyal ve kültürel değerler Özgün tasarım
Kent (2008)	Mekânın fiziksel nitelikleri Mekân kullanıcılarının gereksinimleri	Mekân kullanıcıları katılımı Fiziksel form İşlevsel kurgu
PPS (2020)	Mekânın tasarlanan kurgusu ile sosyal yaşam akışı arasında oluşan uyumluluğun belirlenmesi	Gözleme dayalı tasarım Alternatif sunma Kreatif mekân aktiviteleri

2.2.3 Algısal Boyut: Yer Duygusu

Yer duygusu, bireyin yaşadığı mekânsal çevre ile kurduğu çok yönlü ve ilişkisel bağ ya da bağlılığı ifade etmektedir. Kavramsal olarak yer duygusu, yer kavramının tüm fenomenolojisini içinde barındırmaktadır. Bu nedenle de bireyin ve yaşadığı çevre arasındaki duygusal bağın mekânsal bağlamı üzerinden farklı yaklaşımlar geliştirilebilmektedir (Tablo 2.5). Bireyin yeri algılama biçimi, içerisinde (veya çevresinde) değişken süreli olarak mekânı deneyimlemesi ve bunu yorumlayabilmesi ile oluşmaktadır (Massey, 2005).

Pallasma mekânın tasarlanan fiziksel unsurlarının (kubbe, kapı gibi yerel mimari öğeleri), toplumsal yapının kültürel kimliğine göre sosyal yaşam içinde farklı temsil değeri taşıdığına dikkat çekmektedir. (Pallasmaa, 2011). Bu noktada Lynch algının oluşabilmesi için üç nesnel duruma vurgu yapmaktadır (Lynch, 1984). Kimlik; nesnelerin benzerlerinden ayırt edilebilir olması. Yapısal biçim; birey ve nesne arasındaki mekânsal bir ilişki kurulabilmesini sağlar. Anlam; nesnenin birey için taşıdığı temsil değerinin olmasıdır. Bireyin mekânsal algısının, yer duygusu üzerindeki etkisi ise mekân imgeleri üzerinden olmaktadır. Diğer tarafta Relph, yer duygusunun genel bir tanım altında toplanması yerine mekânsal imaj ve buna bağlı olarak mekânın fiziksel yapısının deneyimlenmesine vurgu yapmaktadır. Mekânsal imgelerin algılanmasında, mekânın seçici olarak soyutlanan nesnelliğinin bilişsel yorumu belirleyici olabilmektedir (Relph, 2020). Yani, deneyimlenen aktivite, olay ya da etkinlik, mekânsal bağlamından kopartılmadan daha önceki biliş kabullerine göre kodlanan, mekânsal arketipler üzerinden algı oluşmaktadır. Bu nedenle mekânsal bağlamının birey tarafından algılanma biçimi,

yer duygusunu doğrudan etkilemekte, gündelik pratikler ya da toplumsal akışı süreci içinde sürekli oluş halinde kalmaktadır (Buttimer & Seamon, 1980; Zukin, 2011). Bireylerin, mekânın fiziksel yapısını algılama biçimleri, yaşanan çevreye, etkin kültüre, ekonomiye, toplumsal yapıya, politik yönelimlere ve morfolojik yapı gibi değişkenlere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu etkenlere bağlı olarak, mekân ve birey etkileşimi farklı algılar yaratmakta ve bu algılarının biçimlendirdiği farklı yer duyguları oluşabilmektedir.

Bell' e göre, bireyin mekânsal gereksinim ve beklentileri de mekânın algılanmasında uyarıcı (stimulus) etki yapmaktadır. Mekân kullanıcısı bu etkiyi dört temel algısal yol ile algılayabilmektedir (Bell, 2012). Görme; diğer duyuşal özelliklere göre en fazla algısal bilgi görerek toplanmaktadır. Görüşün netliği, renk, doku, mesafe gibi etkenlere göre değişkenlik gösterebilmektedir. İşitme; görme duyusuna göre daha az netlikte bilgi toplanır. Duyulan sese göre mekânın fiziksel nitelikleri tam olarak belirlenemez ve mekânın sınırları da konamaz. Buna karşın ses çok güçlü duyuşal algı oluşturabilir. Koku; mekânın algılanmasını sağlayacak en az bilgi koku üzerinden gelmektedir. Belli mekânlar ile özdeşleşmiş kokular ya da koku ile uyarılan bellek mekânı algılar. Dokunma; fiziksel temas mekânsal doku ile ilgili betimleyici bilgi verebilmektir. Buna göre üzerinde yürünen ya da dokunulan yüzeyler mekânı hissetmeyi sağlar. Bireyin mekân algısı, kendisinin coğrafi konumunu belirlemesine olanak sunmakla birlikte, sosyal konumuna dair de belirleyicidir. Birey, toplumsal yapı ile arasındaki ilişkiyi bulunduğu yere ait hissetmek, oraya sahip çıkmak duygusunun gelişme durumuna göre ifade edebilmektedir. Böylelikle, içinde olmak ya da dışında olma durumuna, yeri deneyimleyen bireyler sosyal, kültürel ya da mekânsal kimlik edinirler. Relph, bireyin yer ile kurduğu bu aidiyet ilişkisi, üç temel mekân deneyimi üzerinden ele almaktadır (Relph, 2020).

- Varoluşsal anlamda içinde olmak; bireyin yeri çok yönlü olarak deneyimleyebilmesi ile açıklanabilmektedir. Bireysel ya da toplumsal olarak deneyimlenen yere kişiden kişiye değişen farklı anlamlar yüklenmektedir. Böylece yer ve birey arasında gelişen canlı, akıcı ve değişken aktivitelerin deneyimlendiği yerler oluşmaktadır.

- Duygusal ve empatik olarak içinde bulunmak; yer ile kurulan iletişim üzerinden ifade bulmaktadır. Yer toplumsal süreç içindeki zamanı çok boyutlu olarak kaydetmektedir. Sosyal yaşamın oluşturduğu bu hafıza, yer ve orada yaşayanlara, yaşananlara dair izleri içermektedir. Bireysel ya da kolektif olarak deneyimlenen toplumsal sürecin dışavurumu sonucu oluşturulan bu izler, yaşayan, canlı yerlerin oluşmasına olanak vermektedir.
- Davranışsal olarak bir yerin içinde olmak; yerin fiziksel nitelikleri, işlevsel kurgusunun yanı sıra çevresel bağlamı ile de ilgilidir. Yaşanan yerin coğrafi konumu, iklimi, sosyal yapısının oluşturduğu görsel kimliğe yüklenen sembol değerleri ya da anlam farklı mekânsal niteliklere sahip yerler oluşturmaktadır. Dışında olma hali ise; olumsal ya da rastlantısal olarak mekânın tasarlanan işlevsel kurgusunun ve fiziksel formunun kullanıcıların gereksinim ya da beklentileri ile uyumsuzluğu olarak açıklanabilir.

Fiziksel mekânın tasarlanma biçiminin belirli kural ya da normlar içinde kalması ancak bu niteliklere uygun kullanıcı kimliğinin deneyimleyebildiği ayrıştırıcı yerler oluşmaktadır. Bu durumda iki temel dışında olma hali oluşmaktadır (Relph, 2020).

Nesnel olarak yerin dışında olmak; bireyin yaşadığı ya da bulunduğu çevreyi deneyimleme biçiminin sınırlı ya da tekil olarak kurgulanan mekânsal konum ve işlevlere dayalıdır. Bu noktada bireysel veya kolektif aktivitelere sosyal ya da fiziksel erişim imkânı ve seçeneklerinin olmaması dışlayıcı yerler oluşmaktadır.

Varoluşsal olarak bir yerin dışında kalmak ise; o yerin temsil ettiği anlam ya da sembol değer ile yaşanan uyumsuzluk olarak nitelenmektedir. Mekânın tasarlanmış fiziksel formunu algısal olarak okunmaması ve işlevsel kurgusunun sosyal aktiviteleri deneyimleme olanağının olmadığı yerleri nitelemektedir. Bireyin, mekânın nesnel yapısı içinde duygusal ya da ilişkisel koşulların oluşturduğu bu nesnel ve varoluşsal oluş biçimi, yer ile karşılıklı bir etkileşimin oluşmasına da olanak vermektedir. Bireysel ya da toplumsal olarak deneyimlenen mekâna yüklenen anlam, sembol değerler mekânın bütüncül olarak algılanması

ile oluşan etkileşim, yerin tasarlanarak oluşturulması ya da kendiliğinden oluşma durumunu belirlemektedir. Her iki kavramsal yaklaşımda da farklı niteliklerde yerler oluşabilmektedir. Bu nedenle yerin nasıl oluştuğu ya da hangi mekânsal bağlam üzerinden kurgulandığının irdelenmesi yerin tüm boyutları ile ele alınmasına olanak vermesi nedeni ile önem taşımaktadır.

Tablo 2.5 Algısal boyutu belirleyici kuramsal yaklaşımlar ve nitelikler.

Kuramcı	Kuramsal yaklaşım	Kavramsal nitelikler
Lynch (1960)	Bireyin mekânsal algısının, yer duygusu üzerindeki etkisi ise mekân imgeleri üzerinden olması	Özgün mekân imajı Fiziksel form Okunabilirlik
Relph (1980)	İçinde olmak ya da dışında olma durumuna göre yeri deneyimleyen bireyler sosyal, kültürel ya da mekânsal kimliklerini bulmaları	Duygusal bağ kurulması Davranışsal ve algısal Nesnel konum Kültürel değer
Norberg-Schulz (1980)	İnsan ve yaşadığı çevre arasındaki duygusal bağın mekânsal bağlamı Yer duygusu	Yer ile kurulan ilişkisel bağ Yer duygusu Yere bağlılık
Kent (2008)	Bireyin mekân içerisinde (veya çevresinde) değişken süreli olarak deneyimlediği mekânsal aktiviteleri yorumlama biçimi	Mekân deneyimi Sosyal aktivite deneyimi Ortak anı oluşturma
Bell (2012)	Bireyin mekânsal gereksinim ve beklentileri de mekânın algısına uyarıcı (stimulus) etki yapması	Fiziksel algı Görme ve işitme Koku Dokunma
PPS (2020)	Kişiden kişiye değişen, çok kısa zaman aralığında hatta anlık olarak oluşan ve mekânı içselleştiren küçük duygu etkileşimleri	Aktivite İmaj Fiziksel form

2.3 Yer Oluşturma Kavramı ve Pratikleri

İnsanın yaşadığı çevreyi ya da bulunduğu mekânı yaşayabileceği, konforlu, güvenli ve sosyal olarak deneyimleyebileceği yerler olarak biçimlendirme ve kurgulama arayışlarının kökleri Antik Çağ'a uzanmaktadır. İlk örnekleri Klasik Çin, Roma ve Yunan Dönemi'ne ait köy, kasaba veya kent kurgularının izleri olarak

günümüze kadar uzanmaktadır. Modern Çağ'da ise modernleşme ile başlayan, ekonomik, endüstriyel ve politik gelişmeler, geleneksel anlamda yaşanan yerlerin düzenlemesi ve tasarlanarak oluşturulma anlayışını da geliştirmiştir. Dönemin hızla büyüyen barınma ve çalışma mekânlarına olan talebi, büyük ölçekli konut alanları, endüstri tesisleri ve gündelik sosyal yaşamın akışını belirleyen mekânlara duyulan gereksinimi arttırmıştır (Tiesdell & Carmona, 2007; Zheng & Liu, 2018). 1980'lerden itibaren “yer oluşturma” (place making) olarak özgün bir tanım bulan yaklaşım, genel olarak birey ve yaşadığı ya da bulunduğu fiziksel çevre arasında çok yönlü bir etkileşimi sağlama ve sürdürülebilir olmasını amaçlamaktadır (Fleming, 2007; Kent & Madden, 2003; Low, 2003). *Literatürde yer oluşturma kavramı en yalın hali ile “insanların yaşadıkları çevreyi ya da kullandıkları kamusal alanları, kendilerini buldukları yerlere dönüştürmeleri” olarak tanım bulmaktadır (Schneekloth & Shibley, 2000).*

Oluşturulmak istenen yerin nasıl ve hangi nitelikleri sağlaması gerektiği bireyin mekânsal gereksinim ve sosyal beklentilerinin belirlenmesine dayalı olmaktadır. Bu nedenle, birey ve yaşadığı mekân arasında kurulan ilişkinin doğru ve net olarak belirlenmesi yer oluşturma kavramının temel arayışı olarak kabul görmektedir (PPS, 2017). Bu arayışın beraberinde getirdiği deneyimler, mekân kullanıcılarının tasarım sürecine dâhil olmaları kuramsal söylemleri gelişmesine olanak vermiştir. Böylelikle yer oluşturma kavramı, yeni bir yerleşimin kurulması ya da mevcut bir yapıyı bir çevrenin yeniden biçimlenmesi anlamlarını kapsayan geniş bir zemine yayılmaktadır. Bu noktada yer oluşturma kavramı, kavram üretme ve proje uygulamaları ile özdeşleşen PPS, ideal bir yer oluşturma sürecini dört temel adımın atılması ile başladığını belirlemektedir. Öncelikle gereksinim duyulan mekânsal nitelikler belirlenerek, bu gereksinimleri giderecek mevcut şartların ve fırsatların kullanıldığı ön proje yapılmaktadır. Sonrasında gerekli materyal ve ekipmanların temini ile uygulama projesine başlanması canlı, yaşayan bir yer oluşturma sürecinin akışını sağlanabilmektedir. PPS yer oluşturma sürecinin başarısı ise 11 temel prensip ile mümkündür (PPS, 2017):

- Oluşturulmak istenen yerin mimarisi, planlama süreci, peyzaj düzenlemeleri ya da etkinliklerin organize edilmesinde temel karar önceliği ve yürütme kontrolü ilgili toplumsal yapılanmaya ait olmalıdır.

- Mekânlar toplumsal yapının bir parçasıdır. Bu nedenle yer, sadece mekânsal boyutu üzerinden değil sosyal ve algısal boyutlarıyla ele alınmalıdır. Toplumların kültür yapısı, ekonomisi, politik ve coğrafi konumuna özgün nitelikler ile uyumluluk esastır. Salt estetik ya da finansal beklentilerin yer oluşturma gereksinimi dengelenmelidir.
- Yer oluşturma, mekânsal gereksinimlere göre kolektif çalışma gerektirir. Mekân kullanıcıları kendi aralarında belirledikleri sorumluluk dağılımı ile proaktif bir çalışma düzeni kurulmalıdır.
- Çalışma süreci boyunca teknik alt yapı, materyal temini ya da finansal kaynak bulunması başta olmak üzere farklı sorunlarla karşılaşılabilir. Ekip çalışması yapılarak alternatiflerin geliştirilmesi, sorunların aşılmasını sağlanabilir.
- Mevcut çevresel verilerin toplanması, yer oluşturma sürecinde gerçekçi ve güncel çözümlerin üretilmesine olanak vermektir. Bu nedenle çalışma yapılacak mekân ile ilgili yerinde keşfedici gözlem yapılması önem taşımaktadır. Bu süreçte diğer mekân kullanıcıları ile yapılacak kısa görüşmeler, yer oluşturma sürecine olumlu katkılar sunabilmektedir.
- Çalışma sürecinde, mekânsal gereksinimleri karşılayacak gerekli düzenlemeler sosyal ve kültürel yapı ile uyumlu bir vizyon ile yapılmalıdır. Yerin oluşum sürecinin aktif ve canlı geçmesi için, mekân kullanıcılarının demografik yapısına göre bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir.
- Mekân kullanıcılarının sosyo-kültürel yapı ile uyumlu güncel ve yeni mekânsal etkinliklere erişim sunulması, mekânsal canlılığı temin etmektedir. Mekân tercihinde farklılık yaratabilecek etkinliklerin deneyimlenmesi ile mekân kullanıcılarına pasif ya da aktif katılım imkânı sunulmalıdır. Ayrıca çoklu seçenekliliği olan, farklı kullanım biçimlerine sahip esnek bir işlevsel kurgu ile mekân düzenlenmelidir.
- Tasarlanarak oluşturulan mekânların birbiri ile olan yakınlığı, fiziksel formları arasındaki uyumluluk oluşturulmalıdır. Böylelikle, ortak bir yer kimliği altında toplanarak, mekânsal etkileşime dayalı yerler oluşturulabilir.

- Doğal çevresel unsurlar, yer oluşturma süreci içinde mekânın bir parçası olarak fiziksel form ile birlikte ele alınabilir. Peyzaj düzenlemeleri, su elemanları, tarihi ya da etnik kültürü yansıtan sembol veya temsiller kullanılarak mekâna, kullanıcıların ilgisini çekebilecek, özgün bir imaj verilebilir.
- Yer oluşturma projeleri kuramsal sponsorların desteğini alınabilir. Bunun yanı sıra sosyal yapı içinde geliştirilen imece usulü veya kolektif kaynaklar değerlendirilerek hızlı, pratik ve düşük maliyetli çözümler üretilmesi mümkün olabilmektedir.
- Yer oluşturma süreci, sürekliliği olan bir kavramdır. Mekânların yaşayan, canlı yerlere dönüşmesi, mekân kullanıcıları ile mekân arasındaki etkileşimin canlı ve sürdürülebilir olmasına bağlıdır. Bu nedenle mekân kullanıcılarının ilgisini çeken, karşılıklı etki yaratabilen sosyal aktivelerin güncel kalması sağlanmalıdır.

Bu prensipler doğrultusunda oluşturulan yerlere örnek olarak New York kentindeki Midtown'daki Bryant Park ve çevresi verilebilir. Park alanını düzenleyen PPS, mekân kullanıcılarına işlevsel ve fiziksel kurgusu aktif tasarım anlayışı deneyimi sunmaktadır. Park, New York halk kütüphanesine açılan küçük bir meydan üzerinde birbirinden çok farklı etkinlikleri bir araya getirmesi ile dikkat çekmektedir. Yaya ve toplu taşıma ile erişim kolaylığı olan meydan, metro hattı ile kentin farklı bölgelerine bağlantı sağlamaktadır. Ayrıca farklı noktalarda sokak müziği performans sunabilmekte, parkın metro girişi yakınında herkese açık satranç masaları, kitap okuma stantları bulunmaktadır. Parkın zemininde ise, tebeşir veya kalıcı olmayan malzemeler ile çizilmiş grafiti örnekleri dikkat çekmektedir (PPS, 2014). Park alanı gece saatlerinde ıssızlaşmasına rağmen, gün içinde, PPS'nin temel prensiplerinin sağlandığı Manhattan'ın en canlı açık alanlarından biri haline gelmektedir.

Yerin oluşturulması, mimarlık ve planlama dünyasının yanı sıra sosyoloji, mekân düzenleme, sosyal katılım, etkinlik düzenleme, kolektif çevre düzenleme çalışmalarının ilgi alanına girmektedir. Sosyal yaşamın akışı içinde kurgusal olarak üretilen ya da toplumsal yapı tarafından geliştirilen mekân düzenlemeleri yer oluşturma kavramının genel kapsamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda yer

oluşturma kavramı, pratik ve deneyime bağlı olarak iki temel anlayış üzerinden uygulama alanı bulmaktadır (Tiesdell & Carmona, 2007). Bunlar tasarıma dayalı yer oluşturma pratikleri ve yerin deneyimleme biçimlerine dayalı yaratıcı düzenlemeler olmak üzere bir sonraki bölümde irdelenmektedir.

2.3.1 Yerin Tasarlanarak Oluşturulması

Aralarında mimar, kent planlama uzmanı, tasarımcı, peyzaj tasarımcılarının yanı sıra finans yatırımcıları, emlak uzmanları ve imar politikalarını belirleyen yönetimsel ve kurumsal aktörlerin sosyo-kültürel ve ekonomi-politik beklentilerine göre oluşturulan planlamalar ve proje çalışmalarını içermektedir. Profesyonel olarak oluşturulan tasarım süreci, mekân kullanıcıları ve çevreleri ile aralarındaki mekânsal gereksinim ve beklenti dengesini kurma ile ilgilenmektedir. Kevin Lynch'e göre bu kurgunun beş temel mekânsal niteliğini karşılama seviyesine göre belirlenmelidir (Lynch, 1984).

- Canlılık; işlevlerin mekânı biçimlendirmesine dayalı olarak, bireylerin biyolojik ve mekânsal gereksinimleri ile uyumlu olma seviyesini göstermektedir. Bu uyumun sağlanamaması mekânsal canlılığı olumsuz etkilemekte, mekân soyut bir tasarım ürünü olarak kalmaktadır.
- Duyumsama; mekân kullanıcılarının bulundukları ortamı algısal ve kimlik olarak tanımlayabilme seviyesi ile belirlenmektedir. Bireylerin tasarlanarak oluşturulan mekânı deneyimlemesi ile kurulan ilişkisel bağ yer duygusunun gelişmesine olanak vererek yerin oluşum sürecinin ilerleyişini sağlaması bağlamında önem taşımaktadır.
- Uyumluluk; işlevsel olarak mekân kullanıcılarının bulunmak isteyecekleri yer olmasını sağlayan sosyal aktiviteleri deneyimleme olanağı taşıması yer oluşum sürecini belirlemektedir. Mekânın işlevsel kurgusunun mekân kullanıcılarının sosyal yaşam aktiviteleri ile olan uyumluluğu kültür, coğrafi şartlar, yoğunluk ya da politik, ekonomik şartların bir arada değerlendirilmesini gerektirmektedir.
- Eriřim; mekân kullanıcılarının, mekânın işlevsel kurgusu içinde gündelik aktivitelere olan fiziksel yakınlık, işlevsel olarak sečenekli olmasına bağlı olarak belirlenmektedir. Yerin oluşum sürecinin sürekliliği, mekânın

deneyimlenebilme kolaylığı kadar erişimde fırsat eşitliği sunmasıyla da ilişkilidir.

- Güvenlik; yerin oluşum sürecindeki deneyimlenen mekânın işlevsel olarak sosyal yaşam ve bireysel yaşam arasındaki geçişleri sağlamasındaki konfor durumunu belirlemektedir (Lynch, 1984).

Mimari tasarımın yer yaratma/oluşturma sanatı olarak nitelendiren Le Corbusier, (öğrencilerine aktardığı görüşlerinde) mekân kullanıcılarının nesnel ve sosyal gereksinimlerinin karşılayan yerlerin oluşturulmasının önemini sıklıkla vurgulamaktadır (Corbusier, 2007). Yerin profesyonel olarak kurgulanması, çoğunlukla, planlamaya yönelik yerleşim kalıpları, çevre düzenleme, işlev ya da mekân kalitesi gibi tasarlama ilkelerinden beslenmektedir. Ortaya çıkan mekânsal kurgu bireyin, mekânsal gereksinimlerinin optimum şartlarda karşılanmasını amaçlanmaktadır (Carmona, 2019; Gehl, 2017; Whyte, 1980). Diğer taraftan, tasarıma dayalı yer oluşturma anlayışı, sıklıkla sosyo-politik ve ekonomik etkenlerin merkeze alındığı mekân üretme mekanizmasına sahip olduğu iddiası ile sıklıkla eleştirilerin hedefinde yer alabilmektedir.

Aynı plan şemalarından üretilen konut siteleri, park alanları ve zincir marketler, alış veriş merkezlerinin kurumsal kimlikleri mekânsal estetiğe dayalı görsel kimliği belirlemesi nedeni ile farklı konumlarda olmasına rağmen aynı estetik niteliklerde yerler üretilmektedir (Gibbens & Schoeman, 2015). Günümüzün modern kentlerinde sıklıkla karşılaştığımız, konut yenileme, imar ve peyzaj politikalarının yaptırımları sosyal yaşamın akışına farklı etkileri olmuştur. Bunlar arasında canlılığını yitiren sokaklar, buralardaki boş, metruk yapıların yüzeylerine grafiti yazılması, sokak çete çatışmaları, dükkân yağmalama gibi suç işlenmesi de dikkat çekicidir. Carmona bu başarısız ve yetersizliği, kullanıcının tasarım sürecine aktif katılımını göz ardı etmesi ya da temel gereksinim önceliğine verilen önemin yitirilmesi ile açıklamaktadır (Carmona, 2019). PPS ise bireylerin mekânın tasarım kurgusuna, deneyimleme biçimlerine göre kendilerini içinde ya da dışında kalmış hissi edinebildiklerine dikkat çekmektedir.

Yaşadıkları sosyo-kültürel yapı ile bütünleşemeyen, mekânsal aidiyet hissi kuramayan ya da sosyo-politik olarak yaşadıkları yere dair değişim arayan bireyler

farklı mekân temsilleri ile kendilerini ifade edebilmektedir. Diğer taraftan Guy Debord mekân ile temsil bulan sosyallik toplumsal yaşama akış kazandırdığına dikkat çekmektedir. Sosyal akış içinde temsil bulamayan bireylerin, mekânsal gereksinimleri çevrelerinden soyutlanarak, toplumun dışına çıkabilmektedir. Ayırışan bireyin, kendini varoluşsal bağlamda, mekânın dışında kalmış veya aidiyetsiz hissetmesi ile mekân-birey ilişkisi kopuş yaşayabilmektedir (Debord, 1996). Çalışmalarının büyük bir bölümü, plazalar, meydanlar ve geniş ve caddeler üzerindeki sosyal yaşam akışını gözlemleme üzerine olan Whyte ise mekân kullanıcılarının sosyo-kültürel kimliği, gereksinimleri veya beklentilerinin doğru hesaplanmasının önemini işaret etmektedir. Tasarım deneyimini, mekânları ve sosyal akışı iyi gözlemlemenin önemine vurgu yapan diğer bir tasarımcı ise Gehl olmuştur. Gehl' göre, birey kendi yaşam alanlarını tasarlayabilme hakkına sahiptir ve profesyonel tasarım anlayışının ekip çalışmasının bir parçası olarak görülmesi, başarılı mekân tasarımı için temel şarttır (Carmona, 2019; Gehl, 2017; Whyte, 1980). PPS ve Gehl 'in görüşlerinden ilham alınarak özgün yer oluşturma pratikleri geliştirilmiştir.

Fred Kent "10'lu Etki" (The Power of 10) konsepti olarak tanımladığı yaklaşımda, toplumsal akış içinde, tasarlanarak ya da doğal olarak bulunan mekân parçalarından yararlanmaktadır. Kurgusal ya da olumsal olarak bir araya gelen mekânlar arasındaki sosyal akış ile yeni ve özgün yerler oluştuğuna işaret etmektedir. Konseptin kökleri matematiksel olarak on sayısının, katlanarak büyüme etkisinden gelmektedir. Birbiri ile bağlantılı yerler oluşturularak, mevcut alanı toplumsal yapının kültürel ve tarihini yansıtan mekânsal karaktere sahip, yaygın bir etki oluşturulması amaçlanmaktadır. Projenin başarısı ise, ortaya çıkan destinasyonlar üzerinde yeni ve farklı mekân kullanımlarının gelişmesine göre olmaktadır (PPS, 2009). Böylece farklı temalı parklar ve bunlar içindeki sokak sanatı sunumlarının çevresinde toplanan izleyicilerin ilgisini çekebilecek, dükkân, sanat galerisi, kafe, restoran gibi sosyal aktivitelerin kendiliğinden bu güzergâhı oluşturması sağlamaktadır.

Örneğin, New York'taki Bushwick Bölgesi içindeki eski imalathane ve depo mekânlarının kent dışına alınması ile boşalan yapılar sanat çevresinin kullanımına

sunularak, çeşitli sanatsal etkinliklerin düzenlendiği atölye ve sergi alanlarına dönüştürülmüştür (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Eski depo ve imalathanelerin sanat galerisi olarak değerlendirilmesi örneği. New York'taki Bushwick Bölgesi (Gemci, 2014).

Bölge aynı zamanda, yerel yönetim tarafından otorize edilmiş yani izinli sokak sanatı alanı olarak tanımlanmıştır (Şekil 2.2). Çevredeki depo, otopark ve dükkân kepenklerindeki grafiti bölgenin yeni turistik gezi rotaları arasına girmiştir (Şekil 2.3). Bölgenin işlevsel olarak canlılığını yitirdiği bir noktadan yapılan yer oluşturma projesi ile yeniden bir sosyal akış kazanabilmiştir.

Carmona'ya göre tasarıma dayalı yer oluşturma anlayışının başarısı yerel yönetim ile mimar, planlama uzmanı, mühendislerin mesleki deneyim ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada tasarım sürecinde yerinde yapılmış gözleme dayalı alan değerlendirme raporları, fizibilite etütleri, maliyet kontrolünün yapılarak etkili bir tasarım projeksiyonu geliştirilmektedir (Carmona & Wunderlich, 2013). Böylelikle projenin tasarım sürecinde yatırımcı ve kullanıcı işbirliğinin temin edilmesi oluşturulmak istenen yerlerin yaşanabilir olmaktan, yaşanmak istenen yerlere dönüşmesine olanak vermektedir. Bunun yanı sıra, salt estetik ya da finansal beklentilerin kullanıcı konforu ile dengeli olarak kurgulanması ile yer oluşturma anlayışının yeni mekân dinamikleri edinmesini sağlamaktadır. Bu geçiş, mekân kullanıcılarına yaşamak istedikleri, gidip görmek, deneyimlemek isteyecekleri, kendilerini güvenli hissettikleri yerlerin oluşturulması yolunda yeni bakış açıları sunması nedeni ile önem taşımaktadır.

Şekil 2.2 Yerel yönetim tarafından izinli sokak sanatı performans alanı olarak değerlendirilmesi örneği (Gemci, 2014).

Şekil 2.3 Gezi destinasyonları oluşturularak, sosyal akış ve ticari canlılık sağlanması örneği (Gemci, 2014).

2.3.2 Yerin Kendiliğinden Oluşması

Tasarlanarak üretilen mekân ve kullanıcı ilişkisi, profesyonel olarak kurgulanmadan, gündelik yaşamın akışı içinde kendiliğinden ve olumsal bir süreç içinde oluşarak, yere mekânsal bir boyut kazandırabilmektedir. Mekânlar, insanların duygusal deneyimleri, parkta bir oturma bankının paylaşımından veya masum bir öpücüğün paylaşıldığı bir ağaç altına kadar uzanan pek çok deneyim üzerinden okuma imkânı sunmaktadır. Gieryn' e göre yerin oluşumu profesyonellerce tasarlanabilen veya öngörülebilen bir durum olmayıp, kişiden kişiye değişen olumsal olarak gelişen seçenekler ile ilintilidir (Gieryn, 2000). Kent ise “mekândaki duygusal etkileşimlerin her toplumda mevcut ve herkesle ilgili” olduğuna işaret etmektedir (Kent & Madden, 2003). Ancak anlam yüklenmesi ve

bağ kurulması toplumsal süreç içinde yavaş, dağınık ve kişiden kişiye değişen, çok kısa zaman aralığında hatta anlık olarak oluşan ve mekânı içselleştiren küçük duygu dokunuşları ile olmaktadır.

Whyte kent sokaklarında yaptığı gözleme dayalı çalışmalarında mekân kullanıcılarının, mekânı deneyimleme biçimlerine dair dikkat çekici tespitleri bulunmaktadır (Whyte, 1980). Örneğin, gözlemlediği bir meydana, kullanıcılarının mevcut oturma yerlerini kullanma biçimleri ve mevcut sandalyeler, sağa-sola götürerek oluşturdukları toplanma, sohbet veya dağınık kurgu ile mekân farklı görsel karakter kazanabilmektedir. Kent ise yerin kendiliğinden oluşma sürecinde beş temel duygunun anahtar rol oynadığına işaret etmektedir (Kent & Madden, 2003).

- Duyguların toplum içinde gösterilmesi; ele tutuşmak, özçekim fotoğraf çekimi, sarılmak gibi duygusal ifadelerin mekânın ıssız, karanlık köşeleri yerine, toplum içinde sergilenmesi mekânın sunduğu konfor ve güvende olma hissi ile açıklamaktadır.
- Paylaşım; mekânın paylaşımı sadece fiziksel olarak belli bir alansallığın değil, mekândaki sosyallığın bir yansıması olarak kullanıcıya duygusal deneyim sunmaktadır. Kent'e göre paylaşım; dokunma, yakınlık, göz teması ve tebessüm ile başlayan dostluklar yolu ile gelişmektedir.
- Dokunmak/Temas; Mekânı dokunarak deneyimlemek, mekândaki insanların birbiri ile olan yakınlığının, dostluğun içinde bulunduğu mekânın huzur verici konforun göstergesidir.
- Yakınlık; Mekânda bir birini tanıyan ya da tanımayan insanların fiziksel yakınlığı, sosyal yakınlığın oluşmasına imkân vermektedir.
- Tebessüm ve göz teması; Mekânlardaki sosyal yakınlığın mesafesi kültürden kültüre değişmesine rağmen, insanların birbirini görebildiği, rahatsız edici bakışların olmadığı mekânlar sosyal iletişimin varlığının göstergesidir.

Sosyal yaşam akışın içinde bireyin kendine bir yer edinmesi, mekânsal olduğu kadar algısal bağlamı olan bir kavramdır. Bireyin yer ile kurduğu bu duygusal bağ, toplumsal yaşamın deneyimlendiği mekânın sosyal dokusunu oluşturmaktadır.

Birbiri ile selamlaşan, birbirini tanıyan ya da ortak bir ilgi etrafında toplanabilen sosyal yapı, mekânsal olarak da bireylerin kendilerini rahat, güvenli hissedebildikleri fiziksel şartları bir araya getirerek özgün bir yer imajı kazanmaktadır. Yer in kendiliğinden oluşması çoğunlukla birbirinden farklı işlev ve kullanıcı profiline sahip mekânların, toplumsal akış içinde ve sosyal yeniden imkânlar dâhilinde oluşturulması ile açıklanmaktadır. (Kent & Madden, 2003; PPS, 2017). Zeldin' e göre sosyal akışı sağlayan aktiviteler, bireysel ya da kolektif deneyimleme biçimleri, fiziksel işlev ya da formun belirlenmesinde, mekân kullanıcıları aktif sorumluluk almaktadır (Martin & Zeldin, 1997). PPS' ye aralarında profesyonel olarak tasarım ya da planlama eğitimi veya uzmanı olmayan, yerel, sıradan bireyler, sivil toplum örgütlenmeleri ile kar amacı gütmeyen sosyal dernek/kültür evlerinin birlikte çalıştığı bir süreç genellikle beraberinde kendiliğinden oluşan yerleri getirmektedir. Bu süreç içinde edinilen deneyim ve pratiklerin paylaşımı ise farklı coğrafi kültürlerinin bu pratiklerini kendilerine özgü olarak yorumlama ve geliştirmelerine de imkân vermektedir (Cresswell, 1996).

Yer in mekânsal niteliğine gündelik aktiviteler üzerinden yaklaşan Margaret Crawford, mekân kullanıcıları tarafından düzenlemesi ile benzerlerinden ayırt edilebilen, özgün yerlerin kendiliğinden oluşabileceğine dikkat çekmektedir (Crawford et al., 2009). Gündelik ve çoğunlukla da geçici yerlerin oluşması "Gündelik Kentsellik" (Everyday Urbanism) olarak tanımlanmaktadır. Konsept uygulama pratiği olarak yerel kültürlerin otantik mekânsal kurgu ve görsel kimlikleri yerel sosyo-kültür ile buluşturmaktadır. Genellikle belli etnik kültürü benimseyen toplulukların kolektif ve eldeki imkânların paylaşılması ile uygulanmaktadır. Mekânsal imajın kullanıcının algısal olarak ilgisini çekecek biçimde, yerel ve anlaşılır biçimde yeniden düzenlenerek, otantik ve biricik (unique) yerlerin oluşması amaçlanmaktadır (Crawford et al., 2009). Örneğin, New York, Williamsburg Köprüsü çevresindeki konut bloklarının teras ve çatı yüzeyleri, bölgedeki etnik kültür gruplarının ifade alanı olarak kullanılmaktadır(Şekil 2.4).

Şekil 2.4 New York Williamsburg Köprüsü çevresindeki, konut teraslarının grafiti ile değişen işlevsel kullanımı (Luss, 2019).

Çevredeki grafiti kaplı duvarlar ancak yol kotunun üstünden geçen demiryolu hattı üzerinden görülebilmektedir. Teras kotundaki grafitiler, bölgenin karakteristik sokak imajından farklı bir mekân imajı katmaktadır. Böylelikle, çoğunlukla Latin Amerika'dan gelen göçmenlerin oturduğu konut bölgesi, sokak ve teras kotlarında birbirinden farklı mekân kimliğine sahip olmaktadır. Crawford, Gündelik Kentsellik konseptine göre, mekân kullanıcılarının mekânsal gereksinimlerine göre alternatif ve öngörülmeleyen düzenlemeler yaparak, yeni ve özgün yerler oluşabilmektedir. Olumsal olarak ilerleyen bir süreç içinde oluşan bu yerler, genellikle mekân kullanıcıları tarafından yeni ya da alternatif isim veya tanımlamalar ile kimlik edinmektedir.

Bu noktada Chicago 606 Geçidi yapılan ulaşım planlaması ile atıl kalması ile ortaya tekinsiz, ıssız ve suça teşvik edici bir ortama dönüşmüştür. Ancak çevre sakinlerini kendi aralarında organize olarak, atıl kalan geçidin duvarlarına bölgenin popüler kültürlerine ait figürleri çizerek yeni bir mekân imajı oluşturmuşlardır (Şekil 2.5). Kalinski, bireysel ya da kolektif olarak yapılan mekân düzenlemelerinin, farklı sosyal grupların bir araya getirebildiğine dikkat çekmektedir. Buna göre kendiliğinden gelişen ve sosyal etkileşime dayalı, mekânsal olarak geçici fakat toplumsal hafızada kalıcı iz bırakan (Ephemeral) yerler oluşmaktadır (Crawford et al., 2009).

Şekil 2.5 Chicago 606 Geçidi duvarının yerel sokak sanatçıları tarafından yapılan mural çalışmalarla oluşturulan “Bloomingdale Park” (Leeks, 2020).

Carmona ise kendiliğinden oluşan yerlerin tesadüflere dayalı olmadığına vurgu yaparak, mekânsal beklentiler ve bireyin sahip olduğu bilgi birikimi, gereksinim duyulan işlevsel ve fiziksel kurguyu beraberinde getirdiğini belirtmektedir (Tiesdell & Carmona, 2007). Örneğin mekânın sosyal akışı üzerine dayalı yer oluşturma pratiği olarak akademik yazına geçen Sürpriz Mekân Projeleri (Pop up Projects) ile çoğunlukla canlandırma (re-vitalization) amaçlanmaktadır. Proje kapsamı, canlılığını, cazibesini yitirmiş sokak veya park alanlarının, düşük maliyetli, kullanıcı dostu yeni aktiviteler ile desteklenmesini içermektedir. Örneğin Manhattan’ın Bowery Bölgesi çevredeki esnaf ve mahalle sakinlerinin gündelik olarak düzenledikleri etkinlikler ile canlılık kazanmıştır (Şekil 2.6). Arka sokaklardaki ticari canlılığını yitirmiş kafe, restoran veya araç büfeleri, sokak sanatçılarını bölgeye davet ederek aralarında grafiti, sokak müziği ve dans performansları gibi pasif katılım deneyimi sunan etkinler düzenlemektedir. Yapılan sokak düzenlemeleri ile performansları izlemeye gelenlere bölgeye özgü, ilgi çekici mekân deneyimleri sunulmaktadır. Bunlar arasında sokak sanatı etkinlikleri ve bunlar arasında etnik veya sosyal figürlerin konu edildiği, izinli ya da izinsiz grafiti uygulamaları, yerin kendiliğinden oluşma sürecini tetikleyici yaygın bir pratik olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 2.6 New York, Bowery’deki sokak kafeleri ve restoranlar çevresindeki grafiti için ayrılan özel mekan düzenlemeleri (Kraus, 2016).

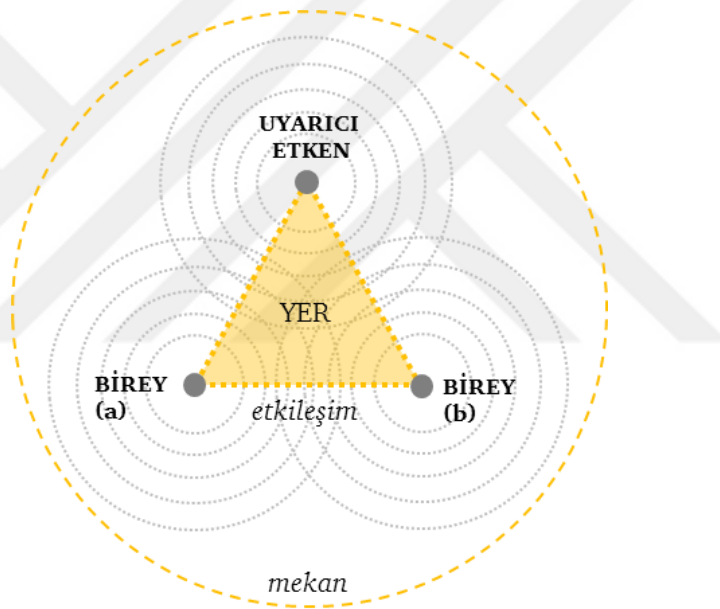
2.3.2.1 Etkileşim Konsepti

Mekân ve birey arasındaki çok yönlü ilişkiye dayalı olan etkileşim, mekânın tasarlanarak kurgulanan işlevselliğinin yanı sıra öngörülme-yen mekân deneyimlerine bağlı olarak gelişmektedir. Ortaya çıkan gündelik akış ve etkileri üzerine çalışan Whyte ise “Küçük Kentsel Mekânlardaki Sosyal Yaşam” çalışmasında yeni bir kuramsal yaklaşım geliştirmiştir. Çalışma, Whyte’ ın kent meydanları, sokaklar ve plaza çevrelerinde yaptığı gözlem çalışmalarına dayanmaktadır. Alan çalışması olarak yapılan gözlem sürecinde, izlenen mekânsal çevredeki sosyal yaşam video kayıtları ile kaydedilerek, gündelik akışa dair detaylı bilgiler toplanmaktadır. Whyte çalışmalarında, mimarlar ve tasarımcıların, ofisin dışına çıkarak yaşadıkları çevreyi izlemelerini önemine sıklıkla vurgu yapmaktadır. Gözlem, mekânın kurgulanan işlevinin, kullanıcı ile olan uyumuna, yeterliliğine ve gerekliliğine dair ipuçları sunmaktadır. Böylelikle, bireyin mekânı deneyimleme biçimi, sosyal akış içinde kurgusal ya da olumsal olarak yapılan mekân düzenlemeleri belirlenebilmektedir. Whyte’ a göre, mekân, birey ve uyarıcı etken arasında dayalı anlık veya uzun soluklu karşılıklı etki geçişleri olmaktadır. Buna bağlı olarak, mekân kullanıcılarının içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapı içinde mekân çeşitli anlamların ve sembol değerler yüklenmesi ile mekân yere dönüşmektedir (Whyte, 1980). “*Etkileşim Konsepti*” (Triangulation Concept) olarak kavramsallaşan bu yaklaşım, mekân ve birey arasında oluşan etkileşim arketiplerine, sokaktaki gündelik yaşam akışı içinden bakması nedeni ile önem taşımaktadır.

Konsepte göre, bireylerin, mekânı deneyimleme biçimleri çok yönlü bir etkileşimi beraberinde getirmektedir. Bu etki, çoğunlukla ilgi çekici mekânsal bir uyarıcı etkenin varlığına göre oluşmaktadır. Uyarıcı etken, genellikle bireyin ilginin çekebilecek, sıra dışı görsel niteliklere sahip nesneler, etkinlikler olabildiği gibi çevredeki diğer bireylerde uyarıcı etken olabilmektedir. Bu noktada, farklı işlevsel gereksinimler nedeni ile aynı mekânda bulunan bireylerin, yaşları, cinsiyetleri sosyal ve kültürel farklılıkları bu uyarıcı etkeni algılama biçimlerini belirleyici olmaktadır. Whyte' a göre, uyarıcı etken bireyleri ortak bir ilgi etrafında toplayabilmekte, sosyal akışa yön verebilmektedir. Bu bağlamda, uyarıcı etken, ilgi çekici bir heykel, peyzaj düzenlemesi, kent mobilyası gibi mekânın tasarlanan işlevsel kurgusun bir parçası olabildiği gibi, anlık olarak gelişen coşku gösterileri, sanat performansları veya doğal durumlar gibi kendiliğinden de gelişebilmektedir (Whyte, 1980). Etkileşim Konsepti' de, uyarıcı etken ve mekân kullanıcıları ile mekân arasında karşılıklı bir etki üç temel etken arasında gelişen ilişkiye dayalıdır: (Şekil 2.7).

- Mekân: Sosyal yaşamın akışına uygun ve yapılandırılmış (parklar, meydanlar, anıtlar, pazarlar, sokaklar, açık alanlar, açık ya da kapalı günlük yerler vb.) veya doğal çevreyi kapsamaktadır.
- Uyarıcı etken (*external stimulus*): Mekân kullanıcılarının ortak ilgisini çekebilecek, canlı sokak performansları, sanat sunumları, peyzaj öğeleri, sıra dışı durumları ve aktiviteleri içermektedir. İlgi toplayan hemen her durumun uyarıcı etken olma potansiyeli taşıdığını belirten Whyte' a göre; “sokak performanslarının iyi veya kötü olması bireylerin birbiri ile iletişim kurmasını motive edebilmektedir. Ayrıca, performansı izleyenlerde, diğer bireyler için ilgi uyandırıcı bulunabilmektedir.”
- Mekân Kullanıcıları: Aynı mekânı deneyimleyen ve birbirini tanıyan yakın arkadaşlar, aile bireyleri, tanıdıklar ya da birbirine tamamen yabancı bireylerden oluşmaktadır. Bireyler arasında kendiliğinden “sanki birbirlerini tanıyormuş gibi” gelişen samimi diyalog beraberinde en yalın hali ile sosyal bir etkileşim başlatmaktadır. Bireyler, farklı yaş, eğitim veya etnik gruplardan gelebildiği gibi mekânı deneyimleme biçim ve zaman niteliğine göre farklı olabilmektedir.

Mekânın Etkileşim Konsepti bilinci ile kurgulanması, sosyal yaşamın akışı içinde, anlamsal ve işlevsel olarak mekân kullanıcına farklı, ilgi çekici deneyimleme fırsatları sunan yerlerin oluşmasına olanak vermektedir (Gemci & Ferah, 2020; Whyte, 1980). Örneğin: Bir telefon kulübesi, çöp kutusu ve oturma bankının kurduğu mekânsal etki alanı insanların mekân ile beklenen etkileşimi kurmasına imkân vermeyebilir. Ancak bu noktalar daha farklı mekân parçaları örneğin yeme-içme noktaları, grafiti spotları, mural duvarlar veya sokak müziği gibi katılım deneyimleri ile desteklenerek uyarıcı etki sağlanabilmektedir. Böylelikle parkta bir sandalyede oturma ya da etraftaki bir sokak kafesinde oturup, çevredeki bir sokak sanatı etkinliği izlemek, sosyal akışın içinde olmanın ve bu akışın bir parçası olma hissi duyulabilmektedir.

Şekil 2.7 Whyte' ın "Etkileşim Konsepti" ve bileşenleri.

Bu bağlamda çok farklı fiziksel form ve işlevsel kurguya sahip, kişiden kişiye değişen algısal ve sosyal etkileşim yerleri oluşmaktadır (Whyte & Underhill, 2012). Bu noktada günümüz modern kentlerinin çoğunda bulunan ve kendine özgü algısal ve duygusal görselliğin ifade aracı olarak grafiti, mekânı çok yönlü olarak uyarıcı bir etkiyi beraberinde getirdiği görülmektedir. Ancak kavramsal olarak grafiti, akademik yazında çoğunlukla sanatsal bir ifade olma ile yasa dışı suç veya suça teşvik edici sokak etkinliği olma tartışmalarının odağında kalan, güncel ve tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada grafiti kavramını, Etkileşim Konsepti üzerinden ve uyarıcı etken olarak ele almanın,

mekân ve insan ilişkisine dair önemli ipuçları verebileceğini düşündürmektedir. Buradan hareketle tez çalışmasının 3. Bölümünde grafiti kavramının mekânsal bağlamı detaylı olarak irdelenmektedir.

2.4 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Mekân kavramının, tanımsal değişkenliği ve zenginliği düşünüldüğünde, coğrafi, mimari ve sosyal niteliklerin birbiri ile yan yana veya iç içe geçtiği görülmektedir. Bu kavramsal olarak geçişli olma durumu, mekânın geometrik form veya coğrafi alan olma tanımları ile sosyal akış içinde deneyimlenen çevre olmayı yer kavramı olarak bir araya getirmektedir (Şekil 2.8). Ortaya çıkan bağlamsal yakınlığın, mekân ve yer arasındaki kavramsal geçişin, kesin ve keskin ifadeler yerine mekânı yere dönüştürebilen nitelikler üzerinden tanım bulduğunu söylemek mümkündür. Yer, kavramsal ve ilişkisel olarak farklı mekân türlerini bir araya getirebilmektedir. Bu noktadaki temel nitelik, birey ve mekân arasına kurulan ve karşılıklı etki olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu etkileşim aynı zamanda, mekânın yere dönüşüm sürecini başlatma etkisine sahiptir. Süreç, mekân ve bireylerin birbiri ile kurdukları etkileşim durumuna odaklıdır. Mekân kullanıcılarını ortak bir etki etrafında toplayan uyarıcı etken, bu etkileşimin temel dinamiği olarak görmektedir. Yapılan akademik yazın okumalarına dayalı olarak sunulan, kavramsal açılımlar ve sınıflamaya göre, mekânı yere dönüşümü, mekân ve birey arasındaki karşılıklı ve katmanlı etki geçişleri üzerinden olmaktadır. Bu bağlamda, yer oluşturuocu etkenler, üç temel etkileşim katmanına ayrılabilir.

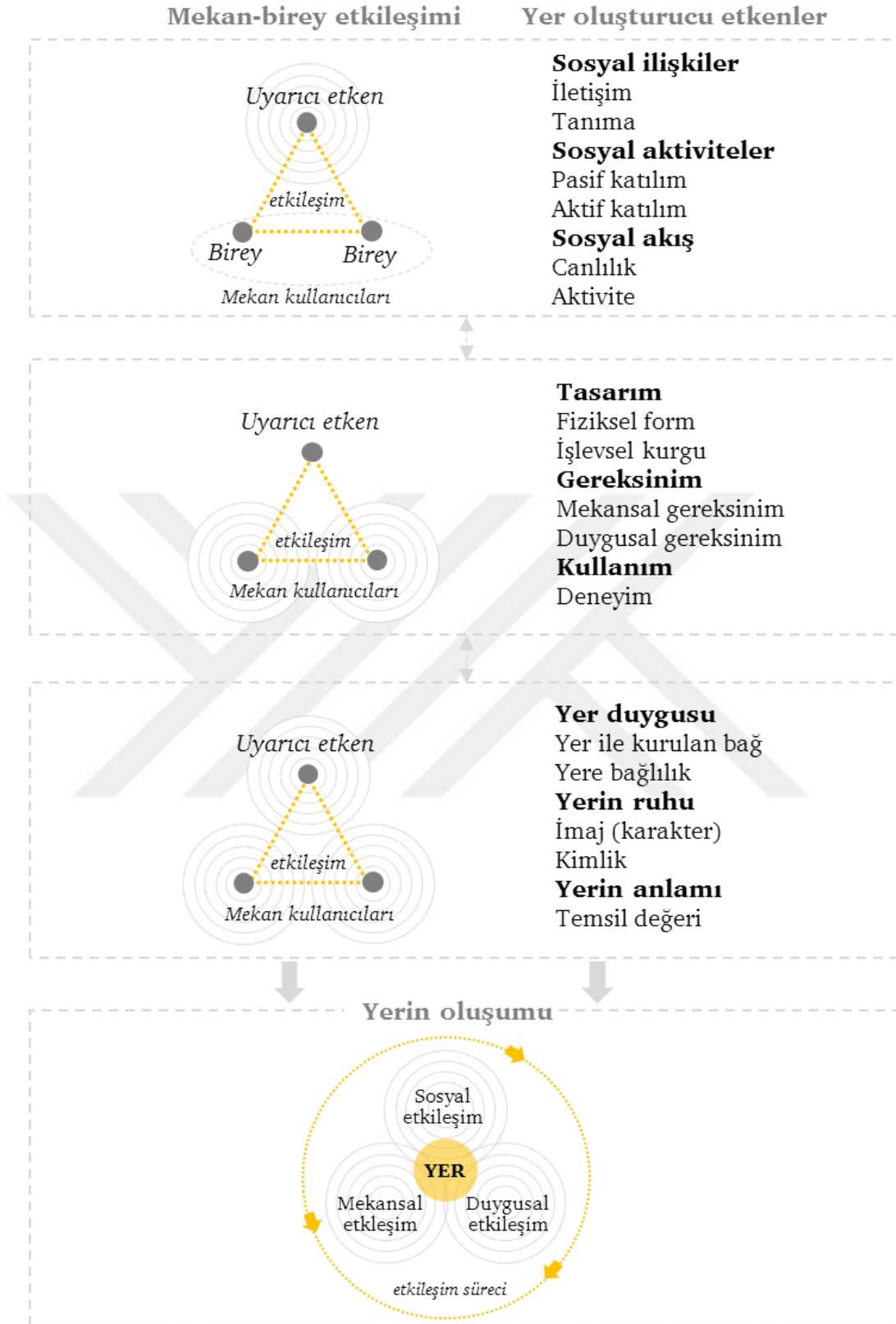
- Sosyal etkileşim: Mekân ve birey arasındaki ilişki, mekânın bireylere sunduğu seçenekler ve bireyin bunları tekil veya kolektif olarak deneyimleme biçimine göre sosyal bir akış oluşturmaktadır. Bireyin sosyal akış içindeki konumu aynı zamanda toplumsal yapıyı ve gereksinim duyulan mekânsal çevreyi de biçimlendirmektedir. Böylelikle ortaya çıkan etkileşimin, gündelik yaşam içinde birey ve mekân arasında iki yönlü bir sosyal etkinin oluşmaktadır; mekân kurgusu, bireyin mekânsal gereksinimlerini karşılarken, bireyin mekândan beklentileri alternatif mekân deneyimlerini ortaya çıkarabilmektedir. Böylelikle, bireyin mekânsal gereksinimlerini ile mekânsal beklentileri arasında kurulan

denge beraberinde sosyal bir etkileşimi oluşturmaktadır. Bireyin mekânı deneyimlemesine seçenek sunan gündelik aktivitelerin kurgulanması, bireyin mekân üzerinden sosyalleşmesine dolayısı ile sosyal akışın canlılık kazanması sağlanabilmektedir. Bu bağlam, bireyin mekânın sunduğu aktivitelere aktif ya da pasif katılımının sağlanması, mekânın deneyimlenerek canlı kalmasını sağlayan yer oluşturma pratiklerinin de temelini oluşturmaktadır.

- Mekânsal etkileşim: Bireyin bulunduğu mekânsal çevreyi tanımlayabilmesi temel olarak, “burası neresi?” sorusuna verdiği yanıt üzerinden okunabilmektedir. Akademik yazında, genel olarak tanımlanamayan mekânsallık ise birey ve mekân ilişkisinin kurulamaması ya da mekânın tasarlanan kimliği ile örtüşmemesinin bir göstergesi olarak kabul bulmaktadır. Mekânsal etkileşim ise tasarlanan fiziksel formun birey tarafından algılanan biçimine ve ortaya çıkan imgeselliğin okunabilir olması üzerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, mekânın tasarlanarak kurgulanan veya toplumsal akış içinde kendiliğinden gelişen işlevsel kurgusu ile bireyin mekân ile kurduğu duygusal bağın bütünleşmesi, mekânın yere dönüşme sürecini oluşturmaktadır. Yer in mekânsal olarak algılanması ve duyumsanması, süreç içinde bireysel veya kolektif olarak deneyimlenen mekân temsillerini de beraberinde getirmektedir. Form ve işlev olarak tanınan mekân, bireyin duygusal olarak aidiyet kurmasına ve mekânı sahiplenerek kolektif bir topluluk oluşturma bilincini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, mekânın bireye sunduğu fiziksel form ve kurgusal akışını uyumlu hale getirebilen ve özgün bir mekân imajı sunabilen yer oluşturma pratikleri önem taşımaktadır.
- Algısal ve duygusal etkileşim: Mekân ve birey arasında kurulan algısal ve duygusal etkileşim, “yer duygusu“ kavramı ile açıklanabilmektedir. Mekânın birey tarafından duyumsanması, kişisel ve toplumsal yapı içinde çok değişken ve bir o kadar da karmaşık ilişkiselliği içinde barındırmaktadır. Mekânın birey tarafından algılanma biçimi anlık olabildiği gibi toplumsal yapı içinde değişken süreli olabilmektedir. Bu nedenle, mekân tasarımının başarısı, bireyin mekân ile arasında duygusal

bir bağı kurulmasına bağlı olmaktadır. Yer oluşturma pratikleri bireyin gereksinim duyguyu mekânın tasarlanma sürecine dâhil olmasına olanak sunması nedeni ile önem taşımaktadır. Böylelikle, bireyin sevebileceği, deneyimlemek isteyeceği konforlu yerlerin oluşabilmektedir. Yer oluşturma pratikleri, bireyin kendini ifade edebileceği sosyal aktiviteleri mekân kurgusu içinde alarak, pasif ya da aktif katılımı motive edici yerlerin oluşmasını sağlamaktadır. Bu noktada bireyin deneyimlediği mekân ile kurduğu bağı ifade etme biçimi, sosyal akışın niteliğini ortaya koyması nedeni ile önem taşımaktadır.

Yer duygusunun ifade bulması, insanlık tarihi kadar eski, gündelik yaşamın sürekliliği içinde her daim kendini yenileyebilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kökleri bireyin mekân ile kurduğu duygusal bağı ilk görsel temsili olarak kabul gören mağara resimlerine dayandırılan grafiti, günümüz insanın yaşadığı çevreyi algılama biçimini ifade etme aracı olarak yaklaşılmasına olanak vermektedir. Bu bağlam, grafitinin deneyimlenen mekân ve toplumsal ya da kişisel olaylara alternatif bir bakış açısı sunabileceğini düşündürmektedir. Buradan hareketle, tezin bir sonraki bölümünde grafiti kavramı, mekânsal bağlamı orta konarak, yer oluşturma etkisi ele alınacaktır.

Şekil 2.8 Mekân ve birey arasındaki etkileşimin sosyal, mekânsal ve algısal bağlamı ve temel yer oluşturuıcı etkenler.

3 GRAFİTİ VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Grafiti kavramının modern dünyadaki yerini alması, 20. Yüzyılın ortalarından itibaren, Amerikan sokaklarında görülmesi ile başlamıştır (Ferrell, 2013; Ross et al., 2020). Önceleri basit ve karmaşık yazılardan ibaret olan grafiti, 2000'li yılların başında, aralarında yasadışı ve vandal örneklerinin yanı sıra sanatsal nitelik kazanmış sokak etkinliği tanımlamaları altında ele alınabilmektedir. Ancak, grafiti yazma motivasyonunun ardındaki etkenler ve buna bağlı olarak grafitinin mekânsal bağlamı tekil veya statik tanımlamaların içine sığamaması nedeni ile çok yönlü kentsel bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır.

Grafitinin, bulunduğu mekânın sosyal, mekânsal nitelikleri ile mekân kullanıcılarının duygusal algılarına göre mekânsal bağlamı değişkenlik göstermektedir. Örneğin farklı mekânlara yazılan aynı grafiti örneği, birbirinden çok farklı mekânsal etki yapabilmektedir. Buna karşın, aynı mekânda bulunan farklı yüzey veya konuma yazılan farklı içerik türüne sahip grafitilerin de mekânsal etkileri benzer olabilmektedir. Bu durum grafiti ve mekân arasında kendine özgü bir ilişkisel bağın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle grafiti ve mekân ilişkisine kavramsal bir düzlem sunabilmek önemli bir arayış haline gelmiş durumdadır. Mevcut akademik çalışmaların ışığında, grafitinin mekânsal bağlamı, grafitinin türleri, stilleri ya da konumsal nitelikleri Spot Teorisi üzerinden irdelenebilmektedir. Ancak grafitinin mekânsal bağlamını anlama ve anlamlandırma noktasında, güncel tutmak adına, grafiti ile gelen çok yönlü mekânsal değişimin irdelenebilmesi için yeni bakış açılarına gereksinim duyulmaktadır.

Yapılan çalışma ile grafitinin mekânsal nitelikleri ve bu niteliklerin yer oluşturma etkisini irdelemek amaçlanmaktadır. Buradan hareketle tez çalışmasının bu bölümü, mimarlık yazının yanında sosyoloji, coğrafya, antropoloji ve çevre

psikolojisi ile ilgilenen bilimsel yazın kaynaklarından yararlanılarak grafiti kavramına çok yönlü bir bakış sunacak şekilde tasarlanmıştır.

3.1 Grafitiyi Tanıma ve Anlama

Grafiti toplumsal yaşamın içinden doğmuş, sürekli gelişen ve değişim geçirerek kendine özgü iç dünyasının karmaşasını koruyan sosyal bir fenomen olarak kabul görmektedir. Grafiti kavramını anlama ve anlamlandırma üzerine yapılan araştırmalar, genellikle çağdaş kentin sıra dışı bir parçası olarak farklı yorum ve yorumlama yaklaşımlarını beraberinde getirmektedir. Bu konuda Wilson ve Kelling, deneysel gözlem çalışmasına dayanarak geliştirdikleri “Kırık Pencere” (Broken Windows) kuramı, grafitinin ardındaki çevresel motivasyonlara dikkate çekmektedir (Kindynis, 2018; J. Q. Wilson & Kelling, 1982). Bu durum grafitinin anlaşılmasına katkıda bulunması nedeni ile grafitinin görsel nitelikleri ve mekânsal bağlamı arasındaki karmaşık ilişki öne çıkmaktadır.

Grafitinin kentsel çevre içindeki fiziksel konumu ya da sosyal yapı içindeki yerinin temsil ettiği değer anlam ve önemine göre grafiti sanatsal ya da yasal olmayan etkinlik olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle grafitinin basit bir duvar yazısı olarak başlayan gelişim süreci, grafitiye duyulan gereksinim ve grafitiden beklenen etkiye göre farklılaşmaktadır (Gottlieb, 2008).

Aynı zamanda bu farklılıklar, grafitinin kendine özgü ifade biçiminin, grafiti yazar ya da sanatçıların iç dünyalarının görsel estetiğinden yerel yönetimin kontrol etme ve yönetme biçiminin belirlediği yarı özgün yarı kurgusal, hibrid (karma) bir grafiti pratiğine dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Böylelikle grafiti, birbirinden farklı ve özgün görsel ifade biçimleri üzerinden farklı izleyici ve hedef kitleye ulaşarak, sanatsal estetik görsel stiller ile basit, kaba ifadeleri kendine özgü bir biçimde sentezleyerek farklı grafiti türlerinin gelişmesine olanak vermektedir.

3.1.1 Grafitinin Çıkışı ve Yayılımı

Tarihsel olarak bakıldığında, kökleri Antik Çağ’a kadar uzanan grafiti, günümüze kadar gelen gelişim sürecinde genel olarak gidilen, gezilen veya bulunulan mekânlara iz bırakmak, diğer insanlar ile iletişim kurma biçimi olarak kullanılmaktadır. Grafitinin kavramsal olarak gelişiminde grafiti yazan kişinin,

toplumun diğer bireylerine “*ben buradaydım*“, “*burası benim yerim/alanım*”, “buraya önce ben geldim” gibi varoluşsal temalı mesaj verilmek istenmektedir. Grafitinin yazılmasında kullanılan malzeme, boyut, renk ve yüzey seçimi ile çevresel konum da bu mesajın bir parçası olmaktadır (Ferrell, 2013; Scannell, 2002). Ancak bu noktada grafitiyi yazan kişinin kimliği, gerçek adı yerine kullanmadığı takma isim yani Tag Name ve kimliği ile grafiti yazma biçimi ile görsel stil üzerinden yeni ve alternatif bir tanım kazanmaktadır.

Grafitinin öncü yazarlarından Cornbread grafitinin kavramsal olarak ön yargı ile eleştirilen bir etkinlik olduğunu, kendisini de sokaklarda görüntü kirliliği veya vandallık yaratmak amacı taşımadığını savunmaktadır. Bu bağlam, grafiti yazarları için, grafiti ile kendisini temsil eden takma ismi, kentin sokaklarına yazarak yeni bir mekânsal deneyimin yanı sıra alternatif bir kimlik kazanabildiğini göstermektedir. Örneğin Philadelphia’ da grafitinin çıkışında öncü rol oynayan grafiti yazarlarından Cornbread’ in hayvanat bahçesindeki fil üzerine yazdığı “*Cornbread yaşıyor*” (Cornbread lives) grafitisi sokaklara yazdığı grafitileri ile benzer yazma stiline sahip olmasına rağmen, yazma biçimi olarak oldukça sıra dışıdır (Ross, 2016). Gazetede kendisi ile yapılan yanlış ölüm ilanı karşında, sıra dışı grafiti yazma biçimi ile dikkatleri üzerine toplamasına imkân vermiş ve var oluşuna dair topluma haber verme imkânı yakalamıştır. İlerleyen süreçte, Cornbread adı yazarın asıl kimliğinin (Darryl McCray) önüne geçerek, popüler kültürün bir parçası haline gelmiştir. Olay ise, grafitiyi tartışan akademik yazında, grafiti kimliği ile popüler olma örneği olarak kabul bulmuştur. Grafitinin görsel stilleri ile ifade edilen bireysel veya toplumsal mesaj içeriğine göre grafitiler tür ve görsel stillere ayrılmaktadır. Bu noktada grafitin bulunduğu konum ve görsel stili grafitinin tipolojisinin belirlenebilmesinde, ayırt edici ve tanımlayıcı olması nedeni önem taşımaktadır. Günümüzde grafiti, global bir yayılım ve popülerlik kazanmış durumdadır. Grafiti konumları ise özel alanlardan, kamusal alanlara uzanan geniş bir mekânsal çevreye dağılım göstermektedir.

Farklı coğrafyalarda, popüler figürlerin tema edildiği grafiti, turistik mekânlarda cazibe spotları oluşturulmasında kullanılmaktadır. Örneğin San Juan tarihi kent sokaklarında sıklıkla, etnik figür ve temaların işlendiği grafitilere rastlanmaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 San Juan sokakları, Porto Riko (Gemci, 2014).

Grafiti, köprü, alt veya üst geçit, viyadük, otobüs durağı, tren gibi toplu taşıma alanlarına yazılarak, geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Brooklyn Köprüsü üzerinden geçenlerin, köprü üzerine yazdıkları ve kazıdıkları notlar, isimler ya da toplumsal mesaj içeriği veren yazılar da grafitinin iz bırakma amacı ile kullanıldığını göstermektedir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 New York, Brooklyn Köprüsü üzerindeki grafitiler (Gemci, 2016).

Grafitinin yazıldığı yüzeyler arasında, eğitim yapılarının giriş kapıları ve iç mekân duvarlar sıklıkla yer almaktadır. Grafitinin gençler arasındaki popüler olması, grafitinin görsel stili ve içerik türünü belirlemektedir. Çoğunlukla imza grafitileri eğitim yapılarında görülmektedir. İstiklal Caddesi yakınındaki özel okulun giriş kapısında, bölgedeki popüler grafiti yazarlarının imzaları görülmektedir (Şekil 3.3). Turistik alanların yakınındaki tarihi yapılar ve çevrelerindeki boş veya atıl kalmış duvar yüzeyleri üzerinde de grafiti görülebilmektedir. Turistik ortamın

canlılığından yararlanan grafiti yazarları geniş bir izleyici kitlesine ulaşabilmektedir. Ayrıca tarihi çevredeki grafiti, mekân imajı içinde özgün bir görsellik edinmektedir. İstanbul'da Eminönü Bölgesi, tarihi yapılar ve grafitinin bir arada bulunduğu sıra dışı bir mekân imajına sahip olması nedeni ile dikkat çekmektedir (Şekil 3.4)

Şekil 3.3 İstanbul'da İstiklal Caddesi çevresi (Gemci, 2021).

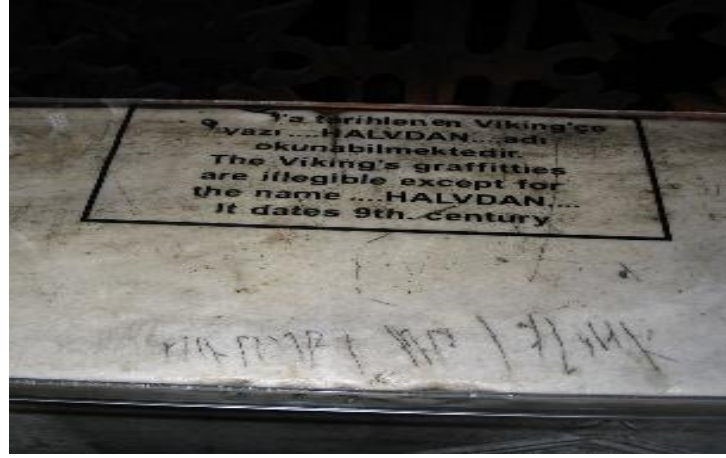

Şekil 3.4 İstanbul'da Eminönü Meydanı çevresi (Gemci, 2020).

3.1.2 İstanbul' un Grafiti ile Tanışması

İstanbul'un grafiti ile tanışması yeni değildir. Kentin derin tarihi süreci içinde çeşitli dönemlerde grafiti tarih sahnesindeki yerini almıştır. Bunlar arasında 6. yüzyılda İstanbul'a gelen Viking Kralı'nın (o dönem kilise olan) Aya Sofya Camii içinde bıraktığı izler, bugün turistik bir ilgi noktası halindedir (Şekil 3.5). İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu Dönemi içinde kalan yıllarında, kentin camilerinde "*Bilezik Yazısı*" olarak tanımlanan, dönemin tarihi olayları veya kişisel

konuları içeren yazılar da grafitilerin ilk örnekleri arasında sayılabilir(Arıman, 2018) (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 İstanbul'da Aya Sofya Camii'ndeki Viking grafitisi (Gemci, 2018).

Şekil 3.6 Osmanlı Dönemi cami kolonu Bilezik Yazısı (Gemci, 2017).

Kentin Avrupa'daki ve ABD'deki örneklerine benzer grafiti yazılarının ilk görülmesi 1980'lerin ortalarını bulmuştur. Diğer taraftan, grafiti öncesinde de duvarlarda özellikle 80 öncesi dönemin siyasi çalkantılarının bir yansıması olarak siyasi slogan ve söylemler “duvar yazıları” olarak kendini göstermekteydi. Duvar yazıları 1980 Askeri Darbesi sonrası, hızla temizlenmiş ve duvarlardaki görünürlüğü önemli ölçüde azalmıştır. Grafitinin kendi yayılım tarihçesi içerisinde 1980'ler grafitinin Amerika'dan dünya kentlerine açıldığı dönemin başlangıcı olması nedeni ile dikkat çekmektedir. Bu açılım sürecinin Türkiye'deki izdüşümü ilk olarak “Break Dance” akımı ile oluşmaya başlamıştır. Dünyada videokasetlerin piyasada hızla yayılması ile tanınan Break Dance filmleri arasında Beat Street,

Breakin ve The Delivery Boys gençler tarafından ilgi ile takip edilmiştir. Bu filmlerdeki dans sahnelerinin arka fonunda sıklıkla görülen grafiti kaplı duvarlar ve spreyci boyayla grafiti yazan genç teması popüler kültür dönemin öne çıkan temsil biçimleri arasında girmiştir. Bu filmlerdeki grafitilere benzer ilk örnekleri 1980'lerin başında İstanbul Bakırköy civarına görülmeye başlar (Ayrar, 2014). Günümüzde, Türkiye'deki grafitinin ilk temsilcisi olarak kabul gören "Turbo" kendisinin video-kasetçiden kiraladığı "Beat Street" filminde gördüğü grafitilerin hayatını değiştirdiğini belirtmiştir. Ancak bu yıllar Türkiye'de ve yurt dışında olduğu gibi dönemin arka fonunda, çoğunlukla politik grupların sloganlarının duvarlara yazıldığı ve yazıların hızla temizlendiği bir döneme dayanmaktadır. Böyle bir dönemde kamusal alanın görülür yüzeylerine grafiti yazma zorlukları ilerleyen yıllarda müzik, dans ve beraberinde yayılan gençlik dergileri, filmlerin de etkisiyle duvar yazısından farklı bir amaç ve görseelliğe sahip olduğu kabulü yayılmaya başlamıştır. Bu süreçte özellikle Almanya'daki işçi ailelerinin kesin dönüş ya da "yaz tatilini memlekette geçirmek" amacı ile kendi otomobili ile yaptığı ziyaretlerin önemli bir durak noktası olan İstanbul'da grafiti örneklerinin ilk izlerini bırakması, İstanbul'un grafiti ile tanışmasında etkili olmuştur. 1980'lerde Almanya'da Batı Berlin'de grafitinin yoğunlaşmaya başladığı Kreuzberg ve çevresi Türk işçilerinin yoğun olarak ikamet ettiği mahallerdendir. Berlin Duvarı'nın Batı Berlin'deki yüzeyinin grafiti ile kaplı olması ve çeşitli müzik ve sinema filmlerinde bu grafiti kaplı duvarın popüler olması gençlerin grafiti yazmaya ilgi duymasında etkili olmuştur. Tunç Dindaş veya grafiti yazar kimliği ile Turbo, "Beat Street" filmini İstanbul'da, Amerika ve Avrupa'daki örneklerine benzer ilk grafiti örneklerini yazmaya başlar. 1980'lerin sonlarına doğru Bakırköy ve tren istasyonu çevresinde ilk grafitiler görülmeye başlanır (Gemci & Önder, 2020). Doksanlı yılların ortalarında ise Türkiye'nin ilk grafiti grubu olarak kurulur. Dönemin gençlik ve müzik dergilerinin Hip-Hop kültürü tanıtımları, yerli ve Türkçe şarkılara ait video müzik kliplerinin yayılmasından önemli ölçüde etkilenmiştir. Aynı dönemde Cartel grubunun Hip Hop akımını ve Türkçe rap müziğin gençliğin ilgisine sunmasıyla öne çıkmaktadır (Ayrar, 2014; Erdoğan, 2017). Diğer taraftan, güncel medyanın reklam, tanıtım veya müzik ya da sinema filmlerinde grafiti bulunan ortamların kadrage girmesi, grafitiye yönelimi arttıran diğer bir etken

olarak dikkat çekmektedir. Örneğin dönemin önde gelen cep telefonu firmasının reklamlarında gençlik teması için rengârenk grafitilerin yer aldığı duvarlar kullanılması dikkat çekicidir. 2000'li yıllar grafitinin İstanbul'da sokaklarda ve sanat platformlarında yayılmaya başladığı yıllar olmuştur.

Küratörlüğünü Charles Esche ve Vasıf Kortun'un yaptığı 9. Uluslararası İstanbul Bienali'nde grafiti yazarlarından Turbo 'nun da çalışmaları yer alır. Böylelikle, grafitinin sanat çevresi içinde de kendine yer bulmaya başladığı bir sürece girilmiştir. İlerleyen yıllarda, İBB tarafından organize edilen grafiti sanatçısı MET'in desteği ile başlatılan "Meeting of All Stars Graffiti 2006" etkinliği, grafitinin yerel yönetimin sokak etkinliği programlarında görülmeye başlamıştır. Etkinlik 2008 yılından itibaren uluslararası bir boyut kazanarak, İstanbul dünya çapında grafiti dünyası ile tanışmıştır. Bunun ilk etkileri İstanbul'a gelen yabancı turist veya öğrencilerin kent sokaklarına yazdıkları grafitiler, kent içinde yer bulmaya başlaması ile olmuştur. Bunlar arasında "Kripoe" ismini kullanan Alman grafiti yazarının grafitileri Karaköy'deki dükkân kepenklerinde yayılan ilk grafitiler arasında halen görülebilir. Ayrıca, yerel grafiti yazarları DSK (Dark Street Kidz), Murys, Mr. Hure'nin de aralarında olduğu gençler, global örneklerle benzer grafitileri ile kent sokaklarında önce dükkân kepenklerinde sonrasında da boş bulunan her türlü yüzey üzerinde yer alır. 2010'lu yıllar ise grafitinin, gelişim süreci içinde önemli ölçüde yeni ve farklı grafitilerin kent sokaklarında yer bulduğu bir dönem olmuştur. Özel kurum veya kuruluşların düzenlediği sunumların yanı sıra kentin öncü grafiti yazarların bireysel veya kolektif olarak düzenledikleri sergiler, fikir üretme toplantıları ve sanat galerilerinde yerlerini almaktadır. Grafitinin İstanbul'daki yayılımı her geçen gün artmakta olup, kent içinde Büyük Valide Han gibi tarihi mekânlarda, Eminönü ve Karaköy Bölgeleri'nde global örneklerinin gerisinde kalmayan, ilgi çekici ve çok renkli grafiti örneklerini görmek mümkündür (Şekil 3.7). (Şekil 3.8). (Şekil 3.9).

Şekil 3.7 İstanbul, Büyük Valide Han terasından grafiti örneği (Gemci, 2016).

Şekil 3.8 Eminönü Bölgesi'nden grafiti örneği (Gemci, 2019).

Şekil 3.9 Karaköy Perşembe Pazarı çevresinden grafiti örneği (Gemci, 2020).

3.2 Grafitinin Temel Nitelikleri

Grafitinin ilk çıkışında, yazma biçimlerinin, otorite ile çatışan, yasadışı ve oldukça sınırlı görsel stile sahip olmasına rağmen Sprey boya (Aerosol) ve işaret kalemi (marker pen) imalatının yaygınlaşması ile grafiti yazma stilleri çok daha renkli ve karmaşık görselliğe kavuşmuştur. Özellikle grafiti yazarlarının kendi takma isimleri ile özdeşleştirdikleri bireysel yazma stilleri çeşitlenerek zenginleşmiştir (Ayrar, 2014; Gottlieb, 2008). Bunlar arasında belli bir amaç, mesaj verme kaygı olmadan yazılan ama kısa bir süre sonra bireysel bir kimlik ifade olarak değerlendirilen bireysel grafitilerin ilk yazarları Cornbread, Taki183 ve Cool Earl bulunmaktadır. Grafiti aynı zamanda, New York'un Bronx, Harlem ve Queens gibi Siyahi ve Hispanik gençlerin birbiri ile ve yerel otorite ile olan sosyal etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan Hip Hop Akımının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Akım, çoğunlukla düşük gelir grubuna ait ve zor şartlarda yaşayan bireylerin oluşturduğu bir alt kültür biçimi olarak doğmuştur. İçeriğinde müzik, dans ve grafiti içerikli etkinlikler ağırlıklı olarak yer almaktadır. Temel olarak grafitinin yanı sıra üç farklı sanatsal ifade biçimine dayanmaktadır.

- DJ'lik (Disc Jockey); Müzik prodüktörleri tarafından üretilen müzik parçalarının, çalma hızı, ritim ve bas düzenlerini birbiri ile karıştırarak, karma ve yeni bir müzik tarzı geliştiren kişi veya dijital düzeneklerdir.
- Break Dance; akrobatik ve pandomim benzeri figürlere dayalı bir sokak dansı olarak tanımlanmaktadır.
- Rap müzik; şarkı sözlerinin hızlı ve değişken bir tempo ve ritmine uyarlanıp tekrarlayan söylendiği sokak dilinde (argo veya slang) ve sert eleştirel sözlerin ağır bastığı bir müzik performansıdır (Miller, 2015).

Hip Hop alt kültür olarak günümüzde, grafiti ile iç içe geçmiş durumdadır. Ancak grafiti izinsiz uygulandığı durumda, yasadışı bir eylem olması neden ile kalıcılığı oldukça kısıtlı olabilmektedir (Evans, 2016; Zebracki, 2018). Grafiti ile yapılan mücadele genellikle iki yöntem kullanılmaktadır. Grafiti yerel yönetimlerce silinerek, grafiti malzemesi satan dükkânlara tedarik kısıtlaması getirilerek ya da grafiti yazanlara para veya hapis cezaları verilmektedir. Diğer yöntemde ise

genellikle grafiti, özel etkinlik alanlarına, sokak veya bölgelere veya grafiti için özel hazırlanmış panolara yönlendirilmektedir.

Grafiti içerik türleri ve bulunduğu konuma göre farklı biçimlerde kabul görmektedir. İzinli olarak yapılan grafiti sokak sanatı türü olarak görülürken, izinsiz grafiti ise genellikle yasadışı ve önlenmesi gereken bir eylem olarak görülmektedir. Bu noktada Lisa Gottlieb, grafitiye, izinli ya da izinsiz olmasından bağımsız bir bakış açısı ile ele aldığı ikonografik çalışmasında, grafitinin iki temel niteliğe sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Birinci nitelik, grafitinin yazılma biçimi, görsel stiline, ikinci nitelik ise grafitinin mekânsal bağlamını belirleyen çevresel etkenlerdir (Gottlieb, 2008). Bu niteliklere göre grafiti yazma biçimleri, içerik türleri ve görsel stiller alt kategorilere ayrılarak genel tipolojileri ortaya konabilmektedir. Bu çalışmada, grafiti, görsel ve mekânsal olmak üzere iki temel nitelik üzerinden ele alınmaktadır. Her iki niteliği belirleyici fiziksel ve mekânsal özellikler ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınmaktadır.

3.2.1 Grafitinin Görsel Nitelikleri: Grafiti Stilleri

Grafitinin tarihçesi akademik yazın kaynaklarında genellikle mağara resimlerinden, Amerikan kentlerine uzanan bir süreç olarak görülmektedir. Tarih süreci içinde grafitinin varlığı, biçimsel olarak gelişimi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Günümüzdeki modern grafiti kavramını tartışan bilimsel çalışmalarda, öncül örneklerinden Amerika'daki sokak çetelerinin kendilerine alan tanımlama arayışı ya da popüler olmak isteyen bir grup genç, yeteneğin kendilerini gösterme aracı olma durumunun ötesine geçtiği kabul bulunmaktadır (Ferrell, 2013; Phillips, 2016; Ross, 2016; Waclawek, 2011). Reisner 1970'lerin başında grafitiyi beş farklı içerik anlamına göre beş türe ayırmaktadır. Bunlar agromina (isimler ve ilk heceler); amorous (aşk, sevdâ ifadeleri); tabu, erotik, müstehcen ifadeler; entelektüel (şiir dizeleri, deyişler, dilekler, komik ifadeler) ve protest (itiraz, talep, isyan) ifadeleridir (Reiner, 1971). Farklı kültür coğrafyaları ideolojiler veya toplumsal yapılanma durumu grafitinin biçimlenmesine, içerik ve amacına göre farklılaşmasına neden olabilmektedir. Farklı kentlerdeki kamusal açık alanlarda grafiti yazmak her yerde aynı anlam ya da içeriği taşımamaktadır. Londra'da, Paris'te veya New York'ta ile Çin, İran ya da Japonya'da grafiti yazmak

her yerde aynı anlam ve içerikte olmamaktadır. Hatta aynı kentin farklı çevrelerindeki grafitilerin kabul görme biçimi de farklılaşmaktadır. Bu noktada Snyder, New York kentindeki grafiti örnekleri üzerine yaptığı araştırmasına göre, duvar resimleri genellikle toplumsal değerlere uygun ya da sosyal mesaj verme kaygısı taşımaktadır. Buna karşın noktada hızlıca yazılıp geçilen, dağınık ve genellikle anlaşılması güç hece öbeklerin den oluşan grafiti örnekleri ise anlamsız karmaşık karalamalar olarak görülmektedir (Snyder, 2009). Ross ise grafitinin, bulunduğu konuma göre ve taşıdığı mesaja göre tren grafiti, antik grafiti ya da politik grafiti gibi farklı türlere sahip olduğuna dikkat çekmektedir (Ross, 2016). Bu çalışmada ise, grafitinin içerik türleri ve stillerine dair temel nitelikleri ortaya koymaya yönelik bir akademik yazın derlemesi yapılmıştır. Buna göre grafiti türleri; jenerik, öncül ve marjinal tarzlar altında toplanmış ve her bir tür kendi içindeki stil özellikleri ve görsel niteliklerine göre ele alınmaktadır.

3.2.1.1 Jenerik Tarzlar

Grafiti türleri üzerin çalışan Gottlieb' in Hip Hop Akımı' nın içerisine dâhil ettiği ve Phillips' in günümüzde grafiti dünyasında kabul bulan temel grafiti tarzları birlikte derlenerek, beş temel tarz belirlenmiştir (Şekil 3.10). Bunlar: tag, throw up, piece, character ve mural tarzlardır (Gottlieb, 2008; Phillips & Stefano B., 2020).

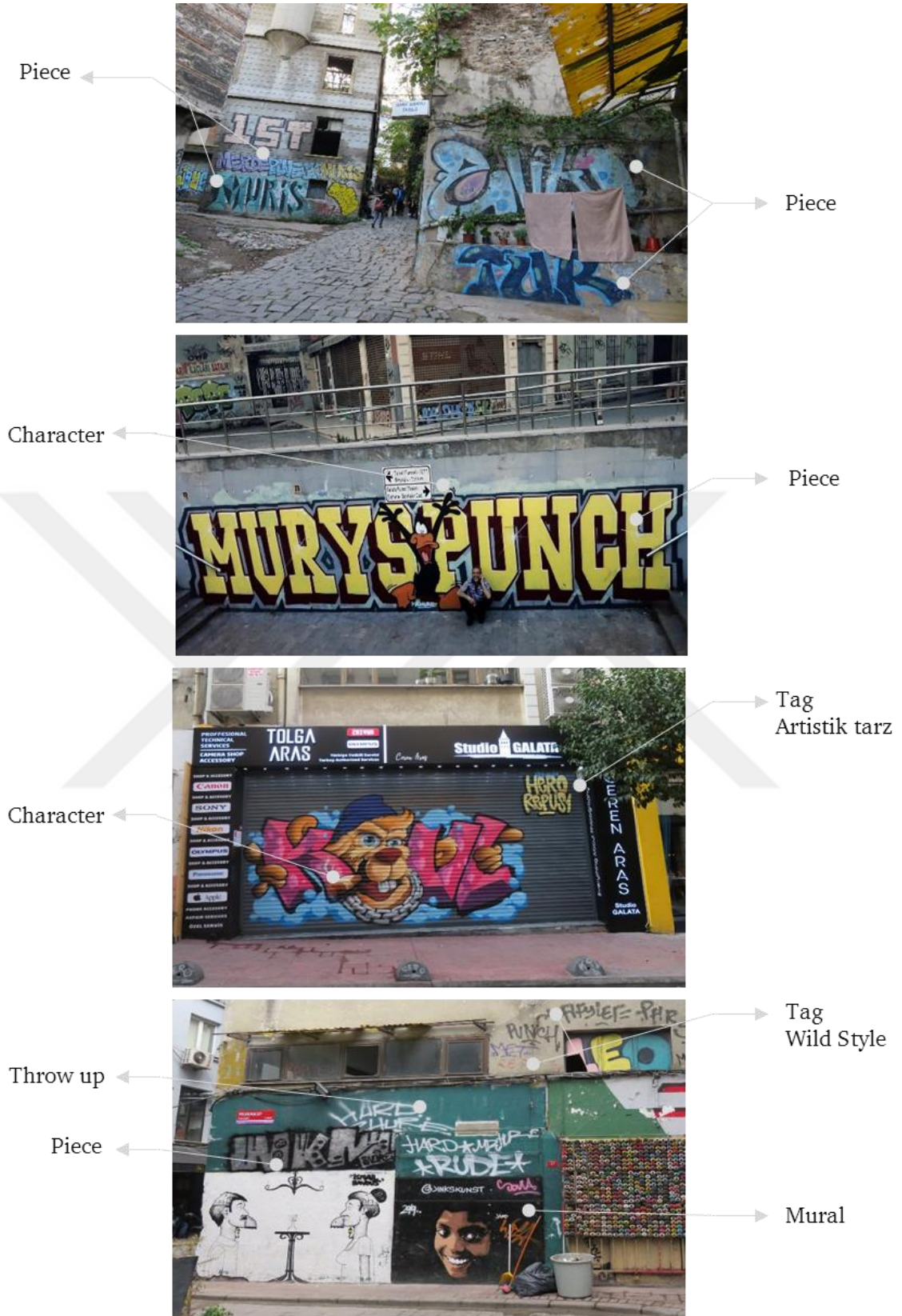
- Tag grafiti (imza grafiti); imza veya etiket isim anlamında kullanılmaktadır. Belli bir anlam taşımayan hecelerin veya kelime gruplarının bir araya gelmesi ile oluşturulmaktadır. Anlık olarak yazılır, grafiti yazarının “*ben buradaydım*” deme biçim olarak kabul görmektedir. Ayrıca yazılan grafitilerin içeriği ya da ne yazdığı genellikle sadece yazan grafiti yazarı tarafından tam olarak okunabilmekte veya anlaşılabilir ve bu nedenle “Karmaşık tarz” (wild style) olarak adlandırılmaktadır. Sanatsal ifade tekniklerinin kullanıldığı örnekler ise Artistik Tarz (artistic style) olarak tanımlanmaktadır. Sprey boya, markör kalem ile genellikle de monokrom (tek renk) yazılardır. Kullanılan sprey boyanın püskürtme kafasının kullanılış tarzı ve çeşitlerine göre yazılan “Fat Cap” (tombul kafa) yaygın olarak görülmektedir. Bugün pek çok tag isim

yerel dili farklı olmasına rağmen ortak dil olarak İngilizce isimler öne çıkmaktadır. İstanbul'daki yerel grafiti yazarlarını arasında kendilerine özgü Murys, Pars gibi isimlerin yanı sıra Leo Lunatic, Punch, Zone gibi İngilizce isimler de tercih edilmektedir. Diğer tarafta grafiti farklı coğrafyaların kendine özgü alfabelerinin kaligrafik özelliklerinden de beslenmektedir.

- Throw up grafiti (serpme grafiti); grafiti örnekleri çoğunlukla, iki ve daha fazla renk kullanılarak yazılır. 1970'lerin ortalarında birden çok renk ile yazılan grafiti “throw up” (el çabukluğu ile yapılan hızlı ve seri yazılan) olarak tanımlanır. Hızlıca yazılıp geçildiği için görsel olarak ilgi çekici olmayabilir. Grafitinin kendine özgü terimlerine göre throw-up grafiti yazmaya, “bir yere grafiti atma” (*Throwing*) veya “bombalama” (*Bombing*) olarak belirtilmektedir. Grafiti yazarlarının kendileri özdeşleştirdikleri imza grafitilerinin (tag) yanı sıra farklı yüzeyler üzerine attıkları (throw up) grafiti örneklerinde kendilerinin yazma biçimi ve harflerin görsel stillerinin oluşmasında etki olmaktadır. Oluşan bu stiller grafiti yazarlarının sosyal ve toplumsal konumlarına göre farklı temsil ve anlamlar yüklenebilmektedir. Buna göre yüzeylere hızla yazılıp, geçilen kısa yazılar, karmaşık şekillerden oluşan karalamalar grafitinin görsel niteliğini belirlemektedir. İçeriğinde bireysel ve toplumsal mesaj içeren yazılar, genel olarak yazılma nedeni ve bundan beklenen etkiye göre biçimlenmektedir. Kimi zaman sevda sözleri gibi bireysel konuları içeren bu yazılar, bazen de sosyal mesajlar verebilmek amacı ile yazılmaktadır.
- *Piece Grafiti* (sanatsal grafiti); duvara yazılmış grafitilerin genel adıdır. Harflerin biçimselliğinin öne çıktığı yazılardır. Çok renkli ve ilgi çekici görselliğe ve konuma sahiptir. Grafiti dünyasında üne kavuşan, ilgi çeken yazılar “art-piece” (sanat eseri) olarak görülmektedir. Çoğunlukla “abstract” (soyut) renk ve formun öne çıktığı ve “sharp” (keskin) çizgilerin öne çıktığı yazılardır. Burada okunabilirlik değil görsellik ön plandadır. Bu tür grafitiler, grafiti yazarının sanatsal yeteneğini ortaya koyduğu örneklerdir. Bu nedenle, grafiti yazarının izni alınmadan silinmesi ya da üzerine farklı grafitinin yazılması ile görsel bütünlüğünün bozulması grafiti

dünyasında saygısızlık veya aşağılama anlamında “crossing” veya kroslamak (üstüne yazmak) olarak kabul görmektedir. Stil olarak ise harflerin geleneksel görselinin deforme edilerek yeniden yorumlanmasına dayalı çok renkli ve karmaşık bir görselliğe sahiptir.

- **Character Grafiti** (karakter grafitisi); önceden belirlenen bir temanın işlendiği ve genellikle büyük ölçekli grafitilerdir. Çok renkli ve pek çok yüzey üzerinde uygulanabilen bu tarzda yaratıcılığın sınırları yok gibidir. “cartoon” (karikatür veya çizgi figür) çizgi kahramanların kullanıldığı türleri genellikle reklam, ürün, okul, eğitim, tanıtım gibi belli bir amaca hizmet etmek amacı ile yazılır. “3D” üç boyut efekti ile yazılan, perspektif algısı ile oynayan, poster gibi farklı malzeme ve stencil/şablon gibi farklı boyama biçimlerinin de kullanılabildiği zengin ifade imkânına sahip grafiti yazılarıdır. Diğer tarafta grafiti yazarları, kendilerini temsil eden karakter figürleri ile sadece kişisel değil yaşadıkları çevreye yönelik temsil değerleri üretebilmektedir. Bu durumda ortaya çıkan, zengin görsel sunuma sahip grafitileri yazanlara, “king” usta, seçkin veya yetenekli grafiti yazarı gibi statü almalarına olanak vermektedir (Iveson, 2007; Lombard, 2007)
- **Mural** (duvar resmi); kültürel temalar içeren duvar resimleridir. Bu örneklerde genellikle sosyal yaşamın akışı içinde önemli rol oynayan okul, toplu taşıma istasyonları, duraklar, sokak kaldırımları parklar gibi kamusal yapılar üzerine yazılan veya çizilen farklı kültürel, politik, spor veya performans sanatları (dans, müzik, sinema vb.) ile ilgili logo, sembol veya imgeler kullanılmaktadır. Bu durumu Manco, geleneksel grafitinin günümüzde farklı sanatsal teknikleri kullanarak geliştirilen mural (duvar resmi), stensil (kalıp baskısı), poster yapıştırma ya da mozaikleme gibi türleri post-grafiti (geleneksel grafiti sonrası) olarak yorumlamakta ve günümüzdeki grafitilerin çağdaş sanatın sıra dışı örnekleri olarak nitelendirmektedir (Manco, 2002). Mural grafiti, görsel içeriğindeki tema ve görsel anlatı ile aynı zamanda sosyal veya bireysel mesaj verme imkânı vermektedir. Toplumsal olay ve durumlar karşısında bireylerin kendini ifade etme amacı ile duvarlara çizdikleri resimler, özgün bir duygusal ifade aracı olabilmektedir.

Şekil 3.10 İstanbul'dan grafiti tarzları ve görsel stil örnekleri (Gemci, 2020).

3.2.1.2 Öncül Türler

Grafitilerin tarihçesi çoğunlukla, içerik türü ve görsel stil olarak Antik Çağ üzerinden ele alınmaktadır (Benefiel vd. 2017; Ross, 2016). Bu dönemlerden günümüze uzanan süreçte grafitinin görsel sunumu, malzemeleri, yüzey seçimi ve içeriğine göre pek çok değişim geçirmiştir. Yapılan akademik yazın okumalarına göre, öncül grafiti türleri yedi temel başlık altında derlenmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Grafiti türleri ve genel nitelikleri.

Karma grafiti (Mixed media graffiti)		Farklı sokak sanatı performanslarından, kalıp (stencil), yapıştırma (sticker), poster (paste-up), mozaikleme ya da yerleştirme (street installation) gibi farklı sokak sanatı türlerinden de destek almaktadır
Sıra dışı graffiti örnekleri (Marginal graffiti)		Görsel ya da yazınsal içeriği genel toplumsal değerlere aykırı, ayrılıkçı, belli politik, etnik, vandal ya da sadece dijital olarak var olan sanal grafiti türleri de bulunmaktadır.
Latrin veya tuvalet grafitisi (Latrinalia)		Genel toplumsal ahlak değerlerine uymayan, cinsel saldırganlık söylemi içeren yazı veya şekillerin tuvalet kabinlerinin yüzeylerine yazılması ve kazınması ile oluşturulan grafitilerdir.
Nefret içerikli graffiti (Hate graffiti)		İnsanlar arasında ayrımcılığın bir ifade biçimi olarak ırkçı, cinsiyetçi, homofobik ya da toplumsal yapı içinde belli bir sosyal grubu veya insan topluluğunu aşağılayıcı içeriğe sahip olabilmektedir
Savaş ortamı ve politik grafitileri (War graffiti)		Dünyanın farklı coğrafyalarında süregelen ya da geçmiş savaşlarına, çatışma ve ayrımcılığa yönelik aşağılayıcı, intikam veya propaganda içeriği taşıyan mesajları veren grafiti örnekleri de bulunmaktadır.
Dijital ve sanal grafiti (Virtual graffiti)		Teknolojik gelişmeler ve yazılım programlarının görsel sunum aparatları (ışık, ses, hologram vb.) ile desteklenmesi ile birbirinden farklı tekniklerde üretilen dijital grafiti örnekleri geliştirilebilmektedir

Antik grafiti, M.Ö.700-M.S. 500 yılları arasında Akdeniz ve Ege Coğrafi bölgelerindeki arkeolojik kazı ve araştırmalarda bulunan en eski grafit türü olarak kabul bulunmaktadır. Baird ve Taylor, grafitinin kimler tarafından, ne amaçla yazıldığı ve içeriğinin anlaşılması Antik Çağ'ın gündelik toplumsal yaşantısı ile ilgili detaylar ve alternatif bir arkeolojik saha kaynağı oluşturduğunu savunmaktadır (Baird & Taylor, 2011). Aynı zamanda geçmiş grafiti anlayışından modern grafiti örneklerine uzanan yazma stilleri, içeriğin taşıdığı anlam ve grafiti yazarlarının sosyal konumları ile ilgili bilgileri aktarmaktadır

Vagon grafitileri (*freight train graffiti*); tren vagonları üzerinde genellikle tebeşir, vagonlarda kullanılan boya ve işaretleme kalemleri ile yazılan yazılar ya da işaretlere verilen genel tanımlamadır. Tren vagonları üzerine yazılan grafitilerin çıkışı, Amerika'daki tren yolu inşaatları sırasında işçilerin çalışma alanında, yapılacak işler, düzenlemeler ya da yönlendirme amaçlı vagonların üzene yazdıkları yazılara dayanmaktadır. Kuzey Amerika'daki tren yolu işçilerinin sahada birbirilerine yapılacak işleri, yüklenecek veya boyanacak vagonları belirtmek ya da işçilerin geldikleri yerleri, kendileri ait lakap (*nick name*) ve takma isimler (*moniker*) ilgili yazılar yazması ile oluşan görsellik tren grafitileri olarak nitelendirilmektedir. Ancak grafiti yazmak için kullanılan materyallerin kalıcı olmaması, inşaat sahalarının kapatılması veya vagonların kullanılmaması demiryollarında grafiti yazmak için yeni tarz ve ifade biçimlerinin gelişmesini motive etmiştir (Lennon, 2020b; Ross, 2016).

Aylak ya da Hobo grafitileri (*Hobo graffiti*); genel olarak iz bırakmak amacı ile yazılmaktadır. Hobo kelimesinin sözlük anlamı sokak dilinden (slang) gelmektedir genel olarak işsiz, boşta gezen, amaçsız ya da evsiz kişiler anlamına gelmekte, bu kişilerin yazdığı yazı veya şekiller ise hobo grafiti olarak tanım bulmaktadır (Cambridge Dictionary, 2021).

Hobo grafiti örneklerinin çıkışı, Kuzey Amerika'da demiryolu inşaat sahalarının çevresindeki genellikle düşük gelir grubundan gelen, vasıfsız ve işsiz kalmış bireylerin tren yolu traverslerine, vagonlara veya inşaat alanı çevresine yazarak veya sivri uçlu (çivi, çakı vb.) nesneler ile kazıyarak yazdıkları yazı veya şekillerden oluşmaktadır. Hobo grafitileri, kendine özgü ve aynı alt kültür

grubundan gelen bireylerin tanıyabildikleri, semboller, şekiller veya kelimeleri içermektedir. Yazılan veya kazınan grafiti örnekleri vasıtası ile hobo olarak nitelenen bireyler, birbiri ile mesajlaşabildiği, haberleşebildiği düşünülmektedir (Lennon, 2020a). Bu yönü ile hobo grafitileri bir çeşit sosyal kodlar içeren işaretler olarak görülmekte ve toplum içinde fark edilmeyen, görülmeyen veya görülmek istemeyen bireylerin kendi iç dünyaları ve sosyal yaşantılarının ifade bulması olarak akademik araştırmalarda hobo alt kültürü olarak değerlendirilmektedir.

Çete (*Gang*) grafitisi; farklı etnik gruplardan ya da ortak yaşam biçimlerine ait gençlerin bireysel ya da kolektif olarak çeşitli mesajları taşıyan harf, kelime veya şekilleri içermektedir. Çete grafiti örnekleri, genel olarak üyeler arasındaki mensubiyet, çatışma ve ortaklıklar çeşitli şekil ve kelimelerin içermektedir. Grafitiler, çete üyelerinin tutuklu olarak hapisanede ya da serbest olarak sokakta olmalarına göre mekânsal bağlamı değişmektedir. Çetelerin kendi alanlarını hem diğer çetelere hem de yerel yönetimlere belirtmek ve çete üyeleri ile uzaktan haberleşme aracı olarak grafitileri kullanmaktadır (Phillips, 2016). Çete grafitiler, 70’lerde özellikle Afrikalı, Hispanik etnik gruplar ve yeni gelen göçmen gençlerin kendi aralarında oluşturdukları hâkimiyet alanlarını, kültürel kimliklerini ifade ettiği grafitilerdir. Grafiti 1980’li yılların sonlarında; Amerika’dan yayılması nedeni ile “*American Graffiti*” ya da “*New York Style*” grafitinin dünya çapında bir sokak eylemi olması yanı sıra sanat galerileri ve müze salonlarında sergilenmesi grafitinin sanatsal “estetik” ve “biçimsellik” üzerinden tartışılmaktadır.

Hapishane grafiti (*prison graffiti*) örnekleri, mahkûmların duvarlara yazdığı çeşitli olay veya durumları anlatan yazılar, illüstrasyonlar, çeşitli kelimelerden oluşmaktadır. Bu tür grafitilerin yazılma nedenselliği, sokaktaki grafitiler ile benzerlikler göstermekle birlikte genel olarak ayrı görsel niteliklere sahip olmaktadır. Grafitiler, çoğunlukla mahkûmlar arasındaki çatışmalar, bireysel günlükler, psikolojik sorunlara veya duygu geçişleri ile ilintili dışavurumcu bir tavırla yazılmaktadır (J. Wilson, 2008). Duvarlara yazı yazacak malzemelerin ve alan kısıtlılığı grafiti örneklerine farklı görsellik vermektedir. Ancak temel farklılık hapishane grafitilerinin, diğer insanlar tarafından görülme, fark edilme ya da grafiti yazan kişinin popülerlik kazanma durumu olmamasıdır. Bu nedenle

akademik araştırmaların kapsamına girebilenler ve hapishane müzelerinde sergilenenler bilimsel yazın kaynaklarında yer alabilmektedir.

Kadın grafiti yazarlarının grafitileri (*feminist veya female graffiti*); Grafiti kavramının genel olarak erkek bireylerin çoğunlukta olduğu bir sokak etkinliği veya sokak sanatı biçimi olarak görülmesine rağmen kadın grafiti yazarları da bulunmaktadır. Jessica N. Pabon, grafiti yazar profili üzerine yapt  ı araştırmasına göre düşük gelir grubundan, azınlık gruplardan gelen (ABD kentleri için siyahi, Hispanik veya genel olarak göçmen), suça eğilimi olan genç erkek bireyler grafiti yazarı olarak öne çıkmakta, genç kadın grafiti yazarlarının varlığı ihmal edilen bir durum olarak kalmaktadır (Pab  n, 2013). Bu nokta grafiti, toplumsal yaşam içinde yok sayılan cinsiyet ayrımcılığına dayalı, bireysel ve sosyal sorunların görülmesine, kadın grafiti yazarlarının sesinin duyulmasına olarak vermektedir.

Etnik grafiti; farklı kültürel imge ve sembollerin kullanılması ile yazılan ya da çizilen grafitilerdir. Etnik grafiti örnekleri, konu edilen etnik kültüre ait geçmiş zamana ait görsel temsillerinin,   a  daş ifade teknikleri kullanılarak yorumlanması olarak kabul görmektedir. Kuzey Amerika'daki Kızılderili kabileleri ya da Latin Amerika'daki farklı etnik grupların, bölgelerinin koloniyel g   ler tarafından istila edilmesine karşın gösterdikleri direnç ve var olma mücadele biçimi olarak grafitiden yararlanılmaktadır. Bu noktada, sosyal kriminoloji üzerine   alışan Favian Martin grafiti insanların köklerinin bulunduğu kültüre olan aidiyet duygularının dışa vurulduğu ve mekânsal sahiplenmenin önemli bir ifade aracı olarak etnik grafitiler örnek göstermektedir. Diğer taraftan farklı etnik grupların, toplumsal yaşam içinde kendilerine ait kentsel mekânları, bölge veya alanları tanımlama, karşıt gördükleri diğer etnik yapılara mesaj vermek ya da gündelik olarak oluşturulan yerlere özgün görsel kimlik vermek amacı ile grafitiden yararland  ı düşünülmektedir (Phillips, 2016; Ross et al., 2017).

3.2.1.3 Marjinal Türler

Sıra dışı grafiti örnekleri görsel ya da yazınsal içeriği genel toplumsal değerlere aykırı, ayrılıkçı, belli politik, etnik, vandal ya da sadece dijital olarak var olan sanal grafiti türleri de bulunmaktadır (Ross, 2016; Sinnreich, 2004). Bu grafitiler dünyanın birçok yerinde doğal nesneler üzerine yazılan veya çizilen figürler

marjinal grafiti türleri kabul bulmaktadır (Iveson, 2007; Kindynis, 2018). Bu çalışmada ise genel olarak karmaşık yapıya sahip, geleneksel grafiti anlayışından farklı görülmeleri nedeni ile bu grafiti türü yedi farklı başlık altında toplanmaktadır (Tablo 3.2).

Tablo 3.2 Marjinal (sıra dışı) grafiti türleri ve genel nitelikleri.

Antik grafiti		M.Ö.700-M.S. 500 yılları arasında Akdeniz ve Ege coğrafi bölgelerindeki arkeolojik araştırmalarda bulunan en eski grafit türü olarak kabul bulmaktadır. Genel olarak gündelik konular anlatılmaktadır
Vagon grafitileri (freight train graffiti)		Demiryolu işçilerini yazdığı grafitilerdir. Tren vagonları üzerinde genellikle tebeşir, vagonlarda kullanılan boya ve işaretleme kalemeleri ile yazılan yazılar ya da işaretlere verilen genel tanımlamadır.
Aylak (Hobo) grafitileri		Kuzey Amerika'da demiryolu inşaat sahalarının çevresindeki genellikle düşük gelir grubundan gelen, vasıfsız ve işsiz kalmış bireylerin çevrelerine yazdıkları yazı veya şekillerden oluşmaktadır.
Çete (Gang) grafitisi		Çete üyeleri tarafından yazılır. Farklı etnik gruplardan ya da ortak yaşam biçimlerine ait gençlerin bireysel ya da kolektif olarak çeşitli mesajları taşıyan harf, kelime veya şekilleri içermektedir.
Hapishane grafiti (prison graffiti)		Genel olarak mahkûmların duvarlara yazdığı çeşitli olay veya durumları anlatan yazılar, illüstrasyonlar, çeşitli kelimelerden oluşmaktadır. Yüzey üzerine boyanarak veya kazınarak yazılır
Kadın grafiti (female veya feminist graffiti)		Grafiti kavramının genel olarak erkek bireylerin çoğunlukta olduğu bir sokak etkinliği veya sokak sanatı biçimi olarak görülmesine rağmen kadın grafiti yazarları da bulunmaktadır.
Etnik grafiti		Farklı kültürel imge ve sembollerin kullanılması ile yazılan ya da çizilen grafitilerdir. Tarihi görsel temsillerinin, çağdaş ifade teknikleri kullanılarak yorumlanması olarak kabul görmektedir.

Karma grafiti örnekleri (*mixed media graffiti*); 1980'lerde geleneksel grafitilerin popüler kültür karmaşası içinde yeni bir tür olarak ifade bulması ile ortaya çıkmıştır. Bu tür grafiti örneklerinin içeriğindeki protest duruş, politik içerik olabilmektedir. Farklı sokak sanatı performanslarından, kalıp (stencil), yapıştırma (sticker), poster (paste-up), mozaikleme ya da yerleştirme (street installation) gibi farklı sokak sanatı türlerinden de destek almaktadır. Karma grafitilerde genel olarak kültür karmaşası, reklam karşıtlığı ya da alt mesaj verme arayışı temaları ifade bulunduğunu belirtmektedir (Fell, 2017; Ross, 2016). Reklam karşıtlığı (*ad-busting*) ya da ticari kültürü bozma (*culture jamming*) amacı ile çeşitli organizasyonların ya da tanınmış kurumsal kimlik imgeleri üzerinden yapılan ve genellikle mizahi temaların işlendiği grafitilerde de karma teknikler kullanılmaktadır. Özellikle internetteki sosyal medya ağlarında paylaşımına açılması ile pek çok tanınmış firmanın logo veya reklam sloganları (motto) görsel olarak farklılaştırılarak yeni ve farklı görsel kimlik kazanabilmektedir.

Sıra dışı grafitiler, mesaj verme arayışı olmayan ve genellikle çok renkli ve karma malzeme kullanımına dayalı sanatsal grafitilerdir. Örneğin Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun kaya üzerindeki duvar resimleri bu türe örnek olarak verilebilir. Sanatçıya ait en eski duvar resmi 1974 tarihinde Göcek'te kaya üzerine boya ile çizilen, (daha sonra kendi adı ile anılan Bedri Rahmi Koyu'nda) farklı hayvan figürlerinin kompozisyonundan oluşan balık figürü içeren özgün çalışmasıdır.

Latrin veya tuvalet (*Latrinalia*) grafitisi örnekleri oldukça geniş konu yelpazesine sahip, sıra dışı ve oldukça yaygın bir grafiti türü olarak dikkat çekmektedir. Toplumbilimci Alan Dundes tarafından, yazan kişinin anomin kimliği, yazılan, çizilenlerin çeşitliliği ve yazılan ortamın hem özel alan hem de herkese açık olabilmesi nedeni ile özgün bir grafiti türü olarak tanımlanmıştır (Trahan, 2011). Genellikle toplumsal kimlik sorunu yaşayanlara, politik görüş belirtmek isteyenlerin veya eğlence arayanların iz bırakmak amacı ile yazdıkları kelime, cümle veya şekillerden oluşmaktadır. Genel toplumsal ahlak değerlerine uymayan, cinsel saldırganlık söylemi içeren yazı veya şekillerin tuvalet kabinlerinin yüzeylerine yazılması ve sivri uçlu nesnelerle ile kazınması ile oluşturulan grafitilerdir. Genellikle okul, hastane, umumi kullanıma açık, kafe, transit geçiş yapılan mola yerlerinde görülmektedir.

Nefret içerikli grafiti (*Hate graffiti*) örnekleri, insanlar arasında ayrımcılığın bir ifade biçimi olarak ırkçı, cinsiyetçi, homofobik ya da toplumsal yapı içinde belli bir sosyal grubu veya insan topluluğunu aşağılayıcı içeriğe sahip olabilmektedir. Farklı kültürlerde değişik semboller ile temsil bulan bu ifadeler, yerel olabildikleri gibi kurukafa, silah, politik sembol, küfür, lanet ya da nefret söylemi içeren kelime ve sembollerden oluşmaktadır. Politik grafitilerin saldırgan içeriğinde ise ideolojik söyleme sahip duvar yazıları, semboller, şekiller ya da bayrak, flama vb. temsiller ifade bulmaktadır. Ancak bu tür grafitiler arasında Banksy, Obey ve Swoon gibi politik hiciv veya eleştirel temaların işlendiği grafitiler hem çoklu sanat tekniklerinin kullanılması hem de çevreci, eşitlik yanlısı, olumlu temaya sahip sosyal farkındalık yaratma amacı taşımaları nedeni ile farklılık göstermektedir (Banksy, 2005; Ross et al., 2020).

Savaş ortamı ve politik grafitileri; dünyanın farklı coğrafyalarında süregelen ya da geçmiş savaşlara, çatışma ve ayrımcılığa yönelik aşağılayıcı, intikam veya propaganda içeriği taşıyan mesajları veren grafiti örnekleri de bulunmaktadır. Çeşitli politik çatışmalar, iç isyanlar veya savaşan taraflar arasında birbirlerine hakaret, nefret, intikam gibi saldırgan içerikli ve genellikle duvar yazıları olarak ifade bulan grafitiler aynı zamanda savaş sonrası dönemlerde geriye dönük bilgi ve görsel izler olarak önem taşımaktadır. Genellikle taraflar arasında birbirlerine mesaj veren, karşıt gruplar arasındaki politik söylemler içeren, ya da gruplar arasındaki dayanışma, anlaşma veya sembol değer taşıyan renk, kelime, harf, kişi veya karakterlerin görsel imgelerinden oluşmaktadır. Çatışma alanlarında görülen savaş grafitileri, Kuzey İrlanda, Latin Amerika, Orta Doğu ülkelerindeki iç karışıklar sürecinde duvarlara yazılan, çizilen grafitiler örnek olarak gösterilmektedir. (Chmielewska, 2007; Lombard, 2007). Günümüzde ise Suriye'deki iç savaşın yıktığı kentlerdeki binalar üzerine yazılan savaş karşıtı, barış yanlısı ve savaşın yıkıcı sonuçlarına toplumsal farkındalık yaratmak amacı ile yapılan dijital ve gerçek örnekler farklılık taşımaktadır.

Dijital ve sanal (*virtual*) grafiti, genel olarak bilgisayar teknolojileri kullanılarak oluşturulmaktadır. Sanal grafiti örnekleri, dijital olarak üretilen farklı bir teknolojiye sahiptir. Ayrıca yazılım olarak yüklenebilen dijital grafiti programları, duvar yüzeylerine projeksiyon olarak yansıtılan imajların görsel olarak farklı

formatlarda (JPEG, Gif vb.) çıktı olarak alınmasına, farklı materyal ürünlerin (t-shirt, duvar kâğıdı, poster, çıkartma-sticker, hediyelik eşya vb.) üzerine basılarak ticari nesneler olarak üretimine de olanak sunmaktadır. Florida'da Alys Beach'te düzenlenen dijital grafiti festivali, sanatsal etkinlikleri izlemek isteyenlerin konaklamasına olanak vermesi ve alternatif bir turizm hareketliliği sunması nedeni ile dikkat çekicidir. Dijital grafitinin farklı bir uygulaması olarak son yıllarda Photon Bombing, Guerilla Project ve Urban Project gibi öncü sanatçıları tarafından geliştirilen ilgi çekici bir grafiti türü olarak akademik yazında yer almaktadır (Ross, 2016; Ross et al., 2020).

Sanal grafiti ise bilgisayar teknolojisine dayalı ve dijital görselliğe sahiptir. Genel olarak multimedya grafikleri, dijital mesajların köprü, kule, tren istasyonları, opera binaları gibi büyük, geniş ve tanınan kentsel yapıların yüzeyi üzerine yansıtılması ile görselleşen grafiti uygulamalarıdır. Arttırılmış gerçeklik (*Augmented Reality*), akıllı teknolojileri kullanılarak, özel elektronik yazılımlara sahip gözlükler, tablet, telefon, TV'ler, akıllı sensöre sahip yüzey kaplamaları ve görsel işlemciler aracılığı ile sanal grafiti örnekleri sergilenebilmektedir (Dursun, 2021; Verrall & Clay, 2016). Ayrıca günümüzde sanal grafiti örneklerinin alınıp, satılan özgün birer sanat ve ticaret nesneleri olarak değerlendirildiği farklı bir dijital ortama sahip Kripto Sanat veya NFT (Non Fungible Token) kavramı ilgi toplamaktadır.

3.2.2 Grafitinin Mekânsal Nitelikleri

Grafiti kavramı ilk çıkışındaki asi ve kural tanımazlığı, genellikle grafitiyi toplumsal düzenin içindeki vandal davranışların ardındaki nedenselliğin bilinmezliğini anlamaya yönelik kriminoloji ve suç psikolojisi üzerinden çözmeye çalışılmaktadır. Bu noktada kriminoloji de kendi içinde farklı konulara odaklanmaktadır, örneğin bir grup kriminolog suç işleme nedenlerine ve grafiti yazma nedenselliğine odaklanırken farklı bir grup, grafiti ile ilgili beklentiler ve duygusal bağlantılara odaklanmaktadır. Ancak her iki yaklaşımın ortak noktasında, grafitinin konumlandığı çevre ve mekânsal nitelikler bulunmaktadır. Grafitinin sadece sokaklardaki sabit yüzeylere değil metro, tren ya da otobüs gibi hareketli yüzeylere da yazılmaktadır. Bu durum ise grafiti konumunda, toplum

güvenliği açısından taşıdığı risk ve güvenlik sorunlarının varlığına işaret etmektedir.

Diğer taraftan, grafitinin ortaya koyduğu görsel imaj, sokakların ya da kamusal alanların herkese ait olma durumu ile istenmeyen etkinliklerin bir araya gelme biçimi olarak görülmektedir. Ferrell ve Weide bir dönem grafiti yazarı olarak edindikleri deneyimlere dayanarak grafitinin, sabit ya da hareketli yüzeylerdeki görselliği sadece spreyci boya (*aerosol*) ile yazılmış yazılar, çizilmiş şekiller olmanın ötesinde mekânsal niteliklere sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Bu nitelikleri ve ilgili kavramsal açılımları geliştirdikleri “Spot Teorisi” (*Spot Theory*) adı altında toplayarak akademik yazına kazandırmışlardır.

Teori, grafitinin mekânsal niteliklerinin belirlenmesinde yol gösterici olan dört temel kavramsal durum üzerine kurulmuştur (Ferrell & Weide, 2010). Bunlar grafitinin görünürlük, kalıcılık, yayılım ve içerik durumlarına göre farklı mekânsal niteliklerini içermektedir. Tez çalışmasında, Spot Teori’den yararlanılarak derlenen grafitinin mekânsal nitelikleri ilerleyen bölümde ele alınmaktadır.

3.2.2.1 Spot Teorisi

Grafitinin yazıldığı konum, grafiti spotunun grafitinin bulunduğu mekânsal çevrede fiziksel olarak fark edilmesini sağlaması adına önem taşımaktadır. Bu çevredeki sosyal akış, grafitinin kimler tarafından görüleceğini de belirlemektedir. Köprü veya viyadük altına yazılan grafitinin transit geçenler tarafından fark edilmesi güçtür ancak grafitiyi yazarlar tarafından konumu bilinir durumdadır. Bu noktada, grafitinin kim için yazıldığı, grafitinin konumunun belirlenmesinde önem taşımaktadır. Grafitinin, toplumsal yapı içindeki algılanma biçimi, grafitinin mekânsal konumu etkilemektedir. Kentin işlek caddeleri üzerindeki yüzeylere ya da tren, otobüs gibi ulaşım ağı içine dâhil olan araçlara yazılan grafiti, kısa sürede geniş bir izleyici kitlesi ile buluşmaktadır. 1980’lerde New York’taki metro trenlerinin iç ve dış yüzeylerini kaplayan grafiti, dönemin gündelik akışının bir parçası olarak tüm kent içinde görülür hale gelmiştir. Grafiti fotoğrafçısı Martha Cooper’ın çalışmalarında, grafiti kaplı sokaklar ve buralarda devam eden yaşam sıklıkla konu edilmektedir. Ferrell ve Weide’ye göre “Grafiti Spotu” iki mekânsal niteliğe sahiptir; görünürlük ve kalıcılık (Şekil 3.11).

Her iki kavram kendi içinde grafiti yazarlarının konum belirlerken göz önüne aldıkları çevresel ve sosyal etkenlere göre farklı niteliklere sahiptir.

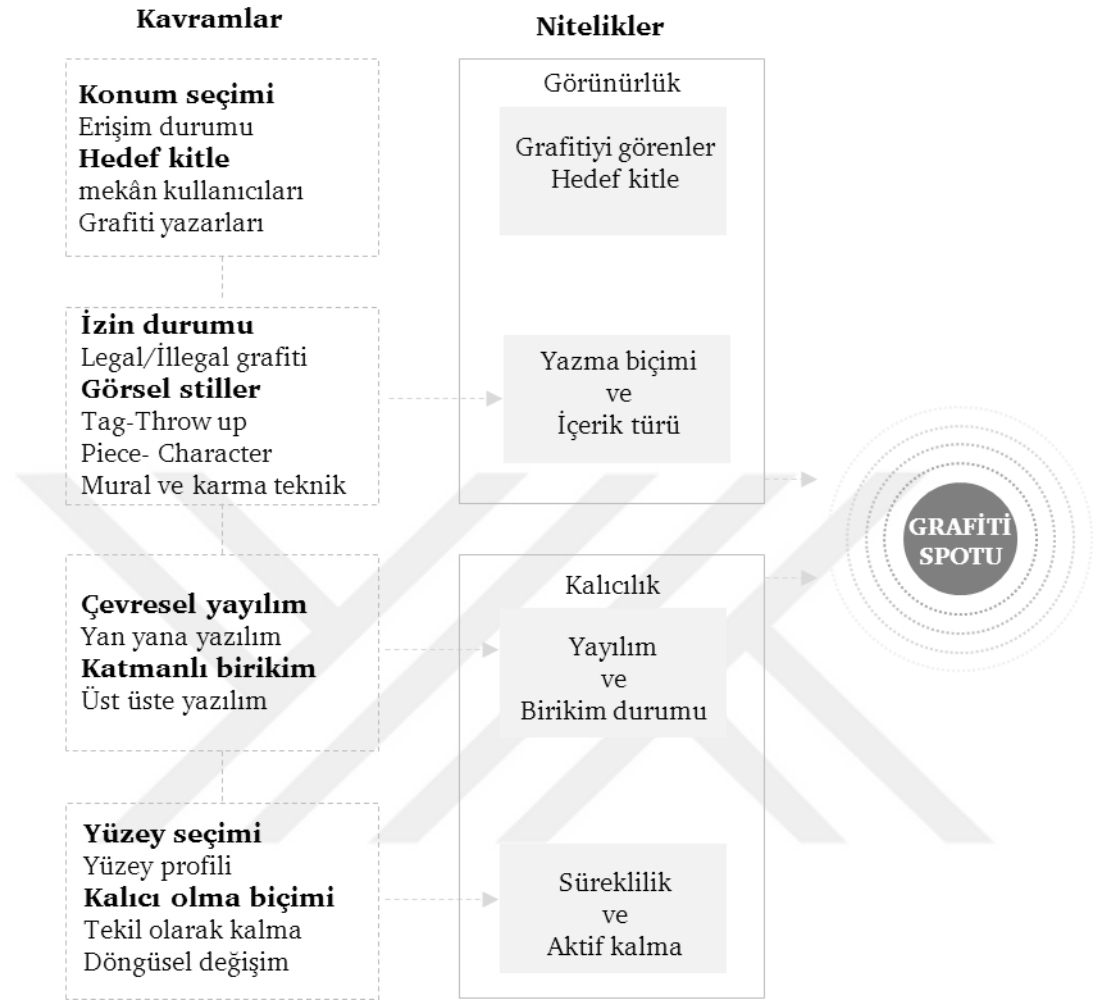
Görünürlük; grafiti yazarları açısından grafitilerinin fark edilmesi, kendi aralarında öne çıkmalarına, kendi alanını belirlemelerine ve erişilemez olarak görülen yerlere ulaşma rekabetinde öne çıkmalarını sağlamaktadır. Grafiti yazarları bu tür konumlara yazdıkları grafitileri, internet ortamında ya da sosyal medyada sergileyerek diğer grafiti yazarlarını rekabete çağırmaktadır. Aralarında sokaktan geçen yayalar, turistler, esnaf ve mahalle sakinlerinin bulunduğu sokaktaki diğer bireyler tarafından grafitinin fark edilebilir olması, grafiti üzerinden verilen toplumsal bir mesaj içeriğine sahip olmasına işaret etmektedir.

Grafitinin yazılacağı yere karar verilmesi, hem diğer grafiti yazarları hem de sokaktaki bireyler tarafından görülme durumu belirlemektedir. Bu noktada, grafiti konumuna erişim durumu ve yakalanma riskinin iyi dengelenmiş olması gerekmektedir. Iveson'a göre bu denge, grafitinin konumlandığı mekânsal çevresi ile grafitinin izin durumu arasında bir ilişki oluşturmaktadır (Iveson, 2007). İzinli yüzeyler (legal walls); genellikle diğer grafiti yazarlarının dikkatini çekmek, ortak bir konu veya tema hakkında duyuruda bulunmak, görüş veya duygunun ifade bulduğu grafitiler yazılmakta veya çizilmektedir. Bu konumlar grafiti yazarları arasında, yazı stili veya görsel kompozisyon yeteneği ile öne çıkan grafiti yazarlarına ait çoğunlukla piece veya mural tarzlarında grafitilere yer verilmesi nedeni ile Ünlüler Duvarı (*Wall of Fame*) olarak tanımlanmaktadır (Ross, 2016). İzinsiz yüzeyler ise genellikle özel mülkler ve kamusal alanlara ait ortak kullanım mekânlarıdır. Bunlar arasında, terk edilmiş binalar, yer altı geçitleri veya tüneller ya da kullanım dışı kalmış atıl tren vagonları, hangarlar, çevre yolu kenarlarındaki atıl depolar sıklıkla mekânlar tercih edilmektedir (Ferrell & Weide, 2010). Bu mekânlar grafiti ile ilgi çekici görsel imaj kazanabildiği gibi, ortamın tekinsiz ve suça teşvik edici bulunması halinde ise çöküntü alanlarına dönüşebilmektedir. Bu nedenle grafiti dünyasında ise bu konumlar “yards” yani grafitinin hayat verdiği açık alanlar olarak tanım bulmaktadır (Ferrell & Weide, 2010; Snyder, 2009). Açık alanlara yakın binaların duvarları, sokak kotunun üstünde giden tren veya metro hatlarına bakan teraslar, çatı duvarları, otoyol kenarlarındaki büyük panolar, kentin işlek caddelerindeki reklam panoları (billboard), üst geçitler ya da turistik

alanlar veya meydanlar gibi hem sokaktaki herkesin hem de diğer grafiti yazarlarının da kolaylıkla erişebileceği konumlar seçilmektedir.

Kalıcılık; grafiti yazarlarının konum seçimi yaparken, grafitinin uzun süre silinmeden kalabileceği yüzeylere yönelmektedir. Grafitinin görünürlüğünün uzun soluklu olabilmesi için, grafiti yazılan yüzey malzemesinin dış hava şartlarına dayanıklı olması ve kalıcı olması aranmaktadır. Grafitinin yüzey üzerinde kalıcı olması, görülebilme süresini uzatarak grafitinin etki süresini arttırmaktadır. Bu nedenle grafiti yazarları dayanıklı sağlam yüzeyleri tercih ederken, konum olarak grafitinin yerel yönetim veya mülk sahibi tarafından kısa sürede silinemeyeceği yerleri seçmektedir (Ferrell & Weide, 2010). Grafiti yazarları kendi aralarında geliştirdikleri grafiti terimleri arasında, uzun süre kalıcı grafitilerin bulunduğu noktaları, konum işareti anlamına gelen “Land mark” olarak tanımlamaktadır. Diğer tarafta mülkleri üzerine grafitilerin kalıcı olması istemeyen mal sahipleri, kamusal alanların düzenli ve temiz tutulmasını sağlayan yerel yönetimler ya da grafitinin toplumsal yaşam içindeki algılanma biçimi grafitinin kalıcı olmasına etkilemektedir. Grafiti yazarları grafitilerinin kalıcı olamayacağını deneyimleri konumları yerine yeni ve farklı yüzeylerin arayışına girmektedir. (Ferrell & Weide, 2010; Ross, 2016). Uzun zaman alan, estetik görünümü olan renkli ve büyük boyutlu piece ve mural stildeki grafitiler, kısa sürede silinip gidecek kalıcı olmayacak konumlar için daha az tercih edilmektedir. Ancak grafiti yazarları, kalıcı olmasa bile konumun taşıdığı yüksek görünürlük ve işlek yaya veya taşıt trafiği olan yerlere grafiti yazmaktan alı koymamaktadır. Bu noktada grafitinin fiziksel olarak kalıcılığını yitirmesine rağmen, fotoğraf veya video gibi dijital ortamlara aktarılması ile farklı bir kalıcılık niteliği kazanabilmektedir. Grafitilerin silinip yerine yeni ve farklı bir grafitinin yazılması kenti ziyaret edenler, turist veya kısa süreli gelip geçen yayalar tarafından fark edilmemesine rağmen grafitilerin yoğun olduğu kentsel çevre içinde ikamet edenler, çalışan esnaf, öğrenciler ya da sıklıkla bulunanlar yayalar veya kent gezginleri için değişken görsel hareketlilik oluşturmaktadır (Arnold, 2019; Zebracki, 2018). Bu tip konumlardaki grafitilerin silinmesi veya üzerine yeni, farklı bir grafitinin yazılması da zor olduğundan, yazma riski ne kadar yüksek ise grafiti yazarına kazandırdığı prestij artmakta, yüksek görünürlüğe sahip bu

konumlarda uzun süre kalması nedeni ile grafiti vahaları (*graffiti oasis*) oluşmaktadır.

Şekil 3.11 Ferrell ve Weide'nin "Graffiti Spotu Teorisi" (akademik yazından derlenmiştir).

3.3 Grafitinin Mekânsal Etkileri

Grafiti, yazıldığı yüzeyi fiziksel olarak ve görsel olarak, grafiti öncesinden farklılaştırmaktadır. Bu durum grafitinin görsel niteliklerine göre çok yönlü olabilmektedir. Öyle ki aynı türdeki grafitiler farklı mekânlarda birbirinden çok başka değişim yaratabilmektedir. Aynı mekân üzerindeki farklı görsel niteliği sahip grafiti örnekleri, beraberinde sosyal akış içinde değişime neden olabilmektedir. Bu nedenle grafit ile gelen değişim, grafiti konumlara özgü ve benzersiz olabildiği gibi, grafitinin yazılma biçimine göre de farklı beklentileri getirebilmektedir. John Berger'e göre bireyin gördüğü bir imgeyi, anlama ve

anlamlandırma biçimi, imgenin kendisinden daha canlı ve kalıcı olmaktadır. Bu noktada bireyin grafitiyi görme biçimi, grafitiye yüklenen anlam ve grafiti ile ifade bulan duygulara göre sürekli değişim içindedir (Berger, 1986). Grafiti ile gelen mekânsal değişim, mekân kavramının tanımsal zenginliği göz önüne alındığında, bireysel ya da kolektif sosyal aktiviteleri, algısal tanımlamaları, gündelik akış gibi çok yönlü bir etkileşimi içinde barındırabilmektedir. Bu durumda grafiti yazarların mekân ile kurdukları duygusal bağ ile grafitiyi görenlerin mekânın değişen görselliğini algılama biçimleri mekâna anlam ve değer katma etkisini de beraberinde getirebilmektedir. Böylelikle, mekânın soyut bağlamına yüklenen anlam ve grafitini mekâna kattığı değer üzerinden ilerleyen bir yere evrilim süreci olarak da yorumlanabilir. Farklı mekânsal niteliğe sahip konumlara yazılan veya çizilen grafiti örnekleri, beraberinde mekânın tasarlanan kimliğini değiştirebilmektedir. Yapılan akademik yazın taramalarına dayanarak grafiti ile gelen mekânsal değişimin en temel hali ile mekânın tasarlanan ya da algılanan imajını ve tasarlanarak kurgulan işlevsel ve fiziksel niteliklerinin farklılaşmasına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda grafiti ile özdeşleşen örneklerin, uğradıkları değişim süreci, bu farklılaşmayı anlama ve tanımaya olanak vermektedir. Farklı kültür coğrafyalarından derlenen konum incelemelerinde Aralarında işlevini yitirmiş tünel, toplumları birbirinden ayıran duvar ya da mülteci kampı ve hızlı tren istasyonu gibi birbirinden çok farklı mekânsal niteliklere sahip örneklerde, grafiti ile gelen değişimin farklı boyutları ile irdelenmektedir.

3.3.1 Grafiti ile Değişen Mekân Deneyimi

Grafiti, etkinlik biçimi olarak legal yani izinli veya illegal izinsiz olarak yazılabilmesi nedeni ile grafiti ile gelen değişim bu farklılığa göre çeşitlilik kazanmaktadır (Tablo 3.3). Legal grafiti yani mülk sahibinden veya yerel otoritenin izni ile yazılan grafiti, genellikle sanatsal bir etkinliğin ya da mekânsal bir düzenlemenin içinde yer almaktadır. Diğer tarafta, illegal grafiti ise yazarlarının bireysel veya kolektif olarak sundukları, anlık veya organize olarak yapılan bir sokak aktivitesi olarak yapılmaktadır. Bu bağlamda, grafitinin izinli veya izinsiz olması, grafitiyi yazarların ve grafitiyi görenlerin, grafitiden beklentilerine göre değişen mekânsal etkiyi beraberinde getirmektedir. Grafitiyi

yazanlar kadar görenlerin de grafitiyi algılama biçimleri, alternatif ve yeni mekân deneyimlerini geliştirmektedir. Grafitinin mekânın fiziksel formu ve işlevsel kurgusu üzerindeki etkilerinin ortaya koyabilen dört farklı grafiti örneği belirlenmiştir. Farklı coğrafyalardan derlenen örneklerde, grafiti ile gelen mekânsal değişimin, bireyin mekânı deneyimlemesi üzerine olan etkileri ele alınmaktadır.

Grafitinin içerik türüne göre, çoğunlukla sosyal farkındalık mesajı taşıyan örneklerle beraberinde olumlu bir değişim getirebilmektedir. İtalya'nın Roma kentindeki San Lorenzo Mahallesi, merkez ile tren istasyonu Tiburtina arasında bulunmaktadır. Bölgedeki grafitiler çoğunlukla işlevini yitirmiş, endüstriyel yapılar başta olmak üzere atıl ve metruk konutların dış ve iç yüzeylerinde yoğunlaşmaktadır. Grafiti yazarları yazacak yer kalmayınca meydana açılan dükkân kepenkleri ve sağır duvarların üzerine grafitiler yazmak sureti ile yayılım göstermektedir. Mahallede 2010 yılında düzenlenen grafiti yarışması ile bölgedeki illegal grafitinin yayılıma, legal ve sanatsal bir yön verilmiştir. Kısa sürede bölgeye tren yolu ile bağlanan Roma Üniversitesi öğrencilerini ilgi odağı olmuştur. Böylelikle grafitiler öğrencileri kendine çekmesi ile gençlere yönelik kafe, bar ve kulüplerin açılması ise mahallede sosyal bir değişim yaşanmıştır (Evans, 2016; Ross et al., 2017).

Grafiti, topladığı ilgi ve görsel cazibeye göre ıssız mekânlara canlılık getirebildiği gibi, canlı ve hareketli mekânların bunu sürdürülebilir kılmasına da olanak sunmaktadır. San Francisco kentinde Haight-Ashbury Mahallesi'nde mevcut canlı ve popüler turistik imajın korunması amacı ile grafitiye izin verilmektedir. Yerel yönetim, bölgedeki sosyal yaşamın canlı ve turistik olarak ilgi çekici olma potansiyelini artırma adına, sanatsal niteliği olan mural tarzı grafitilere izin verilmektedir. Aralarında, tanınmak isteyen yerel grafiti sanatçılarının yanı sıra, uluslararası grafiti dünyasından önemli isimlerin de çalışmalarına yer verilmektedir. Böylelikle, kent içinde mevcut turistik destinasyona alternatif sunan, "grafiti turları" ile bu mural örnekleri turistlerin ilgisine sunulmaktadır. Böylelikle kent mevcut imajını koruyarak, yapılan küçük ölçekli sokak düzenlemeleri, alternatif bir kentsel gezi rotası ve ilgi noktaları oluşturulmaktadır. Buralarda açılan butik kafeler, bar ve restoranların yanı sıra açık hava

düzenlemeleri ile grafiti, sokak sanatı olarak sunulmaktadır (Evans, 2016; Ross et al., 2017).

Tablo 3.3 Grafiti ile değişen mekân deneyimi ve sosyal akış örnekleri.

Örnek:	Amaç	Değişim
	a) Roma (2019) Tarihi konut bölgesi Mevcut canlılığın korunması, Tarihi çevrenin grafitiden arındırılması.	› Sosyal aktivite gelişimi › Pasif katılım deneyimi › Grafitinin yönlendirilmesi
	b) San Francisco (2014) Turistik ve ticari bölge 1960'larda <i>Hippi</i> gibi alt kültür etkinliklerinin çıkış yeri imajının korunması, mekânsal canlılığın sürdürülmesi.	› Sosyal temsil bulma › Alternatif gezi rotaları › Ticari hareketlilik › Sürdürülebilir sosyal akış sağlama
	c) Paris (2015) Atıl kalmış sanayi bölgesi Sokak sanatı için alan temini Atıl mekân değerlendirmesi	› Sanat çevresi ile buluşma › Sosyal karşılaşmalar › Alternatif mekân imajı sunma
	d) Yokohama (2005) Hızlı tren istasyonu çevresi «Graffiti Mile» Grafiti sergi, festival veya etkinlik alanları oluşması, Alternatif işlevsel kurgu	› Tasarlanan işleve alternatif sunumu › Yeni mekân kimliği edinme

Grafiti, yerel yönetimlerin, grafiti yazarları ile birlikte çalışmaları, grafitinin vandal etkisinin önlenerek, sanatsal ve ekonomik değer üretebilecek mekân deneyimleri sunmaktadır. Paris St. Petersburg tren istasyonu çevresindeki yerleşim alanlarını birbirine bağlayan arka sokaklardaki yoğun illegal grafiti

yayılımı dikkat çekidir. Yerel yönetimin grafitiyi önleme tedbirlerine rağmen viral bir salgın gibi yayılan grafiti, kentin tarihi dokusuna zar vermesini engellemek amacı ile mekânsal düzenlemeleri yapılmıştır. Buna göre sokaktaki asi grafiti ruhunun, izinli grafiti alanlarına yönlendirilerek yumuşatılması hedeflenmektedir. Bölgedeki grafitler çoğunlukla mural, piece, stensil veya karma teknik tarzında bireysel ifade ya da kolektif temsilleri içermektedir. Dünyaca tanınmış grafiti yazarlarının çalışmalarının yer alması neden ile “Yıldızlar Geçidi” (Hall of Fame) adı verilen açık alan düzenlemeleri ile sokaklara farklı bir imaj kazandırılmıştır (Taylor et al., 2016).

Grafiti, tasarlanarak üretilmiş mekânın, işlevsel kurgusu içinde yer almayan mekân deneyimlerini beraberinde getirebilmektedir. Japonya, Yokohama’daki Sakuragicho Tren istasyonu, yerel yönetim tarafından grafiti alanı olarak özel statü verilmiştir. Ülkede grafiti yazılması yasak ve hoş görü ile karşılanan bir sokak etkinliği değildir. Ancak Japon kültüründe yazı yazma ve kaligrafinin ayrı bir sanatsal önem taşıması nedeni ile grafitinin izinli alanlarda ve Japon alfabesi kullanılarak yazılması teşvik edilmektedir. Aktarma istasyonu grafiti alanı ‘Grafiti Mile’ olarak adlandırılarak yeni bir mekânsal çevre imajı oluşturulmuştur. Buradaki grafitiler belirli sürelerde yenilenerek, yeni ve farklı örneklerle yer verilmekte ve yerel grafiti sanatçılarının, dünya çapında grafiti örnekleri ile rekabet edebilecek seviyede gelişmelerine olanak sunulmaktadır (Lennon, 2020a).

3.3.2 Grafiti ile Gelen Öngörülme Düzenelemeler

Grafitini bulunduğu yüzey üzerindeki kalıcılık süresi ve görünürlük durumu, grafitinin içeriğindeki görselliğin topladığı ilgi veya tepki biçimlerine göre mekânın işlevsel kurgusu üzerinde etkili olabilmektedir (Tablo 3.4). Çoğunlukla yerel yönetimler tarafından illegal grafiti ile mücadele etme yöntemleri grafitinin silinmesi veya üzerinin kapatılması olarak uygulanmaktadır. Diğer tarafta grafitinin kent içinde ayrılmış, farklı mekânlara yönlendirilmesi de sıklıkla tercih edilmektedir. Ancak grafitinin toplumsal yapı içindeki kabul görme biçimleri, kendiliğinden ve beklenmedik mekân düzenlemelerini beraberinde getirebilmektedir. Farklı kültür coğrafyalarına göre değişkenlik gösteren mekânsal

düzenlemeler akademik yazından derlenen dört örnek üzerinden irdelenmektedir. Grafitinin yazılma nedenselliği grafitini yazıldığı konum seçimi, materyal kullanımı ve mesaj içeriğini belirlemektedir. Grafitinin yazıldığı yüzey görünürlüğü kadar grafitinin yazıldığı sosyal ortam grafiti ile verilen mesajın gücünü etkilemektedir. New Orleans’ da yaşanan Katerina Kasırgası (2015) sonrasında evlerinde elektriksiz ve tüm iletişim imkânları kaybetmiş bireylerin, buldukları tüm yüzeylere yazdıkları grafitiler ile yardım çağrılarını ifade bulabilmiştir. Evlerinin kasırgada yıkılmadan ayakta kalabilen, büyük yüzeyleri üzerine çevreden temin edilen her türlü boya malzemesi ile okunabilir boyutta yazılan yazılar grafitinin öncül stillerini çağrıştırmaktadır. Aralarında yardım ekibi, yiyecek ya da tıbbi yardım isteyen grafiti yazılarının yanı sıra yaşanan kaos ortamının sorumlusu olarak görülen yöneticilere duyulan tepki mesajları da grafiti ile ifade edilmektedir (Ross, 2016; Taylor et al., 2016)

Portekiz, Lizbon’da kentin sanayi bölgesine ve kullanılmayan tesislerin çevresinde yoğunlaşan grafitilerin yayılımını kontrol altına almak amacı ile özel kurum ve kuruluşlar tarafından kreatif bir yaklaşım geliştirilmiştir. Böylelikle, propaganda ve protesto içeriği taşıyan politik grafitinin kısıtlanması hedeflenmektedir. Bölgedeki grafitilerin yoğunlaştığı Bairro Alto mahallesinde bulunan atıl yapıların bir gezi rotası oluşturularak şekilde yeniden kurgulanarak farklı bir mekân deneyimi oluşturulmuştur. Lizbon “Ephemeral Museum” olarak tanıtımı yapılan grafiti sergisinde, illegal grafitinin, sanatsal performans olarak yeniden yorumlanması ile legal hale getirilmiştir(Fell, 2017; Potter, 2019). Grafitinin kalıcılık süresi, grafitinin daha çok kişi tarafından görülmesine ve grafiti yazarının diğer yazarlar arasındaki hâkimiyet alanına olumlu katkıları olabilmektedir. İstanbul, Büyük Valide Han, Eminönü’ndeki tarihi hanların en büyüklerinden biridir. Mercan Yokuşu üzerinde yer alması nedeni ile Han, teras kısmında panoramik olarak Pera’ dan Kadıköy’ e uzanan geniş bir manzaraya açılmaktadır. Terastaki kubbelerin çoğunda, piece, tag ve throw up tarzındaki grafitiler, aralarında yerel yazarların yanı sıra yabancı yazarlar tarafından yazılmış durumdadır. Kubbelerin üzerindeki grafitiler ile arka fondaki İstanbul manzarasının buluşması ile ortaya sıra dışı bir görsel birleşim sunmaktadır. Yerli ve yabancı pek çok turistin terasa çıkıp bu

kubbelerde fotoğraflarının çektilip, sosyal medya üzerinde paylaşımı ile artan ilgi ve ziyaretçi sayısında artışını beraberinde getirmiştir (Gemci & Önder, 2020).

Tablo 3.4 Öngörülmeven mekânsal düzenlemeler ile ilgili örnekler.

Örnek:	Amaç	Değişim
	a) Roma (2019) Doğal afet bölgesi İletişim kurma arayışı mekânın yeniden kurgulanmasına imkan arayışı	› Sosyal iletişim ve kolektif bilinç › Yeni mekân kimliği
	b) Portekiz (2016) Turistik ve ticari bölge Grafiti yazarları, ziyaretçiler ve malzeme tedarik zinciri arasında sosyal bir ağ oluşmasını sağlamak Ekonomik değer üretme	› Yeni ve alternatif işlev kazanma › Sergilenebilir ve ekonomik değer katma
	c) İstanbul (2017) Tarihi ve ticari yapı Grafiti yazma amacı ile yeni ve boş yüzey arayışı Grafiti yazarları arasındaki rekabet	› mekânın kurgulanan ve tasarlanan işlevinden farklı yeni sosyal karşılaşmalar
	d) ABD (2014) İşlevini yitirmiş sanayi bölge Yeni işlev kazandırma, Sanat çevresini bir araya getirme arayışı	› Gündelik destinasyon ve turistik değer katkısı › mekânın değişen işlevine alternatif sunma

Grafiti yazarının popüler ve tanınmış bir sanatsal kariyere sahip olması, ürettiği grafitilerin bulunduğu konumu kısa sürede ilgi çekici grafiti noktasına (*graffiti hot spot*) dönüştürebilmektedir. New York kenti 1960-2000 arasına yayılan yıllar boyu, grafiti ile uzun soluklu bir mücadele dönemi geçirmiştir. Yerel yönetim, bu dönemden edinilen grafiti bilgi ve mücadele deneyimi ile günümüzdeki kentsel cazibe alanı oluşturma arayışını buluşturarak yeni bir kentsel deneyim sunmaktadır. Grafitinin kent içindeki finans ve konut bölgelerine yayılımını kontrol altına alınmasına yönelik geliştirilen bir dizi planlama stratejisi geliştirilmiştir. Buna göre grafitinin sanatsal yönünü öne çıkarmak amacı ile Bushwick Mahallesi “izinli grafiti bölgesi” (authorized graffiti zone) olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca internet üzerinden yapılan bilet satışı ile bölge yerel ve yabancı turistlerinin gezi rotaları (Hush Tours) arasında yerini almış durumdadır (Ferrell, 2013; Phillips, 2016).

3.3.3 Grafiti ile İfade Bulan Yer Duygusu

Grafiti görsel bir sunum diline sahip olması nedeni ile temel olarak algı ve duyguların dışa vurulduğu ifade biçimi olarak kabul görmektedir (Chang, 2013). Bu bakış açısı grafitinin yazılma nedenselliğine duygusal bir bağlam katmaktadır. Yazar tarafından verilmek istenen mesaj, grafitiyi görenlerin grafitiyi anlama ve yaklaşma biçimlerine göre alıcısına ulaşabilmektedir. Grafiti ile verilmeye çalışılan mesaj, grafitinin görsel ve mekânsal nitelikleri ile doğrudan veya dolaylı olarak iletilmektedir. Derlenen dört farklı grafiti örneği üzerinden, grafiti ile kurulan duygusal bağı farklı yönleri ile irdelemektedir (Tablo 3.5). Ürdün, Zaatarı Mülteci Kampı grafitinin en sıra dışı konum bulduğu mekânlar arasında yer almaktadır. Yaklaşık seksen bin (2015 yılı) mülteci, konteyner barınaklarda kalmaktadır. Orta Doğu’ nun farklı etnik yapılarından gelen mülteciler, kamp alanı içinde farklı dillerin konuşulması ve çoğu okur-yazar olmayan bireylerin olması nedeni ile grafitiyi, sıra dışı bir iletişim tarzı olarak kullanmaktadır. Kamp içindeki gündelik akışın işlek kullanım alanlarının kimliği konteyner üzerine çizilen tanımlayıcı resimler aracılığı ile görsel bir kodlama oluşturulmuştur. Berber, market, anaokulu, mescit veya sağlık birimi gibi herkesin erişimine açık konteynerler üzerinde işlevini tanıtıcı resimler çizilmektedir. Çevresindeki komşu konteynerlere

da yayılan bu uygulama ile konteyner sahibinin kendisini tanıtıcı ve yaşadığı konteyneri diğerlerinden ayırt edici kılan görsel farklılıklar grafiti ile ifade bulmuştur. Böylelikle, aynı savaş öncesinde aynı okulda okuyan öğrencilerin veya komşuların birbirini bulabilme olanağı gelişmiştir (Evans, 2016).

Tablo 3.5 Grafiti ile kurulan duygusal bağ ile ilgili örnekler.

Örnek:	Amaç	Değişim
	a) Ürdün (2013) Tarihi konut bölgesi İki farklı sosyo-politik yapıyı ayırmak Aidiyet kurma arayışı	› Kolektif hafıza ve anı › Yere bağlılık › Aidiyet hissi › mekânı tanıma ve ayırt etme
	b) Portekiz (2016) Turistik ve ticari bölge Yeni ve alternatif işlev kazanma Grafitiyi farklı mekâna yönlendirme arayışı	› Temsil bulma › Aidiyet kurulması › Yeni mekân kimliği
	c) Hong Kong (2007) Sosyo-kültürel temsil bulma arayışı, Kültür mirası ve farkındalık sunma	› mekânı sahiplenme › Yere bağlılık › Kolektif hafıza oluşturma › Kültür mirası
	d) New York (2014) İşlevini yitirmiş bölge Sosyal yaşamın değişen yapısına uyum arayışı Temsil bulma ve kabul görme isteği	› Alternatif mekân temsili › Pasif katılım deneyimi › Yön verme ve ilgi oluşturma

Londra'daki eski adı ile Leake Tüneli ya da yeni adı ile “Banksy Tüneli”, işlevsel olarak atıl kalmış ve bakımsız durumdaki mekânların grafiti ile uğradığı değişimi gösteren ilgi çekici örneklerden biridir. Tünelin araç geçişine kapatılması ile karanlık ve ıssız bir ortama dönüşmüştür. Böylelikle ortaya çevredeki grafiti yazarlarına polise yakalanmadan grafiti yazabilecekleri, uzun ve geniş yüzey alanlar çıkmıştır. Kısa sürede tünelin giriş kapıları çevresinde ve iç yüzeylerin önemli bir kısmı grafiti ile kaplanmıştır. Yerel halk tünel içinin güvenli olmadığını düşünmesi nedeni ile içeri girmeye çekinmesine rağmen, grafitilerin ortaya koyduğu renkli görsellik öncelikle fotoğraf sanatçılarını kendine çekmiştir. Yerel medyada tünel içinden görsellerin paylaşılması ile gençler arasında tünele yapılan kısa geziler, bir müddet sonra tünel içi turlara dönüşmüştür. Ortaya çıkan yeni mekânsal kimliğin, yerel halk tarafından “Banksy Tüneli” olarak adlandırılması ile kendiliğinden gelişen bir yer oluşma deneyimi edinilmektedir. Bu durum yerel yönetim tarafından toplum yararına değerlendirilerek, tünel “*İzinli grafiti alanı*” (Authorized graffiti zone) olarak tanınmıştır (Fell, 2017; Potter, 2019). Hong Kong, Birleşik Krallık yönetiminden, Çin'e devretmesi ile ortaya çıkan kültürel geçiş süreci içinde, grafiti yeni bir kültürel kimlik kazanmıştır. Özellikle, Kowloon Kenti sokaklarındaki, etnik ve yerel (indigenous) grafiti kendi özgü fırça ile yapılan bir stile sahip örneklerden oluşmaktadır. Fırça ve dayanıklı mürekkep ile yazılan grafitiler, trafo kapakları, otobüs durakları, telefon direkleri, istasyon duvarına yazılmaktadır. Bunlar arasında King of Kowloon takma ismini kullanan, yerel sanatçının grafitileri koruma altına alınmıştır.

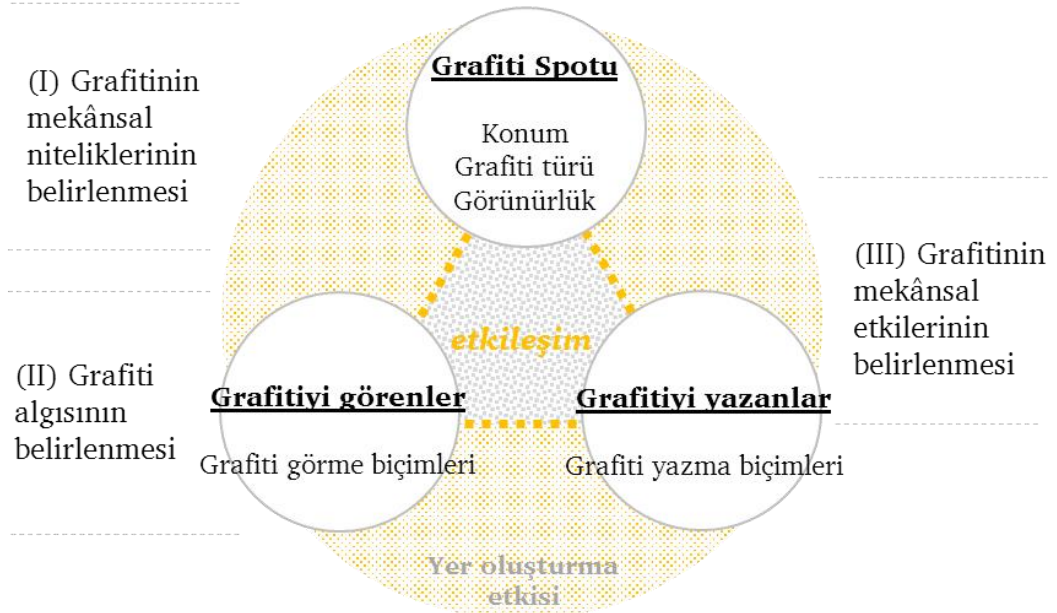
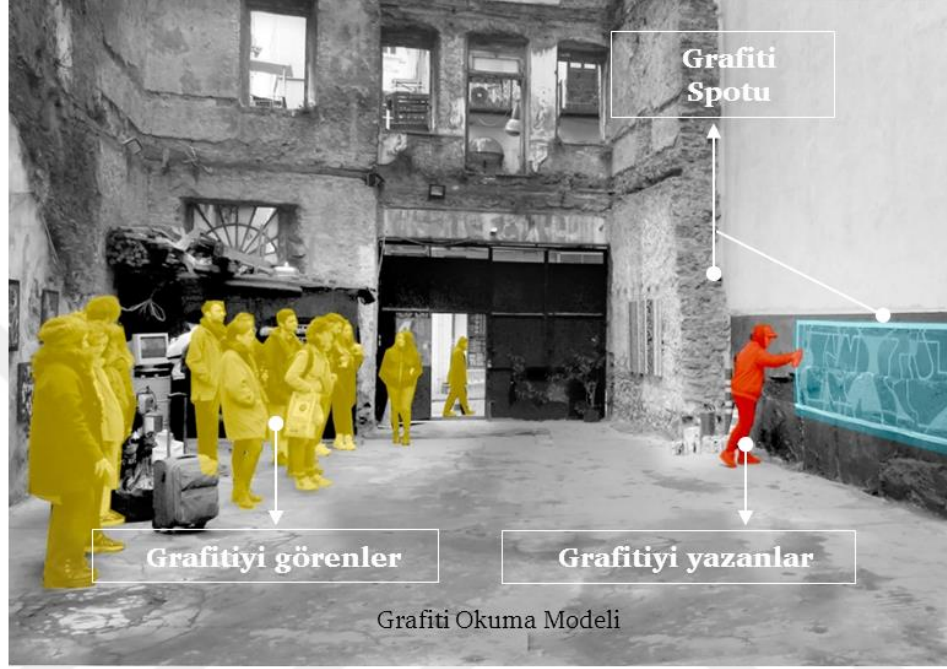
ABD New York Freeman Çıkmazı (Alley), illegal grafitinin mekânsal etkilerinin çok yönlülük göstermesi adına öne çıkmaktadır. Freeman Çıkmazı konum olarak, Manhattan'da Lower East Side mahallesinde ve ünlü Çin mahallesi (China Town), Küçük İtalya (Little Italy) olarak tanınan sokakların yakında yer almaktadır. Böylesine işlek bir çevre içinde görülmesi ve fark edilmesi güç olan çıkmaz sokak yıllar içinde, New York genelinde grafitiyi önleme amaçlı cezai uygulamalar nedeni ile grafiti yazarlarının sığınağı haline gelmiştir. Özellikle geç saatlerde tamamen ıssızlaşan sokak, çoğunlukla finansal sistem içinde her şeyini yitirmiş bireylerin (homeless) ve çöp kutularının konumlandığı bir mekân haline gelmektedir. Aralarında kadın grafiti yazarlarının çoğunlukta olduğu kesim, bu

sokağı sahiplenerek, grafiti spotu haline getirmiştir. Ayrıca yerel yönetimin tolerans gösterdiği Freeman Çıkmazı, kadın grafit yazarlarının, erkek hâkim grafiti dünyasında kendilerine hem sanatsal hem de mekânsal olarak yer edinmelerine olanak sunması nedeni ile önem taşımaktadır (Ferrell & Weide, 2010; Mailer, 1974). Çıkmaz sokağın girişinde herhangi bir yönlendirme işareti veya belirleyici olmamasına karşın, sokağın çeşitli görselleri ve konumu sosyal medyada sıklıkla paylaşılarak tanıtılmaktadır.

3.4 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Grafitinin mekânsal bağlamı üzerine çeşitli kuram ve tipolojik açılımlar bulunmasına rağmen bu niteliklerin mekânsal etkileri ile bütüncül olarak ele alan bir yaklaşım bulunmamaktadır. Mekânın grafiti ile uğradığı değişim ve dönüşüm, grafitinin mekânsal niteliklerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Grafitinin içerik türü ya da stili aynı olmasına rağmen grafiti ile gelen değişim her ortamda aynı olmamaktadır. Bu noktada grafitinin mekânsal niteliklerinin yanı sıra toplumsal yapının grafiti algısı, grafitinin mekânsal etkileri üzerinde belirleyici olmaktadır. Grafiti yazma ile amaçlanan ve beklenen etki grafitinin görsel nitelikleri belirlerken, grafitiyi görenlerin grafitiyi gösterdikleri yaklaşım grafiti yazma motivasyonuna yöne verebilmektedir (Ferrell & Weide, 2010). Grafitinin suça teşvik edici, yasadışı bir eylem olarak görüldüğü ortamlar ile grafitinin sanatsal bir performans biçimi olarak kabul edilmesinin mekân üzerinde farklı etkileri olabilmektedir. Grafiti ve mekân arasındaki etki durumu, mekânın tanımlanmış veya tasarlanmış kimliği üzerinde fiziksel ve işlevsel değişim tek yönlü gibi görünse de mekân kullanıcılarının grafiti ile kurdukları duygusal bağ düşünüldüğünde bu etki çok yönlü olabilmektedir (Van Loon, 2014). Bu değişkenliğe neden olan etkenlerin belirlenmesi, grafiti ve mekân ilişkisinin boyutlarının anlaşılmasına olanak sunması nedeni ile önem taşımaktadır. Grafiti ve mekân ilişki, genel olarak grafitinin mekânı yere dönüştürme etkisini beraberinde getirmektedir. Bu noktada grafitini mekânı nasıl bir süreç içinde yere dönüştürdüğü ve oluşan yerlerin ne tür niteliklere sahip olduğunu belirleyebilmek, grafitiyi sadece mekânsal niteliklerine değil bunun yanı sıra grafiti algısı üzerinden de okumayı gerektirmektedir. Tez çalışmasının kuramsal çerçevesi içinde ele alınan mekânın yere dönüşüm süreci ve grafitinin mekânsal

bağlamını bütüncül olarak kurgulayarak, özgün bir grafiti okuma modeli geliştirilmiştir. Model, grafiti bulunan bir mekânın analiz edilerek, grafitinin mekân üzerindeki etkilerinin belirlenmesini sağlamaktadır. Böylelikle, grafitinin yer oluşturma etkisinin temel nitelikleri ortaya konabilmektedir. Geliştirilen Grafiti Okuma Modeli, üç aşamalı bir çalışma akışı içermektedir (Şekil 3.5).

Şekil 3.12 Tezin kuramsal çerçevesine dayalı olarak geliştirilen “Grafiti Okuma Modeli” önerisi.

(I) Grafitinin mekânsal niteliklerinin belirlenmesi: Grafitinin mekânsal konumu, grafiti yazarlarının, mekânsal tercihinine göre farklılıklar göstermektedir. Grafiti yazarlarının, aynı konumu sıklıkla tercih etmesi ve grafitini buralarda kalıcı olması, birikime neden olmaktadır. Grafitinin kalıcı olduğu, birikerek yoğunluk kazandığı konumların mekânsal olarak görünürlüğü ve fark edilirliliği artarak “grafiti spotları” oluşmaktadır. Bölgesel çalışmalarda, tekil ve rastgele grafiti örnekleri yerine, çoklu grafiti konumları üzerinden grafitini grafitinin mekânsal niteliklerinin belirlenmesi daha detaylı bilgi toplanmasına olanak vermektedir. Model çalışmada, grafitini mekânsal niteliklerini ortaya koyan üç temel duruma göre bilgi toplanmaktadır.

- Grafiti konumu; gözlem süreci içindeki yayılımı, kalıcılık süreleri ve birikim durumlarına göre belirlenmektedir. Böylelikle, çalışma yapılan alan içinde oluşan “grafiti spotları” üzerinden grafitinin içerik türleri ve yüzey durumu ortaya konmaktadır.
- Grafiti türleri; grafitinin içerik türü ve görsel olarak yazılma biçimlerinin tipolojilerini içermektedir. Ayrıca grafitinin bulunduğu yüzeyin konumuna göre etkinlik biçimi yani izinli ya da izinsiz olma durumu belirlenebilmektedir.
- Grafiti görünürlük durumu; grafitinin yazıldığı yüzey türüne göre belirlenmektedir. Yüzeyin sabit, hareketli, taşınabilen ya da geçici olma durumuna göre farklı tipoloji oluşturulmaktadır.

(II) Grafiti algısının belirlenmesi: Grafiti yazma biçimleri, grafiti yazma nedenselliği ve grafitinin görsel niteliklerini taşıdığı mesajın hedef kitlesinin belirlenmesine olarak sunmaktadır. Bu noktada grafitinin görsel ve mekânsal nitelikleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, grafitinin içinde taşıdığı mekânsal etkinin oluşuma dair görüş verebilmektedir. Diğer tarafta grafitiyi görenlerin de grafitiyi algılama biçimleri, bu etkinin sosyal ve duygusal boyutlarına dair ipuçlarını barındırmaktadır. Çalışma alanında, grafitiyi görenler yani sokaktaki bireyler ile yapılacak kısa görüşmeler ile grafitiyi tanıma ve anlama biçimleri belirlenebilmektedir. Bu nedenle grafiti algısı, iki temel görüş üzerinden ele alınabilmektedir.

- Grafiti yazma biçimleri; grafiti yazarlarını grafiti yazma nedenselliğine göre değişmektedir. Bu nedenle, bu bireylerin grafiti yazma gereksinimleri ve grafitiden beklentileri, grafiti yazma biçimlerinin belirlenmesine olanak sunmaktadır. Bu noktada grafiti motivasyonu ve mesaj niteliğinin ortaya konması önem taşımaktadır. Motivasyon; grafiti yazarlarının yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle öncelikle, genel bir grafiti yazar profilinin oluşturulması grafiti yazma motivasyonu belirlenmesinde önem taşımaktadır. Mesaj; grafitinin içeriğinde açık ve net bir sosyal konu işlenebildiği gibi grafitinin konumu, yazılma biçimi ve stilinin kendisi de mesaj olarak verilebilmektedir.
- Grafitiyi görme biçimleri; grafitinin bulunduğu mekânsal çevre içindeki bireyler tarafından fark edilme ve kabul etme durumu belirlemektedir. Bu noktada, grafitiyi gören bireylerin grafitiyi anlama ve yaklaşma durumu grafitinin toplumsal yapı içindeki yerini ortaya koymaktadır. Anlama; grafitinin içeriğindeki yazı figür veya şekiller ile anlatılanın ne olduğu ve yazılma nedenlerine yönelik görüşlerinin alınması ile belirlemektedir. Yaklaşma; grafitiye gösterilen ilgi ve tepki durumlarını ortaya koymaktadır. Bireylerin çalışma alanında bulunma nedenleri, grafitiyi görme sıklıkları, grafitiye gösterilen ilgi ve tepki durumlarını farklılaştırabilmektir.

(III) Grafitinin mekânsal etkilerinin belirlenmesi: Grafitiye gösterilen ilgi ve tepki ve bunlara göre gelişen değişim, grafitinin mekânsal etkilerini yanı sıra sosyal ve algısal etkilerinin alışmasına yönelik bilgi toplanması ile ortaya konabileceğini düşündürmektedir. Böylelikle grafitinin görsel ve mekânsal nitelikleri beraberinde getirdiği değişim hem grafitiyi yazanlar hem de grafitiyi görenler üzerindeki sosyal, mekânsal ve duygusal etkileri belirlenebilmektedir.

- Sosyal değişim; grafitiyi yazanlar ve görenler arasındaki mekân deneyimleme biçimlerine, sosyal aktiviteye katılım düzeylerini farklılaşmaktadır. Grafiti ile gelen değişim sosyal akış üzerindeki etkileri grafitiyi yazanlar ve görenler arasında özgün bir ilişkisel bağ kurmasına dair bilgileri içermektedir.

- Mekânsal değişim; grafitiyi yazanlar ve görenlerin gözünden grafitinin mekân üzerindeki etkilerini belirleme üzerinedir. Bu etki içinde, mekânın işlevsel kurgusu, fiziksel olarak tanınma, ayırt edilme ve değişen mekân kimliğinin yeni bir imaj oluşturma potansiyelini belirlemeye olanak vermektedir.
- Algısal değişim; grafitinin yer duygusu üzerindeki etkilerine odaklı olarak ele alınmaktadır. Böylelikle, grafitiyi yazanların verdikleri mesajın, grafitiyi görenler tarafından algılanma biçimi grafitinin anlamsal bağlamını belirlemektedir.

Grafiti Okuma Modeli, akış aşamalarında toplanan bilgiler ışığında, grafitinin mekânsal nitelikleri ve grafiti algısı arasında oluşan etkileşimin belirlenerek grafitinin yer oluşturma etkisini keşfetme olanağı vermektedir. Model, İstanbul Karaköy Bölgesi'ndeki grafitileri yer oluşturma etkisi ortaya konmak üzere alan çalışmasında sınanmak üzere, bir sonraki bölümde kullanılmaktadır.

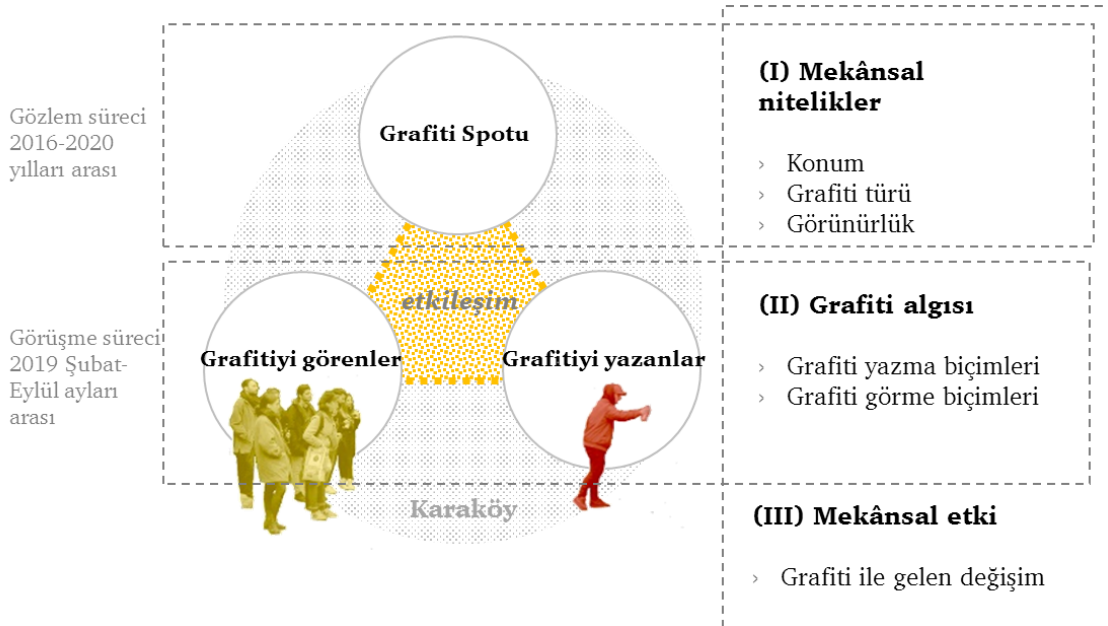
GRAFİTİNİN YER OLUŞTURMA ETKİSİNİN BELİRLENMESİ: KARAKÖY ÖRNEĞİ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Karaköy tarihi yapıları ile İstanbul'un en canlı ve ilgi çekici bölgelerindendir. Bölge, farklı kültür ve yaşam temsillerinin gündelik yaşam içinde yer bulduğu canlı sosyal akışı sahiptir. Galata Kulesi, Haliç Rıhtımı, tarihi apartmanları, bitişik nizam dükkân dizileri ve Galata Köprüsü ile bölge, özgün ve ilgi çekici mimari imajını günümüze taşımaktadır. Ancak 2000'li yılların başından, grafiti ile tanılan bölgede kısa sürede bu görsel imajının değişmeye başladığı gözlemlenmiştir. Özellikle dükkân kepenklerinde, metruk yapıların dış cephelerinde, çoğunlukla otopark olarak değerlendirilen atıl kalmış boşluklarda, alt geçitlerin iç ve dış yüzeyleri başta olmak üzere işlek ya da ıssız, tanımlı ya da tanımsız, tarihi ya da modern nitelikte çeşitli mekânlardaki grafiti yoğunluğu dikkat çekicidir. Bölgedeki grafiti ve mekân arasındaki bu çekim gücü, grafitiyi yazma ve görme biçimleri arasındaki özgün bir etkileşimi de içinde barındırmaktadır. Bu etkileşimin grafitinin yer oluşturma etkisi ile olan ilişkisinin anlaşılması ve grafitinin bölgede yarattığı etkinin belirlenmesi amacı ile Nitel Araştırma Yönteme dayalı olarak 2016-2020 yılları arasına yayılan alan çalışması yapılmıştır. Çalışma alanının kapsamında, Karaköy Bölgesi merkeze alınmıştır. Yaklaşık 1 km²'lik bir alanda yapılan çalışma süreci dört yıl kadar sürmüştür. Alan çalışması, Grafiti Okuma Modeli üzerindeki kurgusal akışına göre üç adımda ilerlemektedir. Alan çalışmasının kurgusal tasarımı Şekil 4.1'de gösterilmektedir.

- Bölgesindeki grafitinin mekânsal niteliklerinin tespit edilmesi: Alanda yapılan keşfedici gözlem sürecinde, yerinde tutulan gözlem notlar ile durum tespiti yapılmıştır. Gözlem notları, fotoğraf ve kısa video çekimlerinin yanı sıra çalışma alanının kroki ve eskiz çizimleri ile mevcut grafiti dağılımı belirlenmesine yöneliktir. Buna göre alanda, grafiti dağılımına göre birikim oluşan grafiti spotları, türleri ve görünürlük durumlarını ortaya koyacak bilgi ve dokümanların toplanmıştır.

- Bölgedeki grafiti algısının ortaya konması: Çalışma alanında yapılan görüşme sürecinde, yüz yüze veya internet üzerinden yapılan görüşme notlarına göre bireylerin grafiti üzerine olan görüşleri alınmıştır. Görüşme süreci, grafitinin yazılma ve görülme biçimlerinin belirlenmesine yöneliktir. Buna göre, grafitinin yazılma biçimi, bölgedeki grafiti spotları üzerinden belirlenen grafiti yazarları ile yapılan görüşme ve birlikte grafiti etkinliği deneyimleme ile ortaya konmaktadır. Grafitinin görülme biçimi ise alanda bulunan, aralarında esnaf, mahalle sakini ve ziyaretçilerin (yerli ve yabancı turistler, transit geçenler) görüşlerine başvurulmuştur.
- Grafitinin bölgedeki mekânsal etkilerinin belirlenmesi: Bölgedeki grafiti yayılımının, beraberinde getirdiği değişimin ortaya konmasına yöneliktir. Alanda yapılan gözlem sürecinde tutulan notlar ve görsel dokümantasyonun yanı sıra görüşme sürecinde grafiti yazarları ve mekân kullanıcılarının görüşlerine göre toplanan bilgilere dayalı olarak belirlenmiştir.

Alan çalışmasında toplanan bilgilerin çözümlemesi ise içerik analizi üzerinden yapılmıştır. Bölüm sonunda, alan çalışmasında toplanan bilgilerin birbiri ile olan etkileşimi irdelenerek, grafitinin yer oluşturma etkisi ortaya konmaktadır.

Şekil 4.1 Alan çalışmasının kurgusu.

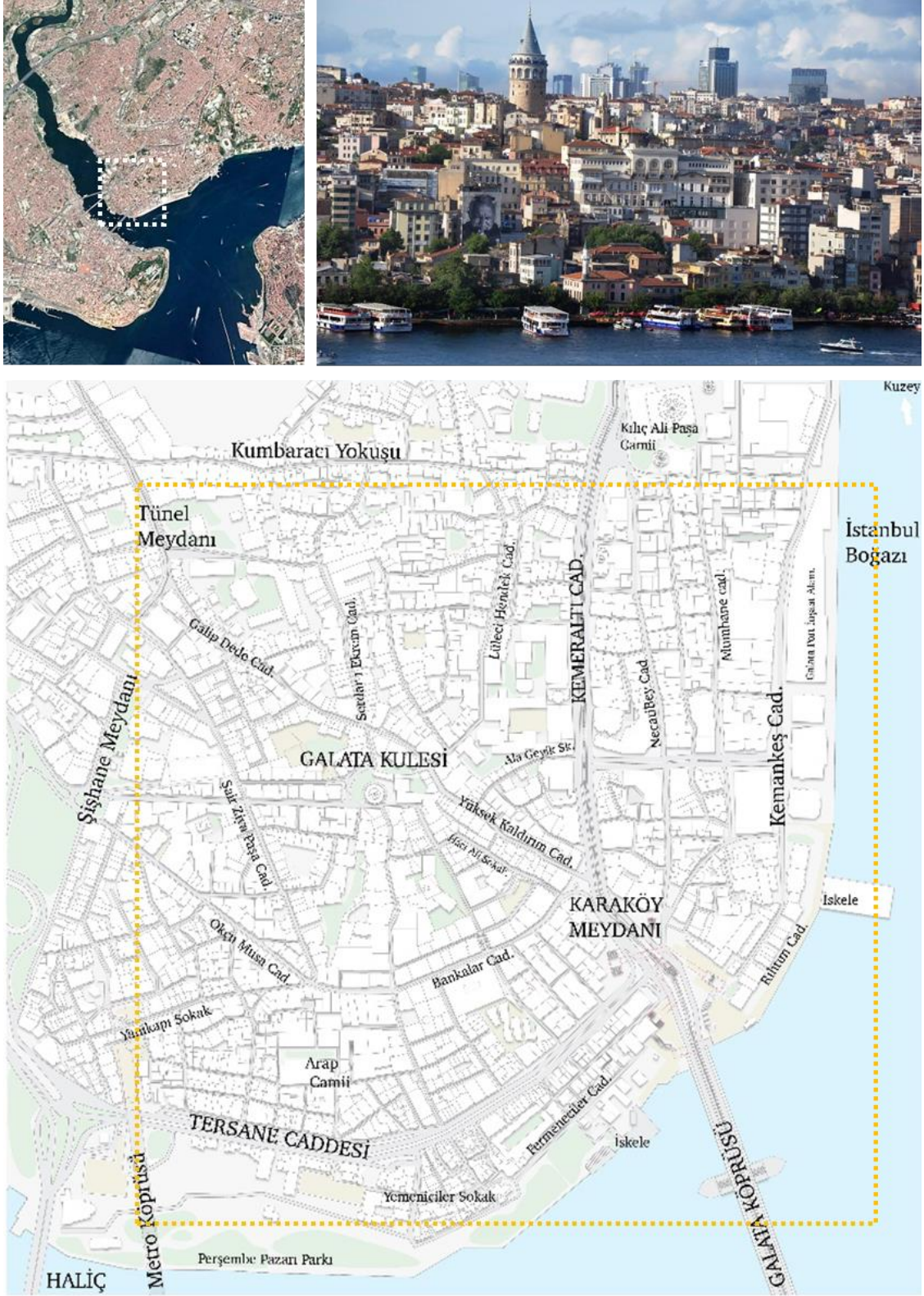
4.1 İstanbul'un Karaköy Bölgesi ve Gündelik Yaşam

İstanbul Boğazının Haliç'e bağlandığı noktada olmasıyla rıhtıma yanaşan gemiler, yolcu vapurları, malzeme taşıyanlar, yaya hareketliliği, küçük ölçekli dükkân ve depoların bulunduğu arka sokaklar ve tarihin farklı dönemlerinde inşa edilmiş, kiliseler, sinagoglar, camiler, apartman ve okullar genel olarak bölgenin kimliğini oluşturmuştur (Tekeli, 1994). Geçmiş 12.yüzyıla ve öncesine kadar inen Karaköy Bölgesi, tarihi boyunca tarihi, ticari ve kültürel canlılığı olması nedeni ile İstanbul'un önemli merkezlerinden biridir. Karaköy bölgesi, İstanbul'un Avrupa yakasında bulunmakta ve Beyoğlu ilçesine bağlı önemli ticaret ve turizm merkezlerindendir. Bölgenin içinde yer aldığı Beyoğlu ilçesi, 19. yüzyılın son yıllarında dönemin Avrupa kaynaklı finansal yatırım, eğitim, sigorta ve ticari kuruluşlarının, sosyal yaşamın bir parçası olması beraberinden çok kültürlü bir sosyal yaşam getirmiştir. Diğer taraftan, geleneksel Osmanlı konut anlayışınan farklılaşarak, dönemin değişen sosyo-kültürel yapısının bir yansıması olarak Galata'da yoğunlaşan apartmanlar, bölgenin görsel mimari imajını belirlemektedir (Öncel, 2017). Böylelikle, Karaköy İstanbul içinde batı kültürü ile iç içe olan önemli yaşam alanlarından bir olarak öne çıkmaktadır (Şekil 4.2).

Karaköy'ün önemli duraklarından, Galata Köprüsü karşı kıyıdaki Eminönü'ne, Kemeraltı Caddesi Tophane yönünden Kabataş'a, vapur iskeleleri ile kentin Asya tarafına ve Kadıköy'e, tarihi Tünel ile kentin önemli meydanlarından Taksim ve İstiklal Caddesi'ne bağlanmaktadır. Tersane Caddesi'nin Unkapanı Köprüsü'ne ve Şişhane Meydanı'na ve Metro Köprüsü üzerinden Haliç hattına ve Yenikapı'ya kadar uzanan alana erişim imkânı bulunmaktadır. Bölgenin güneyi Haliç ve İstanbul Boğazı'nın birleşimine açılan tarihi rıhtım ve iskelelerin yer aldığı kıyı şeridinde sahiptir. Diğer taraftan ticari dükkân ve küçük imalathanelerin kapalı olduğu hafta sonu veya gece saatlerinde ıssız ve tekinsiz bir ortama sahip olabilmektedir. Özellikle Perşembe Pazarı, Okçu Musa Caddesi ve Şişhane çevresindeki bitişik nizamlı olarak birbiri ardına dizilen dükkânların kapalı olduğu günlerde sosyal canlılık yerini, kalabalıkların olmadığı boş sokaklara bırakmaktadır.

Karaköy'ün Haliç kıyılarının İstanbul Boğazı ile birleştiği noktada yer alması, bölgenin tarihsel süreç içindeki gelişimi ve değişim sürecinin beraberinde sosyal ve kültürel hareketliliği de getirmiştir. Bu değişim bölgeye farklı coğrafyalardan gelen aralarında Yunanlılar, İtalyanlar, Ruslar, Ermeniler ve Musevilerin 12. yüzyıldan beri bölgeye yerleşmesi ile başlamıştır (Freely, 2005). Bölgenin sosyo-ekonomik yapısı 16. Yüzyıl sonunda, modernleşme sürecinde Galata ve çevresinin fiziksel yapısı Karaköy'ün mekân kimliği için belirleyici önemli rol oynamıştır. Bu imajın oluşmasında Karaköy'ün görsel panoramasında simge değer ve sembol yapılarından Galata Kulesi önemli bir yer tutmaktadır. Kulenin yapımı 12 yüzyıla kadar dayanmakta, tarihsel süreç içinde Cenevizlerden Osmanlı Devletine ve Türkiye Cumhuriyetine uzana süreçte çeşitli mimari düzenlemeler geçirerek günümüze kadar ayakta kalabilmiştir (Akın, 2011). Karaköy'ün kozmopolit yapısı, farklı dinlere ait ibadethanelerin, kültür merkezlerinin, ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu merkezlerden, Tersane Caddesi ile Galata Kulesi arasında kalan Bankalar Caddesi (diğer adı ile Voyvoda Caddesi) 1860'lı yıllardan beri İstanbul'un yerel ve yabancı finans, ticaret ve sanat çevrelerini birbirine bağlamaktadır.

Günümüzde cadde üzerinde eski Osmanlı Bankası Binası bugün İstanbul'un önemli sanat etkinlik ve sergilerinin düzenlendiği Salt Galata olarak sanatseverlerin, binanın işlevsel kurgusu içine eklenen araştırma merkezi, kütüphane ile çoğunluğu üniversite öğrencilerinden oluşan genç kuşağa hizmet vermektedir. Ancak Bankalar Caddesi gece yaşayan bir çevre değildir, ticari dükkânların kepeklerinin kapalı olduğu, finans merkezlerinin çalışmadığı saatlerde cadde sessiz ve ıssız bir ortama dönüşmektedir (Tekeli, 1994). Galata Köprüsü ise bölgeyi tarihi yarımadaya bağlamasının yanı sıra tramvay, tünel ve vapur gibi çeşitli ulaşım ağlarının kesişim noktasındır. Karaköy Meydanı çevresinde, ticaret, finans, konaklama amaçlı yapılar ve toplu taşıma aktarma durakları bulunmaktadır.

Şekil 4.2 Karaköy Bölgesi uydu fotoğrafı (Google Earth-Maxar 2019) ve alan çalışmasının yapıldığı bölge krokisi.

Karaköy'ün en işlek geçiş alanlarından Yeraltı Geçidi ve Çarşısı, meydanın altında yer almaktadır. Rıhtım Caddesi ve Fermeneciler Caddelerini birbirine bağlayan gün içinde özellikle iş başı ve iş çıkışı saatlerinde işlek yaya kullanımına sahiptir (Freely, 2005). Günümüzde Azapkapı olarak da adlandırılan tarihi Galata çevresinde genellikle küçük ticari dükkânların, atölye ve imalathaneler yoğunlaşmaktadır. Bölgede konut birimlerinin oldukça az olması nedeni, hafta içinde iş saatleri arasında oldukça hareketlidir ancak gece saatlerinde ve tatil günlerinde arka sokakların tenhalaşmaktadır.

Sahil ile Kemeraltı Caddesi arasında kalan sokaklarda hırdavat ve denizcilik malzemeleri satan dükkânların yanı sıra hediyelik eşya, butik ürünler satan mağazaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Ayrıca bölgenin tarihi yapısının yansıtan ait eski apartman binaları ve etnik azınlık gruplarına ait çeşitli vakıf binaları, kilise, sinagog ve okul yapıları Kemeraltı Caddesi ve çevresindeki ara sokaklara dağılmış durumdadır. Tüm bu mekânsal canlılığı ve özgün mimari kimliği ile Karaköy Bölgesi, yüzyıllardır ticari aktifliğini korumuştur. Son yıllarda bölgede artan grafiti yoğunluğu ise bölgenin tarihi ve mimari imajına yeni ve farklı bir görsellik katması nedeni ile dikkat çekmektedir.

4.1.1 Karaköy'ün Grafiti ile Tanışması

Grafitinin Karaköy Bölgesi'ndeki ilk temsilcileri, Galata Kulesi'ni ziyaret eden yerli veya yabancı turistlerin, geriye iz olarak bıraktıkları şekil, sembollerin yanı sıra çeşitli isimler ve tarihlerin, kulenin taş duvarları üzerine sivri uçlu nesnelerle, kazıyarak oluşturdukları gezgin veya turist grafiti türündeki örnekleridir. Avrupa ve ABD'deki örneklerine benzer grafitilerin Bölge'ye gelişi ise 2000'li yılların başında, yine yabancı turist veya öğrencilerin geriye bıraktıkları spreylere boyayla yazılan veya çizilen grafitilere dayanmaktadır. Bölgede farklı grafiti yazarları tarafından bireysel veya kolektif olarak yazılmış, çizilmiş, değişik yüzey çeşitliliğine sahip ve zengin görsel stil ifadelerinin kullanıldığı grafitiler bulunmaktadır. Grafiti yazarlarının Karaköy'e yönelmelerinde, çevre inşaat malzemesi, hırdavat malzemesi ve boya dükkânların bulunması önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Bunun yanında, Karaköy Bölgesi'nin ticari hareketliliğinin yoğunlukta olması, tarihsel geçmişinde olduğu gibi gündüz işlek ve kalabalık olan

cadde ve sokakların, gece geç saatlerde ıssızlaşması grafiti yazarlarına, mal sahiplerine yakalanmadan grafiti yazma imkânı sunmaktadır. Yerel grafiti yazar ve gruplarının, ilk grafitilerinin Karaköy Bölgesi'ne gelişi Beyoğlu tarafından Perşembe Pazarı çevresine ve Tophane tarafından Necatibey Caddesi üzerinden olmak üzere iki koldan olmuştur. Tersane Caddesi üzerinde Perşembe Pazarı çevresine geliş sürecini grafiti yazarlarından Mr. Hure ilk geliş şöyle aktarmaktadır; "...biz Beyoğlu'nda değişik mekânlarda belli dönemler geçirdik. İlk başta Odakule ve İstiklal Caddesi'ne açılan sokaklardaki, boş yerleri boyadık. Daha sonra 2015 yılından itibaren, Galata Kulesi'ne ve Şişhane'de çevresine yayıldık, burada da yer kalmayınca Perşembe Pazarı çevresine indik. İlk başlarda, duvarlara grafiti yaptık ama zamanla duvar kalmadı, bu sefer de dükkânlar kapandıktan sonra kepenkleri boyamaya başladık." (Görüşme notları 2018) Kemeraltı Caddesi boyunca da, Tersane Caddesi'nde olduğu gibi önce duvar yüzeyleri ve sonrasında da kepenkler, inşaat perdeleri üzerine grafitiler yazılmaya başlanmıştır. Bu çevrede yazacak yüzey kalmayınca yeni ve farklı yüzey arayışına giden grafiti yazarları, sokak kotundan daha yüksek konumdaki ve erişimi daha güç noktalara yönelmiştir. Alanda yapılan gözlem sürecinde oluşturulan görsel dokümanlardan derlenen dört örnek görsel, bölgedeki grafitilerin genel nitelikleri hakkında genel bir görüş verebilmektedir. Karaköy Meydanı'nın altında bulunan Alt Geçit ve Yeraltı Çarşına ait dükkân kepenkleri ve giriş-çıkış kapılarını çevreleyen duvar yüzeyleri grafiti yazarlarının sıklıkla yöneldiği konumlar haline gelmiştir. Alt Geçit' in grafiti ile tanışması, 2010 yılında İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Projesi kapsamında tamamen yenilenme sürecinden hemen sonra olmuştur (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 Karaköy Meydanı ve Alt Geçit çevresi (Gemci, 2017).

Bölgenin hem ana aksı hem de ticari dükkânları ile aktif bölgelerinden Tersane Caddesi ve Kemeraltı Caddesi aksı boyunca yan yana dizilmiş dükkân kepenklerindeki grafiti yoğunluğu dikkat çekicidir. Necatibey Caddesi de benzer nitelikte ve bitişik nizam dükkân kepenkleri bu yapıya sahiptir. Gece saatlerinde kapanan kepenkler üzerindeki grafitiler, sokak ve caddelere, gün içindeki görünümünden farklı bir mekânsal imaj vermektedir (Şekil 4.4)..

Şekil 4.4 Necatibey Caddesi üzerindeki grafiti örnekleri (Gemci, 2018)

Grafitinin Karaköy bölgesinde farklı bir konumdan ilerleyişi ise, sanat çevresi, sokak kafeleri ve canlı sokak hayatı nedeni ile Tophane ve Cihangir tarafından olmuştur. Bu yönden gelen grafitiler 2015'in başlarından itibaren, Necatibey Caddesi ve Kemeraltı Caddesi üzerinden Karaköy Meydanı çevresine kadar yayılım göstermiştir. Öncelikle Kemankeş Caddesi ve Mumhane Caddesi çevresinde başlanılan sahil düzenleme ve Galata Port inşaat sahasının çevresindeki arka sokaklarda bulunan, kâğıt atık toplanan binalar, metruk yapılar ve otopark alanlarında grafiti örnekleri görülmeye başlanmıştır. Bu yayılım içinde ana caddeden, arka sokaklara kadar yayılan grafitiler, dükkân kepenkleri ve duvarların yanı sıra hurda araçlar, inşaat perdeleri gibi yüzeylerde de bulunmaktadır (Şekil 4.5).

İstanbul'un önemli sanat çevresinin ve kafe, restoran işletmecilerinin bulunduğu Galip Dede Caddesi'nin Yüksek Kaldırım Caddesi'ne geçiş yaptığı işlek aralık Ala Geyik Sokak'ta grafitilerin yoğun bulunduğu yerler arasındadır. Bölge, genelev sokağı olarak bilinen ara sokak üzerinde bulunan otopark ve metruk yapıların

üzerinde yerel grafiti yazarlarının imza grafitilerinin yanı sıra kuir kültüre ait poster, çıkartma ve duvar yazıları bulunmaktadır (Şekil 4.6).

Şekil 4.5 Eski Parmakkapı Sokak üzerindeki grafiti örnekleri (Gemci, 2019).

Şekil 4.6 Ala Geyik Sokak üzerindeki grafiti örnekleri (Gemci, 2020).

Karaköy Bölgesi, sokaklarındaki grafiti çeşitliliği ve canlı gündelik akışa sahip olması nedeni ile grafitinin mekânsal niteliklerine, grafiti algısına ve grafiti ile gelen değişimin incelenmesine olanak sunan zengin bilgileri içinde barındırmaktadır. Alan çalışması bu bilgilerin toplanabilmesi amacı ile çalışma sonraki bölümlerde derinleşerek ilerlemektedir.

4.2 Grafitinin Mekânsal Nitelikleri

Karaköy Bölgesi'ndeki grafitilerin mekânsal nitelikleri ve grafiti algısının belirlenmesi adına alan çalışması sürecinde, bölge grafitileri yakından gözlenmiştir. Gözlem süreci boyunca, iki tür bilginin toplanmasına odaklanılmıştır.

- Birinci tür bilgi, alanda yapılan gözlem sürecinde oluşturulan kroki ve haritalama çalışmalarına dayalı olarak toplanmaktadır. Bölge, oluşturulan harita üzerinde 25 alt bölgeye ayrılarak, oluşturulan rakam ve harf matrisinden yararlanılarak konumlar genel koordinat olarak belirtilmiştir. Örneğin, haritada D4 koordinatında Karaköy Meydanı bulunmaktadır. Bu şekilde çalışmak, alan çalışmasının gözlem süreci boyunca, her bir alt bölgeye kendi içinde detaylı, düzenli ve konum odaklı bilgi toplanmasına olanak vermektedir. Böylelikle, grafitilerin mekânsal konumları, türleri ve görünürlük durumlarına göre oluşan grafiti spotları belirlenmiştir.
- İkinci tür bilgi ise alanın hafta içi ve hafta sonu, gün içi ya da gün sonu saatlerinde ziyaret edilerek ve mekân kullanıcıları ile yarı yapılandırılmış sorular ile ilerleyen görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde edinilen bilgiler gözlem notları olarak toplanarak, yapılan içerik analizine göre derlenmiştir. Ayrıca yapılan sokak video-çekimleri, panoramik fotoğraf çekimleri ile bölgedeki grafiti örneklerine ait dokümental albüm oluşturulmuştur. Bu sayede grafiti örneklerine ait hem görsel hem de algıya yönelik detaylı bilgi toplanmıştır.

Alan çalışmasında, öncelikle bölgedeki grafitilerin mekânsal niteliklerini ortaya koyan “grafiti spotlarının” belirlenmesi sonrasında ise grafiti algısına dair görüşlerin ortaya konmaktadır.

4.2.1 Bölgedeki Grafiti Yayılımı ve Birikimi

Karaköy Bölgesi’ndeki grafiti örneklerinin bulunduğu konumlar, genel olarak iki aks üzerinde yoğunlaşmaktadır. Birinci aks, Tünel Meydanı’ndan başlayarak, Galip Dede Caddesi ile Yüksek Kaldırım Caddeleri üzerinden Karaköy Meydanı’na inmektedir. İkinci aks ise, Kemankeş Caddesinin Tophane’ye açılan taraftan ilerleyerek Karaköy Meydanı’na ulaşmaktadır. Böylelikle, Karaköy Meydanı, her iki akstan ilerleyen grafitilerin ortak buluşma noktası olması nedeni ile öne çıkmaktadır. Meydanda, yol kotuna açılan, dükkân, büfe, mağaza ve toplu taşıma durakların yanı sıra, zemin altı kotundaki Yer altı Geçidi ve Çarşısı’nda bulunan dükkân ve geçiş koridorlarında da yoğun olarak grafiti bulunduğu gözlemlenmiştir (Şekil 4.5). Aynı zamanda, Karaköy Alt Geçidi, beş farklı giriş-çıkış kapısı aracılığı

ile grafitileri Perşembe Pazarı, Tersane Caddesi, Bankalar Caddesi ve Kemeraltı Caddeleri boyunca ve çevresindeki ara sokaklara taşır. Bu çevrede boş dükkân kepenkleri, metruk bina cephesi, çöp toplama konteynerleri, açık otopark çevrelerinde hemen her boş yüzeyde grafiti görmek mümkündür. Alandaki grafitilerin, önceleri dükkâna kepenklerinde bulunurken, ilerleyen süreçte buralarda, uygun ve boş yüzey kalmayınca, caddenin üst tarafında kalan Arap Camii çevresi ve oradan da Bankalar Caddesi üzerinde ilerlediği belirlenmiştir. Bu noktadan sonra grafitinin bir sonraki durağı Galata Kulesi çevresi olmuştur. 2020 yılı itibari ile Büyük Hendek Caddesi, Okçu Musa Caddesi ve Şair Ziya Paşa Caddesi üzerinden, Şişhane Meydanı çevresindeki boş duvar ve kepenklerde konumlanmıştır. Benzer şekilde, özel mülk olan ticari dükkân kepenkleri üzerindeki grafitilerin kalıcılık süresi değişken fakat genellikle aylarca ya da yıllarca sürebilmektedir. Bölgedeki grafiti konumlarının yayılımı genel olarak 2010 yılı ve öncesine dayanmaktadır. Birikim durumu grafitilerin kalıcılık süresine göre de farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle, tek tip birikim yerine, gözleme dayalı olarak üç farklı birikim durumu olduğu belirlenmiştir. Buna göre bölgedeki grafitiler katmanlı, çevresel ve tekil olmak üzere üç farklı konum edinmektedir:

- Katmanlı birikim alttaki grafitinin üzerine tekrar ve yeni grafitilerin yazılması ile oluşan yığılma biçimdedir.
- Çevresel yayılım ise, aynı konum çevresinde bir birini kapatmadan yan yana veya dağınık olarak grafitler birikim gösterirler.
- Tekil kalma ise, tek bir grafitinin bulunduğu konuma başka grafitlerin yazılmaması ile kalıcı olmasına bağlı olmaktadır. Grafiti konumlarının bölgenin meydan, ana cadde ve ara sokaklarına dağılmış durumdadır. Bu nedenle grafitilerin birikme durumlarını belirlenebilmesi, gözlem sürecindeki yayılım aşamalarına göre katmanlı olarak yapılmıştır.

Oluşturulan harita üzerinde tespit edilen grafiti konumlarının, alan çalışması süreci içindeki genel yayılım ve birikimleri 4 farklı zaman aralığına göre ele alınmaktadır. 2016-2017 yılları arasında; grafitilerin yayılımı Tersane Caddesi ve Kemeraltı Caddesi aksının yakınındaki diğer cadde ve ara sokaklar üzerinden olmuştur (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 Bölgedeki 2016-2017 yılları arasındaki grafiti yayılımını gösteren kroki çalışması.

Tersane Caddesi tarafında Karaköy Meydanı ve çevresindeki yapıların meydana bakan yüzeylerinde yoğunlaşan grafitiler, zaman zaman yerel yönetim tarafından silinmesine rağmen, aynı yüzeye yeni ve farklı grafitilerin yazılması ile yayılım devam etmiştir. Karaköy Meydanı'na açılan Fermeneciler Caddesi üzerindeki ticari dükkânların kepenklerindeki grafitilerin çoğu 2010'lu yılların başına aittir. Grafiti yazacak yüzey arayışı grafiti yazarlarını, çevre sokaklardaki inşaat alanları ile atıl ve bakımsız kalmış alanlara cephesi olan binaların cephelerine yönlendirmiştir. Buralarda mevcut grafitinin üzerine yeni grafitinin yazılması ile üst üste biriken ve etrafına yazılması ile çevresel olarak yayılan grafiti spotu (E4) belirlenmiştir. Aynı şekilde Yelkenciler Caddesi'nin, Perşembe Pazarı Parkı'na (E1) bakan dükkân kepenklerinde ve Kürekçiler Kapısı Sokak'ta (E3) bulunan dükkân kepenklerinde de çevresel yayılım bulunmaktadır. Tersane Caddesi üzerinden Arap Camii çevresinde (E2) de yayılan grafitiler, çevredeki küçük ticari dükkânları, depo girişi ve imalathanelerin duvar ve kepenkleri üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

Aynı işlevsel niteliğe sahip Yanıkkapı Sokak çevresinde (D1) de grafitilerin dükkân kepenkleri üzerindeki yayılımı dikkat çekmektedir. Abdüssaleh Sokağı üzerinden Galata Kulesi çevresi ile buluşan grafitiler benzer şekilde Büyük Hendek Caddesi (C2) üzerindeki aydınlatma elemanları, elektrik tesisatı alt yapı malzemeleri satan dükkân ve iş yerlerinin kepenklerinin yanı sıra sağır duvarlar ve çevredeki metruk binaların cepheleri üzerinde çevresel yayılımlarını devam ettirdikleri belirlenmiştir. Yakındaki Okçu Musa Caddesi'ndeki (C1) ticari dükkân, küçük kafeterya ve iş yerlerine ait kepenk ve duvar yüzeyleri üzerinde de grafitiler bir birini kapatmayacak şekilde yan yana yazılarak çevreye yayılmıştır.

2017-2018 yılları arasında; grafitilerin yayılımı ana caddelerin yakınındaki, işlek ara sokaklar ve çevrelerine doğrudur (Şekil 4.8). Bu çevrelerden, Perşembe Pazarı çevresinde çeşitli hırdavat malzemelerinin satıldığı dükkânların arasında kalan açık otoparklar, atıl boş alanlar ve bu alanlara bakan binaların sağır cephelerinde grafitilerin farklı görsel stillere sahip yan yana yazılması ve çizilmesi ile geniş bir yüzeye yayılmaktadır. Bunlar arasında Yemeniciler Sokak (E3) ve Tersane Caddesi arasında kalan açık otopark alanında ilk grafitiler 2010 yılının başlarında görülmeye başlamıştır. Mevcut olan bu grafitilerin yanına yeni ve farklı grafitilerin yazılması ve çizilmesi ile otopark alanını çevreleyen duvarlarda yoğun olarak grafiti bulunmaktadır. Aynı şekilde Kemeraltı Caddesi (C4) üzerindeki açık otopark olarak kullanılan boş alana bakan bina cephesinin tamamı 2010 ve 2018 yılları arasına yayılan, farklı grafitiler ile kaplanmış durumdadır. Grafitilerin bulunduğu yüzeyin niteliği yayılımını etkilemektedir. Geçici amaçla kullanılan inşaat perdeleri, ayırıcılar veya yönlendirme panoları üzerindeki grafitilerin yayılımı farklılık göstermektedir. Rıhtım Caddesi (C5) üzerinde kıyı şeridinin yeniden düzenleme çalışmaları sürecinde kullanılan panel ve panolar üzerindeki grafitilerin, panoların kaldırıldığı tarihe kadar yayılımı sürmüştür, sonrasında ise devam etmediği gözlemlenmiştir. Lüleci Hendek Caddesi (A3) çevresindeki konutların yenilendiği inşaat alanlarının perde yüzeyi üzerinde yayılan grafitiler, inşaat sürecinin sonunda kaldırılan perdeler neden ile yayılımını kaybetmiştir. Diğer taraftan Banker Sokak (D3) üzerindeki boş ve atıl kalan alanı çevreleyen inşaat perdeleri ve çevre binaların cephelerindeki grafitiler yoğun olarak bulunmaktadır.

Şekil 4.8 Bölgedeki 2017-2018 yılları arasındaki grafiti yayılımını gösteren kroki çalışması.

2018-2019 yılları arasında; grafitilerin yayılımında Karaköy Meydan ve çevresi önemli bir geçiş alanı olarak öne çıkmaktadır (Şekil 4.9). Meydanın altında bulunan Alt Geçit 'in (D4) çevre ile bağlantılı olan giriş-çıkış kapılarında grafitilerin ilk kez görülmesi 2012 yılına uzanmakla birlikte, geçen süreçte yeni grafitilerin, bir önceki grafitinin üzerine yazılması ile üst üste biriktiği gözlemlenmiştir. Ayrıca grafitilerin boyutuna göre bir birini takip ederek, geniş bir yüzeye yayılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu noktada, Karaköy Meydanı ile Galata Kulesi arasında bağlantı yolu olarak kullanılan Hacı Ali Sokak (C4) merdivenli ara sokak ve çevresinde de grafitiler yoğun olarak bulunmaktadır. Birbiri üzerine yazılan grafitiler, aynı zamanda merdiven basamaklarına da yayıldığı gözlemlenmiştir.

Galata Kulesi ile bağlantılı Serdar-ı Ekrem Caddesi'nde (B2) de grafitilerin yoğun olarak bulunmaktadır. Çoğunlukla grafitiler metruk ve eski konut yapılarının giriş kapıları ve duvarları üzerinde bulunmaktadır. Karaköy Meydanı'nın Kemeraltı

Caddesi tarafında ise Mumhane Caddesi (B5) boyunca grafitiler çevredeki ticari dükkân kepenkleri, inşaat perdeleri ve bakımsız arka sokaklar üzerinde yoğun olarak bulunmaktadır. Bu çevredeki grafitilerin öncüleri 2010'lu yılların başında görülmeye başlanmış, geçen süreçte grafitilerin yayılımı çevresel olmakla birlikte noktasal olabilmektedir. Murakıp Sokak (A5) çevresindeki grafitiler önceleri metruk ve bakımsız binalar üzerinde yoğunlaşırken, bu çevredeki ticari dükkânların işlevsel olarak kafe ve restorana dönüşmesi ile mevcut grafitilerin yanlarına ve üzerlerine yeni ve farklı grafitilerin yazılıp, çizildiği gözlemlenmiştir.

Şekil 4.9 Bölgedeki 2018-2019 yılları arasındaki grafiti yayılımını gösteren kroki çalışması.

2019'den 2020'e kadar olan süreçte; grafitinin yayılımı daha önceki süreçlerde ana aks olarak Tersane Caddesi ve Kemeraltı Caddesi'ne dik bağlanan ana yol ve çevrelerinde olmuştur (Şekil 4.10). Bölgenin Tophane Meydanı'na bağlanan Kumbaracı Yokuşu (A2) üzerindeki küçük sanat atölyeleri ve galerileri çevrelerindeki duvarlarda grafitiler görülmeye başlanmıştır. Bir diğer yeni çevre ise Şişhane Meydanı (B1) ve çevresidir. Meydana bakan, Beyoğlu Belediye

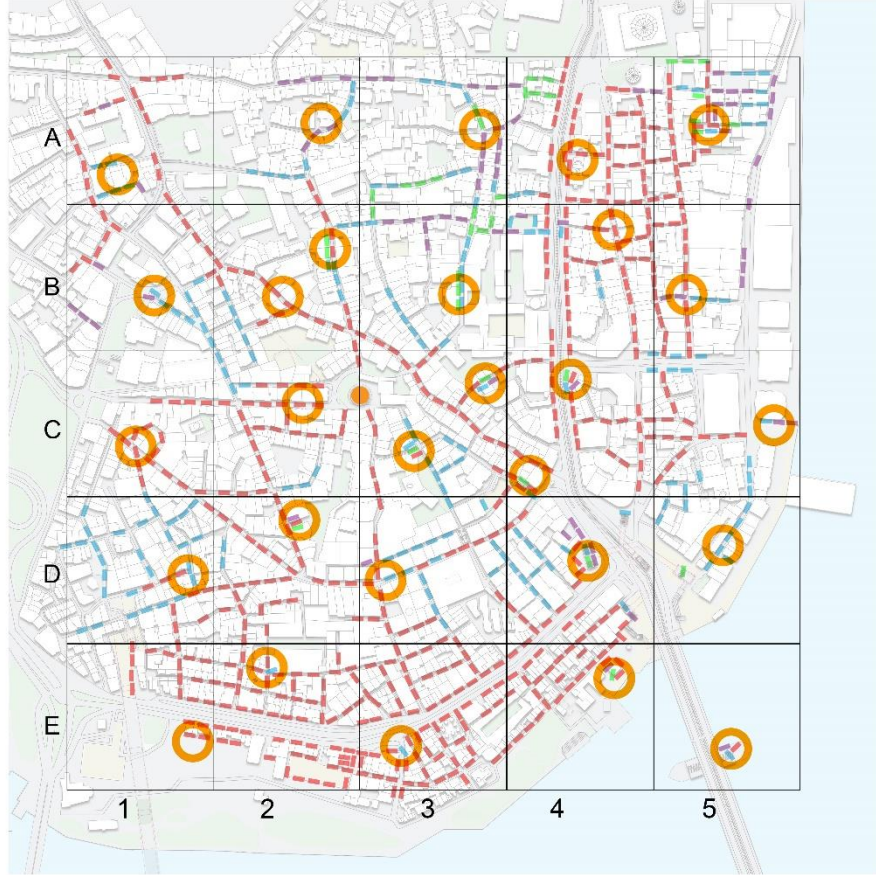
Şekil 4.11 Bölgedeki grafitilerin 2016-2020 yılları arasındaki yayılımı gösteren kroki çalışması.

4.2.1.1 Grafiti Spotları ve Konum Özellikleri

2016-2020 yılları arasına gözlem sürecinde tespit edilen grafiti konumlarının birikim ve yayılımını gösteren haritaların, üst üste getirilmesiyle, bölgedeki grafitilerin birikim noktaları oluşturduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.12). Buna dayalı olarak Karaköy Bölgesi'ndeki yayılım ve birikime göre 28 farklı grafiti spotu belirlenmiştir (Tablo 4.1).

(A1) Tünel Geçidi Sokağı'ndaki grafiti spotu, Tünel Meydanı ve İstiklal Caddesi çevresinde yer almaktadır. 2017-2018 yıllarından itibaren, kafe ve restoran duvar ve kepenkleri üzerindeki grafitiler yan yana ve üst üste olmak üzere çevresel olarak yayılım göstermektedir. Genel olarak izinsiz olarak yazılan tag ve throw up, çizilen piece ve character görsel stilindeki grafitiler beş yıldan uzun bir süre kalıcı olmuştur.

(A2) Kumbaracı Yokuşu çevresindeki konut binalarının giriş ve sağır cephe duvarları üzerine yazılan tag ve throw up stilindeki grafiti spotu, 2019-2020 yıllarından itibaren görülmeye başlanmıştır. Mülk sahiplerinin bina cephesi üzerindeki grafitilerin üzerini boyaması nedeni ile kalıcılık süresi 1 ve 3 yıl arasındadır, silinen grafitilerin yerine yeni grafitiler yazılmaması nedeni ile grafiti yazma süreklilik kazanmamış durumdadır.

Şekil 4.12 Gölgedeki grafiti birikim durumuna göre belirlenen Grafiti Spotlarını gösteren kroki çalışması.

(A3) Lüleci Hendek Caddesi üzerinde inşaat süreci devam eden bina gruplarının, inşaat perdeleri üzerinde yoğun olarak grafitilerin bulunduğu gözlemlenmiştir. 2017-2018 yıllarından itibaren inşaat perdeleri üzerinde yan yana yazılmış tag ve throw up örneklerin yanı sıra çok renkli piece ve character stilinde grafitiler çizilmiştir. Bu grafiti spotundaki örneklerin kalıcılık süresi, yüzeyin geçici olması nedeni ile kalıcı değildir.

(A4) Kemeraltı Caddesi boyunca yer alan binaların sokak kotunda bulunan ticari dükkân, mağaza, büfe ve atıl, boşlukların genelinde grafiti bulunmaktadır. Bunlar arasında servis ve açık otopark olarak kullanılan alanda 2019-2020 yılları arasında yeni ve farklı grafitiler tespit edilmiştir. Tramvay hattı üzerinde geniş bir izleyici kitleri olan grafiti spotunda, tag ve throw up stilinde yazılmış grafitilerin yanı sıra piece ve character stilinde de grafitiler bulunmaktadır.

(A5) Murakıp Sokak, Kemeraltı Caddesi ve Kemankeş Caddesi arasındaki grafitilerin yoğun olarak bulunduğu arka sokaktır. Sokak çevresinde ticari dükkânların yanı sıra 2010'lu yılların başında açılan kafe ve restoranlar bulunmaktadır. Sokak üzerindeki grafiti spotu üzerinde de aynı yıllardan itibaren grafitilerin bir biri üzerine yazıldığı ve çizildiği gözlemlenmiştir. Bu grafiti spotunda, mülk sahibinin izni ve belirlenen görsel temada yapılmış örnekler olduğu gözlemlenmiştir.

(B1) Şişhane Meydanı'nda grafiti spotundaki örneklerin yayılımı yeni ve 2019-2020 yıllarından itibaren. Meydana bakan istinat duvarı üzerine yazılan grafitiler kalıcı ve yan yana ilerleyerek yayıldığı belirlenmiştir.

(B2) Galip Dede Caddesi üzerinde genel olarak ticari dükkânlar, sokak kafeleri ve sanat galerileri yer almaktadır. Bu konumdaki grafiti spotunda yazılan ve çilen grafiti örnekleri 5 yıldan uzun bir süredir, kalıcılığını korumuş ve çevresel olarak yayılım göstermiştir. Grafitilerin bir kısmı dükkân kepenkleri üzerinde olup, kepenklerin kapalı olduğu geç saatlerde ve tatil günlerinde görülebilmektedir. Aralarında yerli ve yabancı turistlerin olduğu yayaların, ilgi çekici buldukları grafitiler önünde fotoğraf çektiren veya grafitinin fotoğrafını çektikleri gözlemlenmiştir.

(B2a) Serdar-ı Ekrem Caddesi üzerinde tarihi nitelikteki konut apartmanlar, sanat galerileri, sokak kafe ve hediyelik eşya satışı yapan ticari dükkânlar bulunmaktadır. Bu konumdaki grafiti spotu bakımsız ve boş durumdaki apartman binasının duvar ve giriş kapısı çevresindeki farklı görsel stillerdeki grafiti örneklerini içermektedir. Mevcut grafitilerin 4-5 yıldır aynı kalmış, 2018-2019 yıllarından itibaren ise sürekliliğini yitirdiği belirlenmiştir.

(B3) Lüleci Hendek Caddesi üzerindeki Fransız Lisesinin dış duvarlar üzerinde yoğun olarak izinsiz grafiti örnekleri bulunmaktadır. İlk çıkışı 2010'lu yıllara uzanan grafitiler farklı görsel stillerde olup, 1-3 yıllık zamana süreci içinde yeni ve farklı grafitilerin yazılması ile kalıcılık durumu değişmektedir. Buna göre, bölgede genellikle, yeni olan ya da henüz acemi olan grafiti yazarlarının grafitileri yeni grafitilerin altında kalırken, bazıları ise hava şartları veya yüzey bozulması ile tamamen silinmektedir.

(B4) Necatibey Caddesi üzerindeki ticari dükkânların kepenkleri bölgedeki ilk grafitilerin görüldüğü yüzeyler arasındadır. Yazıldıkları gibi aynen kalan bu konumdaki grafiti spotu üzerinde genel olarak tek renkli tag ya da iki-üç renkli throw up grafitiler bulunmaktadır. Gün içinde ticari olarak hareketli olan cadde, kepenklerin kapanması ile görsel olarak farklılaşmaktadır. Diğer taraftan kepenk üzerindeki grafitilerin sürekliliğinin olmaması nedeni ile grafitilerin cadde üzerindeki çevresel yayılımı bulunmadığı belirlenmiştir.

(B5) Mumhane Caddesi üzerindeki grafitiler çevrede 1-3 yıl arasında kalıcı olmakta sonrasında, yerini yeni ve farklı stil ve temaları içeren grafitilere bırakmaktadır. Bu konumdaki grafiti spotunun yapılan gözlem sürecinde çevredeki restoran ve sokak kafelerinin kurumsal temaları ile ilgili ve ilgi çekici görsel stile sahip olduğu belirlenmiştir.

(C1) Okçu Musa Caddesi boyunca yer alan ticari dükkân kepenkleri üzerindeki grafitiler ilk yazıldıkları 2010'lu yılların ortalarından günümüze kadar kalıcı olduğu gözlemlenmiştir. Kepenklerin açık olduğu iş saatlerinde caddenin işlek yaya ve taşıt trafiğine sahiptir. Dükkânlara mal getiren, yükleme yapılan araçların yanı sıra yaya olarak geçenler tarafından grafitilerin fark edilmesini güçleştirmektedir. Buna karşın gece geç saatlerde veya hafta sonu, tatil günlerinde cadde üzerindeki kapalı kepenkler üzerindeki grafitiler görülür hale gelebilmektedir.

(C2) Büyük Hendek Caddesi, Galata Kulesinin bulunduğu meydana açılmaktadır. Aynı zamanda Okçu Musa Caddesi'nin devamı olması nedeni ile bu konumdaki grafiti spotu da benzer nitelikleri sahiptir. Her iki grafiti spotundaki örnekler

illegal, izinsiz grafitiler olmasına rağmen yazıldığı gibi kalmış, dükkân sahipleri tarafından silinmeyerek tolerans gösterildiği gözlemlenmiştir.

(C3) Ala Geyik Sokak, Yüksek Kaldırım Caddesi ile Kemeraltı Caddesi arasında kalan kısa bir geçiş aralığıdır. Genelev ve buna bağlı dükkânlar sokağın genel mekânsal karakterini belirlemektedir. Çevredeki yüksek güvenlik ve kısıtlı erişim olmasına rağmen, açık otopark alanına bakan metruk binaların duvarları üzerinde grafiti yoğun olarak bulunmaktadır. Bu grafitilerin 2010'lu yılların ortalarından beri kalıcı olduğu belirlenmiştir.

(C3a) Bereketzade Medresesi Sokağı üzerindeki spot, bölgenin reklam panosu üzerine yapılmış mural türüne ait ilgi çekici bir örnektir. Spot Galata Kulesi çevresindeki meydana açılan güzergâh üzerinde konumlanmaktadır. Çevredeki ticari ve turistik ilgi noktaları arasında görsel boyutu ve canlı renkleri ile dikkat çekmektedir. Mural tarzındaki grafitinin bulunduğu bina cephesi sıklıkla reklam amaçlı posterlerin yapıştırıldığı bir sabit yüzey niteliğindedir.

(C4) Hacı Ali Sokak, Karaköy Meydanı ile Galata Kulesi'ni birbirine bağlayan ve Yüksek Kaldırım Caddesine paralel uzanan merdivenli ara sokaktır. Sokağın merdivenleri ve çevresindeki binaların duvarlarında bulunan grafiti örnekleri 2010'lu yılların ortalarından beri bulunmaktadır. Buna rağmen bu spot ve çevresinde basit karalamaların yanı sıra paste up (poster) veya stensil ile çizilmiş karma teknik içeren grafitilerinde bulunduğu belirlenmiştir.

(C4a) Kemeraltı Caddesi üzerindeki tarihi Ermeni Kilisesi'ne ait ek yapıların cadde üzerinde ve tramvay hattına bakan cephesi üzerinde grafiti bulunmaktadır. Bu konumdaki grafiti spotunun yayılımı genel olarak mevcut grafitinin üzerine yeni ve farklı temalı bir grafitinin çizilmesi ile olmaktadır. Bu şekilde grafitilerin kalıcılık süresi 1ve 3 yıl arasında olup, konularını ise güncel olaylar ile ilişkili olduğu gözlemlenmiştir.

(C5) Rıhtım Caddesi, Kemankeş Caddesi ile Karaköy Meydan arasında kalan kıyı şeridini kapsamaktadır. Alan 2010 yılında peyzaj çalışmaları ve oluşturulan seyir terası ve dinlenme alanları ile yeniden düzenlenmiştir. Bu konumdaki grafiti spotu inşaat perdelerinin 2017-2018 yılları arasında kaldırılarak, yerine tanıtım panolarının yerleştirilmesi neden ile mevcut değildir.

(D1) Yanık Kapı Sokak ve çevresinde Tersane Caddesi'ne paralel uzanan ticari dükkân diziliminin devam etmektedir. Bu konumdaki spot üzerinde dükkân kepenklerine yazılmış, genellikle kepenk sınırları içinde kalan farklı tag ve throw up stiline grafitiler yoğun olarak bulunmakta ve kalıcılık süreci 5 yıldan fazla olup yeni grafitilerin yazılmadığı gözlemlenmiştir.

(D2) Şair Ziya Paşa Caddesi boyunca yan yana dizilen ticari dükkânların kepenkleri ve duvar yüzeyleri üzerinde grafiti bulunmaktadır. Cadde üzerinde bulunan İtalyan Sinagogu'nun yan cephesi ise üzerindeki grafiti spotu çevredekilerden hem görsel stil hem de yazılma biçiminin izinli (legal) olması neden ile farklıdır. Duvar üzerinde ilk grafiti örnekleri 2010'lu yılların ortalarında tag, throw up, piece ve character stilde ve izinsiz olarak bulunmasına karşın 2018 yılının sonunda duvar yüzeyinin tamamına mural grafiti çizilmiştir.

(D3) Banker Sokak, Bankalar Caddesine paralel olarak uzanmakta ve tarihi Kamando Merdivenleri ve Hoca Ali Sokak aralığı arasında kalmaktadır. Bu konumdaki grafiti spotu üzerinde de yoğun olarak spreya boya, marker kalem veya yüzey üstüne kazınarak yazılmış çeşitli semboller, isimler, mesajlar (şiir dizeleri, cümle öbekleri, şarkı sözleri) bulunmaktadır.

(D4) Alan çalışmasının yapıldığı Karaköy Meydanı ve yer altı çarşının bulunduğu Alt Geçit, grafitilerin yoğun ve yazılma-silinme ve tekrar yeni grafitilerin yazılıp, çizilmesi ile farklılaşmaktadır. Alt Geçit 'in giriş-çıkış kapılarına açılan merdivenlerin çevre duvarları üzerinde her biri birbirinden farklı görsel stil ve temaya sahip grafiti örnekleri bulunmaktadır. Geçit 2010 yılında tamamen yenilenerek, onarım görmüş olmasına rağmen öncü grafitilerin duvara yazılması 2012 yılı ile başlamış, aktif olarak günümüze kadar sürekliliğini korumuştur.

(D5) Rıhtım Aralığı Sokak, Karaköy Meydan ile Rıhtım Caddesi arasında kalan, kıyıdaki vapur ve motor iskelesine geçişi sağlayan yaya bağlantı aralığıdır. Çevredeki ticari dükkânların kepenklerindeki grafitilere benzer örnekler yoğun olarak bulunmaktadır.

(E1) Yelkenciler Caddesi, Perşembe Pazarı Parkı ile Tersane Caddesi arasında kalmaktadır. Cadde üzerinde bulunan ticari dükkânları kepenk yüzeyi genel olarak grafitiler yoğun olarak bulunmaktadır.

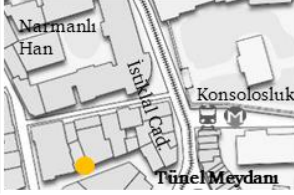
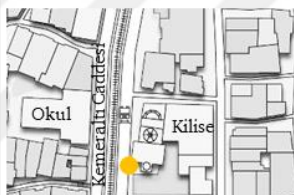
(E2) Arap Camii çevresi, genel olarak bitişik nizam küçük ticari dükkânların yoğun olduğu ara ve arka sokaklardan oluşmaktadır. İlk olarak grafiti ile 2010'lu yılların başında tanışan bölgede grafitilerin kalıcılık süresi 5 yıldan fazla olup, mevcut grafitiler çoğunlukla dükkân kepenklerinde bulunmaktadır.

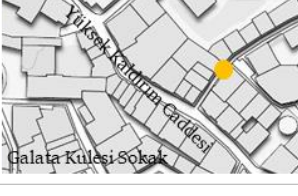
(E3) Yemeniciler Sokak çevresinde hırdavat malzemeleri satışı yapan dükkânların kepenklerinde, sıhhi tesisat malzemelerine yönelik küçük imalathanelerin duvarlarında ve deniz taşımacılığına yönelik malzemelerin depolandığı kapalı veya açık depoların giriş kapıları üzerinde grafiti bulunmaktadır.

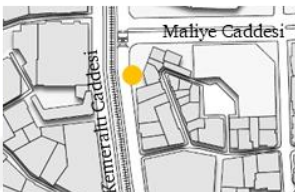
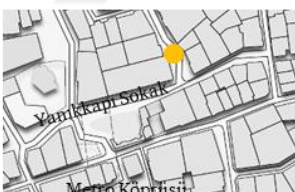
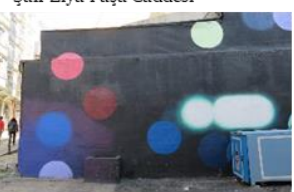
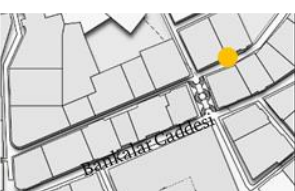
(E4) Fermeneciler Caddesi, Karaköy Meydanı ile Balık Pazarı arasında kalan açık alan üzerinden Galata Köprüsü'ne bağlanmaktadır. Bu konumdaki grafiti spotu, çevresindeki dükkân kepenklerindeki grafitilerde farklı olarak bina cephesi boyunca üst kotlara doğru yayılım gösteren grafitiler nedeni ile farklılaşmaktadır. İlk grafitiler 2010'lu yılların başında görülmeye başlanmış, üzerlerine yeni grafitilerin yazılması nedeni ile kalıcılık süreci 1-3 yıl arasında değişmektedir.

(E5) Galata Köprüsü, grafiti yayılımının 2019-2020 yılları arasında köprü üzerindeki korkuluk ve seyir terası çevresine grafiti yazıldığı gözlemlenmiştir. Köprü'nün sıklıkla bakım ve onarım görmesi nedeni ile konumdaki grafitilerin kalıcılığı 1 yıldan azdır. Ancak erişim güçlüğü nedeni ile Köprü'nün deniz trafiğinin yoğun olduğu geçiş noktasına bakan yüzey üzerindeki tekil grafiti ilk yazıldığı 2018'den beri kalıcı durumdadır.

Tablo 4.1 Karaköy bölgesinde belirlenen grafiti spotları ve genel özellikleri.

A1	Tünel Geçidi Sokağı 		› Meydan çevresi › Kafe, restoran › 2017-2018 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü sabit ve hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
A2	Kumbaracı Yokuşu 		› Ara sokak › Konut çevresi › 2019-2020 › Kalıcılık süresi 1-3 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
A3	Lüleci Hende Caddesi 		› Arka sokak › Kafe, restoran › 2017-2018 › Kalıcılık süresi 4-5 yıl arası › Yüzey türü geçici › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu yok
A4	Kemeraltı Caddesi (kilise yanı) 		› Ana cadde üzerinde › Ticari dükkan ve tramvay hattı › 2019-2020 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
A5	Murakıp Sokak çevresi 		› Arka Sokak › Kafe, restoran, sanat galerileri › 2018-2019 › Kalıcılık süresi 4-5 yıl arası › Yüzey türü sabit ve hareketli › İzin durumu legal ve illegal › Yayılma durumu çevresel › Mural, Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
B1	Şişhane Meydanı 		› Meydan çevresi › Kafe, restoran › 2019-2020 arası › Kalıcılık süresi 1 yıldan az › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu aktif
B2	Galip Dede Caddesi çevresi 		› Ana cadde üstü › Kafe, restoran, ticari dükkan › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü sabit ve hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif

B2 a	Serdar-ı Ekrem Caddesi			› Arka sokak › Metruk bina › 2018-2019 › Kalıcılık süresi 4-5 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
B3	Lüleci Hendek Caddesi			› Ara sokak › Okul çevresi, sanat galerileri › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 1-3 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
B4	Necatibey Caddesi üzeri			› Ana cadde › Ticari dükkan › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu yok
B5	Mumhane Caddesi çevresi			› Ara sokak › Ticari dükkan, kafe, restoran › 2018-2019 › Kalıcılık süresi 1-3 yıl arası › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
C1	Okçu Musa Caddesi çevresi			› Ana cadde › Ticari dükkan › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
C2	Büyük Hendek Caddesi üstü			› Ana cadde › Ticari dükkan › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
C3	Ala Geyik Sokak			› Arka sokak › Ticari dükkan, genelev › 2018-2019 › Kalıcılık süresi 4-5 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw u › Süreklilik durumu yok

C3 a	Bereketzade Medresesi Sk 		› Meydan çevresi › Ticari dükkan › 2017-2018 › Kalıcılık süresi 4-5 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu legal › Yayılma durumu çevresel › Mural › Süreklilik durumu yok
C4	Hacı Ali Sokak (merdiven) 		› Ara sokak › Metruk çevre › 2018-2019 › Kalıcılık süresi 1-3 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
C4	Kemeraltı Caddesi üzeri 		› An cadde › Metruk bina, otopark › 2017-2018 › Kalıcılık süresi 1-3 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
C5	Rıhtım Caddesi 		› Ara sokak › İnşaat alanı › 2017-2018 › Kalıcılık süresi 1 yıldan az › Yüzey türü geçici › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
D1	Yanıkkapı Sokak çevresi 		› Arka sokak › Ticari dükkan › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
D2	Şair Ziya Paşa Caddesi 		› Ara sokak › Ticari dükkan, sinagog çevresi › 2019-2020 › Kalıcılık süresi 1-3 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu legal › Yayılma durumu çevresel › Mural › Süreklilik durumu yok
D3	Banker Sokak 		› Arka sokak › Metruk bina çevresi › 2017-2018 › Kalıcılık süresi 4-5 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif

D4	Karaköy Yeraltı Geçidi ve Çarşısı 		› Meydan › Alt geçit, ticari dükkanlar › 2018-2019 › Kalıcılık süresi 1 yıldan az › Yüzey türü hareketli ve sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
D5	Rıhtım Aralığı Sokak 		› Arka sokak › Ticari dükkan, kafe, restoran › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
E1	Yelkenciler Caddesi 		› Ara sokak › Ticari dükkan, kafe, restoran › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
E2	Arap Camii çevresi 		› Arka sokak › Ticari dükkan, kafe, restoran › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up › Süreklilik durumu yok
E3	Yemeniciler Sokak 		› Arka sokak › Metruk bina, otopark çevresi › 2017-2018 › Kalıcılık süresi 5 yıldan fazla › Yüzey türü hareketli › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
E4	Fermenciler Caddesi çevresi 		› Ara sokak › Ticari dükkan, iskele › 2016-2017 › Kalıcılık süresi 1-3 yıl arası › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Tag, Throw up, Piece, Character › Süreklilik durumu aktif
E5	Galata Köprüsü üzeri 		› Ana cadde, köprü › Deniz trafiği, kafe, restoran › 2019-2020 › Kalıcılık süresi 1 yıldan az › Yüzey türü sabit › İzin durumu illegal › Yayılma durumu çevresel › Mural › Süreklilik durumu yok

4.2.1.2 Grafiti İçerik Türleri ve Stiller

Karaköy Bölgesindeki grafitilerin geneli, grafitilerin dünya çapında örneklerine benzer görsel stil ve ifade biçimlerine sahip olmakla birlikte, her bir grafiti tek olarak eşsizdir. Grafiti yazarının, kendine özgü el becerisi ve sanatsal yeteneği ile bütünleşmesi, her bir grafiti örneğini özgün kılmaktadır. Çalışma alanındaki grafitiler, kuramsal çerçeve özetinde derlenen türlere dayalı olarak Tablo 4.2 de sınıflandırılmaktadır. Mural tarzındaki grafitiler bölgede, genel olarak, mal sahibinin onayı veya talebi üzerine yazılan veya çizilmektedir. Uygun olan yüzey üzerine çoğunlukla büyük ölçekli ve belli bir görsel temanın konfigüre edildiği çok renkli çalışmalar olarak dikkat çekmektedir. Çalışma alanında ise farklı zaman süreçlerine ait dört farklı mural grafiti örneği belirlenmiştir. Bu örneklerden Galata Kulesi üzerindeki figüratif temalı grafiti hariç hepsi legal yani izinli çalışmalardır. Murakıp Sokak (A5) üzerindeki sokak kafelerinin dış duvarlarına ve iç mekân düzenlemelerinde dekoratif amaçlı, mekânın kurumsal konsepti ile uyumlu temaları içeren mural grafitiler bulunmaktadır. Çoğunlukla popüler kültüre ait ünlü kişiler (Charlie Chaplin, Barış Manço, Michael Jackson) veya çizgi kahramanların tema olarak öne çıkmaktadır. Bu çevredeki pek çok grafitide imzası bulunan Leo Lunatic aynı zamanda Karaköy Bölgesinde belirlenen diğer iki mural çalışmayı da hazırlamıştır. Bunlardan Şair Ziya Paşa Caddesi üzerindeki pano üzerindeki “Kızgın Panda” figürü, çevredeki panda grafiti serisinin mural örneğidir. Aynı zamanda 2013 yılında İngiliz The Guardian Gazetesi tarafından Avrupa’daki en iyi 15 grafiti örneği arasında gösterilmektedir. Leo Lunatic imzalı diğer mural grafiti ise Şair Ziya Paşa Caddesi (D2) üzerindeki İtalyan Sinagogunun yan duvarı üzerindedir.

Tag ve throw up olarak yazılma stiline sahip grafitiler genel olarak, hızla yazılıp geçilen grafitiler olmalarının verdiği pratiklik nedeni ile en yaygın stil olarak Karaköy Bölgesinde öne çıkmaktadır. Aralarında grafiti yazmaya yeni başlamış acemi yazarlar (Toy grafiti writer) ile grafiti ustalarının (King) buluşturmakla birlikte estetik harf stilleri ile karmaşık karalamalar olarak sokaklara yayılmaktadır. Karaköy Bölgesin’de Tersane Caddesi (E3) ve Kemeraltı Caddesi (C4) aksı boyunca grafitileri yoğunlaştığı genel stillerdir. Ayrıca bu caddeleri paralel olarak izleyen Necatibey Caddesi (B4), Mumhane Caddesi (B5) ile

Perşembe Pazarı (E2 ve D3) çevresinde yoğun olarak bu tag ve throw up tarda yazılmış grafitilerin olduğu, yapılan fotoğraf dokümantasyonu ile belirlenmiştir(Tablo 4.2).

Tablo 4.2 Karaköy bölgesindeki tag ve throw up grafiti örnekleri.

Spot	Grafiti stili: Tag (imza grafiti) ve Throw up	Grafiti yazarı	Spot	Grafiti stili: Tag (imza grafiti) ve Throw up	Grafiti yazarı
A2		Murys DSK Creme Rash	D1		DSK Pars
A3		Murys DSK Grab	D3		Murys DSK Mr Hure TFB crew
B1		Ares DSK Grab Leo Mr Hure	D5		DSK Pars SCR crew
B2		Rash Murys Mr Hure Bok Crew Je Crew Kopil DSK	B3		Rash Murys Mr Hure Bok Crew Je Crew DSK TRABO
C1		DSK Cribs Mr Hure Murys Hard	E4		UPOLi Dusk Murys MEK ZEK Bok Crew TFB Crew
C2		DSK Mr Hure Murys	E1		DSK Mr Hure Murys
C5		Punch Leo Lunatic Punch Bok Crew Mr Hure Murys DSK	E2		SCR Crew DSK Hero Leo Lunatic

Tablo 4.3 Karaköy bölgesindeki piece, character ile mural ve karma stil grafiti örnekleri.

Spot	Grafiti stili: Piece ve Character	Grafiti yazarı	Spot	Grafiti stili: Mural	Grafiti yazarı
A4		Punch	C3a		Leo Lunatic
A5		Leo Lunatic Rob Color Murys DSK Pepe Case Resk	D2		Leo Lunatic
B4		DSK ABM PSE	E5		Pepe Murys Mr Hure DSK
B5		Leo Lunatic Pepe Hero Mr Hure Kaos Zone Rulez	Spot	Grafiti stili: Karma stil	Grafiti yazarı
C4a		UPOL Pepe Leo Lunatic Murys Punch DSK	C4		Kems Pezo Murys DSK Anonim
D4		Bufer Case Ghostik Kaos Murys Pepe Bok Crew Zone Kems	C3		1ST Crew Muris Murys Merde TUR Ghostik Aliko DSK
E3		Murys Case Rufus DSK Kems Mies Skar Olihe Punch	A1		Rokser Rulez Schenki DSK Mr Hure Murys
			B3		Punch Leo Lunatic Punch Bok Crew Mr Hure Murys DSK

Piece ve Character; tarzdaki grafitiler deforme olmuş harflerin yanı sıra grafiti yazarının kendi stilini temsil eden ve çoğunlukla da spreysel kutusu olarak görselleştirilen figürleri içermektedir. Bu tarz grafitileri çizim süresi tag ve throw

up grafitilerde daha uzun olabildiği gibi, yüzey malzemesini de daha kalıcı ve görünürlüğü yüksek konumda seçildiği gözlemlenmiştir. Bu tarz grafitiler bölgede yoğun olarak Galata Kulesi çevresinde Galip Dede Caddesi (B2) ve takiben Yüksek Kaldırım Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Tersane Caddesi çevresinde ise Yemeniciler Sokak üzerindeki açık otopark duvarlarında bir birinden renkli ve ilgi çekici temalarda çizilmiş piece ve character tarzındaki grafitilerin yer aldığı belirlenmiştir. Otopark çevresinin 2014 yılındaki Karaköy’de düzenlenen All Stars Grafiti Festivalinde grafitiler kalıcılığını koruduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde 2015 Grafiti Festivali kapsamında Kemankeş Caddesi çevresinde hazırlanan pano ve belirlenen bina cepheleri üzerinde piece ve character tarzında grafitiler çizilerek, bölge yerli ve yabancı grafiti severlerin ilgisine sunulmuştur (Tablo 4.3).

Karma stil grafitiler, bölgede genellikle tag, throw up, piece, character tarzındaki grafitiler ile yan yana veya bunların üstüne yapıştırılan kâğıt çalışmalar (paste up) ile birlikte bulunmaktadır. Karaköy Alt Geçit ‘in Meydan’a (D4) bakan dış dış duvarlarında ve yakınındaki Hacı Ali sokak (C4) merdiveni çevresindeki duvar yüzeyleri üzerindeki grafitiler arasında karma stil ve malzeme (mixed media) ile yazılan veya çizilen grafiti örnekleri bulunmaktadır.

4.2.1.3 Grafiti Görünürlüğü ve Yüzey Çeşitleri

Karaköy Bölgesindeki grafitilerin görünür olma durumu genel olarak cadde veya sokak üzerindeki çevresel konumlarına ve bulundukları yüzeyin yapısal durumuna göre çeşitlilik kazanmaktadır. Ayrıca grafitilerin bulunduğu yüzeyin bina duvarlarındaki sabit, dükkân kepenkleri gibi hareketli (açılır-kapanır) ve tren, metro gibi taşıt üzerindeki hareketli görünürlüğe sahip olabilmektedir. Bu bağlamda yapılan gözlem süreç sürecinde grafitilerin ana cadde, ara sokak, arka sokaklar ve meydan, köprü ya da merdivenli geçiş alanları olmak üzere dört farklı çevre etrafında konumlandığı belirlenmiştir (Tablo 4.4).

Meydanlar; birbirinden farklı konum ve fiziksel çevreye sahip olmalarına rağmen grafitilerin görünürlük ve izleyici kitleleri arasında benzerlikler bulunmaktadır. Galata Kulesi ve çevresindeki küçük meydan Karaköy Bölgesi’nin önemli turistik mekânları bulunmaktadır. Meydan çevresinde bulunan turistik hediyelik eşya satan dükkânlar, kafe ve restoranların yanı sıra meydana uzanan Bereketzade

Medresesi Caddesi (C3) üzerinde dizilen dükkânların kepenkleri üzerinde grafitiler bulunmaktadır. Ayrıca açık otopark olarak kullanılan boşluğa bakan reklam panosu da grafiti yazarları tarafından kullanılmaktadır. Çevredeki grafitiler çoğunlukla mal sahibinin izni olmadan, illegal yani yasa dışı olarak yazılıp, çizilmiş olmakla birlikte, reklam panosunda bulunan büyük boyutlu “Kızgın Panda” grafitisi izinli ve ticari firma sponsorluğunda hazırlanmıştır. Konum itibariyle, Galata Kulesi ile oluşan kompozisyonu nedeni ile çevreyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken bir grafiti spotu olarak dikkat çekmektedir. Karaköy Meydanı ise Galata Köprüsü bağlantısı nedeni ile bölgedeki önemli geçiş alanlarından biridir. Meydan üzerinde yer alan tramvay, toplu taşıma otobüsleri ve yakındaki vapur iskelelerinin aktarma duraklarının bulunması neden ile gün içinde işlek yaya ve taşıt trafiği olmaktadır. Ayrıca Meydanın altında yer alan Alt Geçit içinde de transit yaya ve yer altı çarşısında çalışan esnaf hareketliliği vardır. Meydandaki grafitiler genel olarak, çevredeki dükkân veya büfe, kafeteryaların kepenkleri ile seyyar olarak kullanılan hırdavat tezgâhları gibi açılır-kapanır hareketli yüzeyler üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca çevredeki reklam pano, yönlendirme tabelaları ya da kullanılmayan binaların dış cephe yüzeyleri üzerinde sabit görünürlüğe sahiptir.

Ana caddeler; üzerindeki grafitiler Karaköy Bölgesi’nin hareket ve geçiş aksı olan Tersane Caddesi ve Kemeraltı Caddeleri üzerinde ve bu caddelere bağlanan yan caddelerde konumlanmaktadır. Tersane Caddesinin (E3) sağ ve sol tarafında bitişik nizam olarak dizilen ticari dükkânlar genel olarak çevredeki grafitilerin görünürlük niteliğinde de belirlemektedir. Aynı şekilde Kemeraltı Caddesi üzerindeki dükkân dizilimine göre grafitilerin gündüz ve gece görünürlüğü farklı olmaktadır. Cadde üzerindeki kilise (A4) ve açık otopark (C4) çevresindeki bina yüzeyindeki grafitilerin görünürlüğü sabit olarak kalabilmektedir. Bu durumda caddeden geçen tramvay hattı, grafitilerin transit olarak geçen yaya ve taşıtla geçen izleyici kitlesine ulaşabilmektedir. Tersane Caddesi tarafında diğer ticari hareketliliğe sahip Okçu Musa Caddesi (C1) ve Büyük Hendek Caddesi (C2) arasında yer alan geçiş aksı boyunca küçük işletmeler yer almaktadır. Buradaki dükkân, depo veya kafe olarak hizmet veren mekânların dış cephe duvarları ve kepenklerinin genelinde grafitiler yer almaktadır. Grafitiler, kepenklerin açık

olduğu iş saatlerinde görülmediği gece saatlerinde caddeye farklı bir görsel kimlik kazandırdığı gözlemlenmiştir. Grafitilerin kepenklerin açık olduğu iş saatlerinde görülmediği, gece saatlerinde caddeye farklı bir görsel kimlik kazandırdığı gözlemlenmiştir. Ayrıca cadde üzerindeki metruk bina, elektrik direği, giriş kapıları ve reklam panoları üzerinde de farklı boyutlarda grafitiler gece veya gündüz görülebilmektedir. Genellikle sokak kotundaki dükkân kepenkleri üzerinde yer alırken, bu mekânlara komşu duvarlar üzerindeki grafitiler çevrelerindeki sinagog, cami ya da okul binalarını kullanan bireylerin görebileceği boyut ve canlı renklere sahip olmaları neden ile daha geniş izleyici kitlesine ulaşabilmektedir.

Ara sokaklar ve caddeler; ana caddelere paralel ya da dik olarak konumlanarak bağlantılıdır. Tersane Caddesi'ne paralel olarak uzanan Yemeniciler Caddesi (E1) üzerinde ticari dükkânların kepenkleri ve duvar çevrelerinde grafitiler yoğun olarak bulunmaktadır. Cadde aynı zamanda 2019 yılında kullanıma açılan Perşembe Pazarı Parkı boyunca da uzanmaktadır. Park düzenlemesi öncesinde çevrenin geneline yayılan küçük dükkânların kepenklerindeki grafitilerin görünürlüğü inşaat alanının gerisindeydi. Ancak peyzaj çalışmalarının tamamlanması ile yaya erişimine açılması bu dükkânlar park alana bakan cepheleri ile öne çıkmıştır. Ayrıca sokak üzerinde işlevsel olarak hırdavat satışından farklı olarak, park alanına kullanıcılarına yeme-içme hizmeti sunan mekânlar açılarak sokağın işlevsel karakterinin farklılaştığı gözlemlenmiştir. Dükkân kepenklerinin kapalı olduğu tatil günlerinde, park alanı çevresinde ve kafe restoranların yakınındaki kepenkler üzerindeki grafitiler açığa çıkarak, çevrenin görsel karakteri farklılaşmaktadır.

Arka sokaklar; bölgedeki ara sokaklar arasında geçiş yapılan sokaklarıdır. Bölgedeki grafitilerin arka sokaklardaki konumladığı yüzeyler, ana cadde ya da ara sokaklar ile benzerlik göstermekle birlikte bulunduğu çevredeki yapıların işlevsel kurgusu grafitileri gören kitlenin niteliğini de belirlemektedir. Tersane Caddesi ve Yemeniciler Sokak arasında kalan açık otopark alanı, çevredeki ticari dükkânların kapalı olduğu saatlerde ve tatil günlerinde tenhalaşan araba sayısı neden ile çevresindeki duvarlardaki grafitiler daha fazla açığa çıkmaktadır. Diğer tarafta Kemeraltı Caddesi ve Yüksek Kaldırım Caddesi arasında kalan Ala Geyik

Sokak (C3) üzerindeki genelev ve çevresindeki grafitilerin ise oldukça kısıtlı kitleye ulaşabildiği gözlemlenmiştir.

Tablo 4.4 Karaköy bölgesinde tespit edilen grafiti spotlarının yüzey tipolojisi.

PROFİL	Spot no	Birikim durumu	Yayılım süreci	Kalıcılık süresi	Süreklilik
PROFİL 1	B2	Çevresel ve katmanlı	2016-2017 arası (I)	4-5 yıl arası	Aktif
	B4	Çevresel	2016-2017 arası (I)	5 yıldan fazla	Süreklilik yok
	C1	Çevresel	2016-2017 arası (I)	5 yıldan fazla	Süreklilik yok
	C2	Çevresel	2016-2017 arası (I)	5 yıldan fazla	Süreklilik yok
	E3	Çevresel	2016-2017 arası (I)	5 yıldan fazla	Süreklilik yok
	B5	Çevresel ve katmanlı	2018-2019 arası (III)	1-3 yıl arası	Aktif
	D1	Çevresel	2016-2017 arası (I)	5 yıldan fazla	Süreklilik yok
	D5	Çevresel	2017-2018 arası (II)	4-5 yıl arası	Süreklilik yok
	E1	Çevresel	2016-2017 arası (I)	5 yıldan fazla	Süreklilik yok
	E2	Çevresel	2016-2017 arası (I)	5 yıldan fazla	Süreklilik yok
PROFİL 2	A1	Çevresel ve katmanlı	2017-2018 arası (II)	1-3 yıl arası	Aktif
	A4	Çevresel ve katmanlı	2019-2020 arası (IV)	1-3 yıl arası	Aktif
	B1	Çevresel ve katmanlı	2019-2020 arası (IV)	1 yıldan az	Aktif
	C3	Çevresel	2018-2019 arası (III)	4-5 yıl arası	Aktif
	C4	Çevresel ve katmanlı	2017-2018 arası (II)	1-3 yıl arası	Aktif
	D4	Çevresel ve katmanlı	2018-2019 arası (III)	1 yıldan az	Aktif
	E4	Çevresel ve katmanlı	2016-2017 arası (I)	1-3 yıl arası	Süreklilik yok
	E5	Çevresel	2019-2020 arası (IV)	1 yıldan az	Süreklilik yok
	A2	Çevresel	2019-2020 arası (IV)	1 yıldan az	Aktif
	A5	Çevresel ve katmanlı	2018-2019 arası (III)	1 yıldan az	Aktif
	B2	Çevresel ve katmanlı	2018-2019 arası (III)	1-3 yıl arası	Süreklilik yok
	B3	Çevresel ve katmanlı	2016-2017 arası (I)	1-3 yıl arası	Aktif
	C3	Çevresel	2017-2018 arası (II)	1 yıldan az	Süreklilik yok
	C4	Çevresel ve katmanlı	2017-2018 arası (II)	1-3 yıl arası	Aktif
	D2	Çevresel	2019-2020 arası (IV)	1-3 yıl arası	Süreklilik yok
	D3	Çevresel ve katmanlı	2017-2018 arası (II)	1-3 yıl arası	Aktif
	E3	Çevresel	2019-2020 arası (IV)	1 yıldan az	Süreklilik yok
PROFİL 3	A3	Çevresel ve katmanlı	2017-2018 arası (II)	4-5 yıl arası	Süreklilik yok
	C5	Çevresel	2017-2018 arası (II)	1 yıldan az	Süreklilik yok

Çalışma alanı içinde incelenen grafiti spotları farklı fiziksel konumda olmalarına rağmen ortak ve benzer niteliklere de sahip olduğu tespit edilmiştir. Grafiti spotlarının görünürlük özelliği bulundukları yüzey tipolojine göre 3 temel nitelik altında toplanabilmektedir.

- Profil 1; genel olarak bitişik nizamlı binaların sokak kotundaki ve yana yana dizilmiş ticari dükkân kepenklerindeki grafiti spotlarının nitelikleridir. Bu profildeki grafiti spotları, kepenklerin kapalı olduğu iş saatleri dışındaki gece geç saatler veya tatil günlerinde görünürlük kazanmakta ve çevredeki bireyler tarafından fark edilir olabilmektedir. Kepenklerin açık olduğu, gün içindeki iş saatlerinde grafitiler görülür durumda değildir, bu nedenle de çevreden gelip-geçen yayalar için fark edilmeleri güçleşmektedir. Karaköy Bölgesi'nde görülmeye başlanması 2010'lu yılların başına uzanan öncül grafiti örnekleri genel olarak bu profile uymaktadır. Çoğunlukla yakalanma riski düşük veya kaçış ve saklanma olarak kullanılan metruk çevrelerin yakınında olmaları nedeni ile ilk başlayan grafiti yazarlarının ilgi alanındadır. Özellikle gece geç saatlerde ıssız, تنها arka sokaklarda bulunan dükkân kepenkleri grafiti yazarlarının yüzey kullanımı, stil geliştirme, kompozisyon ve farklı renklerdeki spreay boya ile çalışma deneyimi kazanmalarına olanak vermesi nedeni ile önem taşımaktadır.
- Profil 2; genel olarak bina cephe duvarı, reklam veya yönlendirme panoları ile köprü, alt (veya üst) geçitlerin yüzeyleri üzerine yazılan ya da çizilen sabit olarak görünür durumda olan grafiti spotlarının nitelikleridir. Çoğunlukla Karaköy Bölgesi'ndeki Karaköy Meydanı, Şişhane Caddesi ve Tünel (İstiklal Caddesi tarafı) çevresindeki meydana bakan binaların sağır duvarları, istinat duvarları ve alt geçit duvarlarında konumlanmaktadır. Özellikle Tersane Caddesi ve Kemeraltı Caddesi arasında kalan tramvay hattına bakan bina cephelerinde, Galata Kulesi çevresine bağlanan ara yol üzerindeki duvar ya da reklam panolar üzerindeki grafitiler kalıcılık süreci, görsel stil ve yayılım durumuna göre benzerlikler gösterdikleri nedeni ile bu profil kapsamına girmektedir. Çoğunlukla çok renkli, dikkat çekici görsel stile sahiptir. Örneğin Karaköy Alt Geçit 'in giriş-çıkış kapıları çevresindeki duvar yüzeylerine 1 yıldan az kalıcı olan döngüsel olarak

yazılıp çizilen 54 farklı grafiti örneği tespit edilmiştir. Buna karşın, Meydana açılan Galata Köprüsü'nde zaman zaman grafiti yazılmakla birlikte köprünün bakım çalışmaları nedeni ile kısa ömürlü olmaktadır. Ayrıca sabit görünürlüğe sahip duvarların yanı sıra reklam panoları üzerindeki grafitiler de bu görüntü grubuna girmektedir.

- Profil 3 ise işlevsel olarak geçici niteliği olan malzeme yüzeyleri üzerindeki grafiti spotlarıdır. Alan çalışmasında bu profilde iki grafiti spotu tespit edilmiştir. Her iki spotun bulunduğu yüzeyler konum olarak Grup B içinde yer almaktadır. Alanda incelenen Galata Kulesi yakında yer alan ve genel olarak konut ve konaklama birimlerinin oluşturduğu yapısal çevredeki Lüleci Hendek Caddesi (A3) inşaat perdesi üzerindedir. Diğer spot ise Karaköy İskelesi yanındaki Rıhtım Caddesi üzerindeki (C3) iskele tarafı ile inşaat alanını ayıran separatör duvar üzerinde bulunmaktadır.

Gözlem sürecinde her iki grafiti spotunun ortak ve farklılık gösteren niteliklere sahip olduğu belirlenmiştir. Buna göre her iki spot tag ve throw up stilinde grafiti örnekleri bulunmaktadır. Rıhtım Caddesi üzerindeki spotun kıyı şeridi tarafından görülebilir konumda olması neden ile grafiti yazarlarının sıklıkla yöneldiği belirlenmiştir. Buradaki separatör duvar üzerindeki grafitiler hem çevresel hem de katmanlı olarak birikim özelliği göstermektedir. İnşaat perdeleri veya separatör duvar üzerinde yoğunlaşan grafitilerin görünürlük süreci de yüzeyin işlevsel ömrü ile kısıtlı olmaktadır. Her iki spot üzerindeki grafitilerin kalıcılık süresi 1-3yıl arasında olup, inşaat perdelerinin işlevlerini tamamlaması ile grafitiler de varlığını yitirmiş durumdadır.

4.2.2 Bölgedeki Grafiti Algısının Belirlenmesi

Tez çalışmasından üretilen Grafiti Okuma Modeli doğrultusuna grafitinin yazılma ve görülme biçimlerini belirleme amacı ile bilgi toplanmıştır. Çalışmaya bölgede bulunan grafitiler ile ilgili 18 grafiti yazarı destek vermiştir. Görüşmeler çoğunlukla samimi ve yarı yapılandırılmış sorular doğrultusunda ilerlemiştir. Yazarlar ile yapılan görüşmeler 2016-2020 yıllarına dağılmaktadır. Çoğunlukla çalıştay (work shop), sergi salonu, grafiti yazılma ortamlarında yüz yüze görüşme veya internet üzerinden yapılan yazışmalar ile bilgi toplanmıştır. Çalışmada

mekân kullanıcıları adı altında toplanan katılımcılar farklı zamanlarda ve farklı amaçlarda bölgede bulunan esnaf, mahalleli ve sokakta bulunan bireylerden oluşmaktadır. 2019 yılında Şubat-Eylül ayları arasına yayılan görüşme sürecinde, 441 bireyin görüş ve önerilerine başvurulmuştur. Görüşme sürecinde katılımcılara yaş aralığı, cinsiyet, eğitim durumu ile bölgede nedenleri gibi sorular, grafitiyi görme biçimlerini belirleyici sorular yöneltilmiştir. Bu bilgiler, ışığında öncelikle grafiti yazarları ve mekân kullanıcılarının tanıtıcı nitelikleri belirlenmiştir. Görüşmelerde, grafitiyi yazanlar yani grafiti yazarları ve grafitiyi görenler olarak mekân kullanıcıları olmak üzere iki katılımcı grubunu tanımlayıcı bilgileri toplanarak iki farklı katılımcı profili oluşturulmuştur:

Grafiti yazarları; tanımlayıcı 10 genel bilgi Tablo 4.5 'te gösterilmektedir. Görüşme yapılma sürecine 17'si erkek ve 1'i kadın grafiti yazarı katılmıştır. Bu noktada grafiti yazarları ile yapılan görüşmelerde genel olarak İstanbul'da 100-150 kişinin grafiti yazarı olduğu ve bunlar arasında da kadın grafiti yazarlarının sayı olarak 5-10 kişi arasında kaldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle kadın bir yazarın katılımı, grafiti yazma biçimi üzerine yapılan görüşmelere zenginlik katması adına önem taşımaktadır.

- Grafiti yazarları genel olarak genç bireylerden oluşmaktadır %98'i 18-40 yaş aralığında sadece %1'i 41-64 yaş aralığındadır.
- Yazarların %6'sı ilkokul mezunu, %9'u lise mezunu (veya terk) ve %44'ü üniversite veya lisansüstü (mezun veya halen öğrenci) seviyede eğitim almıştır.
- Grafiti yazarlarının %6'sı çalışmıyor (emekli veya işsiz), %56'sı özel sektör çalışanı, %6'sı kamu personeli, %11 kendi işyeri veya atölye sahibi, %22'si ise halen öğrenci (ve part time çalışan) durumundadır. Yazarlar meslek grupları olarak bankacı, grafiker, tabelacı, küçük sanayi işçisi, tekniker, dövmeçi, organizatör, denizci, mobilyacı olarak çalışma hayatında yer almaktadır.
- Katılımcıların tamamı İstanbul'da ikamet etmektedir. Yaşam alanı olarak yazarların %33'ü Bakırköy-Avcılar, %28'i Fatih-Kâğıthane, %11'i Beykoz-Çekmeköy, %17'si Beyoğlu-Beşiktaş % ve %11'i Kadıköy-Maltepe çevrelerinde ikamet etmektedir.

▪ **Tablo 4.5** Görüşme yapılan grafiti yazarlarını tanımlayıcı bilgiler.

	Grafitiyi yazanlar (Grafiti yazarları)		
	Tanımlayıcı	Sayı	Frekans (%)
 Cinsiyet	Kadın	1	%6
	Erkek	17	%94
Yaş	18-40 yaş grubu	17	%94
	41-64 yaş grubu	1	%6
	65 ve üstü yaş grubu	-	-
Eğitim durumu	Eğitim yok	-	-
	İlköğretim	1	%6
	Lise	9	%50
	Üniversite ve üstü	8	%44
İş durumu	Çalışmıyor	1	6%
	Özel sektör çalışanı	10	56%
	Kamu çalışanı	1	6%
	İş yeri sahibi	2	11%
	Öğrenci	4	22%
Yaşam çevresi	Bakırköy-Avcılar	5	28%
	Fatih-Kağıthane	4	22%
	Beykoz-Çekmeköy	2	11%
	Beşiktaş-Beyoğlu	3	17%
	Bakırköy-Avcılar	2	11%
	Kadıköy-Maltepe	2	11%
Grafiti yazma biçimi	Legal grafiti (izinli)	2	%11
	İllegal grafiti (izinsiz)	2	%11
	Her ikisi	14	%78
Görsel stil	Tag ve Throw up	18	%100
	Piece ve Character	8	%44
	Mural	3	%17
	Tüm stiller ile ilgili	14	%78
Grafiti bilgisi	Sokaktan öğrenim	18	%100
	Özel kurs, atölye vb.	-	-
Grafitiye başlama yaşı	15 yaş ve öncesi	5	%28
	16-20 yaş arası	13	%72
	20 yaş ve sonrası	-	-
Grafiti grubu	Bireysel	3	%17
	Kolektif (crew üyesi)	16	%89
	Her ikisi	15	%83

- Grafiti yazarlarının %11'i sadece illegal grafiti, %11'i ise legal grafiti ve %78'i her iki grafiti türü ile ilgilenmektedir.
- Grafiti stiline göre ise katılımcı grafiti yazarlarının tamamı tag ve throw up grafiti yazmaktadır. Yazarların %44'ü piece ve character, %17'si mural ve %78'i tüm grafiti türlerini deneyimlemektedir.
- Yazarların geneli grafiti ile tanışması, arkadaş çevresi, Almanya'daki grafitilerde etkilenme ve grafiti içeriği olan dergi, magazinler üzerinden olmuştur. Yazarlar grafiti için özel bir eğitim ya da kurs almamışlardır. Tüm katılımcılar kendi kendilerini grafiti ile ilgili internet ve sosyal çevrede eğitmişlerdir.
- Grafiti ile tanışma yaşı %28'i 15 yaş ve öncesine ve %72'si ise 16-20 yaş aralığında olması dikkat çekicidir.
- Grafiti yazarlarının tamamı hem sokaklarda hem de sanat galerisi veya atölye ortamında sanat ile ilgilenmektedir. Grafitiyi ise %17'si bireysel, %89 kolektif ve %83'ü hem bireysel hem de kolektif olarak yazmaktadır.

Mekân kullanıcıları; tanımlayıcı 5 temel bilgi Tablo 4.6'da gösterilmektedir.

- Görüşme yapılan katılımcıların %48'i kadın, %52'i erkek bireylerden oluşmaktadır.
- Katılımcıların, %52'si 18-40 yaş, %26'sı 41-64 yaş ve %22'si 65 yaş ve üstündeki bireylerdir.
- Mekân kullanıcılarının, %5'inin eğitimi yoktur, %12 ilkokul, %37'si lise (mezun veya terk), %49'u üniversite veya lisansüstü (mezun veya öğrenci) eğitim seviyesine sahiptir.
- Bölgede bulunma durumlarına göre, katılımcıların %12'si mahalle sakini, %69'u ziyaretçi (yerli veya yabancı turist, transit geçen yaya veya yolcu), %20'si ise esnaf (iş sahibi veya çalışan) bireylerdir.
- Katılımcıların bölgede bulunma zamanlarına göre %68'i gün içi (saat 08:00-19:00 arası) ve %32'si gün sonu (saat 19:00-08:00 arası) saatlerinde bölgede bulunmaktadır.

Tablo 4.6 Görüşme yapılan mekân kullanıcılarını tanımlayıcı bilgiler.

	Grafitiyi görenler (Mekan kullanıcıları)		
	Tanımlayıcı	Sayı	Frekans (%)
Cinsiyet	Kadın	211	48%
	Erkek	230	52%
Yaş	18-40 yaş grubu	228	52%
	41-64 yaş grubu	115	26%
	65 ve üstü yaş grubu	98	22%
Eğitim durumu	Eğitim yok	5	1%
	İlköğretim	53	12%
	Lise	165	37%
	Üniversite ve üstü	218	49%
Bölgede bulunma nedeni	Mahalle sakini	52	12%
	Ziyaretçi yerli/yabancı turist, transit)	303	69%
	Esnaf	86	20%
Bölgede bulunma zamanı	Gün içi saat 08:00- 19:00 arası	298	68%
	Gün sonu 19:00-08:00 arası	143	32%

4.2.2.1 Grafiti Yazma Biçimleri

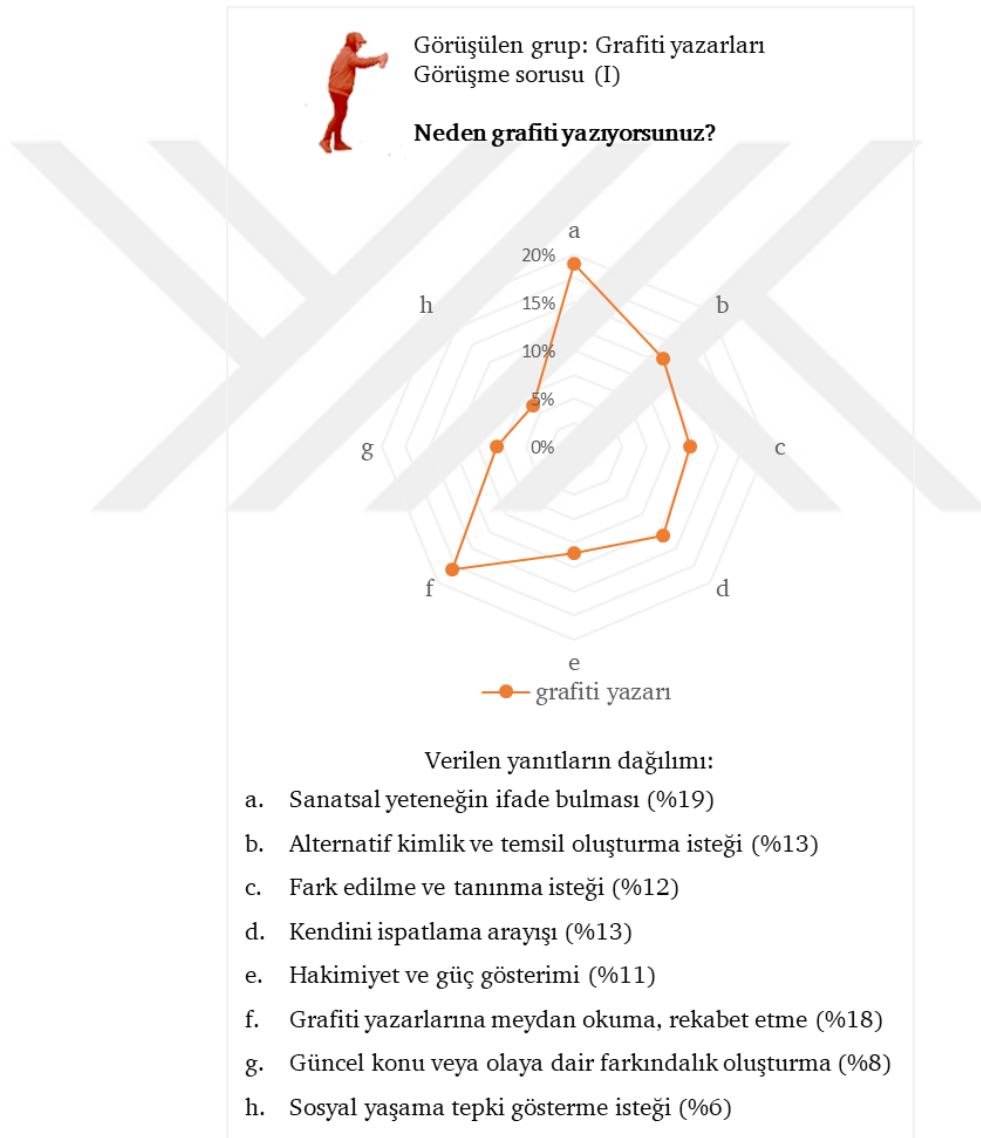
Bölgede tespit edilen grafiti spotlarının bulunduğu konum ve yüzey görünürlüğüne göre farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Bölgedeki tag ve throw up grafitilerin, Tünel Geçidi (A1) çevresindeki eski ve tarihi yapılarda bulunan kafe ve restoranların dış duvarları veya Lüleci Hendek Caddesi çevresindeki (A2) inşaat perdeleri gibi çok farklı bir dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca mural stildeki grafitilerde Galata Kulesi çevresi (C3a) veya Sinagog duvarı (D2) gibi konumlarda bulunabilmektedir. Ortaya konan bu farklılık ve çeşitlilik, grafiti yazarlarının grafiti yazma nedenselliği ile ilişkili olduğu düşündürmektedir. Buradan hareketle, görüşme sürecinde grafiti yazarlarına, onları grafiti yazmaya yönlendiren etkenler ve gereksinimlerin neler olduğunu belirlemek amacı ile “Neden grafiti yazıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar derlenerek,

yüzdelik frekans dağılımına göre Şekil 4.13' de gösterilmektedir. Buna göre 8 farklı grafiti yazma motivasyonu belirlenmiştir.

- a. Sanatsal yeteneğin ifade bulması (%19); grafiti yazarları kendilerini sanatsal bir etkinlik üzerinden ifade etme arayışlarının kendilerini grafiti ile buluşturduğu yönünde açıklamaktadır. Gft3 “...geçmişimde hep insanlara bu (grafiti) sanatını sevdirmek ile uğraştım. Grafiti yazmanın nedeni de biraz böyle başladı” sözleri ile grafiti yazma nedenselliğini ifade etmiştir. Gft 6 ise İstanbul’un kültürel zenginliklerine dikkat çekmiş “...temelde niyetim; estetik algının yükselmesi. Biz burada (İstanbul’da) zengin bir tarihin içinde yaşıyoruz. Zengin bir motif, hat ve bezeme kültürümüz var “ ve grafitiye bunları yansıtmının özgün bir tarz doğurduğunu ifade etmiştir.
- b. Alternatif kimlik ve temsil oluşturma isteği (%13); grafiti dünya çapında popüler bir sokak etkinliği olmasının yanı sıra içeriğindeki görsel sembol, renkler ya da yazarın kimliği üzerinden farklı toplumsal temsil biçimlerine görünürlük sağlayabilmektedir. Global yönelime benzer şekilde Karaköy’deki grafiti yazarlarının ezici çoğunlukta erkek olması, alanda görüşülen kadın grafiti yazarının görüşlerini öne çıkarmaktadır. Gft 8 ise “... İçinde yaşadığı kentin, mahallenin veya sokağın bir parçası olarak hissetmek için...” grafiti yazdığını ifade etmiştir.
- c. Fark edilme ve tanınma isteği (%12); grafitinin beğeni toplaması, çevredeki bireylerin grafitiye gösterdikleri ilgi grafitinin bulunduğu konumu ve grafitinin görsel olarak tanınmasına olanak verdiği belirtilmiştir. Bu nokta Gft10 ise grafitiyi bir yaşam biçimi olarak benimsendiğini ve bunun hem kendisinin hem de grafiti stiline grafiti dünyasında tanınmasında etkisi olduğunu belirtmiştir. Diğer tarafta Gft6 ise “... Grafiti ile görsel sanatların toplumsal kültür ile olan ilişkisini vurgulamak...” ve küresel bir ifade biçimine sahip olan grafitiyi, “...yerel yani İstanbul’a özgü, Osmanlı ve Batı kültüründen beslenen özgün grafiti stili yaratmak, global stillerle harmanlamak...” amacı ile grafitiye ilgi duyduğunu belirtmiştir.

- d. Kendini ispatlama arayışı (%13); grafiti eylem biçimi olarak izinli veya izinsiz olarak yapılmasına bağlı farklı şekillerde bireyin kendini ailesine, arkadaş çevresine veya diğer grafiti yazarlarına gösterme imkânı verdiği belirtilmiştir. Gft1 yapılan görüşmelerde, film, dizi film veya müzik videolarında, karmaşık ve renkli grafitilerin yoğun olarak bulunduğu mekânlar olarak temsil edilmesine duyulan kişisel ilgi ve beğenin bir yansıması olarak grafitiye yönelmiştir.
- e. Hâkimiyet ve güç gösterimi (%11); yazarın stil ve görsel imzası ile bütünleşen kimliği aynı zamanda grafitinin bulunduğu sokağa da yayılmaktadır. Gft14 ise genel olarak kendisine hâkimiyet alanı kurmak amacı ile grafitinin olmadığı yerlerde, sokaklara yöneldiğini belirtmiştir. Bu noktada Gft8,”... Dünya genelinde artan ekonomik krizler, savaşlar ve çatışma ortamlarının insanların moralini bozduğu için sokakta renkli bir dünya kurmak...” istediğini söylemiştir.
- f. Grafiti yazarlarına meydan okuma, rekabet etme (%18); grafitinin görsel stilindeki ifade gücü grafiti yazarlarını yeni stilleri, malzemeleri kullanarak global olarak tanınan bir grafiti yazarı olma gayreti olarak ifade edilmiştir. Gft1 ile yapılan görüşmelerde, yazar “daha önce kimsenin yazmadığı yerlere korkusuzca ulaşmayı, yazmayı” sevdiğini belirtmiştir. Bu noktada hem yeni ve farklı konumlara ya da yüzeylere grafiti yazmak isteği yazılan grafitinin erişilmesi güç konumdaki bina cephelerine, teras veya çatılara ya da yüksek güvenlik koruması olan alanlarda grafiti yazmaya yönelmektedir.
- g. Güncel konu veya olaya dair farkındalık oluşturma (%8); grafiti güçlü bir iletişim aracı olabildiğine dikkat grafiti yazarları güncel konulara hassas olduklarını belirtmiştir. Gft13’e göre grafiti, “...alternatif bir etkinlik, uğraşı imkânı sağlayarak pek çok işsiz veya duygusal olarak boşluktaki genç bireylere kendilerini bulmalarını yeteneklerini keşfetmelerine olanak veren bir tutkudur.”. Grafitinin pek çok genci narkotik suçlardan ve asosyallikten uzak tutan bir etkinlik olması nedeni ile grafiti yazdığını belirtmiştir.

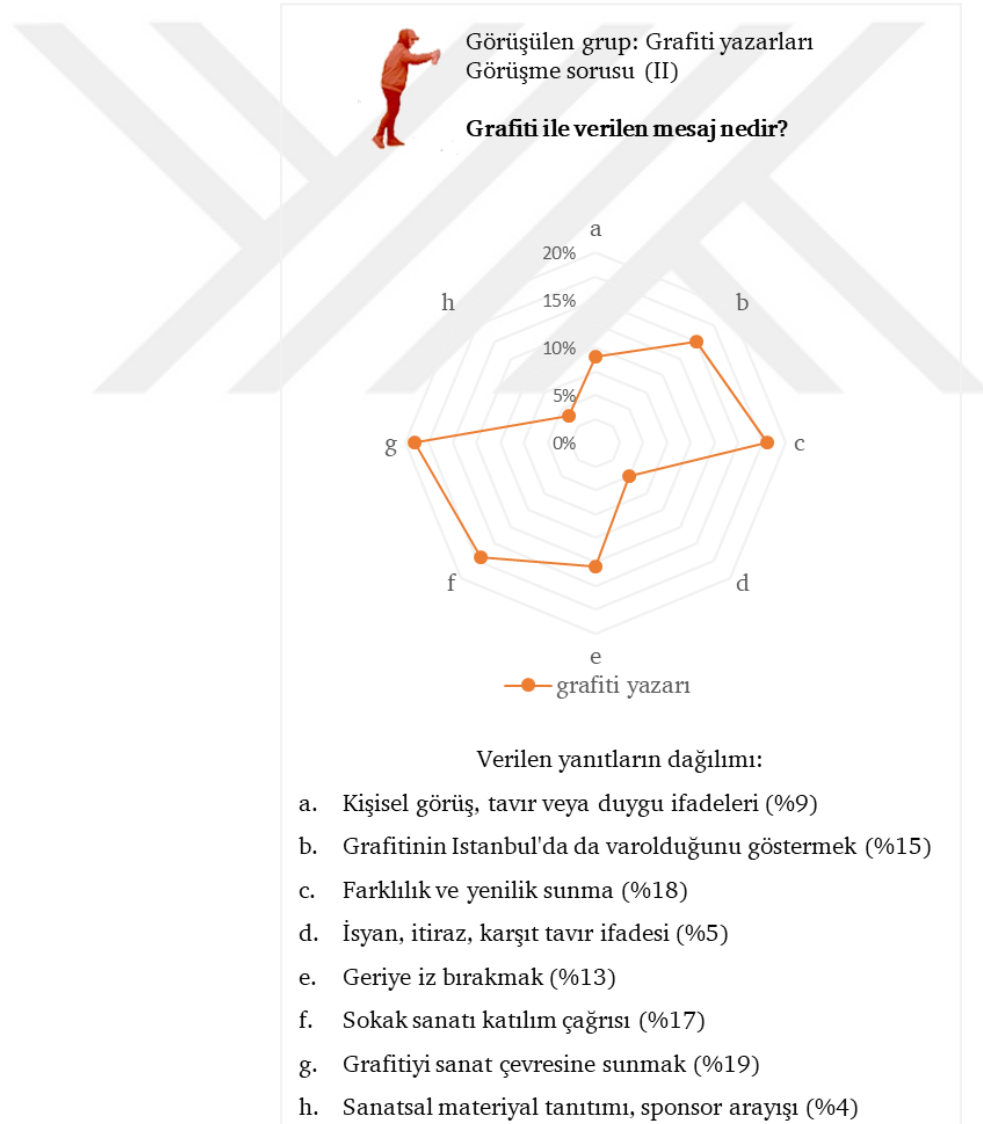
- h. Sosyal yaşama tepki gösterme isteği (%6); Gft16 ile yapılan görüşme yazar, duvarlara çizdiği büyük kedi figürleri ile bireylerin “günlük hayatın temposunda göremedikleri robotsal yaşam şekillerini fark etmelerini “sağlamaya çalıştığını belirtmiştir. Gft8 ‘de yazdığı grafitilerde hem tema hem de içerik olarak “...bireylere bulundukları mekânsal çevrenin sosyal akışı içinde anlamaya çalışmalarını, farklı görüşleri, yaşam biçimlerini duygudaşlık kurarak toplumsal krizlerin aşılabilirliğini...” fark etmelerine katkıda bulunmayı amaçladığını belirtmiştir.

Şekil 4.13 Grafiti yazarları tarafından “Neden grafiti yazıyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı.

Karaköy Bölgesi’nde yapılan alan çalışmasında tespit edilen grafiti spotlarının içerik türleri arasında farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Gözlem sürecinde

grafiti spotlarından Banker Sokak (D3) çevresinde imza grafiti türünde örnekler yoğunluk kazanırken, Alt Geçit (D4) çevresinde aralarında toplumsal farkındalık temalarının işlendiği yazı ve figürlerinin yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum, grafiti yazarlarının konum belirlemede, grafiti ile vermek istenen mesajın taşıdığı anlam ve değeri belirleyen sosyal ve mekânsal etkenler bulunduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda grafiti yazarları ile yapılan görüşmelerde yazarlara, grafitinin konumu ve grafiti içeriği arasındaki bağlantıyı ortaya koymak amacı ile “grafiti ile verilen mesaj nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar derlenerek, frekans dağılımına göre Şekil 4.14’ de gösterilmektedir. Buna göre grafiti ile anlatılan 8 farklı mesaj içeriği belirlenmiştir.

Şekil 4.14 Grafiti yazarları tarafından “Grafiti ile verilen mesaj nedir?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı.

- a. Kişisel görüş, tavır veya duygu ifadeleri (%9); grafiti içerik türü olarak piece ve mural tarzları ile anlık veya önceden belirlenen temalar üzerinden ifade bulmaktadır.

Gft14 “...grafitiyi bir özgürlük temsili...” olarak gördüğünü belirtmiştir. Buna göre sokaklarda bireylerin kendilerini ve görüşlerini grafiti stilleri, harflerin tasarımı, kullanılan renkler veya malzemelere göre politik, sosyal veya kişisel konular ile ilgili ifadeler bu özgürlüğün bir çeşit dışa vurulma biçimi olabilmektedir. Gft4’e göre ise grafiti “ben buradayım demektir” ve bunun sosyal akışa meydan okumak anlamı taşıdığını belirtmiştir.

- b. Grafitinin İstanbul’da var olduğunu göstermek (%15); Gft11 ise “...grafitin dünya çapında olarak Hip-Hop kültürünün bir parçası olması nedeni ile mekânsal olarak bu kültürü yansıttığına...” dikkat çekmiştir.

Bölgedeki tek kadın yazar olan Gft7 “...grafiti yazma nedeni olarak, kadınların da grafiti yazabileceğini göstermeyi sosyal bir sorumluluk olarak gördüğünü...” belirtmiştir. Yazar çoğunlukla legal olarak mural tarzda ve güncel olaylardaki kadın temalarına yönelmektedir. Bölgedeki grafitilerin sosyal medya üzerinden paylaşımı ile global bir yayılım kazandığına dikkat çeken Gft16 “... Burada yapılan işler (Karaköy’de) Avrupa ve Amerika’daki grafitiler kadar iyi...” olduğunu belirtmiştir.

- c. Farklılık ve yenilik sunma (%18); grafiti mevcut mekânsal kimliğe farklı anlamlar yükleyerek farklı ve yeni bir görsel imaja duyulan gereksinimin göstergesi olabilmektedir.

Gft3 “...grafitin mekânların alışlagelmiş kullanımına farklılık getirme, yeni bir şey sunma, kalıpları kırma...” amacı taşıyabildiğine dikkat çekilmiştir. Gft8 ise grafitinin mekânı farklılaştırma arayışı kadar, “...grafiti dünyası da kendi içinde sürekli yenilik arayan, farklı stillerin denendiği, yazarların sürekli kendilerini geliştirme arayışı içinde yeni teknikleri, spreylere boyaları denediğini...” söylemiştir.

- d. İsyân, itiraz, karşıt tavır ifadesi (%5); grafiti özel ya da kamusal alanlardaki yüzeylere yazılarak, yasadışı bir eyleme dönüşebilmektedir. Gft4’ göre grafitinin bir karşı durma biçimi olduğunu belirtmiş ve konum belirlemede

çevredeki reklam panoları, ticari tabelaların oluşturduğu görsel karmaşaya dikkat çekmiştir. Yazara göre “...büyük şirketlerin her yerde billboardlarını (reklam panoları veya logoları) görüyoruz... Onlar normal vatandaştan daha bilincindeler sokağın içindeki hayatın öneminin...”. Bu nedenle daha önce grafiti yazılmamış ve reklam panolarına görsel olarak meydan okuyan mekânlara yöneldiğini belirtmiştir. Grf7’de ise birbirinden renkli grafitileri ile “...kentin grileşen ve monotonlaşmış görüntüsüne...” alternatif gerektiği mesajını vermeyi amaçladığını ifade etmiştir.

- e. Geriye iz bırakmak (%13); grafitinin asal nedenleri arasına yer aldığı belirtilmiştir. Bölgedeki illegal grafitilerin yazarlarından Gft3 “...bulunduğu sokakları ve buralardaki grafitisiz yüzeyleri ilk olarak kendisinin bulduğuna dair işaret bırakmak amacı ile imza grafitisini kullandığını belirtmiştir.” Gft12’de konum seçimini “Daha önce yazılmamış yerlere yazmayı seviyorum... Kepenk, duvar, pano... Görülür olsun ve benden bir iz taşısın isterim...” olarak ifade etmiştir.
- f. Sokak sanatı katılım çağrısı (%17); grafiti bireysel ya da kolektif olarak yapılabilmesi nedeni ile geniş katılım imkânı sağlamaktadır. Gft17, “...grafiti work shop ve sokak festivalleri ile grafitinin farklı yaş gruplarındaki bireylere, sokak sanatına aktif katılım deneyimi sunduğunu...” vurgulamıştır.

Gft14 ise grafiti aracılığı ile bir araya gelen gençler arasında sosyal ve duygusal olarak paylaşım getirdiğini belirtmiştir. Kendisinin de içinde bulunduğu grafiti grubundaki “...grafiti arkadaşı değil hepimiz birbirini kollayan kardeşlik duygusunu ...” sevdiği için grafiti ile ilgilediğini ifade etmiştir.

- g. Grafitiyi sanat çevresine sunmak (%19); grafiti yazarlarının grafitini görselliğinin estetik niteliğe sahip olmasına önem vermektedir.”... grafitinin gelişi güzel ve hızlı yazılması durumunda basit karalamalar...” olarak görülebildiğine işaret eden Gft7, genellikle grafitiyi sokağa taşımadan önce renk, desen ve figür üzerine eskiz yaptığını belirtmiştir.

Gft14 ise grafitilerin yazıldığı anın canlı olarak internet ortamında paylaşımı çoğunlukla sanat çevresine yönelik olduğuna dikkat çekmiştir.

- h. Sanatsal materyal tanıtımı, destekleyici arayışı (%4), grafiti yazarken kullanılan spreyl boyalarının maliyetinin yüksek olması nedeni ile sıklıkla sokak festival veya etkinlikleri kapsamında kaynak bulunabilmektedir. Bu konuda Gft13 “...sprey boyaların ithal ürünler olması nedeni ile artan maliyet ve zorlaşan tedarik...” duruma dikkat çekmiştir.

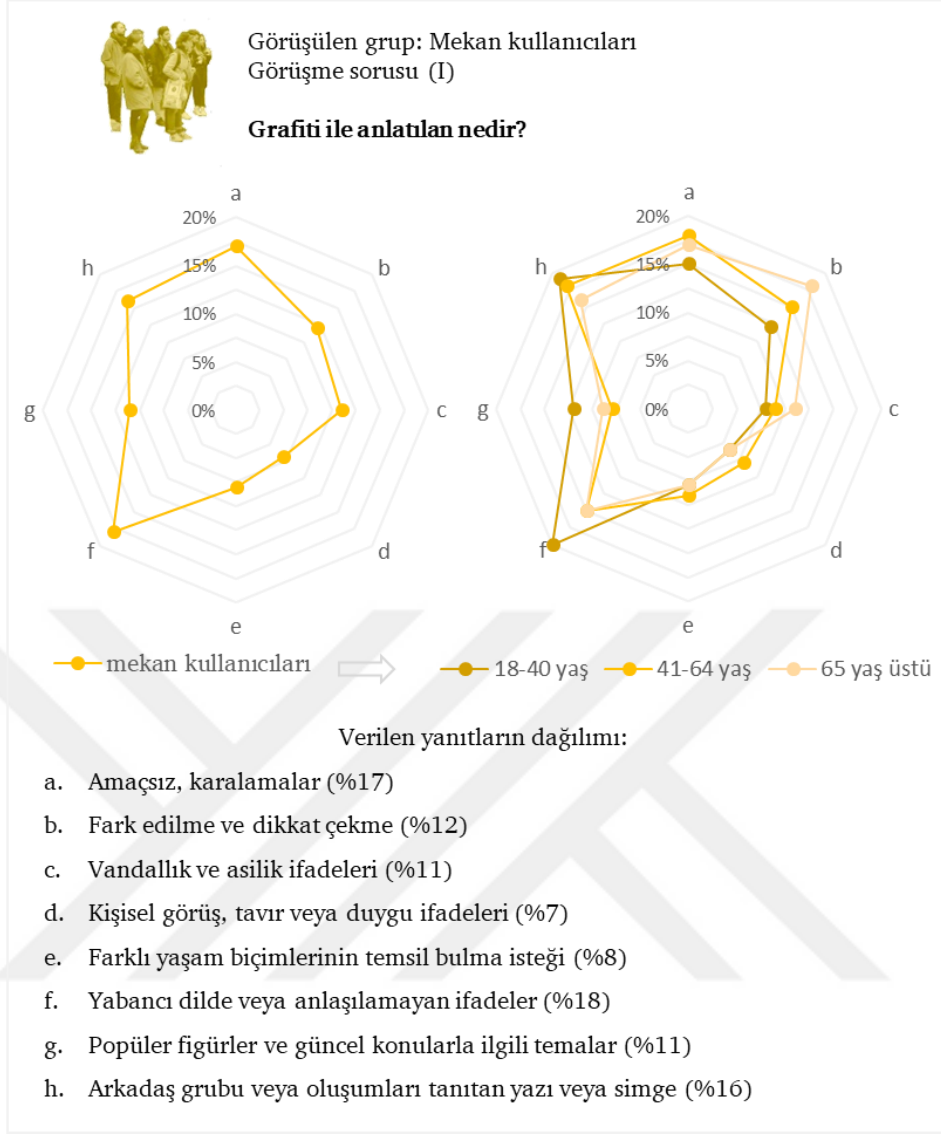
Gft3 ise grafiti yazma için her türlü yazan, çizen nesneyi kullanabileceğini belirtmiştir. Gf14 ise son yıllarda grafitinin kafe, okul ve açık alan düzenlemelerinde kullanımı ile malzeme teminine alternatif kaynak bulabildiklerini belirtmiştir.

4.2.2.2 Grafiti Görme Biçimleri

Bölgedeki grafitiler geniş bir alana yayılmış ve gündelik yaşamın görsel bir parçası haline gelmiştir. Karaköy’ün tarihsel süreci içinde turistik ve kültür değeri taşıyan ve kendine özgü mekân imajı içinde grafiti kendine sıra dışı mekânsal konumlar bulabilmektedir. Grafitinin görsel olarak fark edilebilirliği de, bulunduğu konumun görülebilir olma durumu ile değişkenlik göstermektedir.

Bölgede, grafitinin okul duvarı (B3), köprü terası (E5), otopark çevresi (C4) veya çoğunlukla kafe, restoran mekânlarının yakınında (A1, A5, B2, D3) grafitinin birikim ve yayılım eğilimi gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu durum grafitinin kendine özgü bir hedef kitleden oluşan izleyiciye duyarlı bir niteliğinin olduğunu düşündürmektedir. Buradan hareketle, mekân kullanıcılarına “grafiti ile anlatılan nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Buradaki temel amaç, grafitinin mekân kullanıcıları tarafından anlaşıldığı, mesaj içeriğinin algılanma ve grafitiye yüklenen değerin belirlenmesidir.

Katılımcıların görüşleri, yaş duruma göre farklı niteliklere işaret etmektedir. Verilen yanıtlar derlenerek, yüzdelik frekans dağılımına göre Şekil 4.15’ da gösterilmektedir. Buna göre 8 farklı grafiti anlamına ulaşılmıştır.

Şekil 4.15 Mekân kullanıcıları tarafından “Grafiti ile anlatılan nedir?” soruna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı.

- a. Amaçsız, karalamalar: Genel olarak katılımcıların %17’sinin; 18-40 yaş grubunun %15’i, 41-64 yaş grubunun %18’i ve 65 yaş üstünün %17’inin görüşüdür. Mekân kullanıcıları arasında en yaşlı katılımcılardan MK440 “...grafiti bizim zamanımızda yoktu... Duvar yazıları var, onların da ne yazdığını anladık, bunlar (grafiti) karmakarışık, anlaşılmayan ifadeler.” olarak görüş belirtmiştir. Genç katılımcılardan MK2 ise “...mahallede giderek yayılan grafitilerin çoğunun ne anlama gelen kelimeler olduğunu anlamıyoruz, bazıları da çok karmaşık oluyor okunamıyor...” olarak düşüncesini ifade etmiştir.

- b. Fark edilme ve dikkat çekme: Mekân kullanıcılarının %12'si; 18-40 yaş grubunun %12'si, 41-64 yaş grubunun %15'i ve 65 yaş üstünün %18'i tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılardan MK212 "...bölgede çok farklı görsellikte grafiti mevcut, bunların bir kısmı sanatsal nitelikte, bir kısmı ise anlamsız karalamalar gibi...sanat galerilerinin dikkatini çekmek isteyen gençlerin grafitileri daha estetik oluyor" olarak görüşünü belirtmiştir.
- c. Vandallık ve asilik ifadeleri: Katılımcıların %11'i; 18-40 yaş grubunun %8'i, 41-64 yaş grubunun %9'u ve 65 yaş üstünün %11'i tarafından belirtilmiştir. Bölge' de esnafılık yapan MK 237 görüşünü "...dükânın kepenginde grafiti vardı. Şimdi yan duvara da yapmışlar, mermer kaplı duvar mahvoldu. Grafitiyi istemediğimiz halde yazıyorlar ..." şeklinde belirtmiştir.
- d. Kişisel görüş, tavır veya duygu ifadeleri: Mekân kullanıcılarının %7'sinin; 18-40 yaş grubunun %6'sı, 41-64 yaş grubunun %8'i ve 65 yaş üstünün %6'sının görüşünü yansıtmaktadır. Bölgedeki üniversitelerden birinde öğrenci olan MK71 "...grafitin psikolojik olarak bireyin kendini ifade etme biçimi" olduğunu belirtmiştir. Bölgede seyyar satıcılık yapan MK89 ise grafiti ile "...milli temalar ve bayrak çizimi ile grafiti insanların olaylara duyduğu tepkiyi anlattığını" ifade etmiştir.
- e. Farklı yaşam biçimlerinin temsil bulma isteği: Katılımcıların %8'i; 18-40 yaş grubunun %8'i, 41-64 yaş grubunun %9'u ve 65 yaş üstünün %8'i tarafından belirtilmiştir. Bölgede bulunan yabancı turistlerden MK 297 "...grafiti toplum içinde kendine yer arayanların, kendilerini temsil eden şekiller, renk dizileri veya sloganların" anlatıldığını belirtmiştir.
- f. Yabancı dilde veya anlaşılamayan ifadeler: Genel olarak katılımcıların %18'i; 18-40 yaş grubunun %20'si, 41-64 yaş grubunun ve 65 yaş üstünün %15'nin görüşü bu yöndedir. Bölgede bulunan mahalle sakini ve en yaşlı katılımcılardan MK439 ".grafiti ile genellikle İngilizce veya ona benzer kelimelerin yazıldığına" dikkat çekmiştir.
- g. Popüler figürler ve güncel konularla ilgili temalar: Mekân kullanıcıların %11'i; 18-40 yaş grubunun %12'si, 41-64 yaş grubunun %8'i ve 65 yaş üstünün %9'u bu görüşte olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan Alt Geçit esnafı olan 74 yaşındaki MK422" grafiti ile pek çok ünlü kişinin resminin

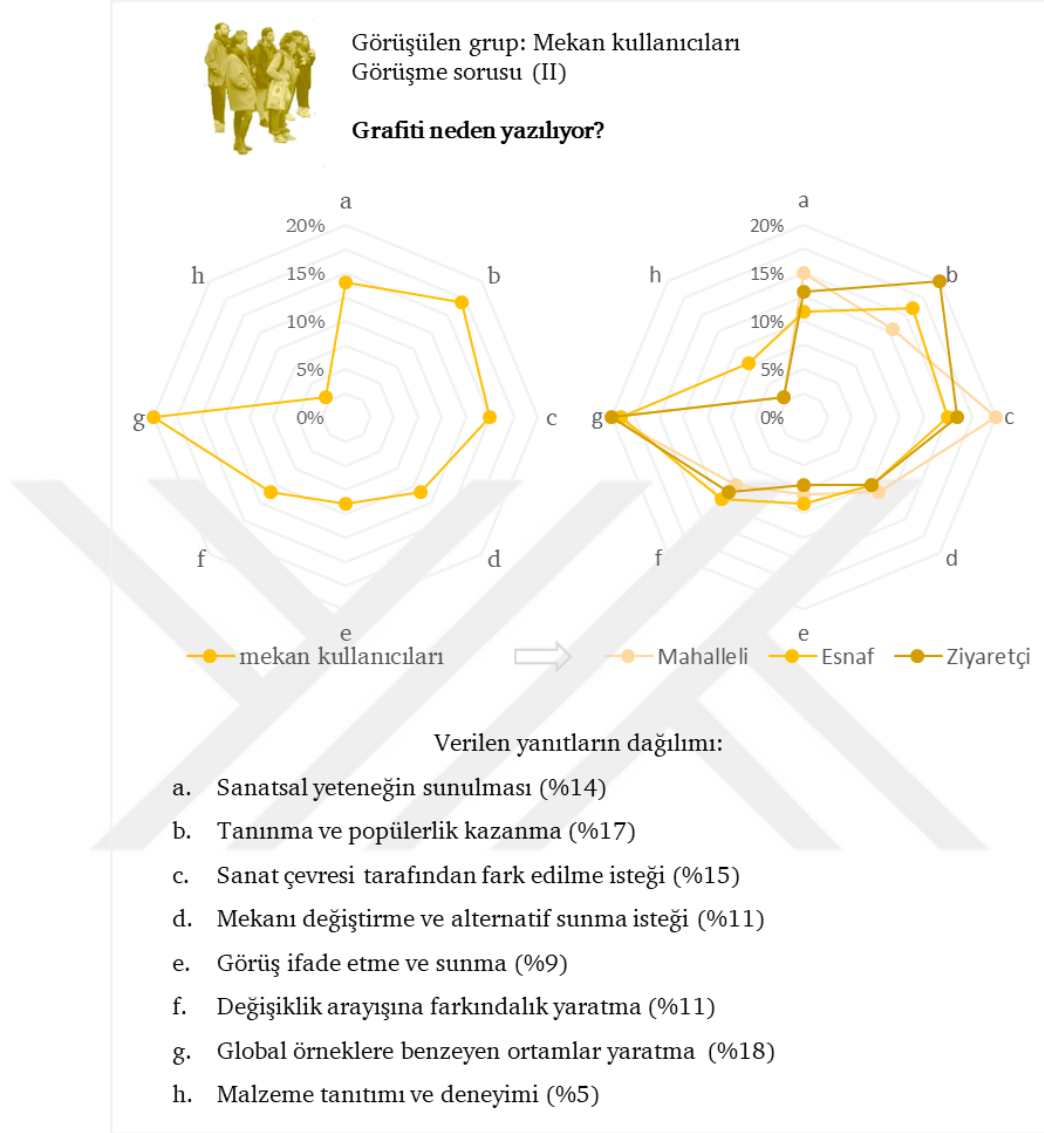
çizildiğini ama kısa sürede silinerek, yerine başka bir grafiti yazıldığını” belirtmiştir. Diğer bir esnaf 38 yaşındaki MK214 ise “...milli bayramlarla ilgili konular, bayrak, şampiyonluklarda takım renkleri veya karikatür tipleri sıklıkla Alt Geçit duvarlarına çizildiğini” belirtmiştir.

- h. Arkadaş grubu veya oluşumları tanıtan yazı veya simgeler: Genel olarak katılımcıların %16’sının; 18-40 yaş grubunun %19’unun, 41-64 yaş grubunun %18’i ve 65 yaş üstünün %16’sının görüşüdür. Katılımcılardan 18 yaşındaki öğrenci MK8 “...grafiti çeşitli gençlerin kendi gruplarının adını yazarak kendilerini tanıttıklarını” belirtmiştir.

Bölgedeki grafitilerin her biri farklı görsel niteliğe sahiptir. Bunlar arasında grafiti yazarlarının imzalarından oluşan küçük boyutlu tag grafitiler olduğu gibi devasa boyutta mural veya piece grafitiler bulunmaktadır. Bölgede, yerleşim alanlarından (A2, B2) ticari (C1, B4) ve turistik (C3, E5) merkezlere uzanan geniş bir mekânsal yayılan bu zengin görsel içerik, geniş bir izleyici kitlesine ulaştığı gözlemlenmiştir. Bu durum, grafitinin bulunduğu konum ile mekân kullanıcılarının bölgede bulunma nedenine göre farklılaşan grafiti görme biçimlerinin olduğunu düşündürmektedir. Bunların belirlenmesi ve bölgedeki grafiti algısına dair farklı görüşlerin ortaya konması amacı ile katılımcılara “sizce grafiti neden yazılmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. İfade edilen görüşler, bireylerin bölgede bulunma nedenlerine (esnaf, mahalle sakini, transit geçen ya da ziyaretçi) göre farklı nitelikleri işaret etmektedir. Verilen yanıtlar derlenerek, yüzdelik frekans dağılımına göre Şekil 4.16’de gösterilmektedir. Buna göre 8 farklı grafiti görüşüne ulaşılmıştır.

- a. Sanatsal yeteneğin sunulması: Katılımcıların %14’ü; mahalle sakinlerinin %15’i, esnafın %11’i ve ziyaretçilerin %13’ü tarafından belirtilmiştir. Bölgedeki, Alt Geçit esnafı olan MK171 “...Alt Geçit çevresindeki grafitiler, tamamen anlamsız karalamalar gibi duruyor. Benim için çevre kirliliğidir” olarak görüşlerini belirtmiştir.
- b. Tanınma ve popülerlik kazanma: Genel olarak görüşme yapılanların %17’si; mahalle sakinlerinin %13’ü, esnafın %16’sı ve ziyaretçilerin %20’si tarafından ifade edilmiştir. Galata Köprüsü üzerinde görüşülen ziyaretçi

olan MK278 ise “...grafiti güvenlik açığının, ihmal edilmişliğin göstergesi olan karmaşık ifadeler...” olarak anlamlandırmıştır.

Şekil 4.16 Mekân kullanıcıları tarafından “Grafiti neden yazılıyor?” soruna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı.

- c. Sanat çevresi tarafından fark edilme isteği: Mekân kullanıcıları genelinin %15'i; mahalle sakinlerinin %20'si, esnafın %15'i ve ziyaretçilerin %16'sı bu yönde görüş belirtmiştir. Katılımcılardan üniversite öğrencisi MK99 “...grafiticiler genelde bölgedeki sanat galerilerinin ilgisini çekmek istiyor, grafitilerin sosyal medyada paylaşımı ile kendilerini tanıyorlar” şeklinde görüş belirtmiştir.

- d. Mekânı değiştirme ve alternatif sunma isteği: Katılımcıların %11'i; mahalle sakinlerinin %11'i, esnafın ve ziyaretçilerin %10'u bu görüştedir. Bölgedeki mahalle sakini MK149 görüşünü "...grafiticiler boş, metruk bir binanın görünüşünü değiştirebiliyor, inşaat perdelerinde boş yer kalmadı... Bazen iyi işler çiziyorlar ama genellikle çevreyi olduğundan daha dağınık gösteriyorlar" olarak ifade etmiştir.
- e. Görüş ifade etme ve sunma: Görüşmeye katılanların %9'u; mahalle sakinlerinin %8'i, esnafın %9'u ve ziyaretçilerin %7'si tarafından ifade edilmiştir. Örneğin; katılımcılardan bölgedeki toplu taşıma duraklarını kullanan MK245 görüşünü "...grafiti anlamsız ifadeler gibi görünse de, sonuç olarak bir bireyin içinden gelen, kendine özgü biçimde kendini ifade etme, toplumla buluşma biçimi" olarak yorumlamıştır.
- f. Değişiklik arayışına farkındalık yaratma: Mekân kullanıcılarının genelinin %11'i; mahalle sakinlerinin %10'u, esnafın %12'si ve ziyaretçilerin %11'i bu yönde görüş belirtmiştir. Katılımcılardan bölgede bulunan mimarlık öğrencisi MK88 grafitinin mekânların tasarlanan işlevlerine yeni bir yorum katmaktadır. Bu durumda grafitinin yasa dışı olması, mekân sahiplerinin grafiti yazılma duruma göre tedbir olmalarına neden olduğuna dikkat çekmektedir.
- g. Global örneklere benzeyen ortamlar yaratma: Genel olarak görüşme yapılanların %19'u; mahalle sakinlerinin %20'si, esnafın %19'u ve ziyaretçilerin %20'si tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılar arasındaki yabancı turist MK294 ve MK295 "...grafiti pek çok kenti birbirine benzer hale getirdi. Londra, Paris veya İstanbul'daki grafitiler birbirine benzeyen sokaklar yaratıyor. Bu durum mevcut tarihi dokuyu bazen geride bırakabiliyor. Karaköy'deki grafitiler genel olarak arka sokaklarında birbirine benzer hale getirmiş" olduğunu belirtmiştir.
- h. Malzeme tanıtımı ve deneyimi: Katılımcıların %4'ü; mahalle sakinlerinin %3'ü, esnafın %8'i ve ziyaretçilerin %3'ü tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılar arasında çeşitli boya ve hırdavat malzemesi satıcısı olan MK334 "grafiti boyalarında kalıcı olması ve zengin renk kartelasına sahip olması

nedeni ile genellikle yabancı marka sprey boyalar tercih edilmektedir. Ancak artan döviz kuru nedeni ile bundan beş altı sene önce dokuz, on lira olan sprey kutu, elli, altmış liraya çıktı... Yerli üretim sprey malzemelere ilgi arttı.” Bu durumun grafiti yazarlarını yeni malzeme deneyimine yönelttiğini ifade etmiştir.

4.3 Grafitinin Mekânsal Etkileri

Yapılan alan çalışmasında, grafitinin bulunduğu yüzeye, içerik türüne göre çevresindeki sosyal akışın farklılaştığı gözlemlenmiştir. Bölgenin grafiti ile değişen görsel imajı beraberinde işlevsel ve mekânsal öngörülmeyle aktiviteleri de beraberinde getirmiş durumdadır. Bu mekânsal etkinin farklı örnekleri oluşturulan Tablo 4.7’ de görsel ve işlevsel olarak derlenmiştir. Buna göre grafiti spotu (A1) Tünel meydanı ve (D4) Karaköy Meydanı çevresinde, grafitinin diğer sokak sanatı örneklerini mekâna çektiği görülmüştür. Bunlar arasında sokak müzisyenlerinin sıklıkla grafiti bulunan yüzeyler önünde performans sergilemektedir. Ayrıca poster, stensil veya çıkartma gibi sunumlar da grafiti bulunan yüzey çevresinde yer almaktadır.

Grafiti ile sokak kafeleri arasında karşılıklı bir çekim olduğu gözlemlenmiştir. Grafiti spotu (D3) Banker Sokak ve (B5) Mumhane Caddesi çevresindeki kafe, restoran, büfe veya seyyar yemek tezgâhlarının genellikle grafiti bulunan yüzey önünde veya grafiti bulunan yüzeye bakacak şekilde konumlandığı görülmektedir. Buralardaki grafitinin de görsel olarak daha renkli ve mekân kullanıcılarını grafiti yazmaya motive edici sokak yazıları olarak değişim göstermektedir.

Genel olarak bölgedeki grafitiler, izinsiz olarak yazılmış illegal Grafiti türündedir. Bu nedenle, kamusal ve özel alan niteliğindeki mekânlarda bulunan grafitiler sıklıkla zabıta veya esnaf tarafından boyanarak kapatılmaktadır. Benzer durumda, grafiti yazarlarının kendileri de yüzeyi gri boya ile kapatılarak, yeni grafiti için zemin hazırlanmaktadır. Bu durum, Karaköy Alt Geçit (D4) çevresindeki duvarlardaki grafitiler yaklaşık 4-6 hafta arasında değişen sürelerde silinmekte ve yerine yeni grafiti yazılarak, döngüsel bir süreç oluşturmaktadır. Bölgenin önemli bir ticaret ve turizm merkezi olması nedeni ile geniş caddelere açılan ve meydanlara bakan cephelerinde, reklam panosu ve bilgilendirme afişleri yoğun

olarak bulunmaktadır. Grafiti spotu (A4) Kemeraltı Caddesi ve (B4) Karaköy Meydanı çevresindeki dükkân tabelaları, trafik ışıkları, yönlendirme panoları ve reklam panoları arasında, grafiti kendine yer bulmaktadır. Ortaya çıkan görüntü, bölgenin tarihi imajına yeni ve alternatif bir görsellik katmaktadır.

Dükkân kepenkleri üzerinde yoğun olarak bulunan grafiti, kepenklerin kapanması ile sokaklara görsel olarak farklı bir görünüm kazandırmaktadır. Özellikle, Yüksek Kaldırım (B2) ve Kemeraltı Caddeleri (A4) üzerindeki grafitiler, kepenklerin açık olduğu gün içi saatlerinde fark edilmezken, gün sonunda kepenklerin kapanması ile cadde farklı bir görünüme bürünmektedir.

Bölgenin gece saatlerinde ıssızlaşması nedeni ile grafiti bulunan kepenkler bu ortama özgün bir imaj vermektedir. Grafiti, bölgede bulunan esnaf ve mahallelinin kendi imkânları ile çeşitli yeni düzenlemeler yapmasına neden olmuştur. Murakıp Sokak (B5) üzerinde yeni açılan bir sokak kafesi, cephe düzenlemesi ve iç mekân tasarımında, çevredeki örneklerle benzer yeni grafitilerden yararlanmıştır. Bölgede Karaköy Meydanı ve Galata Kulesi çevresini bağlayan, ara geçit niteliğindeki Hacı Ali Sokak merdivenleri (C4) çevre esnafın katkısı ile rengârenk boyanarak özgün bir geçiş ortamı oluşturulmuştur.

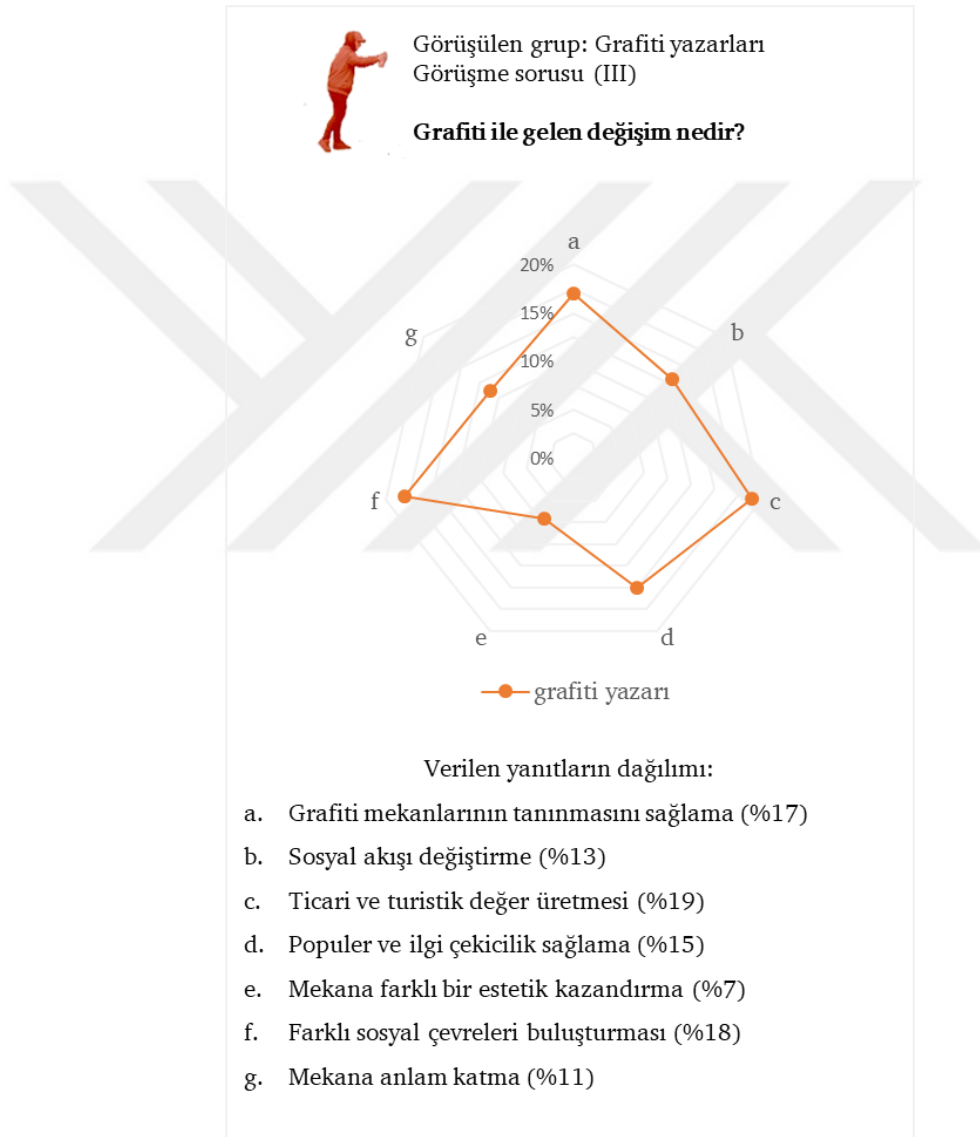
Bölgede grafitinin yoğun olduğu Perşembe Pazarı çevresindeki arka sokakların, hafta sonu veya tatil günlerinde yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çektiği gözlemlenmiştir. Tersane Caddesi boyunca dizile hırdavat satan dükkânlar, tatil günlerinde kapanan işyerleri ve dükkân kepenkleri ile açığa çıkan grafitiler, ortamın ilgi çekici bulunması nedeni ile gezi rotaları oluşturmaktadır. Buralardaki تنها sokaklarda, birbirinden renkli grafitileri bulunduğu Yemeniciler Sokak (E3), Fermeneciler Caddesi (E4) ve Yemeniciler Caddesi (E1) çevresinde grafiti bulunan yüzeyler önünde fotoğraf çektiren bireyler sıklıkla görülmektedir. Bölge, grafiti ile gelen değişimin etkileri sadece mekânsal boyutta değil, gündelik akış içinde çevre esnafı, ziyaretçiler ve mahalle sakinlerinin grafiti algısı üzerinde de değişim oluşturmuştur. Bu durumun belirlenebilmesi adına, mekân kullanıcılarını görüşleri alınarak, grafiti ile gelen değişim üzerine derinlemesine bilgi toplanmıştır.

Tablo 4.7 Karaköy bölgesinde gözlemlenen görsel ve işlevsel değişim örnekleri.

Görsel değişim		İşlevsel değişim
A1		- Sokak müziği performansları - Poster, yapıştırma, stensil gibi sokak sanatı örneklerinin görülmesi
D4		
D3		- Canlılık katma - İlgi çekici görsellik - Dinamik ortam - Beklenmeyen düzenlemeler
B5		
D4		- Grafiti ile mücadele - Bozulan ve zarar gören yüzeyler - Yönlendirme tabela ve bilgilerin kaybı
D4		
A4		- Reklam panoları ile rekabet - Görsel karmaşa - Mekan imajının bozulması
B4		
B2		- Gece ve gündüz farklılaşan grafiti görünürlüğü - Ortamın değişen imajı - Öngörülme yeni düzenlemeler
E2		
B5		- Grafitinin görsel stiline gelişimi - Mekan kurgusuna alternatif işlev eklenmesi - Alternatif kullanımların gelişim
C4		
D4		- Mekanın tasarlanan işlevinin farklılaşması - Grafiti önünde fotoğraf çekimi - Grafiti sokaklarına gezi düzenlemesi
E1		

4.3.1 Bölgede Grafiti ile Gelen Değişim

Alan çalışmasının yapıldığı Karaköy Bölgesi'ndeki grafitinin mekânsal etkilerini belirlemek amacı ile grafiti yazarları ve mekân kullanıcıları ile yapılan görüşmelerde grafiti ile gelen değişimin boyutları belirlenmektedir. Bu nedenle her iki görüşme gruba aynı soru yöneltilerek, konu ile ilgili görüşleri alınmıştır. Verilen yanıtlar derlenerek, yüzdelik frekans dağılımına göre Şekil 4.17' de gösterilmektedir. Buna göre grafiti ile 7 farklı değişim durumu belirlenmiştir.

Şekil 4.17 Grafiti yazarları tarafından “Grafiti ile gelen değişim nedir?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı.

a. Ticari ve turistik değer üretmesi (%19); grafiti ile gelen mekânsal değişim çoğunlukla, grafiti öncesi turistik veya ekonomik değer taşımayan çevrelerin öne çıkması üzerinedir. Gft14 “... Grafiti, yoğunlaştığı sokakları pek çok kentte yeni gezi alanlarına dönüştüğüne...” dikkat çekmiştir. Grafiti öncesinde, yarım kalmış inşaat alanlarının, endüstriyel tesisin veya metruk yapının, grafiti ile farklı yeni ve farklı işlevselliğe geçiş yapabildiğine dikkat çekmiştir. Gft8 “...grafiti yazarken ticari veya turistik bir değer üretme gibi bir kaygısının olmadığını ancak, grafitinin görsel olarak yarattığı çekim günü göre grafiti ilgi odakları (hot spot) haline geldiği...” belirtmiştir. Gft10 ise grafiti ilgisinin yaşamının bir parçası olduğunu, sokaklarda grafiti yazmanın yanı sıra grafitiyi iş olarak da değerlendirdiğini söylemiştir. Ayrıca düzenlediği eğitici sunumlar ve tanıtım etkinliklerinde grafiti ile sokaklarda bireysel veya kolektif olarak kendisini ve diğer katılımcıları ortak bir değer etrafında topladığına dikkat çekmiştir. Son dönemlerde grafitinin de kendi içinde değişim geçirdiğine dikkat çeken Gft7, grafitinin sokaklarda başlayan eylemselliğinin, sanal ortamda da NFT olarak sürdürdüğünü belirtmiştir.

b. Farklı sosyal çevreleri buluşturması (%18); görüşme yapılan grafiti yazarları farklı çevrelerden gelen gençlerden oluşmaktadır. Grafiti yazarları grafitinin, hem kendilerini hem de grafiti bulan mekânları yeni insanlarla buluşturma etkisi olduğuna dikkat çekmiştir. Gft4 “...grafitiye ortaokul sonunda başladım, grafiti dünyası dış dünya gibi dışlayıcı gelmedi bana... Kolay olmadı ama burada kendime bir yer edindim.” sözleri ile grafiti aracılığı ile değişen sosyal çevresine vurgu yapılmıştır.

Gft16 “...grafitinin mekânı rezil de eder, vezir de eder misali bir güce” sahip olduğuna ve bu noktada toplumun grafitiyi kabul etme biçiminin önem taşıdığını...” belirtmiştir. Karaköy’deki Kızgın Panda teması işlenen mural grafiti sayesinde, Galata Kulesi yakınında alternatif bir cazibe noktasının oluştuğuna dikkat çeken Gft 6, hem yerel hem de yabancı turistlerin gösterdiği ilgiden memnun olduğunu ifade etmiştir. Gft 15 ise grafitinin içeriğine göre kimi zaman da grafiti ile mücadele amaçlı olarak, bireylerin ortak bir tavır almaya yönelttiğine de dikkat çekmiştir.

- c. Grafiti spotlarının tanınması (%17); Gft11' göre " grafiti, kendine özgü bir sunum dili ve ifade dünyasına sahiptir. Bu dünya içinde grafiti yazarlarının tanınması, yazdığı grafitilerin konumu, konusu ve estetik (mekânsal nitelikleri) olmasına göre yazarın statüsü de iyileşmektedir." Bu noktada iyi grafiti bulunduğu mekânı dünyaya tanıttığı gibi, popüler ve bilinen sokakları yapılar veya kentlerdeki grafitilerde grafiti yazarlarını grafiti dünyasına tanıtmaktadır. Gft3 ise İstanbul'da tanınan bir grafiti yazarı olmak için Karaköy'de her yerde olmak gerekmektedir. Karaköy'ün grafiti yazarlarına ve grafiti spotlarının daha fazla kişi tarafından görülme imkânı verdiği için grafiti Karaköy' yöneldiğini belirtmiştir. Grafiti spotlarının artık sosyal medya üzerindeki paylaşıma göre çok hızlı bir şekilde tanınma imkânı yakaladığına dikkat çeken Gft13, içeriğinde popüler kültür figürleri taşıyan piece ve character tarzındaki grafitilerin beğeni topladığını ifade etmiştir.
- d. Popüler ve ilgi çekicilik (%15); grafiti spotları bulundukları sokağı, mahalleyi veya kente dair yeni ve özgün bir popüler kimliği beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada Gft16 "...grafitiyi görünürlüğü yüksek geçiş alanlarına yazılmasının, grafitinin içeriğinden bağımsız olarak, konumu ve boyutu ile bireysel ya da toplumsal bir mesaja dönüşebilir " olduğuna dikkat çekmiştir. Grafiti spotlarının ilgi çekici olarak nitelendirilmesinde, grafitiyi gören bireylerin grafitiyi anlama biçimlerinin belirleyici olduğuna dikkat çeken Gft14, grafitinin yarattığı ilginin geçici olabildiği belirtmiştir. Gft2 ise "... Bulunduğu yüzeyde uzun süre kalıcı olan grafiti bir süre sonra sokağın içinde kaybolabiliyor, genellikle malzeme ömrü ile ilgi bir durum, bazen de çevredeki insanlar sıkılıyor hep aynı şeyi görmekten..." görüşü ile farklı bir duruma vurgu yapmıştır.
- e. Sosyal akışı değiştirme (%13); grafiti gündelik aktivitelere yön verebilmektedir. Gft11 göre "... Hırdavat ve küçük imalathanelerin bulunduğu arka sokakların, çevresindeki dükkânların kepekleri grafiti yazarlarını kendine çekmiştir... Kısa bir süre içinde bu sokaklar ticari hareketliliğin dışında, grafiti yazma rekabetine sahne olmaya başlamıştır..." Gft14'de grafiti yazmak için yüzey arayışı, grafiti yazarlarının sokakları farklı bir gözle görmesini sağladığını belirtmiştir. Benzer şekilde, Gft7'ye göre ise

“...grafitinin ortaya çıkardığı yeni imaj, kimi zaman ilgi çekici bulunarak canlılık getirebilirken, kimi zaman da tepki çekerek ortamı ıssızlaştırabilmektedir... Bu grafitinin içindeki asi ruh ile sanatsal yeteneğin hangisinin ağır bastığına dair bir çeşit ipucu “ olarak görülebileceğine dikkat çekmiştir.

- f. Mekâna anlam katma (%11); bu noktada İstanbul’daki öncü grafiti yazarlarından olan Gft15 ise grafitinin taşıdığı mesaj, en baştan görsel tasarım aşamasında grafitinin “kim için” veya “bu grafitiyi kim görecektir” sorularına göre değişen anlamlar taşıdığını belirtmiştir. Diğer tarafta Gft3’e göre ise “...graffiti her yere yazılabilir. Duvarlara, kepenklere, trenlere, panolara (kısaca) her yere yazıyorum... Yani biz Taksim’de de varız. Nişantaşı’nda da... Kadıköy’de de ve Karaköy’de de varız...” böylelikle grafitilerin diğer grafiti yazarlarına grafitileri ile hâkimiyet alanını belirlediğini ifade etmiştir. Gft13’e göre “...graffiti yazarları için rekabet etme ve meydan okuma anlamı taşıyan bir grafiti, sokaktaki diğer insanların grafitiyi fark edip etmediklerini çok da hesaba katmaz rakibi görsün yeter”. Gft 7 ise grafitinin illegal veya legal yazılması, görsel stiline renklerin, harflerin stilize edilme biçimini, grafiti yazarlarının yaşadıkları kentsel çevreyi temsil etme biçimini “renkli çılgınlıklar atmak” olarak nitelendirmiştir.
- g. Mekâna farklı bir estetik kazandırma (%7); yapılan görüşmelerde Gft2 sosyal akışı içinde yaşadıkları çevreye kayıtsız kalmamaları gerektiğine dikkat çekmiştir. Gft17 üniversitede sanat ve grafik eğitimi aldığını, grafitilerin de çoğunlukla bu eğitimden gelen bir yaklaşımla tasarladığını belirtmiştir. Gft5, sosyal yaşamın içinde kendi yaşamı içindeki deneyimlerin den geriye iz bırakabilmek amacı ile grafiti yazmaktadır. Gft7 “İstanbul gibi güçlü bir imaj sahip kentlerin kendine özgü çok katmanlı tarihsel yapısı ve sosyal zenginliğinin grafitiye ilham verebildiğini...” belirtmiştir. Çalışlarında sıklıkla kendi özgün stilini, kentin imajı ile bütünleştirebilecek tema ve desenleri kullanmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu noktada grafitinin dünya çapında olarak çoğunlukla İngilizce yazılmasında, farklı ülkelerdeki grafiti severlere ortak bir görsel dil üzerinden ulaşmayı hedeflediğini belirtmiştir

Mekân kullanıcılarının grafiti ile gelen değişimi görme biçimi üzerine yapılan görüşmelerde bilgi toplanmıştır. Görüşmelerde katılımcıların genelinin yanı sıra bireylerin bölgede bulunma saatlerine göre; gün içi saatler 08:00-19:00 arası ve gün sonu saat 19:00-08:00'a kadar olan süreye yayılan, iki zaman aralığında bilgi toplanmıştır. Verilen yanıtlar derlenerek, yüzdelik frekans dağılımına göre Şekil 4.18'de gösterilmektedir. Buna göre grafiti ile 10 farklı değişim durumu belirlenmiştir.

- a. Görsel karmaşa, görüntü kirliliği: Katılımcı genelinin %10'u; gün içi saatlerde bulunanların %6'sı ve gün sonu saatlerinde %14'ü tarafından belirtilmiştir. Katılımcılardan, taksi şoförü MK321 "...Karaköy'den genellikle akşam saatlerinde geçiyorum. Özellikle iş çıkış saatlerinde, kalabalık ve çevredeki grafitilerin yayılımından dolayı, yönlendirme tabelalarını, trafik ışıklarını fark etmek güçleşiyor. Tedbir alınmalı!" şeklinde görüş belirtmiştir.
- b. Sokak kafelerinin çoğalması: Genel olarak görüşülenlerin %16'sı; gün içi saatlerde bulunanların %20'si ve gün sonu saatlerinde %11'i tarafından ifade edilmiştir. Bölgedeki kafelerde yapılan görüşmelere katılım MK205 ve MK206 görüşlerinde "Karaköy'de Kemankeş Caddesi çevresindeki kafelere sıklıkla gideriz. Burada hem grafitiler arttı hem de kafeler çoğaldı. İkisi birbirini destekler durumda. Grafiti olması kafe tercihimizi etkilemiyor ama grafiti ortama daha ilgi çekici bir hava kattığına" dikkat çekmiştir.
- c. Tarihi yapıların zarar görmesi: Mekân kullanıcılarının %7'si; gün içi saatlerde bulunanların %8'i ve gün sonu saatlerinde %7'si bu yönde görüş sunmuştur. Galata Kulesi çevresinde yapılan görüşmelerde esnaf MK175'ye göre "Karaköy'de çok tarihi bina var, son yıllarda oralara da grafiti çizdiler. Kule üzerindeki taşlarda isimler kazınmış durumda. Tarihi çeşme üzerindeki grafitiler çevreye olumsuz bir imaj veriyor. Buralar grafitiden temizlenmeli. Özellikle gece geç saatlerde sokaklar, ıssız ve grafitilerin verdiği bakımsız görüntü ürkütücü olabiliyor"
- d. Fark edirlilik kazanma: Katılımcı genelinin %7'si; gün içi saatlerde bulunanların %4'ü ve gün sonu saatlerinde %13'ü bu görüştedir. Alt Geçit

çevresinde bekçilik yapan MK335 “Grafitiler, gün içinde Alt Geçit’ in fark edilmesini sağladı. Buraların resmini çekip, grafitileri sosyal medyada paylaşıyorlar. Konum belirtiliyor ve Alt Geçit tanınır oldu” böylelikle yayaların Alt Geçit kullanımının arttığına ve çarşının işlerlik kazandığına dikkat çekmiştir.

- e. Alternatif gezi ve vakit geçirme yerleri oluşması: Genel olarak mekân kullanıcılarının %13’ü; gün içi saatlerde bulunanların %20’si ve gün sonu saatlerde %6’sı tarafından ifade edilmiştir. Bölgeye grafitilerin fotoğraflarını çekmek için geldiğini belirten MK339 “Yurt dışında grafiti turları var. İnsanlar gün içi saatlerde bu turlara katılıp, arka sokakları geziyor. Kent içinde yeni ve alternatif cazibe mekânları oluşabiliyor.” Bu durumun bölgeye özgün bir ekonomik değer katma potansiyeli taşıyabildiğini ifade etmiştir.
- f. Yeni isim verme, tanım kazanma: Görüşme yapılan bireylerin %4’ü bunlar arasında gün içi saatlerde bulunanların %4’ü ve gün sonu saatlerinde %3’ü benzer yönde görüş belirtmiştir. Bölgede yaşayan mahallesi MK410 “Kemankuş Caddesinde yanındaki arka sokaklardaki kafeleri soranlara, grafitileri takip et” diye tarif ettiğini MK309 ise internette gördüğü grafitiyi bulabilmek için bölgeyi merak edip ziyaret ettiğini “ ilgi çekici grafitiler var, onların peşinden buraya geldim. Arkadaşıma tavsiye edeceğim... Farklı bir hafta sonu gezisi ...” olarak grafitinin gün içinde alternatif gezi rotaları oluşturabildiğine dikkat çekmiştir. Murakıp Sokak çevresinde yapılan görüşmelerde katılımcılardan MK178 ve MK179 görüşlerinde “...burada sokak ismi değişti. Grafiti yazarı “Leo Lunatic Sokağı” olarak tabela var. Burasını grafiticiler sahiplendi. Sürekli yeni grafitiler çiziliyor. Kafelerin içinde de grafiti dekorasyon amaçlı kullanılıyor.” Bu nedenle Murakıp Sokak ve Mumhane Caddesi arasında kalan çevrenin “izinli grafiti alanı” olarak tanınması önerisinde bulunmuşlardır.
- g. Çöküntü ve suça teşvik edici ortamların oluşması: Katılımcıların %7’si; gün içi saatlerde bulunanların %3’ü buna karşın gün sonu saatlerinde %19’u bu görüştedir. Katılımcılardan bölgede güvenlik görevlisi olan MK334

görüşmede “...gece buralar (Hırdavatçılar Çarşısı çevresi) ıssızdır. Grafitiler ortamın ıssızlığına, güvenlik açığı varmış izlemine katıyor. Hemen her dükkânın alarmı var. Karaköy Meydanı çevresinde MOBESE kameraları her yeri görüyor. Buna rağmen, Alt Geçit’ in hali ortada... Grafitiler, gece geç saatlerde yapılıyor. Birkaç kez denk geldik... Ama bir yerde grafiti varsa veya çoğalıyorsa güvenlik açığı vardır” olarak düşüncelerini ifade etmiştir. Diğer taraftan bölgede yaşayan mahalle sakini MK419 ise grafitilerin mahalledeki boş ve metruk yapıların içine gün içinde yapıldığını, buralara giren çıkanın belli olmadığına dikkat çekerek, bu yapıların tedbir alınarak güvenliğinin artırılması gerektiğini belirtmiştir.

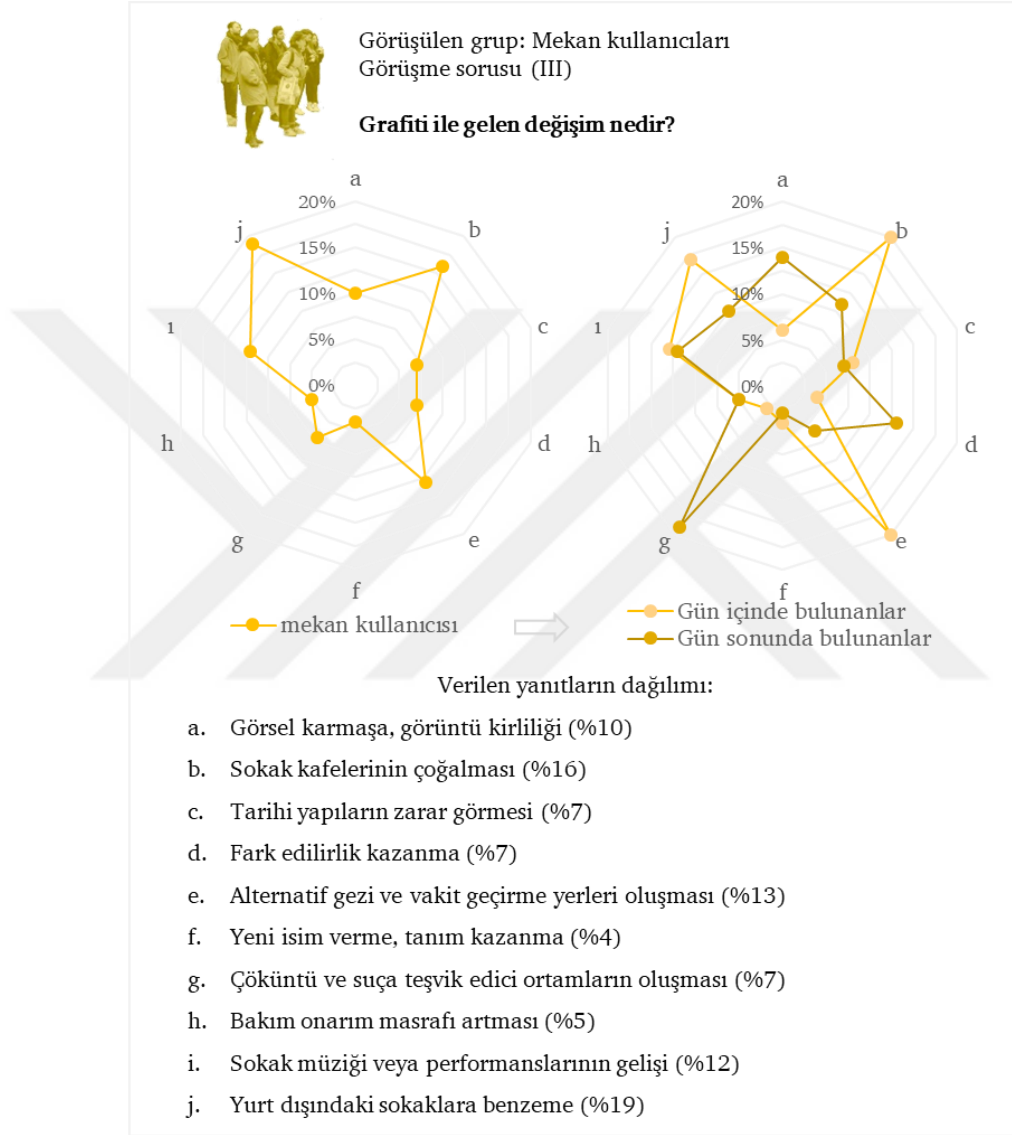
- h. Bakım onarım masrafı artması: Genel olarak katılımcıların %5’i ve benzer şekilde gün içi ve gün sonu saatlerinde bulunanların da %5’i tarafından ifade edilmiştir. Bu konuda Bölgedeki esnaf katılımcıları genel olarak mülkleri üzerindeki grafitiyi temizleme ve önlemek için tedbir almak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Dükkân kepenklerinin tamamı grafiti ile kaplı olan Okçu Musa Caddesi esnaflarından MK371 “...Şişhane’deki aydınlatma elemanı ve elektrik malzemesi satan dükkânların hemen tamamının kepenkleri grafiti bulunmaktadır. Bunları temizlemek için kimyasal çözümler var ya da kepengi değiştirmek gerekiyor. Akşam gün sonunda kepenkler kapanınca buranın havası değişiyor. Film seti gibi bir yere dönüşüyor... Sokağı tanımak zorlaşıyor ama grafitiyi tamamen önlemek yerine farklı ve özel alanlara yönlendirmek iyi olabilir” önerisinde bulunmuştur.
- i. Sokak müziği veya performanslarının gelişi: Katılımcıların %12’si; gün içi saatlerde bulunanların %13’ü ve gün sonu saatlerinde %12’si tarafından belirtilmiştir. Bölgede sokak müziği grubu üyesi MK84 ve MK85 grafiti ile sokak müziği arasında çekim gücü olduğuna dikkat çekerek “...çok renkli, ilgi çekici grafiti önünde müzik yapmak, izleyicilerin bizi fark etmesini sağlıyor... Ortam güzelleşiyor. Bizim fotoğrafımızı çekip, sosyal medyada paylaşıyorlar. Bazen de bizimle birlikte veya grafitinin önünde poz veriyorlar. Biz, gün içinde sokaklardayız ve genelde, bu noktaları seçiyoruz

çünkü grafitinin de bizim de amacımız ortak; fark edilmek!” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

- j. Yurt dışındaki sokaklara benzeme: Genel olarak mekân kullanıcılarının %19’u; gün içi saatlerde bulunanların %17’si ve gün sonu saatlerinde %10’u tarafından ifade edilmiştir. Katılımcılardan bölgeyi ziyaret eden ziyaretçilerden MK99 ile Yüksek Kaldırım Caddesi çevresinde yapılan görüşmede Karaköy’ün genel olarak Batı mimarisine benzer yapılara sahip olması nedeni ile bunlar üzerindeki grafitiler de görsel olarak dünyadaki genel örnekleri ile benzer tarzda olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca katılımcılar arasındaki üniversite öğrencilerinden MK136 ve MK137 grafitinin bölgedeki varlığının Karaköy’ü Avrupa’daki kentlerdeki turistik mahallelere benzettiğini ifade ederek “gece saatlerinde nerede olduğunuzu tam olarak ayırt edemeyeceğiniz sokaklar var burada... Kepenkler, duvarlar hatta kaldırım üzerinde grafiti var... Karaköy grafiti cenneti haline gelmiş, tıpkı Berlin’deki sokaklara benziyor... Ama grafitinin içeriği birbirine benzemiyor. Çok farklı grafitiler var çevrede, böyle olunca da mekânı grafiti ile tanıyabiliyorsunuz... Grafitici ünlü ise, ortam onun çalışması ile popüler olabiliyor.” şeklinde görüş belirtmiştir.

Yapılan görüşmelerde, bölge bulunma zamanına göre belirtilen görüşler katılımcı gelinden farklı ve benzer durumların görülmesine olanak vermiştir. Buna göre; bölgede gün sonunda ve gece saatlerinde bulunan katılımcıların çoğunlukla grafiti ile gelen değişimi mekânın yurt dışındaki sokaklara benzemesi, sokak müziği ve sokak kafelerinin artışı yönünde görüş belirtmesi öne çıkmaktadır. Buna karşın gün sonu saatlerde bulunanların, çöküntü ve suça teşvik edici ortam oluşması yönündeki görüşleri yoğunluk kazanmaktadır. Bu noktada, bölgedeki grafitilerin dükkân kepenkleri üzerindeki yoğunluğu göz önüne almak gerekmektedir. Böylelikle, bölgenin mekânsal görselliği gündüz kepenklerin açık olması ilse grafitilerin görünürlüğü fark edilmezken, gece saatlerinde kapanan kepenkler ile grafiti bölgenin mekânsal imajı değiştirmektedir. Yapılan görüşmelerde, mekân kullanıcılarının gün içi ve gün sonu saatlerde bölgede bulunma durumlarına göre farklı görüşlere sahip olduğu belirlenmiştir. Tez çalışmasının Karaköy Bölgesi’ne yayılan alan çalışmasında gözlem ve görüşme tekniklerine dayalı bilgi

toplanmıştır. Toplanan bilgiler yapılan içerik analizlerinde elde edilen yüzdelik frekans dağılımına göre derlenerek, bölgedeki grafiti algısı farklı boyutları ile belirlenmiştir. Buna göre çalışmanın bir sonraki bölümünde, toplanan bilgilerin Grafiti Okuma Modeli üzerinden yorumlanarak, grafitinin yer oluşturma etkisinin boyutları ve aşamaları ortaya konmaktadır.

Şekil 4.18 Mekân kullanıcıları tarafından “Grafiti ile gelen değişim nedir?” sorusuna verilen yanıtlar ve frekans dağılımı.

4.4 Bölüm Değerlendirmesi

Karaköy Bölgesi’nde yapılan alan çalışmasında, Grafiti Okuma Modeli üzerinde bölgedeki grafitinin mekânsal nitelikleri, grafiti algısı ve grafiti ile gelen değişimin yer oluşturma etkisi irdelenmiştir. Buna göre, çalışmanın kuramsal çerçevesi

içinde belirlenen yer oluşturuıcı etkenler ile grafitinin mekânsal bağlamı arasındaki ilişki, yapılan alan çalışmasının gözlem ve görüşme süreçlerinde toplanan bilgilerin içerik analizlerine dayalı olarak tartışılmaktadır. Alan çalışmasında elde edilen sonuçlar, iki temel grup altında toplanmaktadır; gözlem ve görüşme süreçlerine ait sonuçlar.

Gözlem sürecinin sonuçları; alanda yapılan gözlem sürecinde tutulan çalışma notları, kroki haritaları, görsel dokümana dayalı olarak toplanan bilgiler ışığında ortaya koymaktadır. Buna göre, Grafiti Okuma Modeli üzerinde ele alınan bu bilgiler grafitinin mekânsal niteliklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda grafitinin mekânsal nitelikleri, grafitinin görsel olarak farklı stillerini, türlerini ve fiziksel olarak görünürlük durumunu belirlemektedir. Bu noktada, grafitinin yazıldığı konum, içerik türü ve bulunduğu yüzeyin fark edilebilirliği önem taşımaktadır. Tezin kuramsal çerçevesi içinde ele alınan Ferrell ve Weide'nin "Spot Teorisi" ile uyumlu olarak derlenen bu nitelikler ile bölgede oluşan grafiti spotları belirlenmiştir. Spot Teorisi'nde grafitinin katmanlaştığı, belli bir konum etrafında yoğunlaştığı konumlar, ilgi odağı (hot spot) haline getirmektedir. Bu ilgi kimi zaman sadece grafiti yazarlarının ilgisi ile sınırlı kalırken, kimi zamanda grafitiyi görenlerin bu spotlara yönelmesini sağlamaktadır (Ferrell & Weide, 2010). Karaköy'de yapılan alan çalışmasında, bölgedeki grafitinin konumu, yayılım durumu, kalıcılık süresi, etkinlik biçimi ve içerik türüne göre oluşturulan kroki ve tipolojiler ile grafiti spotları belirlenmiştir. Buna göre çalışma alanı içinde, 28 farklı grafiti spotunun olduğu tespit edilmiştir. Her bir spot, konumu, grafitinin görsel stili, yayılım biçimine, kalıcılık durumuna göre ele alınarak, bölgedeki grafitinin mekânsal nitelikleri belirlenmiştir. Buna göre üç temel nitelik öne çıkmaktadır:

- Konum; grafiti yazarının, grafitiyi yazdığı mekânsal çevreyi ifade etmektedir. Konumun belirlenmesinde, grafiti yazarının grafiti yazma motivasyonu önem taşımaktadır (Taylor et al., 2016). Tezin kuramsal çerçevesinde ele alınan yer oluşturuıcı mekânsal etkenlere göre, birey mekânsal gereksinimlerine göre, mekânın işlevsel kurgusu üzerinde alternatif kullanım biçimlerini deneyimleyebilmektedir (Carmona, 2019; PPS, 2016). Bu bağlamda, grafitinin konum özellikleri, grafitinin bireyin

mekânsal beklentileri ve mekânın tasarlanan işlevi arasındaki ilişkinin ortaya konmasına olanak vermektedir. Grafiti yazarları ile yapılan görüşmelerde, sıklıkla “erişilmesi güç”, “yüksek güvenli” veya “herkesin görebileceği” konumlara yönelim olduğu belirtilmiştir. Mekânın tasarlanan işlevleri dışında, farklı ve öngörülmeleyen kurgular üzerinden deneyimlenmesi, mekânın yere dönüşüm süreci içinde gelişen bir durumdur(Gieryn, 2000; Relph, 2020). Bu bağlamda, alan yapılan gözlem sürecinde, grafiti konumunun tesadüfi veya rastgele seçilmediği belirlenmiştir. Grafitinin konumu, grafiti ile verilmeye çalışılan içerik mesajının bir parçası veya tamamlayıcısı olabildiği gibi, mesajın kendisi de olabilmektedir. Örneğin, alan çalışmasında tespit edilen Ala Geyik Sokak (C3) üzerindeki grafiti تنها bir arka sokakta olup, aynı grafiti yazarının, sokak kafeleri ile canlı bir geçiş yeri olan Murakıp Sokak (A5) üzerinde de grafiti yazdığı belirlenmiştir. Yazarlar, konumun belirlenmesindeki etkin amacı; diğer grafiti yazarlarına karşı, her bir yazarın kendi hâkimiyet alanını belirleme rekabeti olarak ifade etmiştir. Bu noktada, grafiti yazma motivasyonu, yazarın mekâna tasarlanan kurgusundan farklı yeni ve farklı işlevsel bir gereksinime dayandığı görülmektedir. Alanda, Kemeraltı Caddesi üzerindeki kilise duvarı (A4) veya Galata Kulesi (E5) gibi erişilmesi zor yerlere yazarak, yakalanma riskine girme cesareti, grafiti yazarlarına kendi aralarında yüksek statü kazanma beklentisini beraberinde getirmektedir. Ayrıca, mekânın tasarlanan işlevleri arasında, illegal grafiti yer almaması, grafiti konumuna alternatif mekân kullanım biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle grafiti konumu, grafiti yazarı ve mekân arasındaki ilişkinin oluşmasında anahtar rol oynamaktadır.

- Tür; grafitinin yazılma biçimi olarak legal veya illegal türde olması konum belirlenmesinde etkili olan bir diğer niteliktir (Evans, 2016). Alan çalışmasında tespit edilen grafitinin büyük çoğunluğunun izinsiz yani illegal Grafiti türünde yazılmış olması dikkat çekicidir. Grafitinin yazılma biçimi, kalıcılık süresini belirlemektedir. Sanat etkinliği, sokak festivali gibi kurumsal bir organizasyonda yazılan grafiti kalıcılık süresi, program dâhilinde öngörüldüğü kadar olabilmektedir. Gehl’e göre bireylerin, sosyal

akış içinde mekânı deneyimleme biçimleri, sosyal aktivitelerin varlığı ve çeşitliliğine göre, toplumsal yaşama pasif ya da aktif katılım sağlamaktadır (Gehl, 1987; Gehl & Svarre, 2013). Karaköy bölgesinde yapılan alan çalışmasında incelenen grafitilerin illegal grafiti türünde olması, grafitinin etkinlik türü olarak izinli ya da izinsiz olmasının ötesinde, kamusal alanda, kendiliğinden gelişen özgün, pasif ve aktif katılımı buluşturan bir sosyal aktiviteye gereksinim duyulduğunu göstermektedir. Diğer tarafta, sokakta izinsiz olarak yazılan grafitinin kalıcılık süresi ise mal sahibinin veya çevredeki esnafın, mahalle sakinlerinin ya da yerel temizlik birimlerinin toleransına göre olmaktadır. Ferrell ve Weide, geliştirdikleri Spot Teorisi'nde, grafitinin tarihsel gelişim süreci içinde, yerel yönetimlerin grafitiye karşı verdikleri mücadelenin, toplumsal yapı içinde, grafiti yazarlarının kabul görme biçimine ve grafitinin içeriğine gösterilen toleransa göre etkili olabildiğine dikkat çekmektedir (Ferrell, 2013). Karaköy Bölgesi'nde, illegal grafiti türünde olup beş yıldan fazla kalıcı olan Tünel Geçidi Sokağı (A5), Büyük Hendek Caddesi (C2) ve Galip Dede Caddesi (B5) üzerindeki örneklerde görüldüğü gibi mekân kullanıcılarının grafitiye toleranslı yaklaştığı söylenebilir. Bu noktada grafitinin içerik türü olarak, toplum değerlerine aykırı söylemler, semboller veya figürleri içermemiş olması, grafiti yazarlarının hedef kitlesi arasındaki karşılıklı saygının bir yansıması olarak görülebilir.

- Görünürlük; grafitinin bulunduğu yüzeyin fark edilir olmasına bağlı olarak grafitinin kimin için yazıldığı, neyi ifade ettiği ve ne tür bir mesaj değeri taşıdığı, mekânsal bir bağlam kazanmaktadır (Docuayan, 2008; Phillips, 2016). Alandaki grafiti spotlarının görünürlük durumuna göre üç tip yüzey profili belirlenmiştir. Buna göre hareketli yüzeyler, dükkân kepengi veya kapı gibi açılır-kapanır nitelikleri konumlardır. Bunlar üzerine genellikle tag, throw up, piece ve character stilinde grafitilerin yazıldığı veya çizildiği görülmüştür. Yüzeyin kapalı olması haline görünürlüğünü kaybeden bu grafitiler bölgenin genel grafiti karakteri oluşturmaktadır. Ayrıca otoparkların, metruk yapıların cepheleri, okul bahçe duvarı veya alt geçit çevresi gibi sabit yüzeyler de grafiti yazarları tarafından kullanılmaktadır.

Diğer yaygın stillerin yanı sıra mural ve karma teknik ile yazılan grafiti örnekleri genellikle sabit yüzeylerde bulunmaktadır. Ayrıca grafitinin kalıcı ve açık olarak görünürlük sağladığı konumlarda grafitinin üst üste veya çevresel olarak yayılım gösterdiği belirlenmiştir. Ferrell ve Meide, kendileri de grafiti yazarak ve sokaktaki grafiti yazarları ile yaptıkları görüşmelere dayalı olarak geliştirdikleri Spot Teori’ sinde grafitinin görünürlüğü, grafiti içeriği ile bulunduğu konum arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Ferrell & Weide, 2010). Grafiti içeriği ile verilmek istenen mesajın, kime ya da kimlere ulaşması isteniyor ise konumun görünürlüğü önem kazanmaktadır. Bu noktada bireyin duygu ve düşüncelerinin grafiti ile ifade bulması, grafiti konumunu anlamsal olarak farklı temsil biçimleri ile buluşturmaktadır (Ferrell, 2013; Taylor et al., 2016). Örneğin Karaköy Meydanı’na yazılan bir grafiti içeriği, arka sokakta bulunan ıssız bir konuma yazılan içerik aynı grafiti yazarına ait basit bir tag ya da throw up stilde olsa bir, görünürlük durumu grafiti üzerinden mekân farklı anlamların yüklendiğini düşündürmektedir. Meydana yazılan grafiti; her türlü güvenlik önlemine, yakalanma riskini göze alarak ortaya konan bir tavır ortaya koyarken, arka sokaklar; genellikle grafiti malzemelerini veya tag stilini geliştirmek amacı ile deneyimlenmektedir. Bu noktada, grafiti ile mekân arasında anlamsal bir ilişkinin varlığı ortadadır. Gieryn, mekânı yere dönüştüren temel durumlar arasında, bireyin mekâna yüklediği anlamlara ve verdiği değere vurgu yapmaktadır (Gieryn, 2000). Grafitiyi yazanlara göre, mekân, kendileri için öznel değerleri temsil ederken, grafitinin yazılması ile görsel imajı değişen mekân, grafitiyi görenler açısından, benzerlerinden farklılaşarak, “bizim duvar”, “onların duvarı” ya da “grafitli duvar” gibi farklı betimlemeler üzerinden, alternatif kimlikler kazanmaktadır.

Görüşme sürecinin sonuçları; alanda bulunan grafitiyi yazanlar ve görenlerin grafiti algısını yani grafitinin yazılma ve görülme biçimleri tarafından belirlenmektedir. Alanda, grafiti yazarları ve mekân kullanıcılarından oluşan katılımcılar ile yapılan görüşmelerde grafiti algısının üç temel nitelik üzerinden oluştuğu görülmüştür:

- Fark etme; grafiti bulunduğu yüzey ya da konumun mekânsal çevre içinde görülebilmektedir. Bu noktada grafiti stili de fark edilmesinde etkisi olabilmektedir. Geliştirdikleri, Spot Teorisi'nde Ferrell ve Meide, grafitinin bulunduğu konumun açık bir alanda olması, çevredeki yapıların grafitinin görünürlüğü kapatmaması, çevrenin aydınlık seviyesi ve kalıcılık süresinin grafitinin fark edilme durumunu olumlu etkilediğine dikkat çekmektedir (Ferrell & Weide, 2010). Yapılan alan çalışmasında farklı stil ve ifade tekniklerine sahip grafiti spotları belirlenmiştir. Bunlar arasında Galata Köprüsü (E5), Karaköy Alt Geçidi (D4) ve Bereketzade Medresesi Sokağı'ndaki (C3) grafiti spotları bulundukları konum ve yüzeyi kaplayan mural ya da piece stilde olmaları itibari ile geniş bir görünüme sahiptir. Diğer tarafta Kumbaracı Yokuşu (A2), Lüleci Hendek Caddesi (A3) ve Yanıkkapı Sokak (D1) üzerindeki spotlar işlek olmayan arka sokaklarda ve hızlıca yazılıp geçilen tag ve throw up stile sahiptir. Bölgede, görüşmelerde katılımcılar, grafitin daha önce fark edilmeyen mekânları, dikkat çekici hale getirebildiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, grafiti ve bulunduğu mekân, birbirini fark edilir hale getirebildiği söylenebilir. Lynch, bireyin “nerede olduğu” ya da “bulunduğu yerin nasıl bir yer olduğunu” tanıması ve tanımlayabilmesini, mekânın kurgusal ve fiziksel imajı üzerinden tanımlı bir kimliğe sahip olmasına bağlamaktadır (Lynch, 1984). Alan çalışmasında, grafitinin, bulunduğu konuma, mekânın tasarlanarak kurgulanan işlevlerinden ve fiziksel imajından farklı, yeni ve alternatif bir kimlik kazandırdığı görülmektedir. Bu noktada, grafitinin fark edilmesinde kalıcılık süresi ve grafitinin içeriği öne çıkmaktadır. Uzun süre kalıcı olan grafiti hem içerik hem de konum olarak fark edilme potansiyeli artmaktadır. Grafitinin içeriğindeki görsel stil ise, grafiti yazarlarının birbirini fark etmesi, stil üzerindeki sanatsal teknik veya malzemeyi tanımasını sağlamaktadır (Docuayan, 2008). Ayrıca grafiti içeriğinde konu edilen temanın, toplumsal yapı ile olan uyumu, beğeni toplaması ya da tepki almasına göre fark edilme durumu değişebilmektedir. Diğer yandan, günümüzde Karaköy'deki grafitilere ait görsellerinin, sosyal medya aracılığı ile konum verilerek paylaşımı, hem grafiti konumunu fark edilen

bir spot haline getirmekte, hem de grafiti yazarına popülerlik kazandırmaktadır.

- Anlama; grafiti ile ifade bulan mesaj içeriğini algılama biçimine göre farklılaşmaktadır. Yapılan görüşmelerde, grafiti ile anlatılan kavramlar mekân kullanıcıları ve grafiti yazarları tarafından farklı kavramlar ile ifade edilmiştir. Grafiti yazarlarına göre çok renkli figür, desen veya kompozisyonlar, sanat çevresinin ilgisini çekebilme amacı taşımaktadır. Grafiti, aralarında sokak müziği, dans ve çeşitli sanatsal performansları davet etmektedir (Wacławek, 2011). Renkli ve ilgi çekici grafiti önünde sunulan sokak müziği veya performansı aralarında esnaf, mahalleli, turist veya öğrencilerin bulunduğu gibi toplumun farklı kesimlerinden bireyleri ortak bir ilgi etrafında toplayabilmektedir. Grafiti içeriği ve grafiti yazarlarının takma isimlerinin genellikle İngilizce kelimelerden oluşması, grafitinin anlaşılmasını etkilemektedir. Bu durum grafiti ile verilmeye çalışılan mesajın, hedef kitlesini belirlemektedir (Ross, 2016). Özgün stil ve ifade tekniklerinin kullanıldığı piece, character ve mural tarzlarda, İngilizce tercih edilmesi ve dünya çapında tanınan figürlerin kullanılması, grafiti dünyası içinde yer edinme, kabul görme mesajı taşımaktadır. Mekân ve birey arasında kurulan duygusal bağ, mekânın yere dönüşüm sürecini başlatan temel etkidir (Schulz, 1991). Bu noktada, mekân kullanıcılarının grafitiyi görme biçimleri, grafitinin içeriğini okuyabilmelerine, şekil veya figürleri tanımlayabilmelerine göre değişmektedir. Yapılan görüşmelerde grafiti içeriği anlamsız karalamalar, okunamayan karmaşık şekiller ile popüler kültüre ait figürler olarak tanımlanmıştır. Grafitinin içeriğinin net, açık ve anlaşılır ifadeleri içerme durumu, grafitiyi yazanların vermek istediği mesajın, grafitiyi görenler tarafından açık ve net bir şekilde anlaşılmasını sağlaması nedeni ile önem taşımaktadır.
- Yaklaşma; bireylerin grafitiye olan yaklaşımı, içeriğini tanıma ve anlama durumuna göre farklılaşmaktadır. Grafiti yazarlarına göre grafiti, özgün bir ifade biçimidir (Ferrell & Weide, 2010). Bu bağlamda grafiti, içeriğinin yanı sıra yazılma biçimi olarak grafiti yazarlarını bir araya getirebilmektedir. Alan çalışmasında grafiti yazarlarını tanımlayıcı bilgilere göre, grafiti

bireysel ya da kolektif bir sokak etkinliği olarak yapılmaktadır. Bu durum grafiti yazarlarına mevcut yaşam çevrelerinden farklı alternatif bir topluluk oluşturma olanağı sunmaktadır. Böylece grafiti üzerine paylaşılan bilgi ve malzeme birikimi, alternatif bir eğitim ve deneyim kazanma ortamı oluşturmaktadır. Grafiti, farklı sosyal yapı, etnik köken veya meslek gruplarından gelen bireyleri, ortak bir etkinlik etrafında bir araya getirmektedir (Evans, 2016; Phillips, 2016). Grafiti dünyasındaki tanımı ile “crew” olarak nitelendirilen bu kolektif gruplar kendilerini alternatif bir “tag” isim altında tanımlayarak temsil bulmaktadır. Bu gruplar, kendi isimlerini erişilmesi güç, dolayısı ile kalıcılık süresi uzun olan konumlara yazmaları ile hâkimiyet alanlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle aynı sokak veya cadde de yan yana dizilmiş dükkân kepenkleri üzerinde, sıklıkla tekrar eden ve farklı stillerde aynı imza yazılarak, alternatif bir aidiyet ve sahiplenme biçimi sunulmaktadır. Mekân kullanıcılarının, grafiti ile olan ilişkisi, ilgi ve tepki gösterme biçimlerine göre olmaktadır. Grafitinin, internet üzerindeki fotoğraf, kısa film, video klipler üzerinden yapılan paylaşımlar ile global olarak tanınan ve kendine özgü mekân imajı oluşmaktadır. Mekân kullanıcıları tarafından, Karaköy sokaklarının değişen görselliği, grafitinin farklı kentlerdeki örneklerine benzetilmektedir. Bu noktada grafiti bireysel veya kolektif bir temsil aracı olmanın yanı sıra mekânın tanınmış kimliğine alternatif sunan mekân imajı oluşturmaktadır. Bu imaj sosyal yapı içinde grafitiyi görenlerin yaş durumlarına göre farklı tanımlanmaktadır. Katılımcılar arasında 65 yaş ve üstü bireylere göre grafiti, amaçsız ve anlamsız karalamalar olarak görölmektedir. Buna karşın 18-40 yaş aralığındaki bireyler ise grafitiyi bireysel ya da kolektif olarak yapılan bir sokak sanatı türü olarak görmektedir.

Gözlem ve görüşme süreçlerinin birlikte ortaya koyduğu sonuçlar; genel olarak bölgede grafiti ile gelen değişimi ortaya koymaktadır. Karaköy Bölgesi’nde grafiti beraberinde çok yönlü bir değişim getirmektedir. Karaköy Bölgesi’nin, grafiti ile tanışması 15-20 yıllık bir kısa bir geçmişe dayanmasına rağmen, bölgenin görselliği başta olmak üzere gündelik akışının grafiti ile değişime uğradığı gözlemlenmiştir. Alanda yapılan gözlem sürecinde ise, mekân kullanıcıları

tarafından grafitinin sosyal, mekânsal ve algısal olmak üzere üç farklı bağlamda değişimi beraberinde getirdiği ifade edilmiştir.

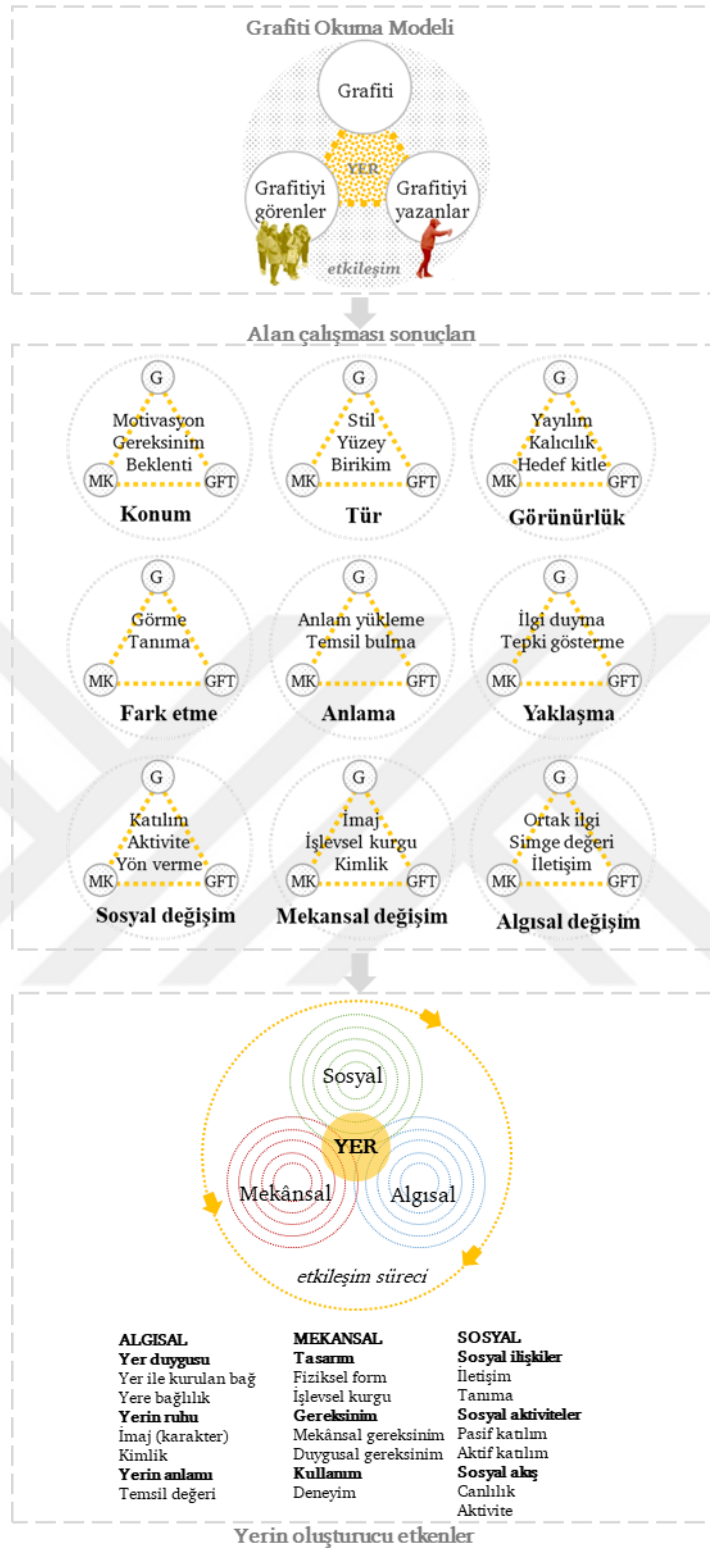
- Sosyal değişim; grafiti yazılma biçimi olarak sokak sanatı türleri arasında girmektedir (Wacławek, 2011). Sokaktaki gündelik akış, bireylerin çoğunlukla ulaşım, eğitim, ticaret ya da gezi amaçlı yaptığı zorunlu ya da isteğe bağlı aktivitelere dayalıdır (Gehl, 1987). Bunlar arasında illegal grafiti türü beklenmeyen veya öngörülmeyen ve genellikle de istenmeyen bir sokak sanatı olarak tanımlanmaktadır. Karaköy Bölgesi'nde grafiti yasadışı bir aktivite olmasına rağmen, esnaf, mahalleli ve yerel birimler tarafından çoğunlukla sokak sanatı türü olarak görülmektedir. Bu bağlamda grafiti sokak sanatı etkinliklerinde olduğu gibi iki tür katılım deneyimi sunmaktadır. Grafiti yazarları, grafiti üretimi ile aktif katılımı, grafitiyi görenler ise izleyici durumunda pasif katılımı deneyimlemektedir (Ferrell & Weide, 2010). Grafiti ile ortak bir ilgi etrafına buluşan grafiti yazarları ve mekân kullanıcıları, gündelik akışın içinde isteğe bağlı ve özgün bir aktivite deneyimi edinmektedir. İlgi çekici bulunan grafiti, grafiti yazarına sosyal akış içinde tanınma ve fark edilme olanağı sunabilmektedir. Grafiti yazarının, sosyal medya üzerinden yapılan görsel ve lokasyon paylaşımları ile popülerlik kazanmaktadır. Grafiti ile ortaya konan sanatsal yeteneğin ilgi görmesi ile grafiti yazarının sanat çevresi tarafından fark edilmesini sağlamaktadır. Alanda görüşme yapılan grafiti yazarlarının çoğunun illegal grafiti türünden legal grafitiye geçiş yaptığı (veya geçiş yapma aşamasında) ya da her iki tür ilgili olduğu görülmüştür. Bu değişim grafiti yazarlarına grafiti ile alternatif bir kimlik edinirken, dağınık karalamalardan oluşan grafiti içeriğinin de anlamlı, ilgi toplayabilen estetik bir görselliğe evrilmektedir. Sanatsal niteliğe sahip estetik ve sosyal konuların tema edildiği grafiti türlerinin çevresindeki sokak kafelerinin yoğunluğu dikkat çekidir. Bu noktada grafitinin göre ticari bir değer üretme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.
- Mekânsal değişim; grafiti bulunduğu konumu görsel ve fiziksel olarak farklılaştırmaktadır. Bu durum grafiti bulunan mekânın tasarlanan işlevsel kurgusuna yeni ve öngörülmeyen yenilikler kattığı gibi, mekâna yeni isim

veya tanım katabilmektedir (Ross, 2016). Karaköy Alt Geçit duvarlarındaki grafiti, geçit içindeki çarşı ve dükkânların fark edilmesini sağlamıştır. Alt Geçit, çevredeki diğer (Galata Köprüsü altındaki) geçitlerden farklı bir görsel imaja sahiptir. Grafiti yazarları, konum belirlerken mekânın işlevsel kurgusu yerine, görünürlük ve erişim durumunu göz önüne almaktadır. Mekânın özel mülk veya kamusal alan olması, grafitinin kalıcı olmasını belirlemektedir. Kısa sürede silinen grafitiler, grafiti yazarlarını farklı konumlara yönlendirebildiği gibi, ısrarcı bir tutumla grafitinin tekrar yazılmasına da neden olabilmektedir (Docuayan, 2008). Örneğin Banker Sokak (D3) üzerindeki tarihi bina duvarı üzerindeki grafitinin uzun süre kalıcı olması, mekânın ihmal edilmişliğinin bir göstergesi durumundadır. Diğer tarafta grafitinin kalıcı olması, esnaf ve mahalle sakinlerinin grafitiye gösterdikleri hoş görünün de bir yansımasıdır. Bölgede dükkân kepeklerinde yoğunlaşan ve çevresel olarak yayılım gösteren sokaklar, gece ve gündüz farklı mekân imajına sahiptir. Kepenklerin kapanması ile ortaya çıkan görsellik, mekân kullanıcıları tarafından farklı biçimlerde algılanmaktadır. Gece saatlerinde ıssız ve tekinsiz olarak görülen sokaklar, hafta sonu veya tatil günlerinde ilgi çekici cazibe noktaları haline gelebilmektedir. Bu noktaların bulunduğu sokaklara yapılan gündelik ziyaretler, grafiti çevresinde seyyar yemek tezgâhları, sokak kafeleri veya sokak müziği gibi öngörülemeyen mekâna düzenlemelerini de beraberinde getirmektedir. Böylelikle, İstanbul'un farklı semtlerinden veya farklı coğrafyalardan gelen ziyaretçilerine, Karaköy'ün tarihi ve turistik gezi rotasından farklı ve alternatif sunan bir destinasyon oluşmaktadır.

- Algısal değişim; grafitiyi yazanlar ve görenlerin grafitiyi tanıma ve anlama durumuna göre olumsal bir süreç içinde gelişmektedir (Evans, 2016). Grafiti, kişisel görüş ve duygu ifadelerini, sportif, siyasi, dini eğilimleri veya farklı yaşam biçimlerini temsil eden simge, renk veya sembollerinin ifade bulmasına olanak vermektedir (Fleming, 2007). Bu nedenle, grafiti algısı grafiti ile ifade bulan temsilin toplumsal yapı içindeki yeri ile değişkenlik göstermektedir. Grafiti yazarları ile yapılan görüşmelerde, Karaköy Bölgesi geneline yayılan, reklam panoları, posterler, şirket logoları, dükkân veya

mağaza tabelalarının, sokaklara kattığı görsel bir karmaşa içinde, kendilerine yer bulmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Bölgenin tarihi dokusu içinde grafiti önemli kültür yapıları üzerinde veya yakınında yoğun olarak bulunmaktadır. Örneğin Serdar-ı Ekrem Caddesi (B2) çevresindeki tarihi apartmanlar üzerindeki grafiti, çevredeki butik, kafe veya sanat galerilerinin tabela ve yönlendirme işaretleri üzerinde yoğun olarak bulunmaktadır. Mekân kullanıcıları ise Karaköy'ün kendine özgü ve benzersiz olan mekân imajını olumsuz yönde etkilediğini, kimi yerde tarihi mekânın grafitinin gerisinde kalarak fark edilmediğine işaret etmektedir. Bu noktada grafiti algısı, grafitinin sadece stiline, rengine, malzemesine göre değil aynı zamanda çevresi ile birlikte görülme durumunu belirlemektedir. Mekân kullanıcılarının, grafitiyi gündelik akış içine kabul etmeleri de grafiti algısına dair, ipuçları verebilmektedir. Bölgede yapılan görüşmelerde “grafitili duvar”, “kedi grafitisi olan alt geçit” ya da “kızgın panda grafitisi” referans noktası olarak verilen tanım veya sokak tariflerine sıklıkla rastlanmıştır. Bu nedenle, grafitinin içeriği, bulunduğu mekânsal çevre ile birlikte bütüncül olarak görüldüğünde, farklı temsil ve anlam değerlerine göre algılandığını söylemek mümkündür.

Alanda yapılan gözlem ve görüşme süreçlerinde toplanan bilgiler, Grafiti Okuma Model'i üzerinden yapılan özgün bir okuma sayesinde, tez çalışmasının kuramsal çerçevesi üzerinden irdelenmiştir(Şekil 4.19). Alan çalışmasında toplanan bilgilerin içerik analizleri ile grafitinin nasıl bir yer oluşturma etkisine sahip olduğuna ve grafiti ile nasıl yerlerin oluştuğuna yönelik önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre; grafitinin yer oluşturma etkisi, mekânın görsel olarak farklılaşmasının yanı sıra öznel ve anlamsal olarak da farklı duygusal değerlerin yüklenmesine göre gelişmektedir. Bu bağlamda, süreç içinde, mekânın yere dönüşmesini tetikleyen, yer oluşturu etkenlerin, kendiliğinden, öngörülmeden ve dağınık bir akışa sahip olumsal bir süreç içinde oluştuğunu olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuçlar, tez çalışmasının kuramsal çerçevesi içinde ele alınan yer oluşturu etkenler ve grafiti spotu nitelikleri arasındaki karşılıklı etki durumunun belirlenerek, grafitinin yer oluşturu etkisinin ortaya konmasına olanak sunması nedeni ile önem taşımaktadır.

Şekil 4.19 Karaköy Bölgesi'nde yapılan alan çalışmasının Grafiti Okuma Modeli'ne göre değerlendirilmesi.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Yer kavramı ve grafiti kavramları, kuramsal olarak birbiri ile farklı kavramsal niteliklere sahip olmasına karşın, grafitinin mekânı yere dönüştürme etkisine sahip olması, kavramlar arasında geçişler olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde ele alınan Whyte' ın "Etkileşim Üçgeni" konseptine uygun olan bu geçişler, grafitinin yer oluşturma etkisinin kendine özgü ve olumsal bir süreçte sahip olduğunu göstermektedir. Grafitinin yer oluşturma etkisini üzerine geliştirilen bu bakış açısı ile mekân tasarımı sürecinin makro ölçekli yaklaşımı içinde, mekân ve birey etkileşiminin mikro ölçekli bir yansıması olarak grafiti ile oluşan yerlere ve niteliklerine dikkat çekilmiştir. Grafitinin yer oluşturma süreci Şekil 5.1' de gösterildiği gibi, bu üçgeni oluşturan grafiti spotu, grafiti yazarları ve mekân kullanıcıları arasında gelişen üç farklı etkileşime dayalı bir akışa sahiptir.

Birinci etkileşim, grafiti ile grafitiyi yazarlar arasında gelişen grafiti yazma motivasyonuna göre mekânsal bir bağlam kazanmaktadır. Grafiti yazarını, grafiti yazmaya çok çeşitli etkenler yönltebilmektedir. Grafitinin global olarak yayılımı göz önüne alındığında grafiti yazmanın ardındaki motivasyonun, kişisel nedenlere dayalı bir duygu dışavurumunun ötesinde geçtiği görülmektedir. Bireyin, yaşadığı çevre içinde var olma isteği, grafitinin yazma gereksiniminin ardındaki temel beklenti olarak öne çıkmaktadır. Grafiti yazılması, etkinlik biçimine göre farklı hazırlıkların yapılmasını gerektirmektedir. Çeşitli sokak etkinlikleri, festivaller veya izinli ortamlarda yazılan legal grafiti genellikle belli bir temanın konu edildiği, çeşitli malzeme firmalarının desteği ile temin edilen malzeme ve özel olarak hazırlanmış yüzeyler üzerine yazılmakta veya çizilmektedir. Sokakta, izinsiz olarak yapılan illegal grafiti ise anlık, el becerisi ile yazılıp geçilmesine rağmen kolay olmayan bir hazırlık süreci gerektirmektedir.

Süreç akışı	Etkileşim Arketipleri	Yer oluşturuıcı etkenler
› Grafiti yazma motivasyonunun oluşması › Etkinlik türünün seçimi › İçerik tasarımı ve mesaj › Hedef kitlenin belirlenmesi › Materyal temini		Mesaj Aktif katılım Rekabet İsteğe bağlı aktivite Mekân deneyim
› Grafitiyi algılama › Kalıcı olma durumu › Yayılım gösterme › Birikim durumları › Grafiti spotlarını fark etme		İşlevsel kurgu değişimi Alternatif imaj Öngörülme yen düzenlemeler Gündelik akış değişimi
› Grafiti ile verilen ve alınan mesaj › Grafiti algısının oluşması › mekânsal değişim › Öngörülme yen fiziksel değişim › Yeni kurgusal işlevler		Sosyal ilişkilerin değişimi Mekânsal bağ Alternatif yer duygusu Mekân imajı
↓	↓	↓
› Alternatif vakit geçirme ve rekreasyon olanağını gelişmesi › İhmal edilmiş çevrelerin fark edilmesi › Gündelik akış içinde uyarıcı etken olarak dikkat çekmek › Farklı sosyo-kültürel çevreleri ortak bir ilgi etrafında toplama › Alternatif referans noktası oluşturma		Mekâna anlam yüklenmesi Alternatif temsillerin ifade bulması Simge ve sembol değeri verilmesi Mekana yeni bir işlev katkısı Sosyal katılım deneyimi Alternatif mekan deneyimleri Öngörülme yen mekan düzenlemeleri

Şekil 5.1 Grafitinin yer oluşturma sürecinde oluşan etkileşim arketipleri.

Grafiti yazarlarının, kendileri tanımlayıcı, temsil eden imzalarını yazacakları konumun belirlenmesi, grafitinin içerik türünün de şekillenmesini etkilediği için önem taşımaktadır. Yazarın grafiti ile anlatmak istediği, duygu, görüş veya tavır grafitinin stile yansımaktadır. Bu nedenle grafitinin konumu, türü ve stilinin

belirlenmesi, genellikle rastlantısal değil bağlamsal olmaktadır. Grafiti yazarının, çevresi ile kurduğu ilişki, grafitinin bulunduğu konum, içerik türü ve görünürlük durumu grafitinin mekânsal nitelikleri belirlemektedir. Grafiti içeriğinde genellikle, grafiti yazarının bireysel imzası veya üyesi olduğu kolektif yapılanmanın ismi, simgesi ya da sembolü ifade bulmaktadır. Böylece rakip görülen diğer grafiti yazarlarına ve kolektif gruplarına, hâkimiyet alanının sınırları belirtilmektedir. Ortaya çıkan bu rekabet nedeni ile yazarın veya kolektif grubun adının açık ve net olarak görülebilir olmasına göre grafiti içeriği bütünleşmektedir. Bu noktada, grafiti konumunun erişim durumu, grafiti yazarının vermek istediği mesajın bir parçası haline gelmektedir. Gündelik akış içinde, kalabalık duraklar, alt veya üst geçitler, toplu taşıma aksları yakınında konumlanan grafiti, içerik olarak sokaktaki bireylerinde görüş alanına girmesi nedeni ile hedef kitlesi genişlemektedir. Grafiti yazarları, grafitinin mekânsal nitelikleri ile hedef kitlesi arasında iki yönlü bir bakışa sahiptir. Hedef kitlenin sokaktaki bireyler olması halinde toplumsal yapıya yönelik içerik tasarlanmaktadır. Grafiti yazarları arasındaki rekabet ise genellikle, erilmesi güç, yüksek güvenli konumlara yazılan devasa boyutlu grafiti üzerinden ifade bulmaktadır. Bu bağlamda, grafiti ile grafiti yazarı arasındaki etkileşim, grafiti ile verilmek istenen mesaja göre oluşmaktadır. Bu etkileşime göre grafitinin konumu, etkinlik biçimi ve görünürlüğü, grafiti içeriğindeki mesajın bir parçası olabildiği gibi mesajın kendisi de olabilmektedir.

İkinci etkileşim; grafitiyi görenler ile grafiti arasında gelişen grafiti algısına göre değişen mekân etkisine sahiptir. Grafitinin yazıldığı mekânsal konumda kalıcı olması, grafitinin toplumsal yapı içindeki algılanma durumuna göre farklılaşmaktadır. Grafitinin, mücadele edilmesi gereken asi ve vandal bir etkinlik olarak kabul görmesi, grafitinin kalıcılık süresini kısaltmaktadır. Yazıldıktan kısa bir süre sonra üzeri kapatılan ya da özel kimyasallar ile temizlenerek yüzeyden temizlenen grafiti kaybolup gitmektedir. Grafitinin kalıcılık süresini üç farklı durum etkilemektedir: İçerik türünün toplumsal yapıya uygun bulunmaması, grafiti konumunu özel mülk ya da kamusal alan içinde olması veya grafiti malzemesi, grafitinin kalıcı olma durumu belirlemektedir. Grafitinin yazıldıktan kısa bir süre sonra silinmesi, grafiti yazarlarını yeni bir konuma yönlendirebildiği

gibi, silinen grafitinin bulunduğu aynı yere tekrar grafiti yazılmasına neden olabilmektedir. Grafitinin toplumsal yapı içindeki kabul görme biçimi, grafitiye kalıcı olma niteliği kazandırmaktadır. Grafitinin özgün bir sokak sanatı türü olarak görülmesi, grafiti yazarına duyulan saygı veya grafiti içeriğine yüklenen anlamsal değer, grafitiye gösterilen tolerans, grafitinin kalıcı olmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan, grafitinin bulunduğu çevrenin bakımsız, ihmal edilmiş olması grafitinin kalıcı olmasını sağlamakla birlikte, yeni grafitilerin yazılmasını davet etmektedir. Ayrıca ortaya çıkan dağınık durum, çevre kirliliği, narkotik ve kriminal sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Ortaya çıkan grafiti yayılımı, grafiti yazarlarının birbirine gösterdiği saygının bir göstergesi olarak, birbirini kapatmadan ya da aynı konuma üst üste yazılarak grafitinin belli konumlarda birikmesine neden olmaktadır. Oluşan grafiti spotlarının konumu, grafiti stili ve yüzey tipolojileri, grafitinin mekânsal niteliklerinin içermektedir. Toplumsal yapı içindeki grafiti algısı, grafiti spotlarının ilgi çekici cazibe alanlarına ya da suça teşvik edici çöküntü ortamlarına dönüştürebilmektedir. Grafitinin görsel niteliklerinin ortaya koyduğu özgün ve sıra dışı mekân imajı, mekânın tasarlanan fiziksel ve işlevsel kurgusundan farklı ve öngörülmeleyen mekân deneyimlerini mekân kullanıcılarına sunabilmektedir. Grafiti spotları önünde fotoğraf çekimi yapılması, canlı müzik performans sunumu ve çeşitli ürün tanımlarının yapılması mekân kullanıcılarına pasif katılım ve alternatif bir rekreasyon olanağı vermektedir.

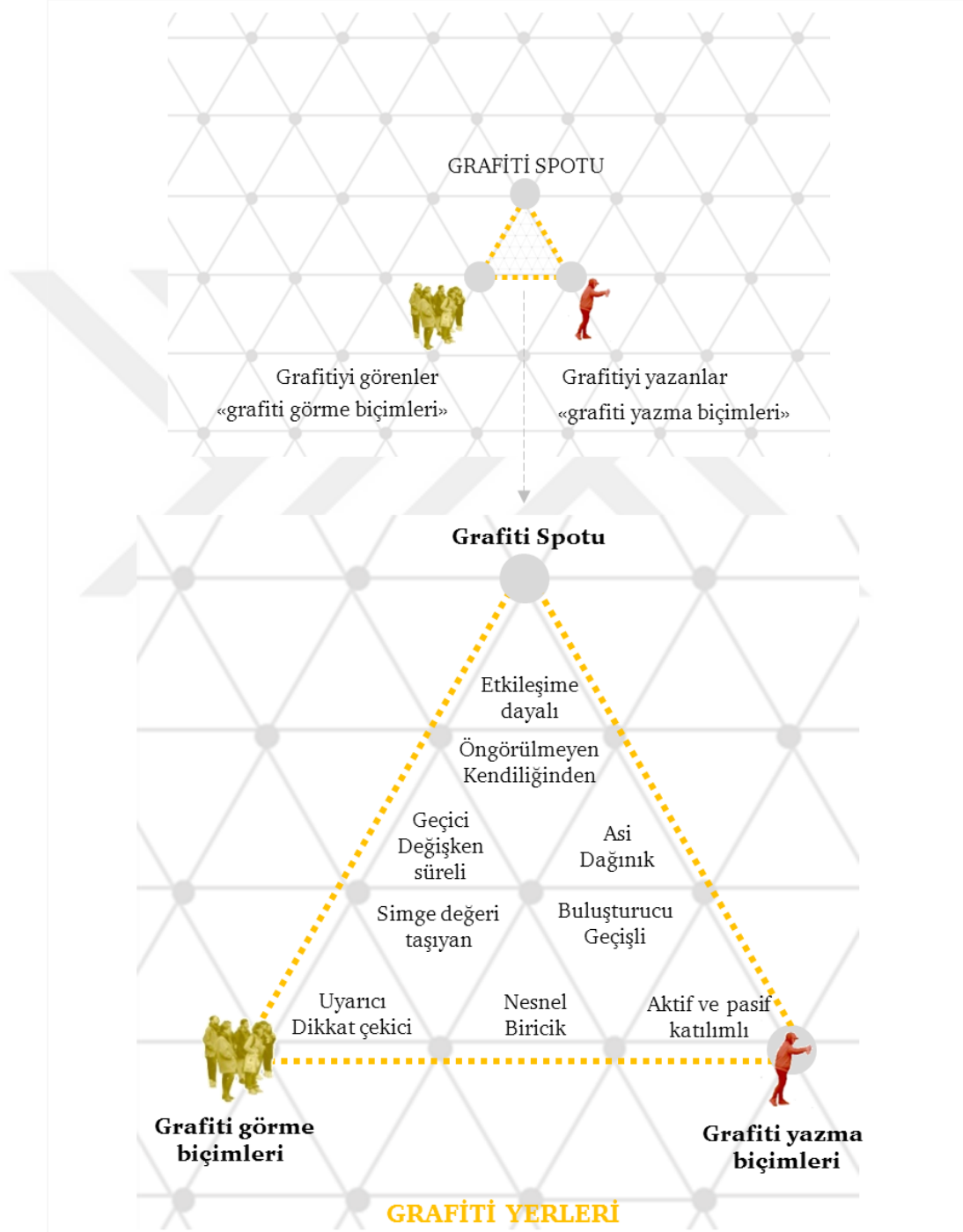
Üçüncü etkileşim; grafitiyi yazarlar ile görenler arasında; sosyal bir ilişkinin kurulmasını sağlamaktadır. Grafiti yazarlarının, grafiti üzerinden verdikleri toplumsal mesajın, mekân kullanıcıları tarafından alınması ile sosyal yapı içinde kendiliğinden gelişen alternatif bir iletişim ve sosyal bağ oluşmaktadır. Grafiti yazarlarının, İstanbul'un farklı sosyal ve kültürel yapıya, çoğunlukla da kentin merkezine uzak yaşam alanlarından gelerek, kendilerine farklı semtlerde hâkimiyet alanı oluşturabilmektedir. Bu noktada, grafiti spotunun sanatsal yönü grafiti yazarlarının sanat çevresi tarafından fark edilmesine olanak sunmaktadır. Mekân kullanıcılarının, grafiti içeriğini beğenmesi, görsel stilin ilgi çekici olması, grafiti spotunun internet ortamında sosyal medya üzerinden lokasyon ve görsel olarak paylaşımı, grafitinin sanal ortamda alternatif bir mekânsallık kazandırmaktadır. Grafitinin bulunduğu mekânı görmek ve deneyimlemek

isteyenlerin ortaya çıkardığı sosyal hareketlilik kafe, sanat galerileri, sokak kafeleri gibi sosyal mekânların açılması ile ticari bir değer üretilmektedir. Böylelikle sosyal olarak canlanan mekân, farklı yaş, eğitim veya yaşam alanlarından gelen bireyleri ortak bir ilgi etrafında toplayarak, kendiliğinden ve olumsal olarak gelişen alternatif bir sosyal buluşma ve karşılaşma ortamlarına dönüşebilmektedir.

Ortaya konan bu etkileşim arketiplerine göre, grafitinin yer oluşturma etkisi, bireylerin grafitiyi algılama biçimlerinin değişken olması nedeni ile sürekli oluş halindedir. Bu oluş içinde kendiliğinden gelişen yeni etkileşim arketipleri, olabildiği gibi grafitinin silinmesi veya mekândan uzaklaşılması ile etkileşim yitirilmekte ya da algısal bağlamı değişebilmektedir. Bu noktada grafitinin yer oluşturma etkisini belirlemek üzere, grafitinin yer oluşturuca etkenler ile olan ilişkisinin iyi okunması önem taşımaktadır. Bu çalışmada üretilen Grafiti Okuma Modeli üzerinde yapılan çözümlemeye göre, grafiti ve mekân arasındaki ilişki, grafitinin mekânsal nitelikleri ve toplumsal yapı içindeki grafiti algısı arasında gelişen karşılıklı ilişkiye dayalı olarak oluşmaktadır. Bu durum, grafiti ile grafitiyi yazanlar ve görenler arasındaki değişken etki geçişlerinin çok yönlü bir etkileşimi beraberinde getirdiğini göstermektedir. Grafitiyi yazanlar ve görenler arasında kurulan etkileşim, grafitinin içerik olarak zenginleşerek asi ve vandal yönünün yumuşayarak daha sanatsal ve toplumsal bağlamı olan grafitilerin ortaya konmasını teşvik etme potansiyeli taşımaktadır. Grafitinin yer oluşturma etkisi, birey ve grafiti arasında oluşan etkileşimin sürekliliğine göre mekânın yere evrilme sürecini tetiklemektedir. Mekân kavramının kendi içinde tanımsal olarak ekonomik, sosyal, kentsel ya da toplumsal gibi farklı katmanlara sahip olması nedeni ile grafiti ve mekânın arasındaki ilişki de çok boyutlu olmaktadır. Bu boyutlar grafitinin yer oluşturma etkisini belirlemektedir. Bu nedenle grafitinin mekânı yere döndürme gücü, tekil bir katman üzerinden değil çoklu ve geçişli olmaktadır. Ortaya çıkan olumsal süreç, grafitinin mekânsal nitelikleri ile toplumun grafiti algısı arasında gelişen, etkileşim arketipleri üzerinden kendiliğinden “*Grafiti Yerleri*” olarak tanımlayabildiğimiz yerlerin oluştuğunu görmekteyiz.

Grafiti yerleri farklı coğrafyaların sosyo-politik yapısına göre farklı niteliklere sahip olabilmektedir. Temel olarak grafitiyi yazanlar ve görenlerin grafiti ile

kurdukları karşılıklı etki durumlarının bir araya gelmesi ile her biri birbirinden özgün grafiti yerleri oluşabilmektedir. Grafiti yerleri, mekân kavramının farklı katmanlarından gelen, iç içe geçen kavramsal özellikleri taşımaktadır. Çalışmada ortaya konan Etkileşim Üçgeni' ne göre grafiti yerleri temel olarak dokuz niteliği içinde barındırmaktadır (Şekil 5.2)

Şekil 5.2 Tez çalışması ile ortaya konan “Grafiti yerleri” ve temel nitelikleri.

Grafiti yerlerinin kalıcılık durumu, grafitinin bulunduğu konuma ve içeriğine göre değişken ve geçicidir. Tepki duyulan grafiti kısa sürede silinirken, beğeni toplayan ya da erişilmesi güç konumdaki grafiti yerleri daha uzun süre kalıcı olabilmektedir. Bu süre anlık, gündelik olabildiği gibi kullanılan materyalin yüzey üzerindeki ömrüne göre de değişmektedir.

- Grafitinin topladığı ilgi ile hareketlenen ve dikkat çeken mekânsal konumu, farklı sokak performanslarını da davet ederek pasif ve aktif katılımın sağlandığı bir sosyal ortam oluşturur. Grafiti yerleri, konumun özel veya kamusal alan içinde yer almasına göre de özel veya kamusal nitelik kazanmaktadır.
- Grafiti yazarları, grafitiyi tek ve öznel olarak yazmaktadır yani her bir grafiti bulunduğu mekânsallık içinde özgündür. Bu nedenle grafiti yerleri de tekil bir özgünlüğe sahip biricik ve tekrarsızdır.
- Grafitinin çoğunlukla, kalabalık çoklu etnik yapıya sahip global olarak tanınan büyük kentlerde yayılım göstermesi nedeni ile grafiti yerleri genellikle kentsel mekân panoramasının bir parçası durumundadır. Bu nedenle grafiti yerleri, birbirini çağrıştıran imgeselliğe dayalı mekân kimliğine sahiptir.
- Grafitinin ilgi çekici bulunduğu konumlar, yeni düzenlemeler ile ya da kendiliğinden gezi rotaları, cazibe noktaları ve rekreasyon alanları olarak kullanılma potansiyeli taşımaktadır. Grafiti yerleri, mekânı tanımlayıcı mevcut kimliğine alternatif yeni bir isim, tanım veya betimleyici bir tanım üretebilmektedir.
- Grafiti yerleri, toplumsal yapı içinde farklı yaşam biçimlerini benimseyen bireylerin temsil bulmasına olanak sunabilmektedir. Farklı ırk, din, etnik yapı veya kültürden gelen bireyler, grafiti ile ifade bulan görsel temsilin yanı sıra kendilerine alternatif bir mekân aidiyeti kurabilmektedir.
- Grafiti yerleri, grafiti yazarlar ve görenlerin ortak olarak kullandığı mekânlardır. Grafiti yazarlarını yüzeyle grafiti yazmak için bu mekânlara yönelirken, grafitiye gösterilen ilgi ve tepki durumu, ortak bir ilgi ortamı oluşturmaktadır. Bu durum sosyal akışa canlılık verebilme veya mevcut

canlılığı sürdürülebilecek alternatif mekân deneyimlerinin gelişmesine olanak sunar.

- Grafitinin içeriğinde temsil bulan toplumsal olaylar, bayrak, flama gibi simge değerler grafiti yerlerine özgün bir değer katmaktadır. Grafiti yerleri, bu nedenle geçmişin izlerini geleceğe aktarma potansiyeli taşıyan anıların biriktiği efemeral niteliğe sahiptir.
- Grafiti yerlerinin mekânsal bağlamı öznel değil nesneldir. Grafitinin yazıldığı yüzeyin tasarlanarak üretilmiş bir mekân ya da doğal bir nesnellığe sahip olabilmektedir. Bu nedenle bir dükkân kepenkleri, terkedilmiş metruk bir konutlar, endüstriyel yapılar, viyadükler, alt geçitler gibi tasarlanarak üretilmiş mekânların yanı sıra doğa içinde bulunan bir kaya parçası, ağaç ya da mağara, grafiti yeri olarak tanım bulabilir.

Grafiti ile oluşan yerler, bu niteliklere sahip olmalarının bilinci ile ele alındıklarında mekân tasarımına olumlu ve önemli katkı sağlama potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Örneğin grafiti, izinli ve özel alanlara yöneltilerek alternatif cazibe noktaları oluşturulabilir. Grafiti, savaş, doğal afet gibi yıkımlarla mekânın fiziksel olarak bütünlüğünün bozulduğu ortamlarda, toplumsal hafızadan silinen yapıların tekrar hatırlanmasına olanak verebilmektedir. Diğer tarafta grafiti ile ifade bulan duygu ve görüşler, sanatsal temsil biçimleri ile buluşturularak, özgün grafiti stilleri ve türleri geliştirildiği özel alanlar oluşturulabilir. Grafiti ile mekânın uğradığı değişimin iyi okuması, mekânın kurgulanan işlevleri arasında eksikliği duyulan veya değişmesine gereksinim duyulan yönlerinin fark edilmesini sağlamaktadır.

Grafiti yerleri, toplumsal yapının grafitiyi görme biçimi sosyal akış içinde mekâna farklı yeni anlamlar yüklerken, akış içinde kimi zaman anlam değeri yitirirken kimi zamanda farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu nedenle mekânsal uyarıcı etkisine sahip olan grafiti etrafında bireylerin grafitiyi anlama, tanıma ve yaklaşma biçimine göre değişen pek çok etkileşim üçgenleri oluşmaktadır. Grafiti yerleri bu üçgenlerin yer oluşturucu sosyal, mekânsal ve algısal etkenleri içerme durumuna göre oluşmaktadır. Etkileşim üçgeni, pek çok ve bireyin grafiti ile kurduğu duygusal bağa göre değişen ve çeşitlilik kazanan alt etkileşim üçgenlerini içinde barındırmaktadır. Böylelikle, grafiti

yerlerinin iç içe geçen ve sürekli oluş haline olan mekânlar olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan, kent içine yayılan illegal grafiti, etkinlik biçimi olarak izinsiz olması nedeni ile elbette özendirilmesi gereken bir aktivite değildir ancak, kent içinde oluşan “grafiti yerleri” alternatif bir sosyal buluşma olanağı sunabilmektedir. Bu nedenle grafiti yerleri, kent içinde farklı sosyo-kültürel yapılardan gelen bireylerin birbiri ile buluşabileceği, ortak bir anı paylaştığı, yüz yüze iletişim kurduğu örgün bir toplumsal doku geliştirebilme potansiyeli taşıması nedeni ile önem taşımaktadır.

- Arıman, N. (2018). İstanbul'un Bilezik Yazıları / Kültür ve Medeniyet Serisi 48. In İBB. Kültür A.Ş Yayınları.
- Arnold, E. (2019). Routledge Handbook of Graffiti and Street Art. Journal of Urban Design. <https://doi.org/10.1080/13574809.2018.1533400>
- Arslan, R., & Ökten, A. (1994). Araştırma Yöntemleri. In Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Attride-Stirling, J. (2001). Thematic networks: An analytic tool for qualitative research and Qualitative Research. Vol 1, (Issue 3) 385-405 <https://doi.org/10.1177/146879410100100307>
- Auge, M. (2009). Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity (New edition). Verso Books.
- Ayral, R. (2014). Duvarların Dili: Grafiti ve Street Art. In Pera Müzesi Yayınları (Birinci Basım). Pera Müzesi Sergi Katalog Kitabı.
- Baird, J. A. & Taylor, C. (2011). Ancient graffiti in context. In Ancient Graffiti in Context. <https://doi.org/10.4324/9780203840870>
- Banksy. (2005). Banksy Wall and Piece (First). London Century.
- Baudrillard, J. (2020). Kitle iletişim araçları, cinsiyet ve boş zaman etkinlikleri. In N.Tutal (Ed.), Tüketim Toplumu (La société de consommation) (13. baskı, sf. 121–129). Ayrıntı Yayınları.
- Bell, S. (2012). Landscape: Pattern, perception and process. In Landscape: Pattern Perception and Process. <https://doi.org/10.4324/9780203120088>
- Benefiel, R. Sprenkle, S., Sypniewski, H. M., & White, J. (2017). The Ancient Graffiti Project. <https://doi.org/10.1145/3078081.3078104>
- Berger, J. (1986). Görme Biçimleri. In Görme Biçimleri (The Ways of Seeing) (Birinci Basım, sf. 8–34). Metis Yayınları/27.
- Bourdieu, P. (2020). Outline of a Theory of Practice. In The New Social Theory Reader. <https://doi.org/10.4324/9781003060963-11>
- Brighenti, A. M. (2010). At the wall: Graffiti writers, urban territoriality, and the public domain. Space and Culture, Volume 13(Issue-3), 315–332. <https://doi.org/10.1177/1206331210365283>
- Michael Buser, Carlo Bonura, Maria Fannin & Kate Boyer (2013) Cultural activism and the politics of place-making, City, 17:5, 606-627, Doi: 10.1080/13604813.2013.827840
- Buttimer, A. & Seamon, D. (1980). Home, Reach, and the Sense of Place. In The Human Experience of Space and Place (1st Edition, pp. 166–187). London Routledge <https://doi.org/10.4324/9781315684192>
- Cambridge Dictionary (2021) Hobo (vocabulary) <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce/hobo>

- Canter, V. D. (1977). Places and Cognitions. In *The Psychology of Place* (1st ed. pp. 21–33). Palgrave Macmillan.
- Carmona, M. (2019). Principles for Public Space Design, Planning To Do Better. *Urban Design International*, 24(1), 47–59. <https://doi.org/10.1057/s41289-018-0070-3>
- Carmona, M., & Wunderlich, F. M. (2013). Capital Spaces: The multiple complex Public Spaces of a Global City. In *Capital Spaces: The Multiple Complex Public Spaces of a Global City*. <https://doi.org/10.4324/9780203118856>
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (2009) cop 1993. Public space. In *Public space*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.4324/9781315794808-4>
- Certeau, M. De. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi 1 : Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları*. Dost Kitapevi.
- Chalfant, H., & Silver, T. (1983). *Style Wars* (p. Documentary). Films for the Humanities & Sciences. Adigital.films.com
- Chang, V. (2013). Animating the city: Street art, Blu and The Poetics of Visual encounter. *Animation*. <https://doi.org/10.1177/1746847713503280>
- Chmielewska, E. (2007). Framing [con]text: Graffiti and Place. In *Space and Culture*. <https://doi.org/10.1177/1206331206298545>
- Corbusier, L. (2007). Mimarlık Öğrencileriyle Söyleşi. In S.Rifat; O.Rifat (Ed.), *Yapı Kredi Yayınları (Birinci Basım)*. Yapı Kredi Yayınları.
- Crawford, M., Chase, J., & Kaliski, J. (2009). Everyday Urbanism. In *Journal of Architectural Education* (Vol. 63, Issue 1, pp. 157–158). The Monacelli Press. <https://doi.org/10.1111/j.1531-314x.2009.01048.x>
- Cresswell, T. (1996). In Place, Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression. In *University of Minnesota Press*.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches ((3rd ed.))*. Sage Publications, Inc.
- Debord, G. (1996). Görünüşteki birlik ve bölünme. In 1.Basım (Ed.), *Gösteri Toplumu ve Yorumlar (La Societe du Spectacle 1979)* (sf. 53–72). Ayrıntı Yayınları.
- Djamba, Y. K., & Neuman, W. L. (2002). Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. In *Teaching Sociology* (Vol. 30, Issue 3). <https://doi.org/10.2307/3211488>
- Docuyanan, F. (2008). Governing Graffiti in Contested Urban Spaces. *PoLAR Political and Legal Anthropology Review*, 23(1), 103–121. <https://doi.org/10.1525/pol.2000.23.1.103>
- Dovey, K., Wollan, S., & Woodcock, I. (2012). Placing Graffiti: Creating and Contesting Character in Inner-city Melbourne. *Journal of Urban Design*. <https://doi.org/10.1080/13574809.2011.646248>

- Dursun, N. (2021). NFT/ Kripto Sanat ve Hareketli Grafik İlişkisi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 40, 1037–1055. <https://doi.org/10.31589/joshas.649>
- Erdoğan, G. (2017). Graffiti as a communication tool in public space: the case of Beyoğlu, Yüksek Kaldırım Street-Kamusal mekânda iletişim aracı olarak grafiti: Beyoğlu, Yüksek Kaldırım Sokağı örneği. *Journal of Human Sciences*. <https://doi.org/10.14687/jhs.v14i1.3810>
- Evans, G. (2016). Graffiti art and the city: from piece-making to place-making. In J. I. Ross (Ed.), *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art* (1st Editio, pp. 168–183). Routledge- Taylor & Francis Group.
- Fell, E. (2017). Culture Jamming: Activism and the Art of Cultural Resistance. *European Journal of Communication*. <https://doi.org/10.1177/0267323117739169>
- Ferrell, J. (2013). Graffiti. In J.I.Ross (Ed.), *Encyclopedia of Street Crime in America* (First, pp. 180–182). Sage Publications.
- Ferrell, J., & Weide, R. D. (2010). Spot Theory. *City*, 14(1–2), 48–62. <https://doi.org/10.1080/13604810903525157>
- Fleming, R. L. (2007). *The Art of Placemaking: Interpreting Community Through Public Art and Urban Design* (Merrell Publishing).
- Gehl. (2017). Gehl “Making Cities for People.” In Gehl.
- Gemci, Ayse Gul, & Ferah, B. (2020). A Triangulation Process of Street Music in Public Spaces: A Case Study of Istanbul’s Istiklal Avenue. *Open House International*. <https://doi.org/10.1108/ohi-05-2020-0039>
- Gemci, A.G., & Önder, D. E. (2020). Graffiti as Place-maker: The Case of Istanbul’s Karakoy Underpass. *Megaron / Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, 15(3), Pages 350-368. <https://doi.org/10.14744/megaron.2020.64872>
- Georg Simmel. (2003). Modern Kültürde Çatışma. *Modern Kültürde Çatışma* (pp. 53–83). İletişim Yayınları 955.
- Gibbens, M., & Schoeman, C. (2015). Land-Use Management in Rural Areas. <https://doi.org/10.2495/978-1-78466-077-2/004>
- Gieryn, T. F. (2000). A space for place in sociology. *Annual Review of Sociology*, vol:26, pp 463-496. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.463>
- Gieryn, T. F. (2002). What buildings do. In *Theory and Society*. <https://doi.org/10.1023/A:1014404201290>
- Goodall, B. (1987). Absolute space. In *Dictionary of Human Geography* (p. 440). Puffin.
- Gottdiener, M. (2007). Manuel Castells: The Theory of the Network Society. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*. <https://doi.org/10.1177/009430610703600354>

- Gottlieb, L. (2008). Graffiti Art and Facet Analysis. In McFarland and Company Inc. Publishers (Ed.), *Graffiti Art Styles: A Classification System and Theoretical Analysis* (pp. 63–88).
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., J.Watts, M., & SarahWhatmore. (2009a). Human rights - Absolute Space. In *Dictionary of Human Geography* (5th., pp. 353–359). John Wiley & Sons, Ltd.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., J.Watts, M., & SarahWhatmore. (2009b). Relative Space. In D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts, & S. Whatmore (Eds.), *The dictionary of human geography* (5th.Editio, pp. 708–713). Blackwell Publishers Ltd.
- Habermas, J. (2010). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (M. S. Çevirmen: Tanıl Bora (ed.); İlk baskı). İletişim Yayıncılık.
- Hernes, T. (2021). Process views of organization. In *Understanding Organization as Process*. <https://doi.org/10.4324/9780203934524-8>
- Iveson, K. (2007). Writing Graffiti. In *Publics and the City* (pp. 112–148). Blackwell Publishing Ltd.
- Jacobs, A., & Appleyard, D. (1987). Toward an urban design manifesto. *Journal of the American Planning Association*. <https://doi.org/10.1080/01944368708976642>
- Jacobs, J. (2016). The Death and Life of Great American Cities. In *Readings in Planning Theory: Fourth Edition* (pp. 94–109). <https://doi.org/10.1002/9781119084679.ch4>
- Johnson, D. L. (2002). Origin of the Neighbourhood Unit. *Planning Perspectives*, 17(3), 227–245. <https://doi.org/10.1080/02665430210129306>
- Kent, F., & Madden, K. (2003). Creating Great Urban Parks. In *Places*.
- Kindynis, T. (2018). Bomb alert: Graffiti Writing and Urban Space in London. *British Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1093/bjc/azx040>
- Kuban, D. (2018). *Mimarlık Kavramları* (11.Baskı). YEM Yayın - Mimarlık Dizisi.
- Lang, J. (2014). Comments on “The Place Shaping Continuum: A Theory of Urban Design Process.” In *Journal of Urban Design* (Vol. 19, Issue 1, pp. 41–43). <https://doi.org/10.1080/13574809.2014.854681>
- Lefebvre, H. (1991). Mekânın Üretimi (The production of space). In *The production of space* (Çevirmen: Işık Ergüden) (KentSel Di, pp. 241–299). Sel Yayıncılık.
- Lennon, J. F. (2020a). *The City Beneath: A Century of Los Angeles Graffiti*, Susan A. Phillips (2019). *Visual Inquiry*.
- Lennon, J. F. (2020b). Trains, Railroad Workers and Illegal Riders: the Subcultural World of Hobo Graffiti. In Jeffrey Ian Ross (Ed.), *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art* (pp. 27–36). Routledge.

- Ley, D., & Cybriwsky, R. (2018). Urban graffiti as Territorial Markers. In *Culture and Society: Critical Essays in Human Geography* (pp. 143–157). <https://doi.org/10.4324/9781351160360-7>
- Lombard, K.-J. (2007). “To Us Writers, the Differences Are Obvious.” *M/C Journal*. <https://doi.org/10.5204/mcj.2629>
- Low, S. (2003). Behind the gates: Life, security, and the pursuit of happiness in fortress America. In *Behind the Gates: Life, Security, and the Pursuit of Happiness in Fortress America*. <https://doi.org/10.4324/9780203491256>
- Lynch, K. (1984). Good city form. In *City*.
- Madanipour, A. (2005). Public and private spaces of the city. In *Public and Private Spaces of the City* (1st ed., pp. 201–212). Routledge- Taylor & Francis Group.
- Mailer, N. (1974). *Faith of Graffiti* (First Edition). Alskog/Praeger.
- Manco, T. (2002). *Stencil Graffiti (Street Graphics / Street Art)* (1. basım). Thames and Hudson Ltd.
- Martin, P., & Zeldin, T. (1997). An Intimate History of Humanity. *The Modern Language Review*, 92(2), 414. <https://doi.org/10.2307/3734822>
- Maslow, A. (2001). Kendini Gerçekleştiren İnsanlarda Yaratıcılık. In *insan Olmanın Psikolojisi (Toward A Psychology of Being)* (pp. 144–158). Kuraldis Baskı.
- Massey, D. (2005). *For Space* (1st editio, pp. 55–65). SAGE Publications Ltd.
- Miller, I. (2015). Hip-hop visual arts. In *The Cambridge Companion to Hip-Hop*. <https://doi.org/10.1017/CCO9781139775298.005>
- Montgomery, J. (1998). Making a city: urbanity, vitality and urban design. *Journal of Urban Design*. <https://doi.org/10.1080/13574809808724418>
- Neef, S. (2007). Killing kool: The graffiti museum. In *Art History*. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8365.2007.00553.x>
- Neuman, W. L. (2007). *Basics of Social Research Qualitative and Quantitative Approaches*. Allyn and Bacon, Boston.
- Öncel, A. D. (2017). Apartman Galata’da yeni bir konut tipi. IFEA/Kitap yayınevi. <https://doi.org/10.4000/books.ifeagd.1576>
- Öncü, A., & Weyland, P. (2005). Space, Culture and Power: New Identities in Globalizing Cities. In (Çeviri Leyla Şimşek - Nilgün Uygün) (Ed.), *Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (1.Baskı, sf. 9–41). İletişim Yayınları.
- Pabón, J. N. (2013). Be about it: Graffiteras performing feminist community. *TDR - The Drama Review - A Journal of Performance Studies*. https://doi.org/10.1162/DRAM_a_00281
- Pallasmaa, J. (2011). *The Embodied Image: Imagination and Imagery in Architecture* (1st editio, pp. 45–56). Wiley.
- Perry, C. (2020). “The Neighborhood Unit” (reprint 1929). In *The City Reader* (Reprinted, p. p.25-44). London Routledge/Thoemmes.

- Phillips, S. A. (2016). Deconstructing gang graffiti. In J. I. Ross (Ed.), *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art* (First Edit, pp. 48–61). Routledge- Taylor & Francis Group.
- Phillips, S. A., & Stefano B. (2020). Graffiti, crime, and street culture. In *Routledge Handbook of Street Culture* (1st Edition, p. 13). Routledge- Taylor & Francis Group.
- Ploger, J., & Lefebvre, H. (1995). Critique of Everyday Life. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 77(1), 65. <https://doi.org/10.2307/490375>
- Potter, P. (2019). Banksy You Are An Acceptable Level of Threat and if You Were Not You Would Know About it. In G. Shove (Ed.), *Carpet Bombing Culture* (New expand).
- PPS. (2009). The origin of the Power of 10 +(Plus).
- PPS. (2014). Union Square Greenmarket. Project for Public Spaces. <https://www.pps.org/places/union-square-greenmarket>
- PPS. (2017). The Placemaking Process. Project for Public Spaces. <https://www.pps.org/article/5-steps-to-making-places>
- Punter, P., & Carmona, M. (1997). *The Design Dimension of Planning: Theory; content and best practice for design policies* (1st edition.). Routledge- Taylor & Francis Group. <https://doi.org/https://doi.org/10.4324/9780203724606>
- Reiner, R. (1971). *Graffiti two thousand years of wall writing* (1st edition). Cowles Book Co.
- Relph, E. (2020). Placeness, Place, Placelessness. <https://Www.Placeness.Com/>. <https://www.placeness.com/>
- Ross, J. I. (2016). Sorting it all out. In J. I. Ross (Ed.), *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art* (First Edit, pp. 1–6). Routledge- Taylor & Francis Group.
- Ross, J. I., Bengtsen, P., Lennon, J. F., Phillips, S., & Wilson, J. Z. (2017). In search of academic legitimacy: The current state of scholarship on graffiti and street art. *Social Science Journal*. <https://doi.org/10.1016/j.sosci.2017.08.004>
- Ross, J. I., Lennon, J. F., & Kramer, R. (2020). Moving beyond Banksy and Fairey: Interrogating the co-optation and commodification of modern graffiti and street art. *Visual Inquiry*. https://doi.org/10.1386/vi_00007_2
- Scannell, J. (2002). Becoming-City. *M/C Journal*. <https://doi.org/10.5204/mcj.1951>
- Schacter, R. (2008). An ethnography of iconoclasm: An investigation into the production, consumption and destruction of street-art in London. *Journal of Material Culture*. <https://doi.org/10.1177/1359183507086217>
- Schneekloth, L. H., & Shibley, R. G. (2000). Implacing architecture into the practice of placemaking. In *Journal of Architectural Education*. <https://doi.org/10.1162/104648800564527>
- Schulz, N. (1991). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture* (N. Edition (ed.)). Rizzoli.

- Seamon, D., & Sowers, J. (2008). Place and placelessness (1976): Edward Relph. In Key Texts in Human Geography. <https://doi.org/10.4135/9781446213742.n5>
- Sennett, R. (1999). Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam. Ayrıntı Yayınları.
- Sinnreich, H. J. (2004). Reading the writing on the wall: A textual analysis of Łódź graffiti. *Religion, State and Society* (Routledge), 32(1), 53–58. <https://doi.org/DOI: 10.1080/0963749042000182096>
- Snyder, G. J. (2009). Graffiti Lives: Beyond the Tag in New York's Urban Underground (*Alternative Criminology*, 21) (pp. 47–48). New York University Press.
- Sorkin, M. (2004). Introduction: Variations on a theme park. In *American Architectural History: A Contemporary Reader* (pp. 407–411). <https://doi.org/10.4324/9780203643686-30>
- Taylor, M. F., Pooley, J. A., & Carragher, G. (2016). The psychology behind graffiti involvement. In J. I. Ross (Ed.), *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art* (First Edit, pp. 194–203). Routledge.
- Tekeli, I. (1994). The development of the Istanbul metropolitan area: Urban administration and planning. In *Urban Administration and Planning*. Kent Basımevi. <http://www.getcited.org/pub/100315881>
- Tiesdell, S., & Carmona, M. (2007). Urban Design Reader. In *Urban Design Reader*. <https://doi.org/10.4324/9780080468129>
- Trahan, A. (2011). Identity and Ideology: the dialogic nature of latrinalia. In *Internet Journal of Criminology*.
- Usta, G. (2020). Mekân ve Yer kavramlarının anlamsal açıdan irdelenmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication-Art and Communication*.TOJDAC,10(1),25–30. <https://doi.org/10.7456/11001100/003>
- Van Loon, J. (2014). “Just writing your name?” An analysis of the spatial behaviour of graffiti writers in Amsterdam. *BELGEO*. <https://doi.org/10.4000/belgeo.13062>
- Verrall, N., & Clay, R. (2016). Life Imitating Art, and Art Influencing Life: The Use of Graffiti for Information Activities and Influence Operations. *RUSI Journal*. <https://doi.org/10.1080/03071847.2016.1174484>
- Wacławek, A. (2011). Graffiti and Street Art. In *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art* (First). Thames & Hudson.
- Warf, B. (2011). Biographical Details and Theoretical Context-Nigel Thrift. In P. H. and R. Kitchin (Ed.), *Key Thinkers on Space and Place* (pp. 407–414). SAGE Publications Inc.
- Whyte, W. H. (1980). The social life of small urban spaces. In U. D. + P. at U. M. Christopher Martin (Ed.), *The social life of small urban spaces* (First, pp. 25–39). Project for Public spaces.

- Whyte, W. H., & Underhill, P. (2012). City: Rediscovering the center. In *City: Rediscovering The Center*. <https://doi.org/10.2307/1425148>
- Wilson, J. (2008). *Prison: Cultural Memory and Dark Tourism* (New editio). Peter Lang US.
- Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (March 01, 1982). Broken Windows. *Atlantic Monthly*.
- Zebracki, M. (2018). Regenerating a coastal town through art: Dismaland and the (l)imitations of antagonistic art practice in the city. *Cities*. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.015>
- Zheng, G., & Liu, W. (2018). Same projects, different endings—Comparative case studies on NIMBY facility construction in Beijing. *Cities*, 73, 63–70. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.10.010>
- Zukin, S. (2011). Reconstructing the authenticity of place. *Theory and Society*, 40(2), 161–165. <https://doi.org/10.1007/s11186-010-9133-1>

A

MEKÂN KULLANICILARI İLE YAPILAN GÖRÜŞME FORMU VE KATILIMCI BİLGİLERİ

Tablo A.1 Mekân kullanıcıları ile yapılan görüşmelere ait soru formu örneği.

Karaköy'de mekan kullanıcılarının grafiti algısını belirlemek amacı ile yapılan görüşme notları

Görüşme süreci 01.02.2019-22.09.2019 tarihleri arasındadır. Bu çalışma Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü Bina Araştırma ve Planlama Programında Prof. Dr. Deniz Önder yürütücülüğünde Ayşe Gül Gemci tarafından hazırlanan doktora tezinin Alan Çalışması kapsamında yapılmaktadır.

Yapılan görüşmeler, mekan kullanıcılarının grafiti algılarını belirlemek üzere bilgi toplamak amacı ile hazırlanmıştır. Katılımcılara ait kişisel sorular (isim, soy-isim, telefon numarası, adres vb.) çalışmanın ilgi alanına girmez, tüm katılımcılar "*mekan kullanıcıları*" (MK) olarak belirtilmektedir. Soruların yanıtlanma süresi yaklaşık 3-5 dakika almaktadır.

Görüşmeye verdiğiniz destek ve katılımınız için teşekkür ederiz.

Google forms bağlantı adresi: <https://forms.gle/M8Lpgd49nAc6ZL2y8>

Cinsiyet

Soru 1:

- ☐ Kadın
☐ Erkek

Yaşınız?

Soru 2:

- ☐ 18-40 yaş arası
☐ 41-64 yaş arası
☐ 65 yaş ve üstü

Eğitim seviyeniz?

Soru 3:

- ☐ Eğitim yok
☐ İlk öğretim
☐ Lise
☐ Üniversite ve üstü

Karaköy'de genel olarak hangi zaman aralığında bulunuyorsunuz?

Soru 4:

- ☐ Gün içi (08:00-19:00 saatleri arası)
☐ Gün sonu (19:00-08:00 saatleri arası)

Karaköy'de bulunma nedeniniz nedir?

Soru 5:

- ☐ Mahalle sakiniyim
☐ Çalışan veya esnaf durumu
☐ Gezmek için geldim (yerli, yabancı turist)

Soru 6:

Sizce grafiti ile anlatılan nedir?

- ☐ Arkadaş grubu veya oluşumları tanıtan yazılar veya simgeler
- ☐ Yabancı dilde kelimeler ya da anlaşılmayan ifadeler
- ☐ Farklı yaşam biçimlerinin temsil bulması
- ☐ Fark edilmesi istenen ve dikkat çekici ifadeler
- ☐ Diğer: _____

Soru 7:

Sizce grafiti neden yazılıyor

- ☐ Mekanı değiştirme ve alternatif (kullanım veya tasarım) sunma arayışı
- ☐ Sanat çevresi tarafından fark edilme isteği
- ☐ Global örneklere benzeyen ortamlar yaratma isteği
- ☐ Yeni mekanlara duyulan ge nime dair farklılık yaratma
- ☐ Diğer: _____

Soru 8:

Grafitinin yazılması ile çevresinde nasıl bir değişim olmaktadır?

- ☐ Grafiti yakınında sokak kafelerinin açılması veya çoğalması
- ☐ Farklı mekansal çevrelerin fark edilmesi
- ☐ Alternatif gezi rotalarının ve vakit geçirme alanlarının oluşması
- ☐ Dağınık, bakımsız çöküntü alanlarının oluşması
- ☐ Yurt dışındaki sokaklara benzeyen ortamların oluşması
- ☐ Diğer: _____

Tablo A.2 Görüşme yapılan katılımcıların demografik çerçevesi

Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunmazamanı
Yerinde	1	K	18	Lise	Esnaf	Gün içi
İnternet	2	K	18	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	3	K	18	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	4	K	18	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	5	K	18	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	6	E	18	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	7	E	18	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	8	E	18	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	9	E	18	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	10	K	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	11	K	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	12	K	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	13	K	19	Lise	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	14	K	19	İlköğretim	mahalleli	Gün içi
Yerinde	15	K	19	İlköğretim	Esnaf	Gün içi
Yerinde	16	K	19	üniversite	mahalleli	Gün içi
İnternet	17	K	19	üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	18	K	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	19	K	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	20	K	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	21	K	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	22	K	19	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	23	E	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	24	E	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	25	E	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	26	E	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	27	E	19	İlköğretim	mahalleli	Gün içi
Yerinde	28	E	19	İlköğretim	Esnaf	Gün içi
Yerinde	29	E	19	üniversite	mahalleli	Gün içi
İnternet	30	E	19	üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	31	E	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	32	E	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	33	E	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	34	E	19	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	35	E	19	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	36	E	19	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	37	E	19	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	38	E	19	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	39	E	19	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	40	E	19	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	41	K	20	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	42	K	20	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	43	E	20	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	44	E	20	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	45	K	20	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	46	K	20	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	47	E	20	İlköğretim	Esnaf	Gün içi
Yerinde	48	E	20	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	49	E	20	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	50	E	20	Lise	Esnaf	Gün içi

Görüşme yapılan konum örnekleri

Karaköy Meydanı çevresi Mart 2019

Alt Geçit çarşısı Mayıs 2019

Alt Geçit çarşısı Temmuz 2019

Şişhane Meydanı çevresi «Murys Solo Sergisi» Ocak 2020

Mumhane Caddesi çevresi Temmuz 2019

Kemeraltı Caddesi çevresi Eylül 2019

Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı	Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı
Yerinde	51	E	20	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	101	E	22	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	52	E	20	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	102	E	22	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	53	E	20	Lise	mahalleli	Gün içi	Yerinde	103	E	22	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	54	E	20	Lise	mahalleli	Gün sonu	Yerinde	104	K	23	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	55	E	20	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	Yerinde	105	E	23	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	56	E	20	üniversite	Esnaf	Gün içi	Yerinde	106	K	24	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	57	K	20	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	107	E	24	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	58	K	20	Lise	mahalleli	Gün içi	Yerinde	108	E	24	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	59	K	20	İlköğretim	mahalleli	Gün içi	Yerinde	109	K	24	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	60	E	21	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	İnternet	110	K	24	İlköğretim	mahalleli	Gün içi
İnternet	61	K	21	Lise	mahalleli	Gün sonu	Yerinde	111	K	24	İlköğretim	Esnaf	Gün içi
Yerinde	62	K	21	üniversite	mahalleli	Gün içi	Yerinde	112	K	24	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	63	K	21	Lise	mahalleli	Gün içi	Yerinde	113	K	24	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	64	K	21	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	114	K	24	İlköğretim	Esnaf	Gün içi
Yerinde	65	K	21	Lise	mahalleli	Gün içi	İnternet	115	K	24	İlköğretim	Esnaf	Gün içi
Yerinde	66	E	21	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	116	K	25	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	67	K	21	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	117	E	25	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	68	K	21	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	118	K	25	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
İnternet	69	K	21	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	119	K	25	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	70	K	21	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	120	K	25	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
İnternet	71	K	21	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	121	K	26	üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	72	E	21	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	122	K	26	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	73	E	21	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu	Yerinde	123	E	26	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	74	E	21	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	124	E	26	üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	75	E	21	Lise	mahalleli	Gün içi	İnternet	125	E	26	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	76	E	21	İlköğretim	mahalleli	Gün içi	Yerinde	126	E	26	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	77	K	21	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	Yerinde	127	K	26	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	78	K	21	Lise	mahalleli	Gün içi	İnternet	128	K	26	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	79	E	21	üniversite	mahalleli	Gün içi	İnternet	129	K	26	Lise	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	80	E	21	Lise	mahalleli	Gün sonu	Yerinde	130	K	26	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	81	E	21	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	131	K	26	Lise	mahalleli	Gün içi
Yerinde	82	E	21	Lise	mahalleli	Gün sonu	İnternet	132	K	26	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	83	E	21	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	133	K	26	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	84	E	21	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	134	K	26	Lise	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	85	E	21	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	135	K	26	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	86	K	22	Lise	mahalleli	Gün içi	İnternet	136	K	27	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	87	E	22	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	137	E	27	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	88	E	22	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	138	K	28	Lise	Esnaf	Gün içi
İnternet	89	E	22	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	139	K	28	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	90	E	22	üniversite	mahalleli	Gün içi	İnternet	140	K	28	üniversite	mahalleli	Gün içi
Yerinde	91	E	22	İlköğretim	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	141	K	29	İlköğretim	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	92	E	22	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	142	E	29	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	93	E	22	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	143	K	29	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	94	E	22	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	144	K	29	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	95	E	22	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	145	K	30	üniversite	Esnaf	Gün içi
İnternet	96	K	22	Lise	mahalleli	Gün sonu	İnternet	146	K	30	üniversite	Esnaf	Gün içi
İnternet	97	K	22	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	147	K	30	üniversite	mahalleli	Gün içi
İnternet	98	K	22	Lise	mahalleli	Gün içi	Yerinde	148	K	30	Lise	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	99	K	22	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	149	K	30	Lise	mahalleli	Gün sonu
İnternet	100	E	22	Lise	mahalleli	Gün sonu	Yerinde	150	K	31	Lise	ziyaretçi	Gün içi

Görüşme biçimimiz	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı	Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı
Yerinde	151	K	31	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	201	E	37	Lise	Esnaf	Gün içi
İnternet	152	K	31	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	202	E	37	Lise	mahalleli	Gün sonu
İnternet	153	K	31	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	203	E	37	Lise	mahalleli	Gün sonu
İnternet	154	K	31	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	204	E	37	Lise	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	155	E	31	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	205	E	37	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	156	E	31	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	206	E	37	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	157	K	32	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	207	E	37	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	158	K	32	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	208	E	37	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	159	K	32	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	İnternet	209	E	37	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	160	E	32	Üniversite	Esnaf	Gün içi	İnternet	210	K	37	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	161	K	32	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	211	E	38	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	162	K	32	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	212	E	38	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	163	E	32	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	213	E	38	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	164	E	32	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	214	E	38	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	165	K	32	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	İnternet	215	E	39	Üniversite	mahalleli	Gün içi
İnternet	166	E	32	Üniversite	Esnaf	Gün içi	Yerinde	216	K	39	Lise	mahalleli	Gün içi
İnternet	167	E	32	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	217	E	39	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	168	E	32	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	218	E	39	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	169	K	32	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	219	E	39	Üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	170	K	32	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	220	E	39	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	171	K	32	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	221	K	39	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	172	K	32	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	222	E	39	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	173	K	32	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	223	E	39	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	174	E	32	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	İnternet	224	K	40	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	175	E	32	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	225	K	40	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	176	E	32	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	226	K	40	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	177	K	33	Lise	mahalleli	Gün içi	İnternet	227	K	40	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	178	K	33	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	228	E	40	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	179	K	33	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	229	E	40	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	180	E	33	Lise	mahalleli	Gün içi	İnternet	230	E	40	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	181	E	33	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	231	K	41	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	182	E	33	Üniversite	Esnaf	Gün içi	İnternet	232	K	41	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	183	E	33	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu	İnternet	233	K	41	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	184	E	33	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu	İnternet	234	K	41	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	185	E	33	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	Yerinde	235	K	41	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	186	K	34	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	236	K	42	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	187	K	34	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	237	K	42	Üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	188	K	34	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	İnternet	238	K	42	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	189	E	34	İlköğretim	Esnaf	Gün sonu	Yerinde	239	E	42	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	190	K	34	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	Yerinde	240	E	42	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	191	E	34	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	241	E	42	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	192	K	35	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	242	K	42	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	193	K	35	Lise	Esnaf	Gün içi	Yerinde	243	E	42	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	194	K	35	Lise	mahalleli	Gün içi	Yerinde	244	E	42	Lise	Esnaf	Gün içi
Yerinde	195	K	36	Lise	mahalleli	Gün sonu	İnternet	245	E	42	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	196	K	36	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	246	K	42	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	197	K	36	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	247	E	42	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	198	K	36	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	248	K	43	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	199	K	37	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	249	K	43	Üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	200	E	37	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	250	E	43	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu

Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı	Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı
İnternet	251	E	43	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	301	E	53	İlköğretim	mahalleli	Gün içi
İnternet	252	K	44	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	302	K	53	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	253	K	44	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	303	E	54	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	254	K	44	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	304	K	54	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	255	K	44	Üniversite	Esnaf	Gün içi	İnternet	305	E	54	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	256	E	45	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	306	K	54	Üniversite	Esnaf	Gün sonu
İnternet	257	E	45	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	307	K	55	Üniversite	Esnaf	Gün sonu
İnternet	258	E	45	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	308	E	55	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	259	E	45	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	309	E	55	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	260	K	46	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	310	E	55	Üniversite	mahalleli	Gün içi
İnternet	261	K	46	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	311	E	55	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	262	K	46	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	312	K	56	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	263	K	46	Üniversite	Esnaf	Gün içi	Yerinde	313	K	56	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	264	E	46	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	314	K	56	İlköğretim	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	265	E	52	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	315	K	56	Üniversite	Esnaf	Gün sonu
İnternet	266	E	47	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	316	E	56	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	267	E	47	Lise	Esnaf	Gün içi	İnternet	317	E	56	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	268	K	47	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	318	E	57	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	269	E	47	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	319	E	57	Üniversite	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	270	E	48	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	320	K	57	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	271	E	48	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	321	K	57	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	272	E	48	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	322	E	58	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	273	K	48	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	323	E	58	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	274	E	49	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	324	K	58	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	275	E	49	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	325	K	58	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	276	E	49	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	326	K	58	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	277	E	49	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	327	K	59	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	278	E	49	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	328	K	59	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	279	K	50	Lise	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	329	E	59	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	280	K	50	Üniversite	Esnaf	Gün sonu	İnternet	330	E	59	Üniversite	Esnaf	Gün içi
Yerinde	281	E	50	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	331	K	59	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	282	E	50	Lise	Esnaf	Gün sonu	Yerinde	332	E	59	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	283	K	50	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	333	E	59	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	284	K	50	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	334	E	60	Üniversite	Esnaf	Gün sonu
İnternet	285	K	51	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	335	E	60	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	286	K	51	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	336	E	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	287	K	51	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	337	E	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	288	K	51	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	338	E	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	289	K	51	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	339	K	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	290	K	51	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	340	K	60	Üniversite	Esnaf	Gün içi
İnternet	291	K	52	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	341	K	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	292	K	52	Üniversite	Esnaf	Gün sonu	İnternet	342	E	60	Lise	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	293	E	52	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	343	E	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	294	E	52	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	344	E	60	Üniversite	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	295	E	52	Lise	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	345	K	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	296	E	52	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	346	K	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	297	E	53	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	347	E	60	Üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	298	E	53	Üniversite	Esnaf	Gün sonu	İnternet	348	E	61	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	299	E	53	Üniversite	Esnaf	Gün sonu	İnternet	349	K	61	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	300	E	53	Üniversite	Esnaf	Gün sonu	İnternet	350	E	61	Üniversite	ziyaretçi	Gün sonu

Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı	Görüşme biçimi	Mekan kullanıcıları (MK)	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Bölgede bulunma nedeni	Bölgede bulunma zamanı
Yerinde	351	K	61	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	401	E	70	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	352	K	61	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	402	K	70	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	353	K	61	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	403	K	70	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	354	K	61	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	404	E	70	üniversite	mahalleli	Gün sonu
İnternet	355	K	61	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	405	E	71	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	356	K	61	üniversite	mahalleli	Gün sonu	Yerinde	406	E	71	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	357	K	61	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	407	E	71	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	358	K	62	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	408	E	71	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	359	K	62	üniversite	mahalleli	Gün sonu	Yerinde	409	E	71	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	360	E	62	üniversite	mahalleli	Gün sonu	Yerinde	410	K	72	Lise	mahalleli	Gün sonu
İnternet	361	E	62	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	411	K	72	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	362	E	62	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	412	E	72	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	363	E	62	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	413	E	72	üniversite	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	364	E	63	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	414	E	72	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	365	E	63	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	Yerinde	415	K	73	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	366	K	63	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	416	K	73	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	367	K	63	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	417	E	73	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	368	K	63	İlköğretim	Esnaf	Gün içi	Yerinde	418	E	73	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	369	K	63	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	419	E	73	üniversite	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	370	K	64	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	420	K	74	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	371	K	64	üniversite	Esnaf	Gün içi	İnternet	421	E	74	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	372	K	64	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	İnternet	422	E	74	üniversite	Esnaf	Gün sonu
İnternet	373	K	64	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	423	K	75	İlköğretim	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	374	K	64	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	424	K	75	Lise	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	375	K	64	İlköğretim	mahalleli	Gün içi	İnternet	425	K	75	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	376	E	64	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	426	E	76	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	377	E	64	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	427	K	77	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	378	E	65	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	428	E	77	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	379	E	65	üniversite	Esnaf	Gün sonu	İnternet	429	K	78	Lise	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	380	E	65	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	İnternet	430	K	78	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	381	E	65	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	431	K	79	Lise	Esnaf	Gün sonu
Yerinde	382	E	65	Lise	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	432	E	79	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	383	E	65	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	433	E	79	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	384	E	65	üniversite	Esnaf	Gün içi	Yerinde	434	K	82	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
İnternet	385	K	65	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	435	K	82	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	386	K	65	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	436	E	82	üniversite	Esnaf	Gün sonu
İnternet	387	E	66	üniversite	ziyaretçi	Gün içi	Yerinde	437	E	82	İlköğretim	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	388	E	66	Lise	mahalleli	Gün sonu	İnternet	438	K	83	üniversite	ziyaretçi	Gün içi
Yerinde	389	K	66	üniversite	Esnaf	Gün sonu	İnternet	439	E	83	üniversite	mahalleli	Gün sonu
Yerinde	390	K	66	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	440	K	87	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
Yerinde	391	E	66	İlköğretim	ziyaretçi	Gün sonu	Yerinde	441	E	87	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu
İnternet	392	E	66	üniversite	ziyaretçi	Gün içi							
İnternet	393	E	67	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu							
Yerinde	394	E	67	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu							
Yerinde	395	E	67	üniversite	Esnaf	Gün sonu							
İnternet	396	K	67	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu							
İnternet	397	E	67	İlköğretim	ziyaretçi	Gün içi							
İnternet	398	K	67	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu							
Yerinde	399	K	67	üniversite	mahalleli	Gün sonu							
İnternet	400	E	70	üniversite	ziyaretçi	Gün sonu							

GRAFİTİ YAZARLARI İLE YAPILAN GÖRÜŞME SÜRECİNE AİT ÇALIŞMA NOTLARI

Tablo B.1 Grafiti yazarları ile yapılan görüşme sürecine ait çalışma notları.

		Neden grafiti yazıyorsunuz? Grafiti ile anlatılan nedir?	Grafiti konumunu nasıl belirliyorsunuz? Grafiti bulunduğu mekanı nasıl etkiliyor?
Gft 1	BUFER WAYNE SCR / TFB	Çok küçük bir çocukken TV de gördüğümüz filmlerde kötü adam-polis kovalamaca sahnelerinde, kötü adam arkaya kaçtığı zaman, bir anda o şehirden sonra arka tarafta - tamamen o karanlık bölümde- aslında oranın çok karanlık olmadığını görüyorsun, rengarenk başka bir dünya var orada diye düşündüm... o zamanlar grafiti yazarları (printerlar) nasıl bir kafayla yaptığını bilmiyordum açıkçası...arka sokaklardaki farklı çevre görüntüsü (siz kötü diye düşünebilirsiniz o görüntüyü) ama bana hep ilgi çekici ve farklı gelmiştir.	Eskiden kötü bir şey (çevreye zararlı, vandallık biçimi) olarak algılanan grafiti şu an çoğu insanın ilgisini çekmektedir. Daha önce kimsenin yazmadığı yerlere korkusuzca ulaşmayı, yazmayı seviyorum... Karaköy'de insanlar ilgilerini çeken grafitilerin önlerinde fotoğraf çekilmek istiyorlar... daha önce fark etmedikleri, gelip geçtikleri sokaklarda anıları oluyor... Bu durumda grafiti olan ortamlarda insan yoğunluğu artmış oluyor. Biz de sanatımızı daha çok insana ulaştırabildiğimiz için mutlu oluyoruz.
Gft 2	CASE	Ben böyle mutlu oluyorum, kendimi ifade ediyorum. Legal ortamda yapınca ve galeriye koyunca sanat oluyor. Temelinde, ben yaptığım sanatı herkese açık tuttuğum ve herkesin görmesini istediğim için sokağa yapıyorum. Sokağa graffiti yapmak biraz da insanların hayatına girme isteği birazda...Yaşadığımız çevreye kayıtsız kalmamız çok zor...Bu ilgi çekici kılıyor grafitiyi...Farklı bir dünya var burada.	Daha önce farklı etkinliklerde grafiti ile ilgilenen gençler ile birlikte duvar boyamıştık. Workshop yaptık çok keyifliydi.. Mural çalışmalar var...Çoğunlukla legal veya illegal işe göre değişiyor...Grafiti ile uyumlu ortamı kolluyoruz...Bugüne kadar pek çok medya ortamında grafitilerimizin fotoğrafları paylaşıldı. Her zaman etrafımızda gördüğümüz gibi değil dünya. Telefonda başlarını kaldırıp çevrelerini fark etmelerini istiyorum...
Gft 3	PARS / DSK	Benim yaşadığım yerde grafitileri silinmez. Biraz sanayi bölgesine yakın olmasından olabilir. (bu çevrede yaşayan) İnsanlar, polisler biliyor. Geçmişimde hep insanlara bu sanatı sevdirmek için uğraştım. sanırım basardım da, o zamanlar beni tersleyenlerin evlatları artık grafitiyi seviyor. Bu sabırla oldu... Kazanan hepimiz olduk. Geçmişte kazananlar yok oldu, toprak oldu. (Günümüzde ise) kaybedenler yükseldi.... mesela ben trenleri seviyorum ayrı bir adrenalin bence... Grafiti de biraz öyle başladı...Artık benim için bir yaşam biçimi oldu grafiti, daha doğrusu yaşam mücadelesine döndü...	İllegal grafiti kültürü altında Bakırköy'e Taksim'e yazdım...duvarlara, kepenklere, trenlere, panolara (kısaca) her yere yazdım.. Yani biz Taksim'de de varız...Nişantaşı'nda da...Kadıköy'de de ve Karaköy'de de varız demek istedik...
Gft 4	GHOSTIK	Grafiti ile ben buradayım demektir. Kentin, mahallenin veya sokağın bir parçası olarak hissetmek için grafiti yazarım.	Sokağa batkımız zaman işte çevre korunuyor düzenleniyor ayrıca büyük şirketlerin her yerde billboardlar görüyoruz...onlar normal vatandaştan daha bilincindeler sokağın içindeki hayatın öneminin...Kepenklere, duvarlara ve daha önce yazılmamış yerlere erişmeye çalışıyoruz...bizde aslında yaptığımız işlerle bir şekilde geri almaya çalışıyoruz.

		Neden grafiti yazıyorsunuz? Grafiti ile anlatılan nedir? Kent yani İstanbul bana kaosu anlatır. Ben de (onun için, İstanbul'a atfen) duvarlara kaos yazıyorum. Genelde sokak çocukları kendilerine ait bir dünya yaratmak, diğer dünyada yer alamıyoruz...biz de kendi dünyamızı yaratalım, bizden de bir iz kalsın adına yapıyor.	Grafiti konumunu nasıl belirliyorsunuz? Grafiti bulunduğu mekanı nasıl etkiliyor? Sanki bana hiçbir söz verilmiyor, mesela bir yerde konuşmak için. Bunun için gidip duvara yazmam lazım bu sıkıntı...ben dertliyim abi! Bu olanlardan, bu saçma dizilerden...hepsinden dertliyim bu derdimi nereye anlatacağım? gidip duvara anlatıyorum...Boş bulduğum duvara yazırım. Grafitini stili orada kafamda belirir..
Gft 5	KAOS	Temelde niyetim ,estetik algının yükselmesi...Biz geçmişti zengin bir tarihin içinde yaşıyoruz...Çok da iyi bir motif ve hat sanatı algısı gelişmiş...bunun örneğini de pek çok dünya ülkesinde görebildiğimiz bir sanatın içinde yaşıyoruz ama maalesef kendi günlük hayatımızda sentezleyememiş, kendi günlük hayatımızda bile kullanmayan, görmeyen, tam olarak bilgisine ulaşmamış bir nesil olarak büyümeye başladık... Grafitiyi legal yaparsak büyük duvarlara yapmak ayrı bir güzel oluyor tabi ki eğer illegal yaparsak gözümüze kestirdiğimiz her yer olabilir...	İllegal yaptığım zamanlarda duvarın ya da zeminin hiçbir önemi yok gibi, görülür bire spot olması yetiyor...Bu aralar çoğunlukla özel, ticari iş geliyor ve Legal çalışıyorum. Böyle olunca en az 1 hafta spot belirleme süreci oluyor, uyum duruma, konumuna, kimler görecekti diye bakıyorum...buna göre renkler ve tasarım belirleniyor kafamda ve önce bir eskiz çalışması yapıyorum, kağıda...sonra yüzey temizliği...arka fon rengi boyuyorum...Sadece dev Panda değil aslında tag grafitilerinde pek çoğu fotoğrafları sosyal medyada epey bir ilgi topladı...memnunum da bundan...
Gft 6	LEO LUNATIC		
Gft 7	MIES	Graffiti kentin gri, monotonlaşmış görüntüsünü bir nebze olsun renklendiren, kente bir yaşanmışlık ve değer kattığını düşündüğüm için grafiti yazıyorum...Ama genellikle kadın figürleri çalışıyorum. Çoğunlukla Legal Grafiti ile ilgiliyim, ama tag atışımda oluyor... 	Ben kadın karakterler yapıyorum...ve yeri geldiğinde bazen güncel olayları konu aldığımız oluyor. Genelde legal duvarlara çalışıyorum ama geçtiğim ya da ziyaret ettiğim yerlere de ufak tag atıyorum, benden bir iz olsun diye...

		Neden grafiti yazıyorsunuz? Grafiti ile anlatılan nedir? Aslında büyük bir galeri yani şehir. Herkese serbestlik hissettiriyor...sen de bir parçasın. Aslında ana felsefesi de o! Kendini geliştirebilirsin belki başka türlü kendini geliştiremedin. Okulu sevmiyorsun, belki doğru dürüst bir iş bulamıyorsun...kendini geliştirme imkanı buluyorsun...80lerden sonra teknolojinin, bilgi teknolojilerinin artması ile çok farklı bir boyut aldı iletişim. İnsanlar iletişimin yapay boyutu ile konuşuyor yada birbirini ilişki kuruyorlar. Bu iletişimin bir yönü de artık bu duvarlar olmaya başladı... bana bir hak verilmiyor konmak için...İlesim farklı bir boyut aldı. Bu iletişimin bir yolluda bu duvarlar olmaya başladı.	Grafiti konumunu nasıl belirliyorsunuz? Grafiti bulunduğu mekanı nasıl etkiliyor? İstanbul geceleri başka bir yere dönüşüyor. Her bir sokağında farklı bir hikaye var. Özellikle Karaköy sokaklarında...Karaköy merkezi konumu nedeni ile farklı ve bizim için önemli bir yer... Grafiti ne kadar görülür yere yazılırsa o kadar yaygın bir ilgi görür. O nedenle kalabalık mekânlar, işlek yollar, tramvayın geçiş güzergâhı önemlidir. Kendi grafiti tarzını, farklılığı yansıtan özgün yazı stilleri buralarda denir. İlk yazılan grafiti ise diğer grafiti yazarlarına "burası benim duvarım" deme anlamı taşımaktadır. Karaköy'de herhangi bir kafe veya bir kulüp yoktu akşam 7'den sonra kepenkler iner, Karaköy sokakları tamamen ıssızdı yani bir grafiti için en mükemmel yer, hiç kimse yok rahat rahat çalışma yapıyorsun.
Gft 8	MURYS	 	
Gft 9	PEPE	Grafiti artık benim için yaşam stili haline geldi, çünkü grafitiyi isim de bile kullanmaya başladım, grafiti üzerine farklı mekanlarda tasarımlar yapıyorum...Sokakları sadece eğlence amaçlı boyamıyoruz. Yani gidip sadece ismimizi yazmıyorum...projeler yapıyoruz, okul boyuyoruz, engellilerle beraber grafiti yaptığımız oluyor.	Karaköy'ü boyamaya başlamamızla birlikte oradaki esnafla tanıştım. Balıkçısı, çaycısı, elektrikçisi. Kafe sahibi...hepsi ile arkadaş olmaya başladım. Esnaf ,artık bizim de oraya ait olduğumuzu anladı ve bize destek çıkmaya başladı... İlk başlarda büyük tepki oldu ama kendimi tanıtp, yaptığım işleri anlatınca olayı kabul ettiler. Nereyi boyuyorsam oranın esnafı ile iç içe oldum...

		Neden grafiti yazıyorsunuz? Grafiti ile anlatılan nedir? Öğretilmiş bir mevzu var sanat yapıyorsan eğer bu şekilde yapacaksın, bu yöntemle bu teknikle yapacaksın bu okullardan geçeceksin. Ama aslında çok da hayırlı bir iş değil. Taksim'in hemen altında. biz Beyoğlu'nda değişik mekanlarda belli dönemler geçirdik. İlk başta Odakule'de belli yerleri boyadık, daha sonra Galata'ya indik...daha sonra Perşembe pazarına indik. İnsanların gidip fotoğraf çektiği yeri bulmamız 2-3 yıl önce oldu...İlk başlarda duvarlara grafiti yaptık ama grafiti yapacak duvar kalmadı...bu sefer dükkanlar kapandıktan sonra kepenkleri boyamaya başladık...	Grafiti konumunu nasıl belirliyorsunuz? Grafiti bulunduğu mekan nasıl etkiliyor? Biz sadece bir grafiti arkadaşı değil hekimiz birbirini kollayan kardeşlik, gruba giren kişilerin yeteneğine değil de arkadaşlığına bakılır, yani çok yetenekli olmasına bakmıyoruz. Biz grafiti bilmeye değil, ilk önce arkadaşlığa önem veriyoruz. Grup olarak boyamanın ayrı bir zevki ayrı bir tadı ver biraz daha paylaşma duygusu. Yardımlaşma, kollama duygusunu biraz daha üst seviyeye çıkartıyor. Bizim Karaköy'ü seçmemiş, duvarlar boş, kepenklerinde bomboş olmasıydı...yukarda (İstiklal-Galata) her tarafın dolu olmasıydı. Karaköy biraz daha merkezi bir yer...
Gft 10	PUNCH/ BOK Crew	Graffiti benim için tamamen negatif enerjiyi dışarı atmak. Başka bir şey ifade etmiyor. Söyle yapalım. Böyle yapalım..resim..sanat (tartışması) değil yani. Gidip eğlenmek hepsi bu...hiçbir sanat endişesi taşımıyorum yaptığım işlerde. Politik bir şey yapayım da demiyorum...zaten ülkede politik duygular ağır zaten. Eline mikrofon veya kamera alan herkeste politik bir mesaj verme duygusu oluyor. Ben de öyle bir sıkıntı yok. Graffiti en özgür sanat. Sokağa yapıyorsun. Çok değişik tepki alıyorsun..	Trafik, kalabalık, çirkin binalar, sürekli acelesi olan sağa sola koşuşturan insanlarla dolu çok büyük bir şehir İstanbul. Bunların hepsi hayatın renklerini solduran şeyler. Bunun için her yeri rengarenk boyuyoruz veya kendi isimlerimizi yazıyoruz. Onlar hayatı grileştiriyor biz ise renklendiriyoruz. Dünyanın hali de çok farklı değil savaşlar ekonomik krizler bunların hepsi hayatın renklerini solduran şeyler , sokağa yapılan grafiti bu renkleri geri getirebilir yani bizim yaptığımız griye isyan!
Gft 11	MR.HURE / BOK Crew		
Gft 12	RESK/ JE Crew	Grafiti dünyasında tanınmak için- piyasa ve piar (pazarlama) olarak tabi ki de İstanbul (kent olarak öne çıkıyor.) O yüzden burada çoğu kişi tutunabilir güzel iş verdiği sürece... onun dışında ben Gaziosmanpaşa'da oturuyorum –o çevrede- sıkıntılar yaşanabiliyor çünkü buradaki çoğu insan grafiti nedir onu bile bilmiyorlar... bize farklı gözle bakabiliyorlar ama biz onu aşttık çünkü mahalle bizim (biz mahalleye sahip çıkıyoruz.)	Yaptığımız işler yani bence insanları daha çok mutlu etmesi lazım. Renk var.. Bence bir sokakta grafiti varsa...mutlaka benden önce biri girmiştir...orası güvenilirdir

		Neden grafiti yazıyorsunuz? Grafiti ile anlatılan nedir? Grafiti gri duvarları daha ilgi çekici yapar...Ben de kentin sokaklarını daha ilgi çekici hale getirmek için grafiti yazıyorum. Kimlik kaybı çok önemlidir...şu anki üniversite gençlerinin çoğu kimlik kaybı yaşamaktadır ve en azından uyuşturucuya alkol yada bu tarz şeylere eğilim göstereceğine eline sprey boya alıp ..belki de içinde umut vardır umudu çizebilir duvara...Grafiti aslında iyi bir sanatsal deneyim ortamıdır...Ben bir ressamın yanında çalışıyorum ve resim ile grafiti bir birbirini çok besliyor. Bakmayı ve görmeyi öğreniyorsun...	Grafiti konumunu nasıl belirliyorsunuz? Grafiti bulunduğu mekanı nasıl etkiliyor? Her tarafa Kafe veya Alışveriş merkezi yaparsak, tabi insanlar eğlenmeli, kafasını dağıtmalı, kahvesini içmeli ...ama bunlar...şehrin dokusuna zarar vermemeli, tarihi yerlerde olmamalı. biz sizler gibi...gittiğimiz yerlere ışık götürüyoruz. Bence bir sokakta grafiti varsa...mutlaka benden önce biri girmiştir...farklı bir grafiti yazarı önce davranıp yazı yazmış...Ben genel olarak serbest ve tema olarak soyut çalışabiliyorum. Bir sanat atölyesinde çalışıyorum...
Gft 13 ve Gft 14	ROBCOLOUR ve RULEZ		
Gft 15	TURBO /S2K	Grafiti sokakta herkese açık bir sergidir, grafiti yaşadığın bölgenin kültürünü (diğer insanlara, farklı kültürlere) iletilebilir. Farklı şekillerde ilham dağıtabilir. İstanbul'da Kadıköy'ü Kadıkoy yapan, Karaköy'ü Karaköy yapan (özgün) renkler, stiller ve writerlar (grafiti yazarları) vardır. Grafiti sokağı büyütür (sınırlarını aştırır, dünyaya açar) ve sana nerede olduğunu öğretir.	Grafitiye başladığımda, burada yeni bir olaydı. Bakırköy'de başladım. Şimdi çoğunlukla legal grafiti ile ilgilim. Organizasyonlar yapıyoruz. Konser programları var Hip Hop üzerine...Çok yol aldık..İnsanlar bu süre içerisinde grafitiyi anlamaya başladı. Biz bir duvarı boyadık ondan sonra başka grafiticiler de buraya gelmeye başladı. Sonra bir sirkülasyon olmaya başladı... insanlar buraya ilgi duydular. Bizim dışımızda grafiti ile ilgilenmeyen insanlar da buraya girmeye başladı...

	Neden grafiti yazıyorsunuz? Grafiti ile anlatılan nedir?	Grafiti konumunu nasıl belirliyorsunuz? Grafiti bulunduğu mekanı nasıl etkiliyor?
Gft 16 ve Gft 17 SCHENKİ ve SKAR	Ben grafiti yapmıyorum..."hadi grafiti yapayım" diye bir tercih de değil zaten...oldum olası çizim yaparım. İllüstratörüm de zaten...herkese de vardır aslında İçgüdüsel bir ihtiyaç aslında boyamak da. Grafiti bence bir suç değildir. Duvarların gri ve renksiz olmasındansa sanatsal bir güzelliğin olmasını tercih ediyoruz. Tag, imza yani...grafiti birazda oradan başladı. Tag'i daha büyük yazmaya başladılar, içi doldu, büyüdü ve gelişti... Ne kadar kabul etmek istemesem de grafitinin ego odaklı bir tarafı da var. Grafiti kariyerine başlarken ister istemez en çok yazma, en çok görünme yarışına giriyorsun... 	Şehir merkezinde boyamayı artık çok sevmiyorum. Grafitinin olmadığı yerlerde, sokakları boyamak hoşuma gidiyor. Daha önce karşımıza çıkan yerler var. Bunun bir sürü örneği var. Asmalı Mescit gibi önceden .. çok güzel başlayıp herşeyi çok kötü olan yerler şu anda bomboş...aynı şeyin buranında başına gelmesini istemiyorum ben. İnsanlar çok çabuk tüketiyorlar... Eğer grafitide bir mesaj ararsan bulacağın tek mesaj "Evet ben de burada varım, beni (grafitimi) tanıyın, (karşılaşınca) bilin" mesajıdır...
Gft 18 ZONE	Sınırlandırılmış bölge demek, yani ben bir grafiti yaptığımda, insanların sınırlandırılmış bölgelerde sıkıştığını yüzlerine vurmuş oluyorum. Günlük hayatın temposunda göremedikleri robotsal yaşam şekillerini fark etmelerini istiyorum. Dünyadaki dertlerin, problemlerin kökünde hep insanlar var, mutsuz insanlar...Ben de bu insanlar gibi, ayrımcılık, ırkçılık, sınıflandırma yapmadan paraya tapmadan, yaşamımı sürdürmeye çalışıyorum. İnsanlardan uzak durarak ,gece çalışarak, dürüstçe ve vicdanlı şekilde yaşamımı sürdürmeye çalışan, hakları zulümlerle ellerinden alınan insanlara yararlı olmayı hedefliyorum. Sanatımı da bu yönde kullanıyorum	"Dünyalılardan tiksiniyorum" Çalışan insanların sıklıkla kullandığı bir yol olduğu için çalışmamı oraya yapmayı uygun gördüm. Yazıya ise içimden geldiği gibi o ana, orada bütün grafitiyi bitirdikten sonra karar verdim yani önceden planlayıp yazdığım bir söz değildi. Grafiti yazarı kendi adını yazarsa genelde sadece önünde resim çekilip giderler. Ama tepkisini grafitiyle yazarsa, iste o gerçek bir grafitidir. (Grafiti yazarının yaşadığı veya kendini ait hissettiği) Kentine bağ kurmak için bazen de renkli çılgınlıklar atmak lazım :)

Makale

Gemci, A. G. & Önder, D. (2020), Grafitinin Yer Oluşturucu Etkisi: İstanbul Karaköy Alt Geçit Örneği. Megaron, Cilt: 15, Sayı:3, Sf: 350-368.
<https://doi.org/10.14744/megaron.2020.64872>

